$10.00

ב"ה

לוח יומי
הלכה למעשה

חג הפסח ה'תשפ"ה

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' וזוגתו מרת **חנה** שיחיו **מרזוב**
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת שבע שיחיו **מרזוב**

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
ר' **חיים דניא־ל** וזוגתו ומשפחתו שיחיו
פיקרסקי
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
הרך הנימול **מנחם מענדל** שי' **מאיעסקי**
לרגל היכנסו לבריתו של א"א ט"ז אדר תשפ"ה
ולזכות הוריו
הרה"ת ר' **משה** וזוגתו **מרים חי'** ואחותו **חנה** שיחיו **מאיעסקי**
יהי רצון שיזכו הוריהם לגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים ומתוך הרחבה

לזכות
הרה"ת **שניאור זלמן**
וזוגתו מרת **שמחה רבקה** שיחיו
וילדיהם:
אסתר ברכה, איטא העניא,
אברהם משה, חי' בתי', חנה,
ריבה דינה וישראל בצלאל שיחיו
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי
מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
מרת **שרה פעסל** בת **אסתר מלכה**
לרגל יום הולדתה
שביעי של פסח
לשנת הצלחה

לזכות
מרת **טויבא בת־שבע** בת **הינדא**
לרגל יום הולדתה אחרון של של פסח
לשנת הצלחה

לעילוי נשמת
ר' **אברהם** בן יהודה ע"ה
נלב"ע י"א טבת תשע"א
ולעילוי נשמת **חי' פרחה** בת מכלוף
ע"ה נלב"ע י"ב ניסן תשע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
ע"י ולזכות ר' **יהודה** וזוגתו **ימית**
ומשפחתם שיחיו **אלמקייס**

לעילוי נשמת
הרה"ח השליח הרב **יוסף יצחק** בן
הרה"ח הרה"ת הרב **מאיר** ע"ה **איטקין**
נפטר ו' טבת תשפ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות **לוי יצחק** בן **רייזל**
לרפואה שלימה

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחג הפסח ה'תשפ"ה

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בר"ד משיחת ש"פ פקודי תשל"ד – כקביעות שנה זו:

בנוגע לענינים הקשורים עם קביעות שנה זו שערב פסח חל בשבת, שבגלל זה יש כמה וכמה דינים, שיש כמה ענינים שצריך לעשותם לפני ערב פסח, לפני שבת, לפי שאסור לעשותם בשבת, ועד שישנם ענינים שאסור לעשות בשבת, אע"פ שמצ"ע אין בהם משום מלאכה ורק שבזה מכין משבת לחול. וכיון שאין הכל בקיאים בזה, **מהנכון וראוי שרב יכתוב כל פרטי הדינים השייכים לזה, ויתרגמום לשפת המדינה, ויפרסמו בכל המקומות**.

תוכן ומפתח

פתח דבר ..... **ו**

שלשים יום קודם החג ..... **ח**

לימוד הלכות החג / מעות חיטים / זהירות מאכילת מצה / זהירות מחמץ / מבצע מצה

עניני חודש ניסן ..... **ט**

תחנון / תענית / בית החיים / אמירת הנשיא / ברכת האילנות / ההכנות לי"א ניסן

הכנות לחג ..... **יא**

קביעות שנה זו / קניות / שמחת יו"ט / דינים חומרות והידורים במאכלי פסח / מכירת חמץ / תרופות / נקיון הבית מחמץ / הגעלת כלים / תספורת / מכתבים כלליים ומברקים

שבת קודש פרשת ויקרא, ז' ניסן ..... **כב**

יום חמישי, י"ב ניסן ..... **כד**

דיני תענית בכורות

ליל שישי, ליל בדיקת חמץ, אור לי"ג ניסן ..... **כו**

הכנות לבדיקת חמץ / דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים: / ערבית / פרטי דיני בדיקת חמץ / אחר הבדיקה

יום ועש"ק, ערב שבת הגדול, י"ג ("אחד") ניסן ..... **ל**

חמץ שהונח בפחי הזבל / עירובי חצרות / הכנות לחג / הכנות לליל הסדר / מנחה, הכנות אחרונות, והדלקת נרות

ליל שבת קודש פרשת צו, שבת הגדול, י"ד ניסן, ערב חג הפסח ..... **לח**

דיני סעודות שבת [עוד פרטים להלן בסעודת היום]

יום שבת קודש פרשת צו, שבת הגדול, י"ד ניסן, ערב חג הפסח ..... **מא**

תפלת שחרית / סעודת שבת וסוף זמן אכילת חמץ / ביעור וביטול חמץ / איסור הכנה ליום טוב / מנחה, הגדה וסדר קרבן פסח

מוצאי שבת קודש, ליל א' דחג הפסח ..... **מט**

ערבית / איסור הוצאה ביום טוב / הדלקת נרות / הכנה לסדר / רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן / רשימת המצוות השייכות לליל הסדר / רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר / היין / רשימת הדברים שצריכים "הסיבה" / קידוש / הבדלה / מגיד

יום ראשון, ט"ו ניסן, א' דחג המצות ..... **סז**

הלל / קריאת התורה / מוסף־מוריד הטל

רחיצה ביום־טוב ..... **עג**

מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה

ליל שני, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר ..... **עו**

ספירת העומר

סדר השני ..... **עז**

יום שני, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר ..... **עח**

חול המועד פסח

יום חמישי, י"ט ניסן, ג' דחול המועד, ארבעה לעומר ..... **פא**

יום ועש"ק, כ' ניסן, ד' דחול המועד, ערב "שביעי של פסח", חמשה לעומר

ליל שבת קודש, ליל כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר ..... פב
ניעורים כל הלילה
יום שבת קודש, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר ..... פד
שחרית
מוצאי שבת קודש, ליל כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר ..... פט
יום ראשון, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר ..... צ
סעודת משיח ..... צא
יום שני, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר ..... צה
הלכתא למשיחא – נספח ..... צז
רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח / פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם / קצת דיני אכילת קדשים
הכשרת כלים לפסח: מה ואיך להכשיר ..... קב
קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... קח
מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי ..... קכג

לעילוי נשמת

הרב הגאון הרה"ת **אהרן יעקב**

בן הרה"ג הרה"ת מרדכי אליהו ע"ה

שוויי

זכה להיות מלמד ומגיד שיעור בישיבת תו"ת ליובאוויטש
במאנטרעאל וניו יארק במשך יותר ממ"ג שנה
ואח"כ נבחר להיות מו"צ וחבר בבד"צ של ק"ק קראון הייטס
במשך טו"ב שנים
נפטר ערב שבת קדש ל' ניסן א' דר"ח אייר ה'תש"פ
והובא למנוחות בו ביום אחרי חצות
ת'נ'צ'ב'ה'

זמני מכירת חמץ

אצל מארי דאתרא וחברי הבד"צ שליט"א

ניתן לשמוע בקו הטלפון של הבד"צ

718 604 8000

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עקרי הלכות ומנהגים לחג הפסח הבעל"ט, במתכונת של לוח יומי. בחוברת זו באו דינים ומנהגים מר"ח ניסן עד כ"ה ניסן, כולל מדריך מקיף להגעלת כלים, קיצור דיני שכחה וטעות. ועוד.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. הגדה של פסח עם ליקוטי טעמים מנהגים. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת אתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' ג'ריז יש לכתוב 3217), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

מפאת קוצר היריעה, נדפסו המילואים להערות בקובץ בפ"ע.

* * *

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"[1], מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מען ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת**

---

1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחה"מ דוקא. ואכ"מ).

עוד מקורות ושקו"ט בזה – ראה במילואים (א).

2) ובפ' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה[3]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[4].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[5].

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[6].

בברכת חג הפסח כשר ושמח

מערכת "לוח יומי"
ר"ח ניסן תשפ"ה
ברוקלין נ.י.

לזכות

הרה"ג הרה"ח הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א
מד"א וחבר הבד"צ דשכונתינו

כאן צוה ה' את הברכה

בקשר עם יום הולדתו ביום ד' ניסן
לשנת הצלחה בגשמיות וברוחניות בטוב הנראה והנגלה
"יאריך ימים על ממלכתו"
וימשיך בהצלחה מופלגה בעבודתו בקודש
להכין "שכונת המלך"
לקבלת פני משיח צדקנו תיכף ומיד ממש

* * *

ע"י ידידיו, תלמידיו, מושפעיו
מעריציו, תושבי ועסקני השכונה

---

3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.
4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.
5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.
6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

שלשים יום קודם החג

לימוד הלכות החג

מפורים ואילך שואלין ודורשין בהלכות פסח.

הלכתא למשיחא: "חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו שמפורים[7] ואילך ידרשו הלכות פסח . . לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום[8].

מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה.

מעות חיטים[9]

מנהג פשוט בכל ישראל שכל קהל וקהל משימים מס על בני עירן לצורך חטים לפסח (ושאר צרכי הפסח) לקנות ולחלקם לעניי עירן. ובלשון הרב[10]: "צושטעלן אלע צרכי החג צו די וואס דארפן דערצו אנקומען – די צרכי הסדר (מצות, ד' כוסות וכו'), און צרכי יום טוב בכלל (בגדי יום טוב, ומאכלי יום טוב), וכיו"ב."

גם נשים מהדרות בכך[11].

זהירות מאכילת מצה

"מפורים ואילך"[12], נזהרים מאכילת מצה[13]. והמנהג להימנע אף ממצות חמץ[14] אבל אין נמנעים מלאכול מצה עשירה וקנייידלאך וכיו"ב.

זהירות מחמץ

כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח[15].

מבצע מצה

ב"שלשלת היחס" שבהקדמת 'לוח היום יום' מובא על שנת תשי"ד: "מעורר ע"ד זיכוי את הרבים ב"מצות שמורה" לחג הפסח".

---

7) ומה שלא מתחילים מי"ג אדר, שלשים יום שלמים לפני י"ד ניסן, זמן הקרבת קרבן פסח, ובדיקת וביעור חמץ – ראה תוס' בכורות נו, ב. טורי אבן מגילה ל, א. ונת' ביחידות אור לי"ז אד"ש תשד"מ ובשוה"ג בהנחות התמימים שם). ובארוכה – בשיחת ש"פ תזריע תשד"מ. וראה שיחת י"א ניסן תשל"ד. [ולהעיר משיחת פורים תשל"ו בסופה, שנזכר ט"ו אדר].

8) שו"ע אדה"ז ריש הלכות פסח.

9) בנוגע להשתמשות בדמי מעשר ל"מעות חטים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'ריז.

10) ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 411.

11) ובשיחות קודש נתבאר שמצות הצדקה מודגשת במיוחד בנשים. ובמדינות אלו שהבעלים נותנים ביד נשותיהם סכומים גדולים ואינם מקפידים על כך, הרי שגם סכומים אלו נכנסים בגדר "דבר מועט" שמותר לקבל מנשים. בארצות־הברית חלוקת הסכומים לעניני צדקה, בכמה וכמה ענינים, נתונה יותר בידי הנשים מאשר בידי האנשים.

12) שלושים יום לפני פסח – ראה לעיל בענין לימוד הלכות החג ("שואלין ודורשין") ובהנסמן שם. וכ"ה בס' קדושת ישראל אות מב. אבל ראה בלוח כולל חב"ד.

13) לפי ש"בימים אלו (ש)מתחילים כבר ענין המצה" – לקו"ש חי"א ע' 293. וראה בארוכה בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תרלד.

14) ראה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סכ"ו.

15) ובכמה מקומות נזכר שתוך שלשים יום קודם הפסח יש לחוש יותר בנוגע לחמץ. ויש בזה כמה פרטים וחילוקי דינים. ומהם: הזהירות לא לשאוב בכלי חמץ מיין שהוכן לפסח תוך ל' יום. כשראה שהכניסו למקום שפטור מבדיקה חמץ תוך ל' יום. בגדים שנתכבסו ע"י תערובת חמץ או ניירות שנדבקו בחמץ תוך ל' יום. היוצא מביתו תוך ל' יום ובדעתו שלא לחזור עד אחר הפסח או לעולם. העושה אוצר תוך ל' יום ובדעתו שלא לפנותו עד אחר הפסח. ועוד.

בספר המנהגים – חב"ד: "מתקנת כ"ק אדמו"ר שליט"א, להשתדל, ובפרט רב, שו"ב כו' וכל עוסקי בצ"צ לשלוח לחגה"פ למכיריהם – עכ"פ להסדרים – מצות עגולות אפויות־יד, ודוקא – מצות שמורה[16], וכן במקומות שמסדרים סדרים כלליים (כמו במלונים וכדומה) יסדרו זה המסדרים."

בספר השיחות תנש"א[17]: "ויש לעורר . . אין די ערטער וואו מ'פראוועט סדרים ציבוריים וכלליים – זיינען דא כמה מקומות וואו מ'האט געמאכט הכנות צופראוועט נאר איין סדר (צוליב דעם וואס עס פעלט געלט וכיו"ב). ונחוץ וכדאי ביותר, אז מ'זאל זיך משתדל זיין ביותר מאכן בריידע סדרים, על כל פנים – טיילן די הוצאות אויף בריידע נעכט, ובודאי – וועט מען דערצו ניט דארפן אנקומען, ווייל דער אויבערשטער וועט זיכער בענטשן און צושטעלן צו די עוסקים בזה כל המצטרך, און נאכמער דערפון".

בלקוטי שיחות[18]: "און ניט באנוגענען זיך דערמיט אליין, נאר זען ווירקן אויך אויף אנדערע . . בשעת ער וועט עסן שמורה־מצות – וועלן זיך צומאכן אלע פשוט'ע־מצה־בעקעריען, וויילע אלע וועלן אנהויבן נוצן שמורה.

ענייני חודש ניסן

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל[19].

חודש ניסן הוא ראש וראשון לגבי חודש תשרי שאינו בערך כלל להגילויים דחודש תשרי מכיון שהגילוי דחודש ניסן הוא מעצומ"ה יתי' לפני הצמצום שלמעלה מכל הענינים[20].

"עיקר ההמשכה הוא בחודש ניסן, דהצירוף הוא שם הוי' כסדרן, והיינו אמיתית הגילוי דשם הוי' שם העצם . . דכשהגיע ניסן היינו שכבר נמשך הגילוי מלמעלה בחינת הגילוי דעצמות אוא"ס"[21].

נוהגין לעשות כולו – כל חודש ניסן – קודש כעין יום טוב. וכתב השל"ה[22]: "הפסוק רומז "החודש הזה לכם ראש חדשים" כלומר החודש כולו הוא ראשי חדשים כי כל יום ויום הוא כראש חודש". ובשיחת ש"פ צו תשכ"ד, שכיון שכן טוב ונכון לערוך התוועדויות – כעין יו"ט – בכל יום מימי חודש ניסן.

תחנון

בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון ולא אב הרחמים לפני מוסף בשבת ולא צו"צ [=צדקתך] שבמנחה בשבת.

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

תענית

אין מתענין בכל חודש ניסן אפילו תענית יחיד ואפילו בערב ר"ח אייר. ואפילו תענית יארצייט אין מתענין בכל החדש. אבל הבכורים מתענים בערב פסח. והחתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפילו בר"ח ניסן[23].

---

16) בכ"מ שצריך לתת לפחות כזית. ובשיחת י"א ניסן תשכ"ב: לכל הפחות ה"כזיתים", ומה טוב – מצה האמצעית, ומה טוב – שלש מצות. ובשיחת ש"פ אחרי תשכ"ז: לכל הפחות עבור הסדרים, או לכל חג הפסח. וראה פירוט יותר להלן ב"דינים חומרות והידורים במאכלי פסח", בהערה.

17) ח"א ע' 411.

18) ח"א ע' 154.

19) כן הלכה, כדעת ר"י בר"ה יא, א (ע"פ הכלל דר"א ור"י הלכה כר"י), שבמדרש (שמו"ר פט"ו, יא) הכריע וסתם כדעתו, כי ניסן הוא בחי' אתעדל"ע – (וראה הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ד ע' קצה הערה 8). ובזח"ג (רמט, א) דכן אוקמוה מרי מתניתין. וראה גם זח"ב קד, א. וראה לקו"ש ח"א ע' 235. ח"ג ע' 975 הערה 6. ועוד.

20) ממאמר ד"ה החודש תשמ"ז עיי"ש ואותיות מחכימות.

21) ד"ה החודש הזה אעת"ר ע' סד ואילך – נעתק גם בלקו"ש חכ"ב ע' 243 בהערה ד"ה חודש ניסן.

22) הובא ונתבאר בסה"מ תרכ"ו ע' נ. לקו"ש ח"ב ע' 489. ובשיחת ש"פ קדושים תשי"ז שכל החודש הוא "זמן חרותנו" ונקרא במדרש בשם "חודש של גאולה". וראה גם שיחת ש"פ שמיני תשח"י. וראה אג"ק חי"ב ע' תה. חט"ו ע' נא. ועוד.

23) אבל לא באסרו חג (כמו שנתבאר במקומו).

בית החיים

אין המנהג בניסן ללכת על בית החיים להתפלל על הקברים. ומי שיש לו יארצייט בניסן הולך אל קבר אבות בערב ראש חודש ניסן. ומי שלא הלך בערב ראש חודש ניסן ויש לו יארצייט בניסן יש להתיר לו לילך בניסן, אך לא יאמר כל התחינות שאומרים בשאר ימות השנה. אבל בקברי צדיקים (שאין הולכים על הקבר להזכיר נשמתו ולהתפלל על שכיבתו שתהא במנוחה לתקן מנוחתו אלא להתפלל על החיים שיהי' מליץ יושר בעדם) המנהג לילך גם בימי ניסן[24].

אמירת הנשיא

נוהגין מראש חודש ואילך לקרות פרשת הנשיא שהקריב בו ביום וביום י"ג פרשת "זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה" שהוא נגד שבט לוי. אחר אמירת הנשיא אומרים יהי רצון הנדפס בסידור, וגם כהנים ולויים אומרים אותו[25].

נשים וגרים אומרים הנשיא וה"יהי רצון" כרגיל[26] (ואין לשנות הנוסח[27]).

שכח ולא אמר הנשיא ישלימו בלילה עד עלות השחר (עם ה"יהי רצון")[28].

במקור חיים[29] הוסיף "לי נראה [ללמוד ולכוון] גם כוונתם בהקרבתם ע"פ דברי רז"ל ב[מדרש] רבה".

"מצוה לחזק המנהג [דאמירת הנשיאים[30] וה"יה"ר"[31]] באופן של חמורין עלי ו"חביבין עלי [דברי סופרים] כו', עד לחביבות של מנהג ישראל (ע"ד המבואר בנוגע למנהג הקפות בשמח"ת)[32]".

"ע"פ מארז"ל "כל העוסק בתורת כו' מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כו'", מובן, שמר"ח ניסן ואילך מקריב כאו"א מישראל קרבן הנשיא[33]".

ברכת האילנות[34]

היוצא[35] בימי ניסן ["בימי ניסן" כפשוטו – בדוקא[36]] וראה[37] אילנות[38] שמוציאין פרח צריך לברך:

בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

ואינו מברך אלא בפעם הראשונה שרואה בכל שנה. ואחרי שבירך בראיה הראשונה אינו מברך שוב. ואם לא בירך בראיה הראשונה יש לברך על הראיה השניה בלא שם ומלכות.

אין מברכים על אילן סרק. אבל אפשר לברך על אילן המוציא פירות אף שאינם עומדים לאכילה[39].

---

24) ראה שו"ת מלמד להועיל יו"ד סי' קמה. דבר יהושע ח"ב ס"פ. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרפג. שם סי' ג'תתמו. וש"נ.

25) ונת' בלקו"ש חכ"ג ע' 59 הע' 51. ובארוכה – בלקו"ש חל"ב ע' 20 ואילך. וראה גם ר"ד משיחת ש"פ מצורע תשמ"א. שבת שובה ושמח"ת וש"פ ויקרא תשמ"ב. ויקרא תשמ"ג. ש"פ צו תשכ"ד.

26) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רכד.

27) ראה עד"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרצד.

28) ואם שכח עד למחרת, אומרו בלא ה"יהי רצון". ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'שלא.

29) לבעהמ"ס חות יאיר או"ח רסתכ"ט, הובא בלקו"ש חל"ב ע' 21 הע' 27.

30) בחשיבות קריאת פרשת הנשיאים – ראה לקו"ת ברכה צח, ג. אוה"ת נשא ע' רנד. לקו"ש חל"ב ע' 19 ואילך. סה"ש תש"נ ע' 393 ועוד.

31) במעלת היה"ר – שלא מצינו דוגמתה בתפלות ועניני "זכרון" דכל השנה – ראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 20 ואילך. נדפס גם בסה"ש תשמ"ז ע' 371 ואילך (משיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז. וראה גם בר"ד משיחה הנ"ל).

32) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 380 הע' 85.

33) סה"ש תנש"א ח"א ע' 387 הע' 65.

34) וראה גם אג"ק חט"ז ע' שכח בשלילת הקס"ד שלא לברך ברכה זו. וראה במילואים (ב).

35) בנוגע להפסיק מלימודו לברך ברכה זו (וברכת שככה לו וכו') – ראה במילואים (ג).

36) ראה אג"ק חכ"ג ע' שסה. ולאלו הנמצאים בארצות הדרומיות אפשר לברך על אילן שבעציץ, כדלקמן בהערה.

37) וסומא לא יברך. ויש מפקפקים – ראה במילואים (ד) שקו"ט בזה.

38) ואפשר לברך על אילן הנטוע בעציץ, ראה פרטים בשו"ת באתרא דרב סי' יד'שלה.

39) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ח'סח.

מברכים כשהאילנות מוציאים פרח ועדיין לא גדלו הפירות. יש מהדרים לראות שני אילנות. גם נשים מברכות. יש אומרים שאין לברך על עצי ערלה (אלא אם כן בספק ערלה[40]) ולא על עץ מורכב. לדעת רוב הפוסקים אפשר לברך גם בשבת ויו"ט.

איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות, טוב לברך בלא שם ומלכות[41].

ההכנות לי"א ניסן

יהי רצון אז מ'זאל אויסנוצן . . דעם צייט וואס ס'איז נאך געבליבן ביז י"א ניסן, אויף ממלא זיין די אלע החלטות טובות וואס מ'האט געהאט אין דעם, און נאך מוסיף זיין אין החלטות טובות כהנה וכהנה[42].

כאן המקום אויך להוסיף: אזוי ווי ס'איז דאך דא אזוינע וואס גרייטן זיך בהנוגע צו יום הולדת וכו' און מ'טראכט אין וואס זאל דאס באשטיין, אין ענין הצדקה . . און ענין התורה וכו'. איז כאן המקום להעיר (מיט אן עי"ן) און להאיר (מיט אן אל"ף), אז צום אלעם ערשטן דארף מען דאס פארבינדן מיט ענין פון **תורה**. און ניט נאר פון א ענין הצדקה וואס גייט אוועק **אויף** תורה. איז דאס טאקע "תמכין דאורייתא" און "ותומכי' מאושר" זאגט ער אין זהר אז "מאושר", א"ת מאושר אלא מראשו, אז דאס איז ממשיך פון ראש און מקור כל הברכות דורך דערויף וואס ער איז "תמכין דאורייתא", אבער אפ"כ קומט דאס ניט צו לימוד התורה (אע"פ וואס פריער שטייט "זבולון בצאתך" און דערנאך ערשט "ישששכר באוהלך"). דאס מיינט פשוט אין אנדערע ווערטער, אז אין וואס פאר אן ענין עס זאל ניט זיין, דארף בא יעדערן זיין – אט דער וואס וויל – אויף א מתנה בכלל איז דאך ניט שייך שטעלן קיין תנאים, אבער א מתנה איז דאך פארבונדן מיט גורם זיין א **נחת רוח** – איז וואס עס זאל נאר זיין, צדקה באופן כך אדער פעולות טובות באופן כך ומעשים טובים באופן כך – איז נכון ורצוי וטוב וישר ונעים וכו' (מיט אלע פופצן תוארים וואס ער זאגט אין "אמת ויציב"), אז עס זאל זיין בא יעדערן דער ענין פון הוספה אין ענין פון לימוד התורה. וכאמור – סיי אין נגלה און סיי אין פנימיות[43].

הכנות לחג

קביעות שנה זו

קביעות שנה זו נדירה מאוד, ובלשון הרב: "א זעלטענע קביעות". וראה בארוכה בהערה[44] כאן. ובכמה מקומות שבשנה זו – "עת רצון" בנוגע לגאולה האמיתית והשלימה[45].

וישנם כמה חידושים במיוחד בהנוגע לדיני פסח[46]:

- דרשת שבת הגדול מוקדמת (ביום שבת קודש, ז' ניסן)
- תענית בכורות מוקדם (ביום חמישי, י"ב ניסן)
- מכירת חמץ מוקדמת (ההרשאה אצל הרב לפני יום ששי, ערב שבת קודש, י"ג ניסן,

---

40) עכ"פ בחו"ל.
בגוף הענין שאין לברך בעצי ערלה – ראה במילואים (ה).

41) אבל אם בנוסף לפירות נשארו עדיין גם פרחים, אפשר לברך בשם ומלכות.
(המקורות – ראה במילואים (ו)).

42) מר"ד יו"ד שבט תשל"ג (ע"פ סרט הקלטה).

43) מר"ד פורים תשל"ב (ע"פ סרט הקלטה. ונדפס בשיחות קודש ח"א ע' 539).

44) ובפי' הרע"ב סוכה פ"ה מ"ה: דלא שכיחא כולי האי שיבוא ע"פ בשבת. ובשו"ת תורה"ד סי' קכו (בטעם שנתעלמה הלכה מבני בתירא): בשנים מרובות לא חל ע"פ בשבת ונשתכח מהם הדבר וכו' כש"כ שנוכל לומר במילתא דיחידאי דנשתכח וכו' שלא חל כ"כ בשנים מרובות. ורבו הגירסאות בענין זה בירושלמי רפ"ו דפסחים באופן החשבון מתי חל. וראה בארוכה במאמר "בואו חשבון" שבהגהות יפה עינים בסוף מס' ערכין. וראה גם שיחת י"א ניסן (והתוועדויות שלאח"ז) תשל"ז. לקו"ש חכ"ו ע' 87 הע' 33.
פסח הראשון בקביעות כזו, בשנה שני' לצאת בנ"י מארמ"צ (ב'תמט) בשנת הקמת המשכן. וכן בשנת כניסתם לארץ ("פסח גלגל" בשנת ב'תפח). וראה לקו"ש חי"ח ע' 106 הע' 26.
בשנים האחרונות: בשנת תש"י, תשי"ד, תשל"ד, תשל"ז, תשמ"א, תשנ"ד, תשס"א, תשס"ה, תשס"ח, תשפ"א.

45) ראה במילואים (ז).

46) ע"ד ההוראה מזה שבי"ג ניסן, יום ההילולא דכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע, מתעסקים בבדיקת חמץ, ביטול חמץ, מכירת חמץ וביעור חמץ – ראה בשיחת אור לי"ג ניסן תשמ"א.

והמכירה לגוי – בי"ג ניסן)

- בדיקת חמץ מוקדמת (בליל ששי, י"ג ניסן)
- שריפת חמץ מוקדמת (ביום ששי, ערב שבת קודש, י"ג ניסן)
- ביעור חמץ מוקדם (ביום ששי, ערב שבת קודש, י"ג ניסן, מבערים הכל מלבד החמץ לסעודות שבת, והשאר מבערים ביום שבת קודש, י"ד ניסן לפני סוף זמן איסור הנאה)
- ביטול חמץ מוקדם (אחרי הבדיקה בליל ששי, י"ג ניסן, ועוד פעם – אחרי הביעור, ביום שבת קודש, י"ד ניסן, לפני סוף זמן איסור הנאה)
- סדר וסעודת יום שבת (שחרית וסעודת היום מוקדמות. והסעודות – עיקרן ממאכלי פסח, ושיעור מצומצם לחלה וכו', ובאופן שלא ישאר מאומה אחרי זמן הביעור).

הלכתא למשיחא (בפרטיות להלן בלוח)[47].

לכללות הענין – ראה הנסמן בהערה[48].

ע"ד הנחיצות ללמוד הלכות המיוחדות דשנה זו[49], ראה בתחילת הלוח[50]. וראה גם בשיחת ליל י"ג ניסן תשמ"א: איז דא אן ענין מיוחד בקביעות שנה זו וואס איז פארבונדן מיט דינים מיוחדים און א זהירות מיוחדת, וואס בנוגע צו דעם ענין דארף מען ארויסהעלפן א סאך אידן: בקביעות שנה זו איז ערב פסח חל בשבת הגדול. וואס דא ווערט גלייך די שאלה ווי דארף מען זיך פירן אין דער סעודה שני', וואס טוט מען מיט שיירי הסעודה וכו', און וואס דארף מען טאן בנוגע צו סעודה שלישית, וכיו"ב. וואס אין דעם שבת זיינען דא חיובים וואס זיינען פארבונדן מיט דער מצוה פון עונג שבת (דער ענין פון שלש סעודות וכו'), און עס זיינען אין אים דא חיובים וואס זיינען פארבונדען דערמיט וואס עס איז ערב פסח – וואס ביידע חיובים שטייען אין דער זעלבער תורה, איז דאך א זיכערע זאך אז מ'קען אויספירן ביידע חיובים בתכלית השלימות ובתכלית ההידור – מ'דארף נאר וויסן ווי אזוי צו דורכפירן דעם ענין. וואס אין דעם ענין דארף מען ארויסהעלפן אויך די אידן וואס זיינען "ראשיכם שבטיכם".

. . ווען עס קומט צו "המעשה אשר יעשון", ער דארף וויסן ווי צו פירן זיך; בערב פסח שחל בשבת – ווייסט ער ניט ווי מ'דארף זיך פירן! און דא העלפט ניט טעלעפאנירן צו א רב וכו', וואורום שבת טאר מען ניט טעלעפאנירן, און ניט אלעמאל קען ער זען פאראויס אלע שאלות וואס ווערט ביי אים נתעורר ווערן במשך פון דעם שבת . . ווען עס רעדט זיך אבער וועגן א דין וואס איז פארבונדן מיט שו"ע **אורח חיים** – איז בשעת ער ווייסט ניט דעם דין, וועט דאס **אים** שאטן, וואורום ער וועט ניט וויסן ווי צו פירן זיך בנוגע למעשה בפועל. און ער קען ניט זאגן אז ער וועט אפלערנען די הלכות בזמן אחר – וואורום דאס זיינען הלכות וואס זיינען פארבונדן מיט דעם זמן פון ערב פסח שחל בשבת, און דער זמן קומט, צי ער ווייל יע צי ער ווייל ניט, ובמילא קען ער ניט זאגן אז ווען עס וועט קומען צו א שאלה בפועל, און ער וועט ניט וויסן וואס צו טאן, וועט ער גיין לערנען די הלכות –

---

47) בטעם הקרבת ק"פ בשבת וההוראה מזה – ראה בארוכה לקו"ש חי"ח ע' 104 (משיחת י"א ניסן (ועוד) תשל"ז). בטעם שלא גזרו "שמא יעבירנו" לגבי הקרבת ק"פ – ראה שיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"ה (חלקו נמצא בלקו"ש ח"ז ע' 48).

48) ראה שו"ע סתמ"ד ובנו"כ שם. שו"ע רבינו שם. ובכ"מ. והרוצה שיחכים – יעיין בס' חק לישראל להגר"י וועלץ ובריבוי הספרים וחוברות ע"ד ע"פ שחל בשבת. ולכן כמעט לא באו כאן מ"מ וציונים, שברוב הדברים כאן אפשר למצוא מקורו טהור בדברי הפוסקים שקדמונו שצויינו בספרים הנ"ל, זולת בדבר שי"ב משום חידוש או במילתא דתליא בפלוגתא.

49) נוסף על החיוב ללמוד הלכות החג בכלל (וראה גם שיחות כ"ו אדר וש"פ ויקרא ה'תנש"א. ובכ"מ).

50) עוד ע"ד נחיצות לימוד ההלכות דערב פסח בשנה זו – בשיחת ש"פ תצוה תשל"ז. ש"פ משפטים תשמ"א.

וראה גם שיחת ש"פ מצורע תשמ"א: כאן המקום להעיר בנוגע צו דער קביעות המיוחדת פון שנה זו, וואס דעם יאר איז דא דער ענין מיוחד וואס ערב פסח איז חל בשבת, וואס דעמאלט קומען צו כמה הלכות מיוחדות וואס זיינען ניטא בכל השנים, וואס וויבאלד אז "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תומ"צ" – דערפאר איז דער יאר אויסגעשטעלט אין אן אופן אז ערב פסח איז חל להיות בשבת, וואס דעמאלט קומען צו הלכות מיוחדות. וואס אלע יאר איז דאך דער דין אז שלשים יום קודם החג הויבט מען אן לערנען הלכות החג – איז עאכו"כ בשנה זו ווען עס קומען צו נייע ענינים אין וועלכע מאיז ניט איינגעוואוינט, דארף זיכער זיין א השתדלות בנוגע צו לערנען הלכות החג וכו'.

[ובהמשך השיחה, הוראה לעשות כינוסי "צבאות השם" ולהסביר להם שנפתחה "חזית" חדשה השנה, ולדבר אתם ולחנכם בההלכות המיוחדות דשנה זו.

ועוד שם, ע"ד אסיפת הרבנים להחליט ע"ד כל ההלכות בנוגע לפסח דשנה זו, ובאופן – והוא העיקר – שזה יגיע לבעלי בתים].

וואורום ביז דעמולט וועט דורכגיין דער זמן! וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז עס איז ניטא קיין אנדער ברירה, און ער מוז אפלערנען **אלע** הלכות וואס זיינען פארבונדן מיט שו"ע או"ח, וואס דעמולט וועט ער וויסן "את המעשה אשר יעשון" בנוגע צו יעדן ענין.

. . דו דארפסט אבער וויסן אז אין פיר און צוואנציג שעה ארום הויבט זיך אן דער טאג פון ערב פסח שחל בשבת הגדול, און דו האסט א ציווי פון דעם נותן התורה און מצוה המצוות, מלך מלכי המלכים הקב"ה, אז דו זאלסט זיך פירן באופן מסוים, כדי אז דער ענין פון שבת זאל זיין כהלכתו, און דער ענין פון ערב פסח זאל זיין כהלכתו, און ביידע ענינים זאלן זיין אין אן אופן פון "גדול" . . במילא מוז ער לערנען די הלכות וואס זיינען דערמיט פארבונדן, כדי ער זאל וויסן "את המעשה אשר יעשון".

און אין דעם ענין דארף מען ארויסהעלפן "ראשיכם שבטיכם" נאכמער ווי מ'דארף ארויסהעלפן "חוטב עציך" און "שואב מימיך": בנוגע צו "חוטב עציך" און "שואב מימיך" – האט ער דאך דעם קיצור שו"ע, אדער אן אנדער קיצור דינים אויף ענגליש וכיו"ב, און אזוי ווי כל ישראל בחזקת כשרות, איז בשעת מ'האלט אין איין טומלען (אין "קאלענדאר" וכיו"ב) אז ערב פסח איז חל בשבת – איז א זיכערע זאך אז ער קוקט אריין און דעם קיצור שו"ע, און ער לייענט דאס איבער עטלעכע מאל, אזוי אז ער געדיינקט וואס עס שטייט דארטן; וועט עס רעדט זיך אבער וועגן "ראשיכם שבטיכם" – איז וואס הייסט ער זאל האבן צו טאן מיט קיצור שו"ע – ס'איז בזוי בזיונות! עד דארף לערנען שו"ע מיט די נושאי כלים! . . וואס דערפון איז פארשטאנדיק אויף וויפל ס'איז נוגע צו באוואלטיגע דוקא "ראשיכם שבטיכם", אז זיי זאלן לערנען די הלכות וואס זיינען פארבונדן מיט ערב פסח שחל בשבת (ועד"ז אלע הלכות וועלכע זיינען פארבונדן מיט שו"ע או"ח), כדי אז וועט מ'וועט קומען צו שבת הגדול, זאלן זיי וויסן "את המעשה אשר יעשון".

קניות

לקנות[51] **מצות שמורה**[52].

לקנות **יין** עבור החג. ומצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו[53].

לקנות הגדות וסידורים. כמו כן, מפות למצה[54] וגביעים[55].

בשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז ניתנה ההוראה הבאה: "וואלט געווען זייער כדאי און זייער פאסיק – אז פאר חג הפסח זאל יעדער אידיש קינד באקומען זיין אייגענע "הגדה של פסח", און מה טוב – א "הגדה" באגלייט מיט ציורים וכו' פון די פארשידענע מצוות און פאסירונגען (אין סיפור יציאת מצרים) וועגן וועלכע עס רעדט זיך אין דער "הגדה" – וואס (די ציורים) מאכן דעם אינהאלט פון דער "הגדה" נאך מער צוגענגלעך פאר קינדער. און דארט אויך אנשרייבן "להשם הארץ ומלואה", און אונטער דעם – דעם קינד'ס נאמען."

ובשיחת ש"פ ויקרא תשמ"ח[56]: ומה טוב – אז פאר יום טוב זאל מען קויפן א קינד א נייעם סידור וכיו"ב. במכ"ש דערפון וואס ע"פ דין דארף מען אים קויפן קליות ואגוזים – דברי רשות.

אסור לאדם שיאמר על שום מין בהמה חיה ועוף "בשר זה לפסח הוא", אלא יאמר "בשר זה ליום טוב". וכן לא יאמר אדם לשלוחו "הילך מעות הללו וקח לי בהם בשר לפסח", אלא יאמר "קח לי בשר ליום טוב". אבל על דגים ועל כל שאר דברים שאינן מין בשר כלל, מותר לומר "זה יהא לפסח". ויש מחמירין שלא לומר על שום דבר "זה לפסח", חוץ מן החטים וכיוצא בהם מדברים הצריכים שימור מחימוץ (שהשומע שהוא אומר חטים אלו לפסח יהא סבור שאומר "חטים אלו אצניעם ואשמרם מחימוץ לצורך הפסח"). וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה. לא אסרו

51) אפשר לצאת ידי חובת מצה במצה שעברה עלי' י"ב חודש או יותר.
ומ"מ, אם כל השנה אין שומרים אותה מחימוץ צריכה ביעור – ראה במילואים (ח).

52) בנוגע למצות מסולת נקי' או קמח מלא ("ראזעווע") – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תרלה.
בדאי אפשר, ניתן להשתמש גם במצות מכוסמין. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'סב. ושם סי' כ'יד לגבי מצות משבולת שועל.

53) בפי' משובח – ראה במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב. וראה אצלנו בלוח יומי לפורים דיני הטוב והמטיב בהערה.

54) בנוגע לכתיבת נוסח הברכות לאכילת מצה עם שם ה' על המפה – ראה שו"ת באתרא דרב יט'שמה.

55) מנהג אנ"ש הוא להשתמש בגביע לקידוש בלי רגל – ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' חי'תתקפה בארוכה.

56) סה"ש ח"א ע' 343. וראה סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 227.

אלא לומר "בשר זה לפסח", אבל לומר "בשר זה על פסח" (כמו שהוא המנהג לומר כן בלשון אשכנז – "אויף פסח") מותר.

במכתב כללי מי"א ניסן תשמ"ז: אידן, ובמיוחד אידישע בעל־הבית'טעס, אויך קינדער און קינדערלעך, ווארפן זיך אריין אין די הכנות צו פסח מיט טעג און טעג פריער, און אפילו יחידי סגולה[57] וועלכע זיינען זיך נוהג אריבערצוגיין[58] אין אן אנדערע א "פסח'דיקע דירה" אויף פסח, געפינען ריבוי הכנות אין צוזאמענהאנג מיט פסח און פירן זיי דורך בחפזון און בזריזות.

שמחת יו"ט

כל שמונת ימי הפסח חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחן? הנשים קונה להן[59] בגדים ותכשיטים[60] כפי ממונו. [ואנשים וקטנים[61] – כמפורט בדיני יום א' דפסח].

דינים חומרות והידורים במאכלי פסח

המנהג הפשוט שנוהגים בכל החומרות במשך חג הפסח, החל משעת סוף זמן אכילת חמץ[62], וכן גם באחרון של פסח[63], וגם כשמבשלים לפני החג עבור חג הפסח.

האריז"ל כתב הנזהר ממשהו[64] חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. – ואולי הכוונה שלא יאונה לו כל און בשוגג, שהרי בודאי בעל בחירה הוא גם אז[65].

השומר פסח מחמץ כהלכתו ויחמיר בו כל החומרות שמחמירים המחמירים יועיל לנפשו מאד כל השנה.

מצות מצה ומצות חמץ ניתנו תחילה לישראל במצרים וקיבלום עליהם באהבה ובחיבה והחמירו בהם בכלליהם ובפרטיהם וכל המאריך בדקדוקיהם מאריכים לו ימיו ושנותיו.

בתשובת אדמו"ר הזקן הובא שכתב האריז"ל להחמיר כל[66] החומרות בפסח.

כתבו בספרים, שכל אחד ואחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים בפסח ואינו יוהרא ולא דבר תמוה. ואין לא תתגודדו, כי משפחה משפחה מנהג אבותיהם בידיהם. וכבר כתב הרמ"א שאין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו[67]. וכן מבואר בספרים, בנוגע לחומרות שיש שנוהגים בהם ואחרים אינם נוהגים כן, שאין להלעיג על שום מנהג וחומרא רק להניח לכל אחד להתנהג בדרכו הטוב.

ולאידך[68], אם ירצה האדם להחמיר תמיד גם זה איננה דרך כבושה כי פעמים רבות הוא חומרא דאתי לידי קולא. ויש ליזהר גם שלא יהא הטפל חמור מהעיקר. ומבואר בספרים, שעבודת ה' צ"ל בהדרגה ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול. וצריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם

57) ובהערה שם: להעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי בעל המנחת אלעזר) הל' פסח סתקע"ב: בכל ימי הפסח הי' בביתו בית תבשיל מיוחד (שהי' סגור כל השנה עם כל הכלים) ונפתח משנה לשנה לימי הפסח.

58) ובהערה שם: לא ראיתי ולא שמעתי רבותינו נשיאינו נוהגים כן.

59) דיוק הלשון "קונה להן" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – ראה במילואים (ט).

60) ע"ד מנעלים – ראה במילואים (י). (ושם, אם חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש).

61) ובסה"ש תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים **ומגדנות**. ועיי"ש עוד (הע' 119): ופשיטא – לא לרגז עליהם, ח"ו, היתכן שכשאשר מדברים אודות ענינים הכי נעלים, יצי"מ כו' זקוקים הם ל"קליות ואגוזים"?! אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ **יסביר** להם ענייני יצי"מ וכו'.

62) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תצ.

ורק במנהגים מסויימים שנזכרו לקמן יש שהקלו בערב פסח, או בבישול לפני פסח.

63) לבד ממצה שרוי' – ראה להלן בלוח באחש"פ.

64) ומה שאינו נראה לעין אינו בכלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקנז.

65) ונתבאר בשיחות אחש"פ ופסח שני תש"מ.

66) ורק במנהג תמידי עלינו להתנהג בפסח בכל זהירות דקדוקי המצוה ולהתרחק מכל שימצא ולחוש לדעת המחמירים, אבל אם יקרה איזה שאלה בעובדא פרטית מזה אין אומר שצריכים להחמיר ועלינו לראות מש"כ הפוסקים אם לאיסור או להיתר. וגם קאי רק בעובדא בפסח עצמו ולא מה שנעשה קודם הפסח – שו"ת חבלים בנעימים סי"ח בכוונת אדה"ז.

67) ולהעיר מיוסף אומץ לר"י יוזפא סתרצ"ט: אף שחומרות אלו גדולות הן עד מאוד וכמעט לבלי צורך מכל מקום מנהג יפה הוא לבער החמץ כל מה דאפשר. וראה משנ"ב סתמ"ב סקכ"ח.

68) בהבא לקמן, ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'שכח. וש"נ.

ולפי התנאים המתלווים להם לפי העת לפי החברה לפי הנושא ולפי המקום. ויש מי שרוצה לעשות מצוה וחסידות, ויחנו בחסירות, ומיחזי כיוהרא, ונותן מקום לחטוא ולדבר עליו תועה, והכל לפי מה שהוא אדם ולפי המקום ולפי הענין[69].

לא יאמר אדם "כמה טורח פסח זה", כי רשע מה הוא אומר: "מה העבודה הזאת לכם = מה טורח זה לכם". ועכשיו אין העולם נזהרין בזה, ויש שלומד עליהם זכות שאינו נקרא רשע אלא כשאומר "מה טורח זה" על טורח הקרבת הפסח, שהיא מצוה מן התורה, ונראה מדבריו שמצות התורה הן עליו לטורח, מה שאין כן בזמן הזה כשאומר על גודל הזהירות וחומרות יתירות "כמה טורח", אין איסור בדבר[70].

מצה עשירה: עיסה שנילושה במי פירות ולא נתערב בהם שום מים בעולם אין זה חמץ מעיקר הדין, אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר שלא ללוש אפילו במי פירות בלבד[71]. ואם עבר ולש אפילו אפאה מיד אין אוכלין אותה בפסח. ואין לשנות המנהג[72] אם לא לחולה או זקן הצריכים לכך.

מצת מכונה: במכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: הרבנים הגדולים ז"ל יראי ה' וחרדים לדבר הוי' אשר בדור שלפנינו[73] אסרו את המאשין ומהם אשר לא רצו לגלות הטעמים שלהם בכדי שלא יסתרו אותם אבל פסקו בתוקף לאיסור ומהם שכותבים שהוא חמץ גמור איך ימלא לבנו לעבור ח"ו על דבריהם[74] . . וכאשר כבודו שואל מאתי אני איני מסכים על זה בשום אופן ואין לנו לחדש דברים כי אם לילך בדרך הישרה שהניחו לנו רבותינו הק' זצוקללה"ה.

במכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: על דבר המצות מאשינאווע, והנה אשיב רק בהנוגע לו, כי בכללות ענין מצה זו אין אני חפץ לדבר והוא דבר הידוע לכל. אמנם בדבר שאלתו מה יעשה, הנה בלתי ספק אצלי אשר בודאי ישנה במדינתם שמורה מהודרה . . אפוי' בתנור כנהוג אצלינו ונאפות בידים . . כי האפשר הדבר אשר לא יהיה מצת שמורה כחוק.

ובר"ד משיחת י"ג ניסן תשי"א, במענה לשאלה האם ליתן מצות מכונה לילדים: צו וואס? מצה איז דאך א ענין פון אמונה, דארף מען אויף דעם ארבעטן פון קינדוייז אן. עס שטייט אין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום טעם דגן, מיינט מען דאס ניט קיין מאשינאווע. שרוי' אדער אנדערע הידורים מאכט ניט אויס[75], אבער ניט קיין מאשינאווע.

בשיחות קודש בנוגע ל"במבצע מצה" הודגש: "דוקא קיילעכדיקע, דוקא האנט מצה[76] און דוקא מצה שמורה"[77].

---

69) ולהעיר, שבשנת תרצ"ב סיפר כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שאביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, היה אומר שאין לנהוג בהדורים בחג המצות. – הטעם שלא יחול בקבלה בנדר. ובמק"א, מובא שהתבטא: פאר חומרות האב איך זייער מורא.

70) ולהעיר מאג"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"ב ע' תקכו, במכתב לזוגתו הרבנית: הנני מבקשך דוא זאלסט זעך ניט אן שטרייגען מיט דעם פסח מאכן דוא דארפסט היטין דעם גיזונד און השי"ת זאל דיך היטין אין אללעס.

71) לפי שחושש שמא נתערב בהם מים כל שהוא, ואם נתערב בהם מים אפילו כל שהוא הרי אלו מחמיצים חימוץ גמור שחייבים עליו כרת ולא עוד אלא שממהרים להחמיץ העיסה יותר ממים לבדם.

72) כי יש מי שאומר שמעיקר הדין מי פירות הן מחמיצים, ולא עוד אלא שהן ממהרין להחמיץ יותר ממים.

73) להעיר שבשו"ת באר משה ירושלמסקי ח"א בכליל תפארת ע' שנה מנה בין האוסרים כ"ק אדמו"ר הצמח צדק "כאשר העיד תלמידו רבינו הגאון הצדיק מופת הדור מוהרש"ז מלובלין זללה"ה בעל תורת חסד שראה בעצמו תשובה כי"ק באיסור מאשין מצות".

74) וראה אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"א ע' שטז (חלקו נעתק בפנים) בחששות שבמצת מכונה.

ולהעיר מסה"ש תרצ"ה ע' 527, שבשנת "תרס"ג ראה אדנ"ע אפי' ע"י מאשין בווינא, ולא הי' שבע רצון לא מהמכונה גופא כ"א מהואליקעס [=המרדדים] הפירורים וכו'.

אלא, שבהרבה מהמכונות דאז לא פעלו המכונות ע"י חשמל רק ע"י גלגלים, ואילו בזמן האחרון משתמשים במכונות חשמליות שהאדם רק לוחץ על כפתור. ואכ"מ יותר.

75) אבל ראה לקמן שמצד ענין החינוך יש להזהר גם בזה.

76) ובאג"ק חי"א ע' רחצ: "בהנוגע למצה ע"י מאשין – בשדי חמד מע' חומ"צ סי"ג. בהגדת המבאר (פיעטרקוב, רדע"ת). שערים המצוינים בהלכה על קצשו"ע סק"י בסופו". וכן נסמן עד"ז בלקו"ש ח"א ע' 242 הערה 19 בנוגע למבצע מצה (הנעתק כאן בפנים).

77) והיינו בעיקר עבור ליל הסדר (ראה לעיל "מבצע מצה"). וידוע שנשלחו ע"פ הוראה מרבותינו נשיאינו מצות מכונה לימי הפסח לכמה מקומות. אבל להעיר משיחת ש"פ אחרי תשכ"ז: לכל הפחות עבור הסדרים, או לכל חג הפסח.

ולאחרונה נתפרסם מענה בכתי"ק "ימציא להם עכ"פ 6 מצות שמורה וישתדל שבכ"י מימי חה"פ (נוסף על הסדרים) תאכל אחותו עכ"פ כזית מהשמורה". ובפשטות, היינו (גם) מחמת שיש "קצת מצוה" בכל יום בפסח (ראה להלן בלוח לחוה"מ).

קטניות: אורז ושאר מיני קטניות אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל, ויש אוסרים והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות. וגזרו בכל מיני קטניות והעובר עליו חייב מיתה בידי שמים ועובר על לא תסור. ואף אם יתכנשו בית דינו של שמואל הרמתי ואליהו ובית דינו וכל גדולי ישראל אף עמהם אין בידם להתיר קטניות בפסח[78]. וגם בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אסור לבשל קטניות.

בכלל קטניות: אורז, אפונה, בוטנים, דוחן, חומוס, חמניות, חרדל, כוסמת, פרג, פולים, עדשים, סויה, קינואה[79], שומשום, תירס, ועוד הרבה מינים שלא נתפרטו כאן[80]. גם שמן קטניות[81] (שמן בוטנים, חמניות, לפתית (=קנולה, רייפסיד) סויה, שומשום, וכדומה[82]) אסור[83].

לא נהגו בהם אלא איסור אכילה אבל מותר ליהנות מהם בפסח וכן מותר להשהותם עמו בבית.

לחולה ולקטן הנצרכים לכך מותר לבשל ולהאכיל קטניות. וצריכים בדיקה רבה קודם שיעשה מהם תבשיל לברור מהם גרעיני דגן שדרכן להימצא ביניהם. ויש לייחד כלים מיוחדים לכך. ואם אפשר ללוש במי פירות, עדיף. ויחלטנו תחילה ברותחין, והיינו ליתנם בתוך המים כשהמים רותחים כבר. ועדיף לבשל שאר קטניות מאורז דוחן וכוסמת.

פירות יבשים, סוכר ועוד: בפוסקים הובא שבכמה מקומות נהגו גם שלא לאכול שום פירות יבשים. וכן החמירו גם בסוכר[84], מיני מלוחים, צפורן, כרכום, ודבש ועוד[85]. אבל אם ידוע שאין בהם חשש חימוץ אין צריך להחמיר בהם. ויש שנמנעו מלהשתמש בהם גם עם הכשר לפסח משום אל תטוש תורת אמך.

בכמה מקומות הובא בנוגע לסוכר, שיבשל אותו קודם פסח כדי שהיה לח בלח קודם פסח. וכבר כתבו הפוסקים, שצריך חקירת חכם איך ומה נעשה כי דבר זה משתנה לפי המקום ולפי הזמן. רבותינו נשיאינו לא השתמשו בסוכר כלל בפסח[86].

מצה שרויה: נזהרים ביותר ממצה שרוי' (מלבד באחרון של פסח **שמהדרין** לשרות, ראה אצלנו שם). ולכן המצות שעל השולחן מכוסות, שמא יפלו עליהם מים. וכן שלא יפול מפירורי השמורה במים או במרק. והמנהג להחמיר שלא להשתמש גם בכלים שיש בהם חשש שרוי' עד לשנה הבאה.

---

78) **הלכתא למשיחא:** בשו"ת תשובה מאהבה או"ח סי' רנט (שדבריו הובאו בפנים) מסיים: עד שנזכה ונחי' ונראה ונירש טובה בארץ חמדה טובה ורחבה ויוליכנו לארצנו כימי עולם וכשנים קדמוניות אז נאכל גם אורז ומיני קטניות.

79) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תסג.

80) ויש שהחמירו גם בקפה. ורוב הפוסקים כתבו להקל.

ויש שנמנעו משתיית תה.

ויש שהזכירו מנהג להימנע מגרעיני אבטיח ודלעת. ויש שהחמירו אפילו שלא לאכול פירות וירקות שהגרעינים נאכלים, שדומה לקטניות, וכגון מלפפונים וחצילים.

והעולם אומרים שבמאכלים מסויימים נמנעו מפני שלא הי' מצוי בימיהם. אבל להעיר שמצינו שכמה מהצדיקים לא אבו לאכול "מאכלים חדשים", כי מאכלי פסח צריכים הרבה סייעתא דשמיא, ולכן אותם המאכלים אשר אכלו אבותינו ואבות אבותינו מכבר הרי התפללו עליהם ואפשר לסמוך עליהם ולאכלם, משא"כ "מאכלים חדשים" הרי אין עליהם כ"כ בקשות ותפילות להשי"ת שיהיו שמורים על צד היותר טוב. והמליצו גם ע"ז "אל תטוש תורת אמך".

81) אבל השמנים שאינם נעשים ממיני קטניות מותרים, ובפרט – כשנעשה לשם פסח. ויש המחמירים שלא להשתמש בשום שמן, ורק בשומן מן החי (=שמאלץ). וראה שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קסג סק"ז, במי שרוצה לשנות מנהג זה.

82) ושמן כותנה מותר מן הדין. ויש המחמירים גם בזה. וראה אג"ק חכ"א ע' צו.

83) תפוחי אדמה אינן בכלל קטניות. ויש שהחמירו בקמח מתפוחי אדמה. ורוב הפוסקים כתבו להקל.

84) בפוסקים הובא שאף סוג הסוכר שאין בו חשש חמץ נוהגין למוכרו לנכרי.

אמנם, בימינו אין כמעט חשש חמץ ורק צריכים השגחה משום חומרא דמשהו חמץ בפסח. ובזמננו שהסוכר עם הכשר מהודר לפסח, ואין אפילו חשש רחוק, אין טעם ע"פ דין להימנע.

85) ויש שנמנעו גם מחלב. והאריכו מזה בפוסקים. ובלאו הכי, הרבה נמנעים מחמת שהוא מוצר תעשייתי.

86) מסופר שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע התבטא בקשר לזה: איך האב ניט האלט אז מען מאכט מיר נאך.

ובר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט: במענה לשאלה מדוע לא נדפס בס' המנהגים שהמהדרים אין משתמשים בסוכר בפסח (כמו שנזכר שהמהדרים אין שותים גם מים חוץ לסוכה): א) את זה הורה כ"ק מו"ח אדמו"ר להדפיס. ב) לא כל המנהגים נמצאים לע"ע בספר המנהגים. ג) איני יודע אם זה הוראה לרבים. אם יהודי יעשה בעצמו צוקער או שיודע בבירור שאין חשש מדוע יש לאסור עליו.

אין מנהגי ליובאוויטש איז אז די שמורה וואס ליגט אויפן טיש בשעת'ן עסן זאל זיין צוגעדעקט, צוליב דעם חשש פון שרוי', עס זאל זיך ניט פארגיסן אויף די שמורה א טראפן וואסער אדער זופ, און עס זאל ניט אריינפאלן קיין ברעקל שמורה אין די וואסער אדער אין די זופ.

קודם ששופכין מים, או משקין שמים מעורבים בהם, לכוס או לקערה, בודקין שלא יהיו בכלי פירורי מצה.

למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו.

מצד ענין החינוך צריכים גם קטנים להזהר ממצה שרוי[87].

במי פירות פשיטא דאין להחמיר כלל בכל הפסח[88]. ופשוט, שזהו רק אם אין חשש של תערובת מים.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הי' אוכל מצה שמורה ביחד עם דגים או בשר מצד חשש שרוי', רק עם יין[89].

הערינג: אין אוכלים בפסח דגים מלוחים שקורין הערינ"ג, וכן דגים כבושים.

תבלינים: זה מכמה שנים אשר מנהגנו לא לקחת קידה [=זנגביל] וקנמון[90] [בחרוסת] מחשש תערובת חמץ.

יין שרף: המנהג שלא להשתמש ביין שרף בפסח[91].

צנון: אדמו"ר הצמח צדק אסר אכילת צנון בפסח בלי טעם[92].

קילוף: נוהגים שלא לאכול פירות וירקות אא"כ נקלפו תחילה[93]. ובפרט בימינו שמרססים על הפירות וירקות בחומרים שונים.

ביצים: נוהגים שלא להשתמש בפסח בקדרה שבישלו בה ביצים בקליפתן. ונשים נוהגות שיש להם קדירה מיוחדת לבישול ביצים בפסח. אין המנהג אצלנו לשטוף כל הביצים לפני פסח[94]. ומכל מקום במקום שיש חשש חמץ יש לשטוף במים צוננים לפני הבישול[95].

לקנות ולבשל לפני החג: המנהג העיקרי שנהגו בו אבותינו הראשונים הוא שלא לקנות שמן דבש וחלב בתוך הפסח מחניות של גוים מטעם דשכיחי פירורין של פת בעת אכילת הגוים ויתערבו במשקין הנזכרים. ומפי השמועה, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע הי' צריך לאכול בפסח שקדים מתוקים לשם רפואה, והקפיד שיקנו אותם קודם הפסח בחנות שאין מוכרים שם כלל דברים של חמץ. והרבה נוהגים לקנות כל המוצרים לפני פסח[96]. וכן מבשלים הכל לפני פסח.

---

87) ובמק"א בנוגע לקטנים: שרוי' אדער אנדערע הידורים מאכט ניט אויס אבער ניט קיין מאשינאווע. ויש לחלק בקל.

88) ויש שהחמירו גם בזה מכמה טעמים.

89) ובמק"א: רק עם "שמורה– מילך" או יין, בלי חשש תערובת מים. וראה גם אצלנו התמים גל' ז (ניסן תשס"א) הע' 4. והיינו, בבת אחת, ביחד ממש. וראה גם סה"ש תרצ"ב ע' 41 ובהנסמן שם.

שלא לאכול קצת דגים ואח"כ מצה, וכן איפכא (שיש שסיפרו מפי השמועה על רבותינו נשיאינו שנזהרו גם בזה) – לא ראינו אצל כ"ק אד"ש ליזהר בזה (אף שכידוע קינח פיו הק' הרבה אחרי המצה).

90) וראה גם דרכי חיים ושלום סתקצ"א. וראה הנסמן במעדני שמואל סי' קיז סקל"ד אות ו.

וכן שאר תבלינים תעשייתיים. וראה לקמן.

91) ובשו"ת הצמח צדק הובא ש"אשתקד נשלח תשובה לכל המדינות מהגאון ר' עקיבא איגר נ"י שהחמיר מאד וצווח ככרוכיא להיזהר בעשיית יי"ש לפסח". ומסופר שהתבטא ע"ז הצמח צדק, שכיון שאסר רעק"א מטעם הכמוס [בלשונו: ונוסף על כל זאת אי גם יהיבנא להו כי כן הוא שנעשה משקה זה באמת בלי שום תערובת חמץ עוד רחוק בעיני ורוחי זרה למשתי אותו בימי דפסחא מטעם הכמוס עמדי וצפון בקרבי העת לא עת לגלותו כיום] "קענען מיר ניט אריבער גיין". וראה הנסמן באוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' נד.

92) וכבר הובא המנהג בפוסקים, וגם בנוגע לשום. וכתבו שאף אין לזה טעם אין להקל בפני עם הארץ. ועכ"ז, בכ"מ נהגו בחומרא זו.

93) ויש מקום להקל שלא לקלוף במבשל לפני פסח. ותלוי במנהג.

94) אבל יש לבדוק קודם פסח שלא נדבק לכלוך בביצים, וכן נכון לבדוק התבניות של הביצים שאינן מלוכלכות.

95) והעירו גם ששטיפת הביצים עלולה להחדיר חיידקים לתוך הביצה, ולכן גם מטעם זה יש לרוחצם רק סמוך לשימוש, וחמירא סכנתא מאיסורא.

96) ובמועד לכל חי ס"ב סכ"ד: מנהג עירנו להכריז להזהיר לכל עם הקהל שיקנו הפירות שלשה ימים קודם הפסח וכו' והטעם כדי שיהיה להם שהות לברורם היטב ולנקותם כראוי ושיהיה להם ביטול קודם הפסח, וזה צריך גם כן להזהר במלח שיבררו היטב שלא ימצא חטה

אכילה אצל אחרים: רבינו הזקן אמר: פסח דארף איינער דעם אנדערען ניט מכבד זיין באכילה ושתי', אבער נעמען אליין מעג מען. ובמק"א: נאר מ'דארף געבען א אפשרות צו נעמען. ועוד נזכר בזה: היינו מכבד זיין אדער מקפיד זיין וואס מען איז ניט טועם, איז פסח ניט אזוי, מען דארף ניט איינג מאכן מצד ההידורים של פסח, אבל נעמען אליין קען מען.

בכמה מקומות נהגו שלא לסעוד אצל אחרים, כי לא כל אדם שוים בזהירותם והמרבה ליזהר ה"ז משובח.. ואפילו מי שאינו נוהג חומרות, מה טוב שבימי הפסח יקיים "אשרי יושבי ביתך" יותר מבשאר ימות השנה. והנוהג בישראל שבחג הפסח נמצאים ביחד איש וביתו (ובביתו) ובפרט ראש המשפחה. נוסף על שקשה ביותר להדר כפי הרצון בעניני פסח – כשנמצאים במקום אחר. וקל להבין.

כמו כן, נוהגים להימנע ממוצרים תעשייתיים[97] עד כמה שאפשר[98], ובמיוחד – בתבלינים.

חפצים על השולחן: מובא בפוסקים שנמנעים מליתן על השולחן חפצים שאינם מיוחדים לפסח, שחוששים שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל.

כיסוי המדפים: כתבו הפוסקים שטוב להניח חתיכת דפין או סמרטוטין על כל דף ודף כדי שלא ישתמש להדיא בגופו.

מסננת בכיור: מי שרוצה לשאוב בפסח מבארות של נכרים או מבארות של ישראל שלא נזהר בהן מחמץ כל השנה טוב[99] שיסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב. ולכן, נהגו להניח מסננת בד בכיור[100].

נגיעת הפותחן ביין: בלקוטי דיבורים מובא בין ההכנות לפסח: להסיר החותמות מעל בקבוקי היין – ובפרט אותם שהיו בהם אותיות – ולהסיר המגופה במקצתה והיו נזהרים שלא יגע ברזל הפראפענציהער [=הפותחן] ביין.

כלי או אוכל שנפל על הרצפה: כתבו הפוסקים שאם נפל אוכל או כלי במקום שרגילים ליתן חמץ אסור לאכלו בפסח אפילו אם הגעילו אותו מקום קודם פסח. וכל זה חומרות יתירות כי די בחומרא של הגעלה. ולמעשה, נוהגים להימנע מלהשתמש במאכלים וכלים שנפלו על הרצפה עד לשנה הבאה.

הזכרת לחם: בכמה מקומות שאין להזכיר שם לחם בפסח. ומפי השמועה שכ"ק אד"ש אמר גם בנוגע לתיבת חמץ[101], שלא כדאי להזכירו בפסח.

מכירת חמץ

מכירת חמץ במשרדי הבד"צ (בשעות הנקובות כאן בעמוד ה). מומלץ להגיע מוקדם.

דיני מכירת חמץ, י"ל בקובץ בפ"ע. ובאנגלית – בנספח בסוף הלוח.

או שעורה וכיוצא.

97) הפוסקים הזהירו אודות הנחיצות להיזהר ביותר בהכשרים והשגחות למוצרי פסח – ראה במילואים (יא).

98) והקלו רק בדברים הנחוצים ומוכרחים דלא סגי בלאו הכי, ובדברים פשוטים ולא מורכבים, ורק כשקשה לעשות בעצמו, ורק כשנעשה קודם הפסח, וכמובן – רק בהשגחה מעולה (ראה בהערה הקודמת).

99) אבל מעיקר הדין אין מחזיקין איסור מספק.

ובמקום שיש ודאי פירורי חמץ במים – חייב לסנן מן הדין (ראה שו"ע אדה"ז סתס"ז סמ"ז, ודלא כמחמירים שסינון אינו מועיל מחמת שדרכו של לחם להתפורר ונימס במים). ואין לחוש ששאר המים נאסרים, גם אחרי הסינון – לפי שה"ז צונן בצונן (אף שיש חמחמירים גם בזה). ואין לחוש שנכבש מעל"ע, שהמים נובעים תמיד (ראה שו"ת טוטו"ד סוסי' ריד. ערוה"ש סתס"ז סל"ג). אמנם, כשיש משקה חמץ לא מהני סינון.

והאריכו בכ"מ במה שא"צ להכין מים לפני פסח שיתבטל בששים, ואין חוששים למחמירים במשהו חמץ צונן בצונן, או משקה חמץ שאין סינון מועיל (מחמת שהוא משהו שאינו יכול ליתן טעם, ואינו מורגש כלל, אם מחמת שהנהרות גדולים או שהמים נובעים ומתחלפים. וצירפו דעת השאילתות שחמץ בטל בששים, ובפרט במשהו חמץ של נכרי ושל הפקר שי"א שאין אוסר תערובתו. וי"א שאינו אוסר במחובר. ועוד שכמ"פ נטל"פ (שמעיקר הדין מותר בפסח)).

100) ומפי השמועה שבביקור כ"ק אד"ש במוסדות החינוך קודם הסדר העיר שיש לבדוק מפעם לפעם אם לא נתפסו שם דברים בלתי רצויים.

101) וראה היכל הברכה פ' ראה יב, כא, שחמץ בפסח סם המות אלקים אחרים לא יזכירנו ולא ישמע על פיו.

בקביעות שנה זו, המכירה מתבצעת מוקדם מרגיל.

תרופות

מי שמוכרח ליטול תרופות[102] במשך החג[103], אין לו לפסוק על עצמו להחמיר ולהימנע מלהשתמש בהם בחג, אלא עליו לקבל הוראת היתר לכך מרב מורה הוראה[104].

כל הבירורים שצריכים לעשות אצל הרבנים במשרד הבד"צ לקראת חג הפסח (כבשאלת התרופות הנ"ל וכיוצא בזה), אין לדחותם לרגע האחרון.

נקיון הבית מחמץ

ניתן להתחיל במצות בדיקת חמץ לפני ליל י"ד [ובשנה זו שחל בשבת, ליל י"ג], ליל בדיקת חמץ. ובדיקה זו חייבת להיות בלילה לאור הנר, אבל ללא ברכה, וצריך ליזהר שלא להכניס לשם עוד חמץ. וישייר חדר אחד לבודקו בליל י"ד [ובשנה זו, ליל י"ג] בברכה.

דוגמא פרקטית: באם ייכנס למקום העבודה במשך החג, ולכן אינו כוללו במכירה, אין צריך לבודקו דוקא בליל בדיקת חמץ, אלא יכול לבודקו לפני כן, בלילה אחר כנ"ל, ובתנאי שאחרי הבדיקה לא יכניס לשם עוד חמץ.

כשמנקים חדר ורוצים להכניס לשם חפצים לפסח [או אלו המזיזים ארונות ומקרר וכדומה], כדאי שבלילה, אחרי הניקוי, יבדקו את החדר מחמץ לאור הנר (או פנס חשמלי), טרם הכנסת חפצי הפסח, ולא לסמוך על הבדיקה בליל י"ד [ובשנה זו, ליל י"ג].

תזכורת: יש לזכור לנקות היטב את המקלדת של המחשב מחמץ.

הגעלת כלים

לפרטי דיני הגעלת כלים – ראה בנספח בסוף הלוח.

"ולפי שרבו מאד הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם לפיכך ראוי ונכון שבעל תורה הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים ולא כמו שנוהגין עכשיו".

כלים חדשים אינם צריכים הגעלה[105].

בטעם המנהג להכשיר השולחנות והשיש וגם לכסותם – ראה הנסמן בהערה[106].

תספורת

יש להסתפר לכבוד החג שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

---

102) בויטמינים יש להחמיר יותר מבתרופות (ראה הערה הבאה), לפי שאינו לרפואה רק לחזק מזגו. ועוד, שכמ"פ מעורב חמץ בהם עצמם ולא כבתרופות שהוא רק לדבק. אבל, במקום חולי וחולשה אפשר להקל כשהוא דרך לעיסה.

103) שאינו נחשב אוכל כלל. וכשעטוף בדבר אחר עדיף טפי, שכל מה שאפשר לעשות בהיתר עושים.

ול"ש אחשבי', כשאוכל לרפואה לרוה"פ (ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סמ"ד. כת"ס או"ח סי' קיא. יד אברהם יו"ד סקנ"ה ס"ג ובדרכ"ת שם סקכ"ח. יד"י יו"ד סק"ג בפיה"א סק"ח. אג"מ או"ח ח"ב סצ"ב. ושאני דין התריאק"ה – שידוע שהוא אוכל גמור ונאכל גם לבריאים (ראה רבינו מנוח חומ"צ פ"ד ה"י ויב). ואפשר דמירי בבריא, או בחולה שלא נפל למשכב (ראה מחנ"א דלקמן בדעת הרמב"ם). ועוד, דשאני תריאקה שהחמץ גופא לא נפסל מאכילת כלב. או כלך לד"ז, שא"צ לחמץ עבור הרפואה (ראה קובץ פעמי יעקב חו' סד ע"פ תשוה"ג סל"ד). ועוי"ל, דשאני תריאקה שדרך עשייתו כך, והו"ל כדרך הנאתו, ומה"ט אסור לחולה ולא מחמת אחשבי' (כ"מ דעת אדה"ז סתמ"ב סכ"ב שלא הזכיר כאן אחשבי'. וכן בט"ז סק"ג. וי"ל, דמה"ט אינו כנפל מאליו. ובאמת ברא"ש פסחים פ"ב ס"א, לגבי אלמר"י, משמע דתרוויהו צריכי, אחשבי' ואורחי' בהכי). ואילו בתרופות הוא שלדה"נ).

גם למחמירים בדין אחשבי' לרפואה, כשהחמץ נמצא רק לדבק ודעתו על סממני הרפואה ל"ש אחשבי' (כבחמץ שנפל מאליו) – חזו"א סקט"ז סק"ח. שו"ת מנח"ש ח"א סי' ז'. ובתריאק"ה החמץ גופא הוא המרפא. אבל ראה שו"ת אול"צ ח"ג ס"ח סק"ב. ועוד, שכמ"פ הוא חמץ נוקשה. וכמ"פ נשתנה והו"ל עפרא בעלמא. ועוד, שאינו דרך אכילה אלא דרך בליעה (ראה שו"ת מנח"ש שם. ועוד).

כן להעיר מרמב"ם יסוה"ת פ"ה ה"ח, שמותר גם שלא במקום סכנה כשאין הנאה לחיך. ומיירי גם כשעירב דבר מר בפסח. והב"ד במג"א סתס"ז סק"ב. אבל במחנ"א הל' מאכ"א ד"ה עמדתי, שהוא רק בחולה.

104) ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תרצו.

105) ויש שהחמירו. וגם למחמירים די בהגעלה וא"צ ליבון. ועצה פשוטה לעשות ליבון קל, להניח על האש לכמה דקות עד שתהא היד סולדת בו – ראה הלכה יומית אות תקעט ובהערות וציונים. שו"ת באתרא דרב סי' מא'תקצב.

106) ואע"פ שהוא נהנה ומתרפא מחמץ בפסח, אין בכך כלום, כיון שהוא שלא כדרך הנאתו אין בו איסור אלא מדברי סופרים ובמקום רפואה לא גזרו חכמים.

מכתבים כלליים ומברקים

מכתבים כלליים: מכתבים כלליים ומברקים שנכתבו בשנים שקביעותם כשנה זו (ערב פסח שחל בשבת, ופסח במוצאי שבת), וכן ברכות לפני עריכת הסדר בשנים כנ"ל – ראה בהערה[107].

יום ראשון, א' ניסן, ראש חודש

בראש חודש מתגלה בכאו"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל ענייניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שעי"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו'".[108]

באחד בניסן ראש השנה למלכים (מלכי ישראל) ולרגלים. "אותו היום נטל עשר עטרות[109]".

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם - באחד בניסן בני ארח בן יהודה[110].

לדינים, ומנהגים, ומעלת חודש ניסן, ראה לעיל ענייני חודש ניסן.

בתפלה ובברכת המזון מוסיפים יעלה ויבוא. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: הרחמן לר"ח.

במעין שלש: "וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשחרית: חצי הלל[111]. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום ראשון בשבת"). הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: ארבעה קרואים בפרשה של ר"ח. לכהן קוראים שלשה פסוקים עד "עלה תמיד". ללוי חוזרים וקוראים מפסוק "ואמרת להם" עד "רביעית ההין". לשלישי ממשיכין מן "עלת תמיד" עד "ונסכה". לרביעי מן "ובראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה. חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפלין דר"ת, [מזמור[112] תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף[113]. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: הקרבנות החל מהיום באים מהתרומה חדשה - מתרומת "מחצית השקל" של השנה.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

הנשיא: אחרי תפילת מוסף[114] (ותהלים) אומרים[115] "ויהי ביום כלות גו' ויהי המקריב ביום הראשון

---

107) מכתבים כלליים דשנות תשל"ד, תשל"ז, תשמ"א – באידיש: לקו"ש חכ"ב ע' 243. שם ע' 248. הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים ח"ב ע' תרנה. שם ע' עדרת. שם ע' תרעט. שם ע' תשי. שם ע' תשטו. בלה"ק: אגרות מלך ח"ב ע' קג. שם ע' קמ. שם ע' קצ. שם ע' קצז.

מברק לשנת תשי"ד – הגש"פ ח"ב ע' תתסז. לשנת תשמ"א – לקו"ש חכ"ב ע' 280. הגש"פ ח"ב ע' תתסח.

ברכה לפני עריכת הסדר לשנת תשל"ז – לקו"ש ח"מ (ב) ע' 33. הגש"פ ח"ב ע' תתמז. ועוד – בהוספות לשיחות קודש תשל"ז. לשנת תשמ"א – לקו"ש חכ"ב ע' 282 ואילך.

108) סה"ש תשנ"ב ע' 123. ובהערה 20 שם: ובהדגשה יתירה כשנכנסים . . ליום השבת שאין לו בן זוג (כמו שישראל אין להם בן זוג) בחי' היחידה בימים.

109) שבת פז, סע"ב – הובא בפרש"י ר"פ שמיני (מסדר עולם (פ"ז)). וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ע' 335 ואילך.

110) תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתויו"ט. אבל להעיר ממשמעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

111) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

112) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תקיז. וש"נ.

113) בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קוה" ו"אין כאלקינו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

114) וראה גם שיחת ש"פ צו תשמ"ז שכך מנהג ישראל.

115) וראה בשיחת י"ג ניסן תשמ"ו שנקרא בפי כל "אמירת" או "קריאת" הנשיאים שאינו ענין של לימוד והבנה, כ"א אמירה וקריאה

וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים[116]. **ואכ"מ**].

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

בשיחת ש"פ ויקרא תנש"א נתבאר שאף שההלכה היא ששואלין ודורשין בהלכות הפסח ל' יום קודם החג, דלא כדעת רשב"ג (הסובר שתי שבתות קודם הפסח, דהיינו היום – ר"ח ניסן), מ"מ אלו ואלו דברי אלוקים חיים. ובפרט שבזה אפשר לקיים ב' הדעות במעשה בפועל, ע"י שבר"ח מוסיפים בלימוד ההלכות באופן נעלה יותר הן בכמות הזמן והן באיכות הלימוד. וכן בנוגע להוספה במעות חיטים. עיי"ש.

מנחה: יעלה ויבוא.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[117], וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש[118] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

יום שני, ב' ניסן

יום הילולא של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. נסתלק אור ליום א' ב' ניסן שנת תר"ף בראסטאב. ושם מ"כ[119].

אין אומרים א־ל ארך אפים (וכן בכל חודש ניסן)[120].

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום השני גו' נשיא ישששכר וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

יום ועש"ק פרשת ויקרא, ו' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום הששי נשיא לבני גד וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש בשעה **7:05** (18 דקות לפני השקיעה).

בתושב"כ, וכן תפלה – אמירת היה"ר אח"כ, באופן השוה לכל נפש. אבל להעיר ממקור חיים דלקמן.

116) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'צט.

117) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

118) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

119) ובכ"מ בשיחות ואגרות קודש שהוא גם "יום התחלת הנשיאות של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו". וראה בארוכה שיחת ב' ניסן תשמ"ח (בסה"ש במקומו). ובלקו"ש חל"ב עמ' 23 ובהערה 38.

120) ראה שיחת ו' תשרי תשל"ה. וכ"ה במענה בקשר להדפסת סידור תהלת ה' הוצאת תשל"ח "לציין בשוה"ג ההוראה שא"א אא"פ בכ"י שא"א תחנון" (צילום גוכתי"ק נתפרסם בקובץ התמים (החדש) חוברת לד ע' 72. תשורה דלקמן ע' 38. ונעתק בסידור רבינו הזקן עם ציונים והערות הנדמ"ח ח"ג ע' א'תמו. וראה בסקירה שבתשורה לנישואי זילברשטרום־קטן כ"ה שבט תשע"ז ע' 35 ואילך).

וזאת, למרות מש"כ בסידור אדה"ז רק בנוגע לע"פ. וראה גם השלמה לשו"ע רבנו הזקן להרה"ג והרה"ח וכו' ר' נחמי' ז"ל מדובראוונא בעהמ"ס דברי נחמי' סי' קלא ס"ט, נסמן בס' המנהגים ע' 13. וכן ראינו במעשה רב.

שבת קודש פרשת ויקרא, ז' ניסן

אין אומרים "אב הרחמים" (וכן בכל חודש ניסן).

אחרי מוסף ותהלים אומרים "ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון". בקביעות שנה זו ז' ניסן, חל בשבת, כבשנת חנוכת המשכן – ראה הנסמן בהערה[121].

הלכתא למשיחא: בקשר לחנוכת ביהמ"ק השלישי, כתוב ביחזקאל[122]: "וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את הבית". ובפירוש הפסוק - הנה לפירש"י שם, יתחילו לעתיד שבעת ימי המילואים בר"ח ניסן ויגמרו בז' בניסן[123].

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם: כל ישראל מוזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים[124]. ובפרט, לפני הפסח, שכל ישראל, האנשים והנשים, מוזהרים להקריב קרבן פסח בערב פסח, והיא מצות עשה שיש בה כרת, ויש "להזהיר את ישראל לטהר [בכדי] שיעשו פסחיהן בטהרה"[125]. לפיכך, בקביעות שנה זו שערב פסח חל בשבת, הטמא בטומאת מת (וכעת כולנו טמאי מתים) עליו להתחיל מהיום[126] ליזהר מטומאת מת, בכדי לעשות הפסח בטהרה, לפי שהזאה בשביעי אינה דוחה שבת. ואם חל שביעי שלו בשבת ערב פסח, נדחה לפסח שני לפי שהעמידו דבריהם במקום כרת. [ואפילו לשיטות שטומאת מת הותרה בציבור - בקרבן פסח מהדרינן אטהורים, כלומר, משתדלים לכתחילה להקריב בטהרה]. הטמאים שצריכים לספור שבעה נקיים ולטבול, ולהביא קרבן ביום השמיני[127] עליהם להתחיל מאתמול למנות שבעה ימים (לאחרי שהפסיקו בטהרה), בכדי לעשות הפסח בטהרה.

ב770: מנחה מוקדמת. מנחה: קריאת התורה בפרשת צו.

אין אומרים "צדקתך" (וכן בכל חודש ניסן).

נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו, אם אינו ערב פסח כבשנה זו, והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון[128]. כנ"ל, בקביעות שנה זו מקדימים הדרשה להיום, שבת ז' ניסן.

ב770: דרשת שבת הגדול (מוקדמת) ע"י הרב בשעה **7:30** לפנות ערב.

מוצאי שבת קודש, אור לח' ניסן

מוצאי שבת קודש בשעה **8:06**.

ערבית. אומרים ויהי נועם. קידוש לבנה[129].

הבדלה. ויתן לך.

המשתמשים בצפורן (cloves) עבור בשמים: יש לזכור להצניע כעת (לאחר הבדלה) את הצפורן, בין הדברים הנמכרים במכירת חמץ, מאחר ובפסח אין משתמשים בצפורן עבור בשמים להבדלה.

---

121) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ב ע' 248 הערה ד"ה נשיאים. חכ"ג ע' 42 ואילך. שיחת ש"פ מקץ תשמ"ו.

122) מה, כ – הפטורת פ' החדש.

123) וראה לקו"ש חכ"ב ע' 198. וברד"ק שם ש"זה יהי' חידוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש". וראה מנחות מה, ב: פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. ועיי"ש עוד בגמרא.

124) וראה לקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

125) וראה לקו"ש חל"ו ע' 208.

126) ראה ראב"ד הלכות קרבן פסח פ"ו ה"ב. תוד"ה שחל – פסחים צ, ב. ולדעת הרמב"ם – בטומאת מת שהנזיר מגלח, גם בשאר שנים שחל שביעי בחול, מתחיל מהיום. וי"א שכן הוא גם בשאר טומאות, לפי שאין שוחטין על טבול יום לכתחילה.
טמא שרץ מותר לו לטבול בשבת דמיחזי כמיקר.

127) ומהם: זב בעל ג' ראיות, זבה גדולה, ואולי גם נדה שטובלת בליל שמיני (לאחרי חומרא דר' זירא שסופרת שבעה נקיים). [ולהעיר מב"ח יו"ד סוסי' קפ"ג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. וראה השקו"ט בהערה שבתחילת הקובץ, במילואים (א)].

128) נתבאר בלקו"ש ח"ג ע' 953 ואילך.

129) על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד. וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ.

מלוה מלכה: "לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת בכל מיני סידור הנהוגים אצלו בעריכת השולחן לסעודה גמורה, אף על פי שעכשיו לא יאכל אלא כזית [ואם אינו אוכל כביצה – יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים], הן מחמת שאין לו יותר . . מכל מקום יש לו לעשות הכנה וסידור השולחן כגון פריסת מפה וכיוצא בזה כמו לסעודה גמורה כדי ללוות את השבת ביציאתו דרך כבוד כמו בכניסתו".

יום ראשון, ח' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום השמיני נשיא לבני מנשה וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: כל הטמאים טומאת שבעה, עליהם להזהר מטומאה מהיום.

כשמנקים הארונות והמקררים וכו' לפסח, נכון לבדוק שם בלילה לאור הנר, ללא ברכה, טרם שמחזירים הארונות למקומם. וכן כשמכינים חדר לצורך מאכלי פסח[130].

יום שני, ט' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום התשיעי נשיא לבני בנימן וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: הטמא בטומאת מת (וכעת כולנו טמאי מת) צריך להזות עליו מאפר פרה אדומה ביום השלישי והשביעי. נמצא שהיום הוא האפשרות האחרונה להזות ביום השלישי ולהיטהר מטומאת מת, כדי להקריב בטהרה קרבן פסח, כיון שההזאה אינה דוחה שבת[131].

תקופת ניסן היום בשעה 6 אחה"צ[132].

יום שלישי, י' ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום העשירי נשיא לבני דן וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: לכתחילה, מצוה לבקר את קרבן הפסח שלא יהיה בו מום ד' ימים קודם השחיטה.

הלכתא למשיחא: "לעתיד יהי' יום הכפורים ביו"ד בניסן"[133].

בעשרה בניסן מתה מרים, וקבעו בו תענית כשחל בחול[134]. אבל, המנהג שאין מתענים[135].

אור ליום רביעי, יום הבהיר י"א ניסן

התוועדות יום הבהיר י"א ניסן ב770 בשעה 9:45 בערב.

בשיחת י"א ניסן ה'תשמ"ח נאמר: יש לנצל יום זה [י"א בניסן] באופן שעל ידו יתוסף בכל עניני תורה ומצוותיה ומתוך שמחה ע"י התוועדות של שמחה, במעמד כו"כ מישראל אנשים נשים וטף (כמובן עם מחיצה ע"פ שו"ע) שמחה של מצוה ושמחה של תורה, עד לשמחה גשמית הקשורה עם

---

130) ראה אוהב שלום קאמינקא ח"א ע' פ. בדיקת חמץ וביעורו ע' קכד. מקור בהלכה סתל"ג. ועוד.

וברשימת הגר"י ע"ה לנדא (נדפס בקובץ יגדי"ת גליון נב ע' קנ) בשם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבכלל כשמכשירים חדר קודם הפסח לפסח, על פי הרוב שוכחים אחר כך לגמרי לבדקו, ואם גם בודקים אותו היא בדיקה מוטעית, מען נארט זיך, כי אז כבר מונחים שם כמה דברים, ואינה עולה הבדיקה יפה, ויש לבדוק את החדר בעת שמכשירים אותו כמו מי שהולך בדרך, כי בזמן המוגבל לבדיקה הבדיקה היא רק בדיקה מוטעית, ועל כן יש לבדוק קודם בלי ברכה.

וראה שד"ח מערכת חומ"צ ס"ה סק"א. שיעורי קנה בשם פסח פ"א סכ"ט.

131) וראה לעיל יום ז' ניסן.

132) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד.

לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577. וראה בארוכה הנסמן אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תצד.

133) אהבת יהונתן פרשת החדש, עיי"ש הטעם.

134) כמ"ש בסימן תק"פ שהוא מהימים שראוי להתענות בהן.

135) וראה מג"א סתכ"ט סק"ו.

הגוף הגשמי, ע"י אכילה ושתיה לחם לבב אנוש יסעד, ובפרט מאכל המשמח ומשקה המשמח – ופשיטא בהגבלות הידועות (ד' כוסיות, וכוסיות קטנות, וגם זה – לאו כל מוחא סביל כו') ואין להאריך בדבר הפשוט ומובן גם לקטנים בשכל, שמצד עצמם עלולים לחשוב שע"י הנהגה אחרת כו' ידגישו את שייכותם ל"שמחה של מצוה"... שלא בערך מכפי שנצטוו ע"י זקני המשפיעים, עד לציווי של נשיא דורנו, בלשון צחה וברורה.

וכאן המקום לעורר גם אודות יום הולדתו של הרמב"ם, מורה הנבוכים בדורו ובדורות שלאח"ז עד סוף כל הדורות, בערב פסח, לערוך בו התוועדות של שמחה הקשורה עם עניני תורה ומצוותיה, בהשתתפות רבים מישראל, אנשים נשים וטף, ובלשונו של הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו, "לקטן ולגדול", ומכיון שבערב פסח אין הזמן מתאים לעריכת התוועדות ברוב עם הדרת מלך, יעשו זאת בסמיכות לערב פסח, ואדרבה כשנעשה שלא בזמנו צריך להיות באופן של פירסום עוד יותר.

יום רביעי, יום הבהיר י"א ניסן

יום הולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשנת תרס"ב. (בקובץ התמים מובא שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב אמר מאמר דא"ח באותו יום, ערב שבת קודש אחר מנחה). בגודל מעלת יום זה – ראה הנסמן בהערה[136].

מתחילים באמירת קאפיטל קכד בתהלים[137].

כדאי צו זאגן יעדער טאג בל"נ . . דעם רבינ'ס קאפיטל תהלים . . וואס דאס איז אלץ א כלי אויף דעם קיום ברכותיו במילואן וואס ער האט אייך געבענשט[138].

ומהנכון אשר בכל יום יאמר בל"נ דעם רבינס קאפיטל תהלים, . . ואיזה פעמים בשבוע ילמד תורת הדא"ח של כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ . . אשר זהו כלי רחב להמשכת ברכות צדיק הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, בעוה"ז עולם המעשה[139].

בשיחת י"ג ניסן ה'תנש"א נאמר: "בודאי ישנם כו"כ שכבר למדו פירושי הפסוקים דמזמור זה כפי שנתבארו בפנימיות התורה וכבר נתפרסמו בדפוס – פירסום שהוא לדורות". פירושים לקאפיטל קכד, נדפסו בתהלים ע"פ תהלות מנחם ובקובץ י"א ניסן – שנת הקכ"ד וראה בהערה[140].

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר[141] וגו'". ואח"כ ה"יהי רצון".

הלכתא למשיחא: לא הספיק לבקר את קרבן הפסח (לבדוק שאין בו מומים) אתמול, יבקר היום (לשיטה שד' ימים כולל יום השחיטה).

יום חמישי, י"ב ניסן

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים "ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי וגו'" ואח"כ ה"יהי רצון".

במעלת יום י"ב ניסן, סיום וגמר פרשת הנשיאים – ראה הנסמן בהערה[142].

---

136) ראה בלקוטי לוי"צ אגרות במכתבים לי"א ניסן – חלקם נסמנו להלן בהערה. ובכ"מ בשיחות קודש, אפס קצהו הובאו בס' יום מלכנו, ובקובץ צדיק למלך חוברת א' (י"א ניסן תשנ"ב) שער אחד עשר בניסן.

137) ראה סה"מ קונטרסים ח"ג ע' כג הערה 4. ספר המנהגים ע' 17. ולהעיר משיחת י"ב תמוז תש"כ (שיחות קודש ע' 349 ואילך) שזה נוגע לנשמת בעל יום ההולדת, גם אצל צדיקי הדור.

138) אג"ק ח"ג ע' שנז.

139) אג"ק ח"ג ע' שסט.

140) ראה שיחת כ"ף מרחשון תשד"מ (התועדויות ע' 480 ואילך). ואני תפלתי ח"א ע' 133.

141) ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכג–ה. שם ע' תיט. ד"ה ביום עשתי עשר תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' צט ואילך) ותשל"ב. וראה גם הנסמן בכמה מכתבים כלליים ד"ה י"א ניסן וד"ה נשיא לבני אשר.

ההוראה מהנשיא די"א ניסן – ראה שיחת י"א ניסן תשמ"ה.

וראה סה"ש תש"נ ע' 395, שאשר הו"ע התענוג, שקשור עם בחי' היחידה, עצם הנפש, ושם ע"ד השייכות לבחי' אחד עשר שלמעלה מעשר ספירות (וראה גם סה"ש תשמ"ט ע' 389. ושם ע' 390: עפ"ז י"ל שלידת עם ישראל בחג הפסח מתחילה ביום "אחד עשר" בניסן. וראה גם סה"ש תשנ"ב ע' 350 הערה 50). ובהערה 42 (וש"נ), ש"אשר" בגימטריא תק"א שמורה על בחי' שלמעלה מסדר השתלשלות.

142) ראה בארוכה שיחת ש"פ צו, י"ב ניסן תש"נ (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 393 ואילך).

הגעלת כלים: יש (מהמדקדקים) שנוהגין להגעיל ג' ימים קודם הפסח[143].

אלו שיש להם שיניים תותבות, וכן אלו שיש להם "פלטות" ו"גשרים" לישור השיניים, ו"סתימות" עליהם להימנע מאכילת ושתיית דברים חמים (בשיעור שהיד סולדת בהם) או חריפים[144] של חמץ במשך 24 שעות לפני "הגעלתם". ה"הגעלה" צריך להיות לפני כניסת השבת, ולכן יש לחשב את ה–24 שעות קודם הזמן הזה.

מכירת חמץ במשרד הבד"צ היום מהשעה **12:00** לפני הצהריים ועד **7:45** בערב (ושוב, לאחר בדיקת חמץ, מהשעה **11:00** בלילה ועד לשעה **1:00** לפנות בוקר). באם נוסעים למקום אחר לחג חשוב לעדכן על כך את הרב.

דיני תענית בכורות

נוהגין הבכורות להתענות ולהשלים בכל ערב פסח, זכר לנס שנצולו ממכת בכורות.

בקביעות שנה זו שערב פסח חל בשבת, כיון שאסור להתענות בשבת, נדחה [=מקדימים] התענית ליום חמישי, ומתענים היום, י"ב ניסן. באם עושים סיום (כדלהלן), הסיום נערך היום וכל הבכורים המשתתפים מותר להם לאכול אחר כך. [שכח להתענות היום, נחלקו הפוסקים אם יתענה למחר בערב שבת, ולמעשה, יש להחמיר לעשות סיום למחר, אא"כ אין באפשרותו לעשות סיום והתענית קשה עליו[145]].

מי צריך לצום? כל בכור, אפילו הבכור מאב בלבד או מאם בלבד וכן בן קיימא הראשון שנולד לאב אחרי נפל [ודאי], וגם גר שהוא בכור[146]. אבל חתן בשבעת ימי המשתה, וכן בכור הנולד בניתוח קיסרי[147], וכן הנולד אחריו, אינו צריך לצום.

נוהגין שהאב מתענה תחת בנו הבכור כשעדיין הוא קטן [לאחרי ל' יום משנולד] עד שיגדל ואז יתענה הוא בעצמו[148]. וגם בשנה זו, נהגו להחמיר שהאב ישתתף בסיום.

אם האב בכור וצריך להתענות בעד עצמו, תתענה האם [והיינו להשתתף בסיום מסכתא כדלקמן]. ויש מקילין שיביאו לה מסעודת הסיום במקום תענית] תחת בנה הקטן עד שיגדיל. אבל במקום צער, וכל שכן אם היא מעוברת או מניקה, אין האם צריכה להתענות, [וכן המנהג בכלל] שתענית האב עולה גם בעד בנו [וכשאין לה בעל שיתענה בעד בנו, וכן אם התענתה בעבר – ראה בהערה[149]].

במקום שאין מנהג ידוע יכולין הבכורות לאכול בסעודת מצוה. ונתפשט המנהג שבמקום להתענות בערב פסח משתתפים הבכורות (או האב שמתענה במקום בנו, כנ"ל) בסיום מסכתא (סעודת מצוה) וממילא התענית נפקעת ומותר לאכול כל היום. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. [נהגו להקל שגם סיום משניות ומסכתות קטנות נחשב כסעודת מצוה[150]]. המנהג

---

143) והוא משום זריזות, וגם שלא יצטרכו לדקדק אם הוא ב"י או לא, וגם כשמבשלים אם הוא מעל"ע מההגעלה או לא. וראה עוד בטעם הדבר בתבואות שמש שפירא סל"ד ובהגהותיו מזרח שמש על מהרי"ל, מחמת כלים הצריכים מילוי ועירוי, ושגם בליבון דינא הכי, והוא מחודש. ובפשטות, שאח"כ הוא טרוד בכמה עסקים של פסח ולא יוכל לדקדק בענין ההגעלה כראוי. וכ"כ בשו"ת מעגלי צדק לר' בנימין הלוי ס"ו. וראה בשכנה"ג סתנ"ה בהגב"י סק"ז, והובא בכה"ח סקכ"ו, דהני נשי דידן החמירו על עצמן להגעיל מר"ח וכשר הדבר שיעשו הדבר בנחת ולא בבלבול ועוד דרובן מתחילין מר"ח לעשות המצות וצריכות לכלים מוכשרים.

ובמשנ"ב סתנ"ב בבה"ל ס"א בה"ל סד"ה שאין, כתב שיש מהדרין שפוסקין מלהשתמש בהם חמץ ג' ימים מקודם. וצ"ע.

144) בטעם ההיתר לאכול דברים חריפים (או חמים) במשך החג – ראה שו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי' נ. ובארוכה – שו"ת מאזני צדק ח"ג סל"ו ואילך.

145) וראה בארוכה לקו"ש חי"ז ע' 66 ואילך. ח"מ (א) ע' 193 ואילך. ולפענ"ד אין שם הכרעה למעשה. ודלא כמ"ש בהוספות למנהגי חגה"פ שבהגש"פ עם לקו"ט מנהגים וביאורים הוצאת תשנ"ה ואילך.

146) כמה נסתפקו בזה. וראה במילואים (יב).

147) שאינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון. וראה במילואים (יג) שקו"ט בזה.

148) ולגבי קטן שהגדיל בי"ד שחל בשבת – ראה בארוכה לקו"ש חי"ז ע' 68 ואילך. ח"מ ע' 195 ואילך.

149) עיין בשו"ע אדה"ז סי' תע ס"ו הפרטים בזה.

150) שקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה שיחת ט"ו בשבט תשל"ט. התוועדויות תשד"מ כרך ב ע' 1050. ולהעיר מסה"מ תשי"א ע' 296. ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפניהם המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה. ונכון שישתתפו גם בסיום המסכתא וגם בסעודת מצוה[151]. מנהג ישראל להביא גם בכורים הקטנים להסיום דערב פסח.

כל חדר הצריך בדיקה צריך לכבדו [=לטאטא ולנקות את החדר] קודם הבדיקה – ביום י"ב ניסן[152]. ויזהיר כל אדם את בני ביתו שיכבדו גם תחת המטות.

הנוהגים ללוש מצת מצוה בערב שבת צריכים בשנה זו לשאוב המים ביום חמישי סמוך לחשיכה בבין השמשות של ליל ששי.

ליל ששי, ליל בדיקת חמץ, אור לי"ג ניסן

הכנות לבדיקת חמץ

מכיון שכשחל ערב פסח להיות בשבת אי אפשר לבדוק בליל שבת שהרי אסור לטלטל את הנר לבדוק לאורו, לפיכך מקדימין הכל לבדוק בליל ששי שהוא ליל י"ג ומברכין על ביעור חמץ. הבדיקה הערב נעשית בכל הפרטים כבשאר השנים, והיינו לבדוק כל המקומות שמכניסין בהן חמץ (**כולל במקום שיאכל סעודות שבת**), להניח החמץ הנמצא בבדיקה והחמץ שמשיירים לאכילה במקום מוצנע, ולבטל החמץ שאינו ידוע.

כבר נתפשט המנהג להניח במקומות שונים בבית פתיתי חמץ קשה[153], כדי שלא יתפרר, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר [וסגור לגמרי באופן שלא יפתח, אבל לא בנייר כסף שיכול לעכב את שריפתם היטב], זמן מה קודם הבדיקה כדי שימצאם הבודק. ועל פי הקבלה יש להניח עשרה פתיתין.

רצוי להכין מראש רשימה מפורטת עם המקום המדוייק בו הונח כל אחד מעשרת הפתיתין.

נכון להשתדל שבכל הפתיתין יחדיו יהיה לפחות שיעור "כזית" (שכאשר מקבצם ביחד בשק הנייר וכו' ובכך העץ, יקיים מצוות ביעור חמץ מדאורייתא, אף ששורפים קודם זמן האיסור [ובפרט בשנה זו][154]).

קודם שיתחיל לבדוק צריך להצניע כל החמץ המוכן ומונח – בבית או בשאר חדרים הצריכים בדיקה – לאכול ממנה בלילה ובשבת עד שעת הביעור, שישמרנו יפה מפני התינוקות והעכברים. וכיצד ישמרנו מפניהם? מצניעו בתיבה וכיוצא בה, מקום שאין התינוקות ועכברים יכולין ליטול משם, או יתלנו באויר, או יכפה עליו כלי רחב, ויניחנו במקום גבוה קצת שלא יוכלו התינוקות ליטלו משם, ולא יכפה עליו כלי קטן וצר, מפני שהעכברים יכולין לגלותו.

---

151) אם לא שמע הסיום: הדבר שנוי במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ה (לענין תשעת הימים). וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, צריך לשמוע הסיום (וראה דברי יחזקאל החדש ע' שפז. ויש שהביאו משד"ח אס"ד מערכת ביהמ"צ ס"ח: אם אינם שומעים. אבל שגגה היא בידם, דקאי לענין מי שאוכל בשר בסיום מסכת שלא בדרך לימודו אלא שמיהר או איחר הסיום דלאו שפיר עבדי (לדעתו, ראה לעיל מזה) ועז"כ "ואם אינם שומעים", היינו שלא ישמעו לנו, "עכ"פ לא יאכלו רק בשר עוף". והדברים מוכרחים ממקור הדברים בשו"ת הרמ"ץ ח"א סמ"א, יעו"ש), ובפרט בערב פסח (משא"כ בתשעת הימים).

אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים בזה בשעת הדחק (ולהעיר מהשקו"ט בשמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחים לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מיירי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

152) משנ"ב סתל"ג סקמ"ז.

153) בפנימיות הענינים – ראה לקו"ש ח"מ (ב) ע' 141.

154) יש שכתבו שבנוסף לכך יש להקפיד שבכל א' מעשרת הפתיתין יהיה פחות משיעור כזית, כדי שאם יאבד א' מהם לא יצטרך לבדוק שוב. ברם, מקום לומר שלדעת אדמו"ר הזקן שגם על פחות מכזית עוברים ב"בל יראה ובל ימצא" מדרבנן (ובמק"א – באו"א. ואכ"מ) גם אם יאבד א' יצטרך לבדוק שוב. ודוחק לחלק ולומר שכאשר החצי שיעור אינו לפניו אין עליו יותר חובת בדיקה. אמנם, עדיין ישנה מעלה מסויימת בפחות מכזית, שאם יאבד א' מהפתיתין, עדיף שיהא פחות מכזית, כי בכזית יש דררא ד"בל יראה" מדאורייתא ובאכילתו יש חיוב כרת, משא"כ בפחות מכזית. (ועוד כתבו שבפירורים קטנים אם מטונפים א"ח בבדיקה. אבל בד"כ עוטפים הפתיתים כך שאינן מתטנפים). ולהעיר, שיש המורים בדוקא שלפחות א' מהפתיתים יהא בגודל כזית, לצאת להשיטה שאין חובת בדיקה וביעור בפחות מכזית.

דין הנוסע מביתו והמתארח אצל אחרים:

מי שבכוונתו לנסוע בערב שבת כדי להיות בחג במקום אחר ומוכר את כל החמץ שבבית לגוי, אינו מחוייב לבער החמץ מביתו. ונכון שישאיר לפחות חדר אחד שאינו נמכר, ולערוך הלילה, ליל י"ג ניסן, בדיקת חמץ בחדר זה. באם הוא עוזב את הבית **לפני** ליל י"ג ניסן, עליו לעשות בדיקת חמץ במקום בו הוא נמצא בליל י"ג ניסן.

באם מתאכסן בליל י"ג ניסן אצל אחרים, אם בעל הבית לא נמצא בביתו – חייב לבדוק עבור בעל הבית. אם בעל הבית נמצא שם ובודק חמצו בביתו, יניח שם האורח חמץ משלו[155], ויוכל גם לבדוק שם בעצמו[156] (אף שמן הדין גם בעל־הבית יכול לבדוק את חמצו של האורח בתור שלוחו). באם אין לו חמץ משלו, מעיקר הדין אינו חייב במצות בדיקה. ומי שרוצה להחמיר, יחמיר על עצמו להביא חמץ משלו ולבדוק. ואם אין לו חמץ משלו[157], יש שהציעו לקנות (בקנין המועיל כגון קנין סודר) מבעל־הבית את החדר בו הוא מתאכסן[158]. ומכל מקום[159], יתכוון לצאת בברכת בעל–הבית, ויזהר לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמע הברכה, כדלקמן.

כמו חצי שעה לפני צאת הכוכבים אסור לאכול[160] (אבל טעימה בעלמא – מזונות או פת פחות מכביצה ופירות אפילו הרבה – מותר עד זמן הבדיקה) וללמוד (אלא אם כן בשיעור קבוע או אם ממנה שומר[161]) ולעשות מלאכה ולהיכנס למרחץ. התחיל קודם החצי־שעה הנ"ל, מותר להמשיך אבל יפסיק כשמגיע זמן הבדיקה.

בקביעות שנה זו, בכורים שקשה להם התענית, לפי שאין רשאים לסעוד קודם הבדיקה ויש להם הרבה חדרים לבדוק, יכולים לטעום מעט קודם הבדיקה, או יצוו לאחר לבדוק והם יאכלו.

ערבית

בדיקת חמץ אחר תפילת ערבית. "בשו"ע יש בזה חילוקים . . והמנהג המקובל הוא כנ"ל – תמיד לאחר תפילת ערבית[162]".

זמן תפלת ערבית בשעה **8:03**.

מתפללים **מיד** בזמנה. "כיון שקבעו [חז"ל] זמן [לבדיקת חמץ], אם כן מי שאינו בודק בתחילת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא עבריין שעבר על גזירת חכמים[163]". וצריך האדם להיות זריז ומהיר על ככה שלא יתעצל ויתעכב בשום ענין כי אפילו לקבוע למוד לא התירו שמא ימשך אלא אחר שהתפלל ערבית יצא לבדוק מיד. וגם בקביעות שנה זו, כן הוא.

תזכורת: למי שלא הספיק – קידוש לבנה.

פרטי דיני בדיקת חמץ

יש מהמדקדקים ליטול ידיהם קודם הבדיקה. מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל, מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות.

וקודם שיתחיל לבדוק יברך ברוך כו' על ביעור חמץ. אמירת הברכה במקום שמתחיל לבדוק.

ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה. ו"אפשר לומר . . דמצוה לזכות את בני ביתו גם כן במצוה

155) אבל על מה שאוכל האורח משל בעל הבית, אין על האורח חיוב בדיקה. וכבני ביתו של בעה"ב האוכלים משלו (ראה שו"ע אדה"ז סתל"ב ס"ח). ועוד יל"ע – ראה במילואים (יד).

156) ואף שאין הבית שלו – חייב בבדיקה.

אבל אינו מברך. וראה במילואים (טו).

157) ראה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סרצ"א.

158) ואם יחדו חדר לו ולמשפחתו (אבל בלא קבלת קנין) – ראה במילואים (טז).

159) ראה במילואים (יז).

160) באם אחרים בודקים עבורו, מותר לו לאכול – ראה שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ז. וראה מג"א סתל"א סק"ה.

161) או אפי' שעון מעורר, ובתנאי שמפסיק מיד בהישמע הצלצול.

162) ולהעיר מלקוטי שיחות חלק יז ע' 434.

163) קונטרס אחרון לשו"ע אדה"ז.

זו, שהרי עושים מצוה בבדיקתם, אף שאין החיוב עליהם". ומצוה מן המובחר שלא לסמוך לכתחלה בבדיקת חמץ אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל המצות דהיינו מי"ג שנה ואילך. ולא ישיחו בינתים. ויזהרו לבדוק תחלה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה ולא ילכו לבדוק תיכף אחר הברכה לחדר אחר.

בנוגע לבחורי ישיבה – ראוי שכל חברי החדר ימנו אחד מהם לבדוק החמץ שבחדר. באם רוצים לבדוק בעצמם, ישמעו את הברכה ממנו, באם אפשר, ואח"כ יבדקו בחלק מהחדר.

לא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה אפילו מעניני הבדיקה. ואם שח בינתיים שיחה שאינה מענין הבדיקה כלל, צריך לחזור ולברך.

נכון שלא ישיח שלא מענייני הבדיקה כל זמן בדיקתו.

הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר, שאור הנר יפה לבדיקה וחיפוש במחבואות בחורים ובסדקים. ואין בודקין לאור האבוקה אלא לאור נר קטן יחידי. לכתחילה יש ליזהר שלא לבדוק כי אם בנר של שעוה. במקום חשש שריפה וסכנה – עליו להשתמש בפנס חשמלי.

בודקין על ידי נוצת עוף. מניח החמץ שמוצא בשק קטן של נייר.

וצריך לחפש לאור הנר בכל המחבואות גם בסדקים שבקרקע.

חייב לבדוק ולחפש אחרי חמצו בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לשם חמץ באקראי. לפיכך כל חדרי הבית והעליות, אפילו אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם, הרי הם צריכים בדיקה כדינה בלילה לאור הנר [אלא אם כן אין דרך להכניס שם חמץ].

גם אחר שכיבדו היטב בכל המקומות צריך לחזור ולבדוק בכל המקומות לאור הנר בחורים ובסדקים הצריכין בדיקה שמא יש שם מעט חמץ[164].

בבית שהתינוקות מצויין בו, אפילו חורים הנמוכים מג' טפחים צריכין בדיקה, שמא הצניעו שם התינוקות מעט חמץ.

יש לזכור לבדוק את המכונית (לאור פנס חשמלי[165]).

---

164) שהכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים וסדקים.

והנה בסדה"י כתב: "לא יאמר אדם הרי הנשים ובני הבית כיבדו כבר כל המקומות ביום י"ג, ולא נשאר מקום שלא פינו ומה צריך לבדיקה זו כי לא אמצא דבר, כי אע"פ שנאמר שאמת הוא, מ"מ המצוה מוטלת עליו בלילה זה והוא מצוה מדברי סופרים לבדוק הכל לכתחלה כאילו לא נעשה דבר". (וראה גם בדרך פקודיך מ"ע ט בחלק המעשה, שמרבית המון עם לוקחין נר קטן והולכין בבית לארכה ולרחבה ואין מטריחין א"ע לבדוק כראוי וסומכין על בדיקת הנשים שמכבדין החדרים ביום שלפניו וכו' והנה אנשים האלה עוברים על דברי חז"ל שאמרו שהבדיקה לא מהני ביום וקרוב לומר שברכתם לבטלה כיון שבזמן הברכה אינם עושים כלום כי בדיקה לא מקרי והשבתה לא מיקרי).

אמנם, לכאורה הכוונה רק בחורים וסדקים. אמנם במקום שאין חשש הנ"ל, מועיל הכיבוד (ראה פמ"ג סתל"ג בא"א סק"ט ובמחה"ש שם לגבי חתיכות גדולות. ח"י סוסי' תלג בכוונת הלבוש שם לענין כיסים. וכן בתיבות ומטלטלין ובתי ידים שכשמהפכים אותם מתבער, וכן אם מכבדים חדרים שידוע לא נשאר עוד חשש חורין באומדנא ברורה – ראה א"א מבוטשאטש סתל"ד. דע"ת סתל"ג ס"א מכתבי הדע"ק (והוא בשינוי קצת ממש"כ בספרו א"א). וכן כשיש ידיעה ברורה שלא נותר משהו בסדק – א"א מהדו"ת סתל"ג ס"א. וראה שבו"י פסח פ"ד ס"ב בדבר שאפשר לבדוק במשמוש היד. ומה"ט הרבה מקילים ביותר בבדיקה בליל י"ד. ובדע"ת שם בשם הדע"ק, דסגי אח"כ בנר כל דהו ואין חיוב בחיפוש היטב. ועוד זאת, שבשעת הכיבוד בד"כ משתמשים בחומרי ניקוי הפוגמים. ובפחות מכזית כשמטונף קצת א"צ ביעור ובדיקה. ויש שצירפו דעת הר"ן בחידושיו נדה נו, א דכיבוד לחוד סגי (וראה שו"ת עמק הלכה סקכ"ח, הובא בפת"ש סוסי' תלב). אבל לא קייל"ן הכי. וראה שו"ת פנים מסבירות למהר"י שפירא, הובא בברכ"י סתל"ג סק"ז ובשע"ת סק"א. ובהגהות חכמ"ש סתל"ג סי"א היקל כשכיבדו ג"י קודם ליל י"ד).

ומ"מ, אכתי איכא לחובת בדיקה בליל י"ד, שנוסף לזה שנכון לשייר חדר אחד לבדוק בליל י"ד שלא להפסיד הברכה – גם אם לא שייר צריך לחזור ולבדוק לפחות חדר א' בליל י"ד שלא לחלק בינו ובין כל ישראל. ואכן, הדבר מבואר בשו"ת תרוה"ד סקל"ג, שג' טעמים בבדיקת ליל י"ד אחרי הכיבוד: א) שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ב) דכיבוד לחוד לא סגי משום דילמא מישתכח בגומא. ג) ואף כי אין להקל במצוה זו דאחמור בה רבנן טובא וצריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולסדקין וכו'.

ובימינו, עיקר הבדיקה הוא לראות אם יש חורים וסדקים שאין הכיבוד מועיל, וכן לראות אם לא כיבדו באיזה מקום, וכן אם לא הכניסו שוב חמץ אחרי הניקוי (ראה מנחת שלמה פסחים ד, א. הליכות שלמה פסח פ"ה. שו"ת קנין תורה ח"ב סקכ"א. ועוד).

ועוד להעיר, שלכתחילה אין לסמוך על בדיקה שע"י הנשים. ואפשר, דכיבוד שאני, ובפרט בזמננו. ועוד שאחרי שכבר כיבדו הוא בכלל בדיעבד.

165) ואולי יש ללמד זכות על המקילים לבדוק ביום, כשחלונות המכונית מזכוכית צלולה (משא"כ זכוכית בזמנם), דלא גרע מאכסדרה שלאורה נבדקת. ואף שגם באכסדרה לכתחילה יש לבדוק בלילה, ה"ט שלא לבטל תקנת חכמים שתיקנו לבדוק בלילה בשעה שבנ"א

באם בכוונתו להיכנס למקום העבודה (משרד וכדומה) במשך החג, ולכן אינו כוללו במכירה, אזי צריך לבודקו מחמץ. ואין להפסיק בשיחה עד גמר כל הבדיקה, כולל הרכב ומקום העבודה, כנ"ל.

מנהגנו להאריך **ביותר** בבדיקת חמץ.

אחר הבדיקה

רבים מהמון עם טועים וסוברים שכל החמץ שמוצא בבדיקתו מחוייב לשרוף, והיא טעות, רק שמחויב לבער החמץ מרשותו[166], ואם מוצא לחם יפה ראוי לאכילה יבערנו מן העולם ע"י אכילה או ע"י נתינה לגוי, ובלבד שיבערנו מרשותו[167].

אחר הבדיקה רצוי למנות את הפתיתים שבשק ולראות שמניינם עשרה (או, באם הוכנה מראש רשימה עם פירוט מקום הנחת הפתיתים וכיו"ב – כנ"ל – לסמן בה את הפתיתין שנמצאו).

באם קרה ואחר הבדיקה והחיפוש לא נמצא א' הפתיתין, מעיקר הדין יש לערוך מחדש את הבדיקה בכל הבית (אך ללא ברכה). ואם יודע באיזה חדר נמצא – יבדוק רק שם. באם בדק שוב ועדיין לא נמצא הפתית החסר אז יש לסמוך בדיעבד על הביטול.

בגמר הבדיקה מניח שק הנ"ל, הנוצה ושירי הנר – אם ישנם – בקערורית כף־עץ, מעטף הכל בנייר (אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף) ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו.

ואחר הבדיקה יזהר בחמץ שמשייר, להצניעו למחר לשרפה או לאכילה, לשמרו שלא יוליכוהו אנה ואנה שלא יתפרר ויתגרר ממנו על ידי תינוקות או עכברים. ואין זו עצה ותקנה טובה בלבד, אלא הטילו חכמים דין וחובת זהירות בחמץ, ומי שאינו נזהר עובר באיסור.

וכשם שנזהרים בחמץ הנמצא בבדיקה לעוטפו ולגונזו במקום משומר ביותר עד לשריפת החמץ שלמחרת, כך יש להזהר גם בשאר החמץ שעדיין בבית, שאסור להשאירו פתוח ולהרשות לקטנים להגיע אליו ולהסתובב עמו בבית.

לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים.

וגם צריך לבטל אחר הבדיקה ויאמר כל חמירא וכו'.

ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. ומכל מקום תיקנו חכמים שיוציא דברים הללו בפיו ויאמר כל חמירא וכו'.

בארצות הללו שאין עמי הארץ מבינים לשון ארמי צריך ללמדם ולהזהירם שיאמרו נוסח הביטול בלשון שהם מבינים שהרי עיקר הביטול הוא בלב לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו.

תרגום כל חמירא בשפה המדוברת: "כל חמץ ושאור שיש ברשותי שלא ראיתיו, ושלא פיניתיו[168]

מצויין **בבתיהם** (שו"ע אדה"ז סתל"ג ס"ה. ומשמעות כל הפוסקים שכ"ה אפילו בהשאיר חדר א' לבדוק אור לי"ד, וכנראה בכדי שלא לחלוק בין ביעור לביעור בנוגע לבדיקה בלילה דוקא), משא"כ במכונית, כיון שעיקר דין תשביתו ל"ש בזה (עפמש"כ הח"י סתל"ו סקי"ז בנוגע לבדיקת הכיסים. וראה גם שו"ע אדה"ז שם סכ"א, ובמ"מ עה"ג מציין לח"י). ועצ"ע.

166) ואם רוצה לבער קודם שעה ששית אינו צריך לבערו מן העולם לנמרי אלא די לו במה שמבערו מרשותו דהיינו שימכרנו לנכרי או יתננו לו במתנה גמורה. וכן אם קודם שהגיע זמן הביעור הוציא החמץ מרשותו והפקירו והניחו במקום שהוא מופקר לכל כגון בדרכים וברחובות שרשות לכל אדם לעבור שם וליטול החמץ, אפילו אם לא נטלו שום אדם והרי הוא מונח שם כל ימי הפסח ובעליו רואין אותו מונח שם, אין צריך לבערו. וצריך שיפקירנו לגמרי בפיו ובלבו, ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח.

167) אלא שנהגו להשאיר פרוסה לקיים מצות ביעור, מן העולם, והמנהג בשריפה כבנותר. וע"פ הקבלה, לשרוף עשרה פתיתין

168) התירגום "שביערתי" אינו מתאים, כי בשפה המדוברת פירושו "שישרפתי", ולא זו הכוונה. ואכן כ"ה בתרגומים באידיש שנכתבו ונדפסו מן קדמת דנא ("אויסגעראמט").

אמנם, בכתי"ק כ"ק אד"ש (נדפס בנלכה מאורחותיו ע' 250) העיר בסימן שאלה ותמיהה על תרגום אנגלי להגש"פ (לאברהם רגלסון, ונדפס בתשי"ב בהוצאת שולזינגר) שכתבו "removed". אבל למעשה, ברוב הסידורים, כולל סידורי חב"ד בתרגום אנגלי, שראיתי נמצא תירגום הנ"ל. וראה העיטור הל' ביעור חמץ בפי' הברכה "על ביעור חמץ" (מל' ביערתי הקדש וביעור שביעית. וכ"מ בל' הח"י סתל"ד סק"ח.

ושלא ידעתיו יהא בטל ויהא הפקר כעפר הארץ".

כשמבטל החמץ **בליל י"ד** [ובשנה זו, בליל י"ג] מיד אחר הבדיקה אינו מבטל אלא החמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה אבל חמץ הידוע לו שדעתו לאכול ממנו בלילה ובשבת עד שעה ה' אף אם ביטלו אינו מבוטל.

שכח לבדוק בזמנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ה: מ'האט געזען בא רבותינו נשיאינו אז לאחרי בדיקת חמץ האבן זיי זיך געזעצט עסען א סעודה מיט לחם[169].

יום ועש"ק, ערב שבת הגדול, י"ג ("אחד") ניסן

הילולא של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק[170] (נסתלק בשנת תרכ"ו ומנוחתו כבוד בליובאוויטש).

"מען געפינט זיך אין א זמן פון עת רצון – וואס י"ג ניסן איז דער יום ההילולא פון כ"ק אדמו"ר הצ"צ, און אויך דער יום ההילולא פון דעם ב"י – מרא דארעא ישראל[171] . . קומט נאך צו די נתינת כח און זכות פון די יומין זכאין פון חודש ניסן, און אין חודש ניסן עצמו – דער יום הילולא פון צמח צדק, וואס משיח נקרא בשם צמח, און ער איז ממשיך דעם צמח וצדקה דורך זיינע פסקי דינים און הלכה, סיי אין נגלה דתורה סיי אין פנימיות התורה; דער יום ההילולא פון דעם ב"י וואס ער האט ארויסגעגעבן דעם "שולחן ערוך לפניהם" עד סוף כל הדורות – אין נגלה דתורה, צוזאמען מיטן "מגיד מישרים" – די ענינים פון רזי תורה[172]".

"היינט איז דאך דער יום הסתלקות פון דעם צמח צדק, וואס דער נאמען זיינער ע"ש ספרו, אבער ביחד עם זה איז דאס אויכעט די נעמען פון משיח צדקנו כמדובר כמ"פ . . און ער האט זיך אויכעט עוסק געווען און מפרסם געווען בכמה ממאמריו אזוי ווי עס דארף זיין דער אחכה לו בכל יום שיבוא[173]".

לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבוקר, ובפרט היום שרבו ההכנות לליל הסדר.

שחרית כרגיל, ואומרים מזמור לתודה (כיון שאינו ערב פסח).

במה שאין אומרים תחנון ביום י"ג ניסן – ראה בהערה[174].

אבל ראה מקו"ח להחו"י סתל"ד ס"ב. ונראה שכך גם כוונתו ור"ל שהברכה קאי בעיקר על השריפה, משא"כ בנוסח כל חמירא). שו"ת נשמת חיים סי' ק (ושם, דקאי על המכירה, ולהדעות שהמכירה מהני רק מחמת הביטול. אבל אין כן דעת אדה"ז. ובשו"ת שאילת שלום מהדו"ת סרס"ז, והובא בשד"ח אס"ד מערכת חומ"צ ס"ה סקמ"ה, שמפורסם בפי העולם בשם הגאון מ' יוזפא מזאלקאווא שהכוונה על מה שמכר ולא נעשה המכירה כדינו). דע"ת סתל"ד ס"ג (בשם דע"ק, דשמא לא נשרף לגמרי. וצ"ל לפ"ז שהביעור היינו גוף השריפה ולא הכילוי – ראה גם תרגום אונקלוס שמות ג, ב. ובאו"א, שבנפלה עליו מפולת ה"ז כמבוער. ועוד שם בשם יד יוסף, דקאי על המכירה ושמא לא היתה כדין, כנ"ל). וראה בכ"ז שו"ת דבר משה תנינא או"ח סצ"ד. בית ארזים סתל"ד סקי"א. שם בגליונות למור וקציעה סתל"ד (שמ, ג), ונדפסו גם בסו"ס מו"ק מהדורת מכון ירושלים. הגש"פ בית אהרן בפי' דבר אהרן (ו, ב). מילי דפיסחא אות כה. ברכת הפסח ס"ט הע' א. אול"צ ח"ג פ"ז סט"ז בהע'. גל' האוצר ניסן תשפ"ד. וראה משמיע שלום (וולפא) סל"ג. וראיתי למי שפי' דקאי על אפרו שאסור בהנאה. ויש מי שכתב דשיגרא דלישנא הוא, וסיבת האמירה שלא ישכח לומר "דלא ביערתי". ובשם הגר"ח שמבטל החמץ שנשרף לקיים מצות תשביתו ע"י ביטול ושריפה יחד.

169) וברשימה אחרת: כפי שראו בהנהגת רבותינו נשיאינו שלאחרי בדיקת חמץ אכלו סעודה של חמץ, אלא שנזהרו ביותר כו'. ומשמעות הדברים דקאי (גם) בלילה. וכל' אדה"ז בשו"ע סתל"ד ס"ב: "החמץ המוכן ומונח בבית כו' לאכול ממנה בלילה ולמחר עד שעה ה'". וראה הנסמן בהערה להלן בלוח בערב פסח בבוקר.

170) ואולי י"ל – גם יום התחלת הנשיאות של ממלא מקומו אדמו"ר מהר"ש (לקו"ש חל"ב עמ' 23 הערה 39. וש"נ).

171) בסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 357 הערה 2: יזוע הפתגם שהסתלקותו של הב"י (וכן הצ"צ) בי"ג ניסן מרומזת בכתוב (אסתר ג, יב) "ויקראו **סופרי המלך** (ע"ש חיבור השו"ע) בחודש הראשון (ניסן) בשלשה עשר יום בו". (ונתפרסמו עלי ההגהה לשיחה הנ"ל, שכ"ק אד"ש כתב ע"ז "לציין מקומו". (ברשימות דברים חיטריק (הוצאת תשמ"ט) ח"ג ע' קמב כתב שכ"ה בלקו"ד. וליתא. ובס' עדן ציון ע' פב הביא כן בשם כ"ק אד"ש שכתב "שמעתי מכבר וכו'". אבל ראה מגדל עז ע' רסג הערה 15, שנתברר אח"כ שאי"ז מכ"ק אד"ש. וראה השתלשלות הדברים בכרם חב"ד ניסן תשמ"ז ע' 69 הערה 15. ונמצא הוא בכתבי רח"א ביחאווסקי ע' קלט. וראה גם בטאון חב"ד ניסן תשכ"ו ע' 24).

172) לקו"ש חכ"ב ע' 203. שם ע' 211.

173) ר"ד משיחת י"ג ניסן תש"נ (מסרט הקלטה).

174) בשו"ע אדה"ז סתכ"ט ס"ט: אין כאן פנוי אלא יום י"ג שלא הי' בו יו"ט וכו' א"כ יצא רוב החודש בקדושה לפיכך נוהגין לעשותו כולו קודש כעין יו"ט. ובשיחת י"ג ניסן תשמ"ו שמצוה ליישב שהרי בלא"ה הוא כנגד שבט לוי. וראה המענה (מימי הספירה תשמ"ה) שבתשובה מחתונת זילבר ה' כסלו תשנ"ח ע' 8. ובשו"ת הצ"צ [בעל ההילולא] או"ח סי' קטז: עי' במהרי"ל וכו' מביא שם שיום י"ג יש בו

אחרי תפילת שחרית (ותהלים) אומרים פרשת "זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה"[175]. ואין אומרים "יהי רצון"[176].

בלוח כולל חב"ד בקביעות שנה זו: יש נוהגין להחמיר שלא לאכול גם היום מצה[177] ומכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור.

בעלי שיניים תותבות עליהם לנקותן היטב ולוודא שלא נשאר עליהן אפילו משהו של חמץ בעין, ואחר כך יכשירן. בקביעות שנה זו, יש להכשירן היום – **בערב שבת**[178] בעירוי מים רותחים מכלי שני (ואם **בטוחים** שמכלי ראשון לא יתקלקלו השיניים התותבות, יש לערות עליהן מכלי ראשון). ויזהר מרוטב שהיד סולדת בו, ובשבת סמוך לסוף זמן איסור חמץ רוחצן היטב (ומותר לערות עליהן מים חמים בשבת לחומרא). וכשיש חשש שיתקלקלו – די בנקיון גרידא. [נוסף לזה שלא יאכל חמץ חם או חריף במשך מעת לעת לפני זמן איסור חמץ. וכדאי שישטפו הפה והשיניים היטב אחרי אכילת חמץ בשבת קודם שיאכלו מאכלים חמים אף שהם כשרים לפסח].

צעירים שיש להם "פלטות" ו"גשרים" ליישור השיניים – באם אפשר להוציאם, יוודאו שאינם מונחים בפה בעת האכילה בפסח. ואם הם קבועים בתוך הפה, כך שאין אפשרות להחליפם, וכן בנוגע ל"סתימות", אזי אחרי שינקום היטב, כנ"ל, בשבת סמוך לסוף זמן איסור אכילת חמץ ישתו מים חמים – בחום הכי גבוה שיכולים להכניס לפה מבלי להזיק לעצמם חלילה – ובכך יכשירום[179]. **ויכין מים חמים לפני שבת לשם כך**.

אלה שיש להם שיניים תותבות, וכן אלה שיש להם "פלטות" ו"גשרים" לישור השיניים, עליהם להימנע מאכילת ושתיית דברים חמים או חריפים של חמץ במשך 24 שעות לפני סוף זמן איסור אכילת חמץ, היינו החל מהיום בשעה **10:42**. ויש הנמנעים מ־24 שעות לפני "הגעלתם"[180].

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה[181]. השנה, שעיו"ט חל בשבת, יש להחמיר כן בע"ש[182].

בשנה זו, אין לבשל לשבת זו חמץ שדרכן לידבק בקדרה או בקערה שהרי אסור להדיח כלים שלא לצורך השבת. וגם בזמננו שאפשר להשתמש בכלים חד־פעמיים לבישול, אין ראוי לשנות להקל[183].

יו"ט דהיינו שיום י"ג הי' איסור חג ליו"ט של הנשיאים ונכון הוא. וראה הנלקט בס' גוילי אפרים פ"ח במעלת יום י"ג ניסן.

175) סידור תורה אור וסידור תהלת ה'. ועוד. וכ"ה בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' כו ועו' סד. לקו"ש חל"ב ע' 19 הע' 1. סה"ש תש"נ ח"ב ע' 396 ובהע' 51. ונתבאר בשיחת י"ג ניסן תשמ"ה. תשמ"ו. תנש"א. י"ב ניסן תשמ"ז. ועוד. וראה סה"ש שם ע' 394 הע' 24, בלשון אדה"ז בשו"ע שלא נזכר להדיא שקוראים "זאת חנוכת המזבח" ביום י"ג. וראה גם בר"ד משיחת ש"פ ויקרא תשמ"ז (וחלקו נמצא בלקו"ש שם. וראה שם הע' 21) ההוראה בעבודת ה'. (אבל ראה ספר המנהגים ע' 36 גוכתי"ק נדפס בתשובה לחתונת ברוק, כ"ג אלול תש"ע).

176) ובשיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה) שמעולם לא ראיתי שיהי' איזה נוסח יה"ר מיוחד ליום י"ג ניסן.

177) וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' קפז סק"ב והב"ד בחק לישראל ס"י. ועוד. [וכבר העירו ממש"כ בחי' רבינו יונה סדר ליל פסח שאם אפה פתו לצורך הפסח אפי' בי"ג אין אוכלין ממנו עד הפסח. אבל בפשטות הכוונה שם לאסור רק בי"ד – ראה הערת המהדיר שם בשביבי אש סק"ו. ובעיקר הדברים שם – ילה"ע מלקט יושר ע' 80].

178) ראה שו"ת מנח"י ח"ה סוסי' לז. ויען יוסף ח"ב סרנ"ה. ושם, ששטיפת הפה בחמין (כדלקמן) מותר בשבת שאינו ניכר כמתקן. וצ"ל דלא איכפת לן במה שפולט החמין מפיו, שדרך להדיח פיו בחמין ואינו נראה כמתקן (משא"כ בשמן וחומץ – ראה שו"ע אדה"ז שסב"ח סל"ט). ויש שהקלו גם להגעיל השיניים מעיקרא בשבת – שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס סק"ל.

179) ויש שהקפידו לעשות מילוי ועירוי ג' ימים.

וכבר האריכו בכמה צדדי קולא בזה – ראה במילואים (יח).

180) בטעם ההיתר לאכול דברים חריפים במשך החג – ראה שו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סי' נ. ובארוכה – שו"ת מאזני צדק ח"ג סל"ו ואילך.

181) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ.

182) שו"ת מהר"י ברונא סקי"ח בשם מהרי"ל. וראה דרכ"ת סקט"ז סק"פ. אבל ראה כה"ח סתס"ח סקצ"ח שבע"ש שלפני פסח אין להחמיר.

183) ראה שו"ת עמק התשובה ח"א סס"ט סקי"ד. ובפרט במקום שאין עירוב, שגדר גדול יש בדבר כיון שקשה מאד לנקותם אח"כ. ול"ש לזרוק לבית הכסא. וגם מחשש שלא יתפזר חמץ בבית.

אבל קטניות וכן מצה שרוי' מותר לבשל לשבת זו בכלים של חמץ, וכן מותר לטגן דגים או בשר עם קמח מצה, ע"מ לאוכלן לפני סוף זמן אכילת חמץ. ויזהר שלא יתערבב עם כלים ותבשילים של פסח.

למעשה, מכינים כל המאכלים לשבת באופן שיהיו כשרים לפסח ובכלים של פסח[184] (וכמובן, לבד מצה שאסור לאכלה ביום השבת כבכל ערב חג הפסח), ואין אוכלים שום חמץ בשבת חוץ מהחלות לשבת. מומלץ להכין פיתות (שאינן מתפררות) עבור סעודות השבת. [אפשרות נוספת[185]: להכין מצה עשירה (מצה שנילושה בשאר משקין ולא במים) עבור סעודות השבת. אלא שאין לאכלה אחרי סוף זמן אכילת חמץ. וגם כיון שברכתה מזונות צריך לאכול הרבה, כשיעור שיוכלו לברך המוציא וברכת המזון, והיינו שיעור ארבע ביצים, וגם זה – רק אם אם שבע ממנה (ואם אוכלה עם לפתן המשביע ה"ז כאילו שבע ממנה לבדה)]. מכינים קוגעל כשר לפסח (ללא חמץ)[186].

להסיר מכשול: לאחרונה נתברר שבחלק מהסיגריות יש חשש חמץ[187], ויש מקום להחמיר שלא ליהנות מהן בפסח ע"י עישון[188]. וזהו בנוסף להשאלות הקשורות בעישון בחג, ובעישון בכלל, משום סכנה[189].

ביעור חמץ

בקביעות שנה זו מקדימים לשרוף כל החמץ שברשותו בערב שבת, והיינו כל החמץ שנמצא בבדיקה, וכן כל החמץ הנשאר, ולא ישאר אלא לשתי סעודות שבת (ויזהר להניחו במקום מוצנע שלא יתפרר ויתגרר ממנו על ידי תינוקות או עכברים). זמן הביעור בשעה **11:49**. והרבה נהגו שלא לאכול חמץ אחרי זמן הביעור חוץ מהמוכרח לשבת קודש[190]. ובכלל, נכון שלא להאכיל הקטנים חמץ שלא יתגרר, ואפשר להאכילם מצה.

אע"פ שמן הדין יכול לבערו סמוך לחשיכה שהרי מותר לאכלו עד למחר בשעה חמישית מכל מקום טוב ליזהר לבערו בערב שבת קודם חצות היום, כלומר קודם שתכלה שעה חמישית זמנית (כמו בשאר השנים)[191].

אף שמן הדין מותר היום במלאכה כיון שאינו ערב פסח, מכל מקום כשהגיע זמן השריפה יש להימנע מכל המלאכות עד שישרוף החמץ[192].

בשנה זו, מי שלא ביער החמץ בשעה זו, יבערנו אחר כך עד השקיעה. ויכול גם להוציאו מרשותו ולהפקירו ולהניחו במקום מופקר לכל (כיון שהחמץ עדיין מותר בהנאה, ואפילו באכילה).

בקביעות שנה זו: לפני סוף זמן שריפת חמץ, באם לא נעשה עדיין, לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של החמץ. לסגור ולנעול ולסמן את כל המקומות הנמכרים. וכן לייעד הלחם לסעודות שבת במקום מסויים[193] (באופן שיכולים לסגור באופן

184) ראה במנהגי מהרי"ל – במנהג הפרושים ליזהר ממכשול. וכ"כ בשו"ת מהרי"ל החדשות סמ"ט. ובמג"א סתמ"ד סק"ד בשם מהרי"ו, שטוב לבשל בכלים חדשים. והיינו כלים שאינם של חמץ.

185) ויש המעדיפים לא לנהוג כן מחמת החשיבות באכילת סעודת חמץ דוקא בע"פ.

186) וכפשטות ההלכה בשו"ע שלא לבשל דייסא וכדומה לשבת זו. ובכמה ספרים הזהירו במיוחד בנוגע לקוגעל – ראה יוסף אומץ (האן) דיני ע"פ בשבת (ע' ריא). מנהגות וורמייזא (קירכום) מנהגי שה"ג בהגהות (ע' רכט). מנהגים דק"ק וורמיישא (לר"י שמש) מנהגי ע"פ בהגהות (ע' פג). מקו"ח בקיצור הלכות סתמ"ד ס"ג. חיי"א כלל קכח ס"י. אזהרות נחוצות לבעל דרכ"ת לע"פ שחל בשבת ס"ד (נדפסו בשו"ת צבי תפארת ח"ב סצ"ה. ושם – בס"ה. ובסו"ס דרכי חו"ש). וראה בהגהות בכתי"ק לעלון צא"ח בשנת תשל"ד.

187) ולהעיר משו"ע אדה"ז סתס"ז סכ"ד.

188) אם כי יש מקילים מכמה טעמים – שו"ת יחו"ד ח"ב סי' ס. שו"ת מעשה חושב ח"ה סי"ב. ועוד

189) ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סי' ס סקכ"ט. ציי"א ח"א ס"כ פ"ג. חי"ז סכ"א. אג"מ או"ח ח"ה סל"ד. חזו"ע יו"ט הע' עט. ולהעיר מאג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' קלב. רשימות דברים ח"א ע' קפ.

190) שקו"ט בכ"מ במנהג זה אם הוא מדינא, או חומרא יתירה – ראה במילואים (יט).

191) כ"כ בלוח כולל חב"ד. וכ"ה בעלון צא"ח בשנת תשל"ד שעברה הגהתו הק'. וכן מעשה רב. וראה בארוכה קונטרס "מנהג קונטרס "מנהג ומקורו – זמן שריפת חמץ בע"פ שחל בשבת". וש"נ.

[וילה"ע בכללות הענין ממש"כ הצפע"נ חומ"צ פ"ג ה"ג לחדש שהביעור בזמנו בע"ש הוא מעיקר הדין. אבל כל הפוסקים ל"כ כן].

192) ראה במילואים (כ) בדעת הפמ"ג שהוא חצי שעה קודם סוף שעה חמישית.

193) ותלוי בכמה פרטים באופן המכירה שע"י הרב, אם המכירה חלה בשעת הביעור או לפני כניסת שבת, ואם החמץ לסעודת שבת נכלל במכירה. ולא ראיתי להאריך כיון שכ"ז נוגע לרבנים יושבים על מדין. ובמק"א הארכנו באופן הקנינים כשרוצה שיחול לאחר זמן. ולא עת האסף פה. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תקא.

וכבר נז' לעיל, שנוגע במיוחד להקונים חמץ בע"ש, שאם המכירה נעשית בע"ש ע"מ שיחול לפני כניסת שבת נמצא שהחמץ שלא הי'

המותר בשבת. בשבת אסור להדביק הארון בדבק או לקשור. ואפשר לעשות עניבה או כריכה ללא קשר). להוציא מהבית את כל שקיות הזבל, שואב־האבק וכדומה. בדיקת וניעור הכיסים מחר בשבת קודש לפני סוף זמן ביעור חמץ.

בצק שהפרישו לקיים מצות הפרשת חלה עובר עליו בבל יראה[194], אף שאינו שלו[195] ולאידך, אין ביטול והפקר מועיל לו[196]. ולכן גם אינו יכול למוכרו[197]. ואם אין הבצק נשרף כהוגן, יתנו לכהן[198] והכהן ימכרנו לנכרי.

נשים שעדיין לא הכשירו את טבעות הידיים או עגילים שנגעו בחמץ חם, או בזיעה (=אדים) של חמץ, ובכוונתן להשתמש בטבעות אלו בפסח, יזכרו להכשירן כעת בעירוי מים רותחים.

מומלץ לשטוף פח האשפה ולהשתמש מעתה רק עם שקית לשאר החמץ שיבערו אח"כ.

חמץ שהונח בפחי הזבל

לתשומת לב תושבי קראון הייטס, שהמקרה דלהלן חדש עבורם (היות ועל–פי חוקי עיריית נ.י. נדרשו התושבים – בתקופה האחרונה – לרכוש פחי זבל ורק לתוכם יש להניח את שקי האשפה. כלומר, פחי הזבל הם רכוש הבעלים, גם כשהם נמצאים ברשות הרבים. לפיכך צריכים לשים לב שלא ישאר חמץ בפחים):

אם הפח שייך ליהודי (או גם במקומות שהפח שייך לעירייה אם נמצא בתוך חצרו הפרטית), יבער את החמץ לפני סוף זמן ביעור חמץ. ויכול לשפוך עליו אקונומיקה או חומר מפגל אחר עד שלא יהיה ראוי לאכילת כלב. ואם הפח שייך לעירייה ומונח ברשות הרבים, אין צריך לבער את החמץ שבתוכו.

במענה לשאלת רבים: מה עושים במצת העירוב שהשתמשו בה בערב פסח של שנה שעברה לעירובי חצרות? יש שהציע לאוכלה לאחר שבת הגדול [ובשנה זו – אחרי שבת שלפני'] בצורה מבושלת, אך הראשונים כמלאכים כתבו במפורש שנוהגים לשורפה או לבערה בערב פסח. ובטעם הדבר שלא ניתן להשתמש בה לשנה הבאה, ביאר כ"ק אד"ש שהיות ובמשך השנה כולה אין המצה נשמרת כראוי לפסח, על כן זקוקים לבערה[199].

סוף זמן שריפת חמץ: 11:49 לפני הצהריים.

יעשה[200] לחמץ מדורה בפני עצמו [ולא עם דברים אחרים] וישרפנו ויבטלנו. יש לזכור לקחת

ברשותו בעת המכירה אינה נכללת במכירה.

194) בח"י סתנ"ז סק"י שאם כבר אכל משאר העיסה אינו עובר על הבצק. והרבה חולקים (ראה בית מאיר שם. הגהות טהרת השולחן. ועוד).

195) לפי שיכול לישאל עליו. וראה שו"ע אדה"ז סתנ"ז סי"ז.

196) ואינו יכול לבטל (מצד הסברא דהואיל ואי בעי מיתשיל) – דזהו רק לענין שיעבור בב"י אבל א"י לבטל או למכור (ראה מאירי פסחים מו, א. כלבו סמ"ט, הובא בא"ר סתנ"ז סק"ה ובפמ"ג במ"ז סק"ה. צל"ח פסחים שם. ישועו"י סתנ"ז סק"ד. שו"ת שאג"א סע"ז. נתה"מ ס"ר סק"א. בית אפרים או"ח סמ"א. חת"ס או"ח סי' קיח. תורת חסד סמ"ד (ושם שכך מפורש בירושלמי. אבל כמה חולקים). וראה ח"י סתנ"ז סק"י. אבל ראה פר"ח סתנ"ז ס"ב. שו"ת פנ"י ח"א סי"ג. שם ח"ב ס"ה. מקו"ח פתיחה לסתל"א).

ולכאורה יש למכור החלה עבור הכהן מצד השבת אבידה כבשו"ע אדה"ז סתמ"ג ס"ו. אבל כיון שהוא הפקר לכהנים א"ע בב"י (ובאמ"ב פסח ס"ב גם אם הוא ממון כהן), ואי"ז משיב אבידה.

וראה קובץ בית אהרן וישראל גל' קצו כמה סברות להיתרא. וראה גם קובץ אסיפת חכמים גל' יא.

197) אבל בשו"ע אדה"ז סתמ"ט ס"א ובקו"א שם, שמי שהטמין חמצו בחצירו של חבירו שלא מדעתו שלא השאיל לו חבירו מקום בחצירו להניח שם חמצו אינו עובר עליו מה"ת. ולפ"ז, בהניח החלה במקום הפקר שאינו ברשותו לא יעבור מה"ת. ומ"מ מדרבנן חייב בביעור.

198) ראה פמ"ג סתנ"ז בא"א סק"ד.

199) ומלפנים נהגו בכ"מ בקהילות ישראל שבערב שבת הגדול הולך השמש מבית לבית ונותן לכל אחד קצת ממצת העירוב דאשתקד, ועושים עירובי חצירות בפת לשבת זה. (ובט"ז הביא רק חלק הראשון של המנהג לחלק ממצת העירוב, וכותב על זה שזהו איסור, שהרי באותה שבת אין שם עירוב כלל. ולכן כתב שאולי נתפשט המנהג שהי' השמש משייר בביהכ"נ מן העירוב חתיכה קטנה, וטועים בזה שמחלקו כולו, ושעל כן טוב על כל פנים לערב אותו שבת משלו בעיסה שעושין הלחמים לכבוד שבת, ולזכות לכל הקהילה).

ולמעשה נתבטל המנהג (מכמה טעמים), ועשו כבפנים.

200) ומצוה שישרוף חמצו בעצמו ולא ע"י שלוחו. ואם צריך לשלוח שליח, נכון שלא ישלח קטן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יד'מא.

מהבית שק הנייר שבו פתיתי החמץ (והכף והנוצה ושירי הנר) מהבדיקה בלילה[201].

בשנה זו, אין מבטלין החמץ עד למחר בבוקר שהרי צריך הוא לאכול ממנו בשבת.

שכח לבדוק בליל ששי בודק היום ובברכה.

מי שלא בירך בשעת בדיקת חמץ, יברך על הביעור ללא שם ומלכות[202].

ויש לשרוף עשרה פתיתין ובשעת שריפת החמץ יאמר יהי רצון כו' [הנוסח נמצא בסידור]. בקביעות שנה זו, אומרים "כל חמירא" רק למחר בשבת. ומפי השמועה, שכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר ה"יהי רצון" בערב שבת בשעת ביעור חמץ[203].

כתב השל"ה: יהי' זריז לבער החמץ ולבטלו במהירות וזריזות וכו' ויהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו ויחשוב ככה יבער היצר הרע ולא יראה ולא ימצא עוד אצלי.

במקרה חירום כשמאיזה סיבה לא התאפשר לסדר מכירת חמץ לפני זמן שריפת חמץ, יש ליצור קשר עם רב מוסמך[204].

אם לא הגעיל כליו לפני סוף זמן הביעור מותר להגעיל גם אחר כך עד כניסת השבת.

אפיית מצה בערב פסח: כשחל ערב פסח בשבת, נוהגים ללוש המצות בערב שבת אחר חצות היום[205].

בספר המנהגים – חב"ד[206]: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לחלק מצות שמורה ערב חג הפסח אחרי מנחה כשהוא **לבוש בבגד משי של שבת ויו"ט** ובחגירת אבנט". וכ"ה בכ"מ שלובשים בגדי שבת ויו"ט אחר חצות.

הלכתא למשיחא: לדעת כמה ראשונים כשחל ערב פסח בשבת, כקביעות שנה זו, מביאים חגיגת י"ד בערב שבת ואינו נפסל בליל ט"ו. אבל שאר הראשונים חלקו עליהם. ולמעשה, אינו מביא חגיגה בקביעות שנה זו[207].

הלכתא למשיחא: מכשירי קרבן פסח שאפשר לעשותן קודם השבת אינן דוחין את השבת. לפיכך, יסדר היום כל ההכנות הנצרכות עבור שחיטת הפסח מחר, כולל הבאת הקרבן והסכין, השחזת ובדיקת הסכין, הקדשת הסכין, חתיכת יבלתו של הקרבן (אם נצרך) וכו'.

עירובי חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצירות.

המנהג לעשות עירובי חצרות בערב פסח (ובקביעות שנה זו – בערב שבת) ע"י מצה אחת שלימה[208] [אבל בקביעות שנה זו, שחל ערב פסח בשבת, אין להשתמש במצת מצוה שמיוחדת עבור מצות אכילת מצה בליל הסדר] ומערבין בה לכל שבתות השנה, ולא יעשו עירוב חצרות בערב פסח אלא אם יש ב' בתים שיותרו על ידי עירוב זה לטלטל ולהביא העירוב מזה לזה דרך פתח או חלון.

---

201) בשו"ע אדה"ז כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות.

בפועל, לולב והושענות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ (סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש).

202) ראה במילואים (כא) שקו"ט באופן קיום מצות תשביתו בשנה זו.

203) וכן המנהג הנפוץ. וכן נמסר שנהגו בכמה חצרות. וראה גם שו"ת תשוה"נ ח"ב סרי"א. שו"ת ויען יוסף ח"ב סרנ"ג דיני ע"פ שחל בשבת. ובפשטות, שנוסח היה"ר שייך לשריפת החמץ שנעשית בע"ש. ועוד להעיר שאדה"ז בסידורו החמיר מאד בדין בקשת צרכיו בשבת.

[והנמצא ביומן תשמ"א במעשה רב שאמר "כל חמירא" גם בע"ש – כנראה שגה הרושם ברואה].

204) ע"פ ההגהות בכתי"ק לעלון לפסח תשל"ד (כקביעות שנה זו).

205) והמנהג גם בקביעות כזו לומר הלל בשעת מעשה (ודלא כשו"ת מנח"א ח"א סנ"ט סק"ד, והב"ד בחק לישראל סי"ב). ובקביעות כזו, א"צ לומר בשעת הלישה שכל הפירורים יהיו הפקר.

206) ע' 38.

207) ראה משנה פסחים סט, ב. רמב"ם הלכות ק"פ פ"י הי"ב. רא"ש פסחים פ"י סכ"ה. צל"ח פסחים סט, ב. שו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ג.

208) ואף שבשבת ע"פ (בקביעות ש"ז) אין לאכול מצה – ראו' לקטנים (וי"א גם לחולים המוכרחים לכך). וגם ראוי' לאכילה בע"פ אחרי בישול ברותחין בכלי שני (להמקילים לעשות כן בשבת) ובפרט כששרה ברוטב. וי"א שא"צ שתהא ראוי' כל השבת, וסגי שראוי' ביה"ש בכניסת השבת. ויש שהחמירו לערב גם במצה וגם בחמץ (ראה שו"ת שמע ישראל סע"ז), וכמובן, יאכל החמץ בשבת לפני סוף זמן אכילת חמץ והנשאר יבער לפני סוף זמן הביעור.

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה[209].

כפשוט, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו[210].

וצריך לברך עליו בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב.

ואומר: בְּדִין יְהִי שָׂרָא לָנָא לַאֲפוּקֵי וּלְעָיוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי מִבַּיִת לְבַיִת וּמֵחָצֵר לְחָצֵר וּמִבַּיִת לְחָצֵר וּמֵחָצֵר לְבַיִת וּמֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בֵּין בְּשַׁבָּת זוּ וּבֵין בְּשָׁאָר שַׁבָּתוֹת הַשָּׁנָה לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בִּשְׁכוּנָה הַזֹּאת.

ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל **וכו'**..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו[211].

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [=מצה] משלו [בשיעור כגרוגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית[212]], ואם הם יותר מי"ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גרוגרות, שהם כששה ביצים פת. [מצות עבודת־יד אינן אחידות. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – בהשערה ממוצעת, כשלש מצות. במצות גדולות יותר מהממוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות יותר מהממוצע – השיעור הוא יותר] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחנו] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן (ששלוחו של אדם כמותו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו). וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

הכנות לחג

בקביעות שנה זו צריך לגמור כל ההכנות לחג היום, בערב שבת.

הסדר בליובאוויטש בערב פסח היה, שאחר שריפת החמץ היו הולכים לטבול במקוה, לובשים בגדי יו"ט ואופים מצת מצוה, ואח"כ עוסקים בשארי ההכנות ליו"ט. בין שאר ההכנות היה ג"כ – להסיר החותמות מעל בקבוקי היין ובפרט אותם שהיו בהם אותיות – ולהסיר המגופה במקצתה, והיו נזהרים שלא יגע ברזל הפראפענציער [=פותחן] ביין[213].

"ערב פסח. . אין ליובאוויטש. . אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר.[214]"

כתב הרמב"ם: כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ושמחה כזו קלון היא להם.

הכנות לליל הסדר

"יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך" – כך בכל השנים. ולפיכך, השנה יש להכין מערב שבת את הפריטים הנצרכים לליל הסדר [מצות, יין (לפתוח את הבקבוקים),

209) ראה בשו"ע אדה"ז סשס"ו ואילך.

210) ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

211) מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות.
וראה במילואים (כב) שקו"ט בדעת אדה"ז ואם הוא רק בדיעבד או גם לכתחילה.

212) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם. וכ"ה בפי' רבינו יהונתן עירובין פ, ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. הט"ז. הי"ז) משמע לחלק בין שיתופי מבואות לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תויו"ט עירובין פ"ז מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח שסש"ח סקי"ד.

213) ספר השיחות תש"ג ע' 74. וראה ספר השיחות תרצ"ו ע' 129.

214) לקו"ד ח"א ע' 264. ועיי"ש ע' קלד ואילך (חלקו הועתק לקמן).

סימני הקערה, צליית הזרוע, לבדוק את החסה מתולעים ולייבשה (מחשש שרויה ב"כורך"), גירוד החריין, הכנת החרוסת, ועוד].

חסא: בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של נטילת נשמה, מוקצה, סחיטה ועוד, ולכן צריך לבודקם ולנגבם מבעוד יום [ובשנה זו – בערב שבת] וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבליל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי. ויזהר שלא להשרות המרור במים אפילו צוננים במשך מעת לעת – כ"ד שעות רצופים. ואם הניחם במים מלהוציאם מהמים בשבת. ולכתחילה יעשה ע"י נכרי.

חריין: אף לאלו שאין מקפידין בכך בכל ערב פסח, השנה אחרי גירוד החריין נכון לכסותו שלא יפוג טעמו עד מוצאי שבת.

מצה: כדאי לבדוק את המצות היום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות[215].

הפרשת חלה מהמצות – וכן החלות לשבת[216] – לפני שבת.

ביצה: אין לקלף ביצים לליל הסדר לפני שבת, שלא תעבור עליהם הלילה.

זרוע: נהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש. אפשר לצלות גם על אש התנור, רק יזהר לצלותו באופן שלא יגע במתכת, וכן שלא ע"י שפוד או מזלג ממתכת (אלא ישתמש בשפוד של עץ[217]), שיהא צלי אש ולא צלי דבר אחר.

דין השוכח להכין את הפריטים לליל הסדר בערב שבת יתבאר לקמן בדיני ליל הסדר.

במדינות אלו נהגו שלא לאכול בשר צלי בליל פסח, ואפילו בשר עגל ועוף (שאין הפסח בא מהם). אבל דבר שאינו טעון שחיטה, כגון דגים וביצים, מותר לאכלם צלויים.

צלי קדר (פירוש: שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה, אלא מתבשל במוהל [=רוטב] היוצא ממנו) – אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח, אף על פי כן יש לאוסרו מפני מראית העין, שלא יטעו להתיר גם צלי אש. [ויש להחמיר גם בטיגון במעט שמן]. ואפילו אם בשלו מתחילה במים ואח"כ עשאו צלי קדר, יש לאסור. אבל צלאו ואח"כ בישלו מותר.

תזכורת: לפני שבת – לפתוח את האריזות והעטיפות של הבגדים החדשים, להוריד את התוויות מכירה או של הניקוי יבש, לקרוע א ת התפרים בכיסים, לבדוק ולהדק את הציציות וכדומה.

טבילת כלים חדשים – לפני שבת. שכח להטביל לפני שבת – ראה בהערה[218].

---

215) מצא כפולות ונפוחות ישרפם (ובשבת ויו"ט יכפה עליהם כלי). אבל אם עבר עליהם הפסח מותרים באכילה.

במצות דקות שלנו ברובם לא שכיח נפוחה. וכן גם בכפולה, י"א להקל במצות שלנו. ובכלל, בקמטים קטנים השכיחות במצות שלנו הרבה מקילים שאינו בגדר כפולה, והמחמיר יחמיר רק במקום הכפל עצמו ולא מסביבו. כפולה היינו רק כששני צידי הכפל דבוקים זה בזה (או אפילו מונחים זע"ז ממש אבל אינם דבוקים) בלי הפסק אויר.

216) אם לא הפרישו חלה מהחלות אסורים באכילה וצריך ליתנם כולם לגוי במתנה גמורה קודם סוף זמן הביעור בשבת. ומה"ט כתבו הפוסקים שבשבת זו צריך לומר בתוך ביתו "עשרתם" אפילו בחו"ל.

217) כ"ה בס' המנהגות לר"א מלוניל ע' 156. ולכאו' ה"ט ששפוד של עץ שאינו של רמון ה"ז רק מדרבנן (ראה כס"מ ק"פ פ"ח ה"י). אמנם, בכ"מ משמע שאם אינו של רמון לא סגי לצלות בשל עץ וצ"ל בגחלים דוקא.

ולמעשה, הרבה צולים על הגז. (ויש שבכלל אין צולים רק מבשלים, או שמבשלים ואח"כ צולים. וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קיח בקו"א. ואכ"מ בהשקו"ט אם צריך שלהבת של עצים דוקא).

ואולי מחמת שנזהרים שלא יהא דומה לק"פ. ואכן באבודרהם סדר ההגדה הביא כן בשם ר"פ בטעם שאין לדקדק בזה. (אמנם, שם מיירי שלא לחזר אחרי שפוד של רמון בדוקא). אלא שלא הובא בפוסקים. הן אמנם, שהובא בד"מ סתע"ג סק"ט. אבל בשו"ע שתק לדברי המחבר. ובפרט למנהגנו שמשתמשים בבשר עוף, שי"ל דל"ש בזה הסברא להדר לצלות ע"ג גחלים, שבלא"ה אינו כשר לפסח. וכש"כ בימינו שאין הרגילות לצלות ע"ג גחלים, וממילא נוסף לזה שג"ז טורח גדול (כשפוד של רמון), עוד זאת שכיון שאינו רגיל לצלות ע"ג גחלים עדיף שלא לחזר אחרי גחלים, שנראה כקדשים בחוץ. ובגז שבימינו לפעמים ה"ז ככבלי מנוקב שלרמב"ם (ק"פ פ"ח הי"ט) ש"ד בכה"ג, אפי' הבשר נוגע בברזל. וראה כס"מ שם. ואת"ל דה"ט שאסכלה מנוקבת עדיף משפוד לפי שהאש שולט בבשר, וכש"כ בעוף שהוא דק ורך.

ויש שכתבו ליישב כשצולה מעל הגז (ולא באופן שנוגע ברשת ברזל) ותחוב במקצתו בשפוד ברזל כיון שאין כולו נוגע בברזל. ואף שבפסח אינו כשר כה"ג, מ"מ ג"כ בגדר זכר, שסו"ס ל"ד לשפוד שכולו נמצא בתוך השפוד. ועוד, שכיון שבפסח צריך רק לקלוף את מקומו והשאר כשר סגי בהכי. וא"ש לפ"ז גם לראב"ד שם. אבל ראה חי' ר' ארי ליב ח"א סי"ד. וראה חידושי בן דוד פסחים עד, א – ס"כ.

218) אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ולא יברך על טבילה זו. אבל רק אם אם בדעתו

לחתוך מפות ניילון ופלסטיק עבור שבת ויו"ט.

עצה טובה להכין מגבות נייר חתוך לשבת (עבור ניקוי אחרי סעודות השבת).

מותר להסתפר וליטול צפרניים לכבוד שבת וחג עד כניסת השבת.

במקום האפשרי – כגון שאינו אוכל בשבת בחדר האכילה – נכון לסדר גם השולחן לליל הסדר מערב שבת בכדי שלא יצטרך להאריך בהכנות במוצאי שבת ויישנו התינוקות. אבל הקערה נוהגין לסדר בליל פסח וקודם קידוש.

נהגו כשקונין קדירות חדשות [של חרס] בפסח מבשלין בהן פעם אחת קודם יו"ט (לפי שע"י בישול הראשונה הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים ביו"ט וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש[219]).

מנחה, הכנות אחרונות, והדלקת נרות

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[220]: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"]. השנה שערב פסח חל בשבת, הטובל בשבת, אינו צריך מחר טבילה נוספת מקדושת שבת לקדושת יו"ט.

הלכתא למשיחא: חל להיות יו"ט אחר השבת, ויש מצוה לטהר את עצמו ברגל, מטבילים את הכלים מלפני השבת (שלא ישהה את הכלי ויבוא לידי תקלה להשתמש בו לתרומה או מפני שנראה כמתקן) אבל האדם עצמו טובל בשבת.

הלכתא למשיחא: טומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל[221]. ושבת ערב הרגל כרגל, שעם הארץ נאמן על הטהרות כברגל[222].

שנים מקרא: בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' צו. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרה דערב פסח ("וערבה").

מנחה: אומרים הודו, פתח אליהו וכו' כרגיל.

אם קנה בגדים חדשים ליום טוב עדיף ללובשם מערב שבת לכבוד שבת קודש (אא"כ נמנע מלעשות כן מחשש חמץ).

המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו באופן שהזמנים יהיו מתאימים לשבת ולשני ימי החג.

כיון שצריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות, וכן בעת הקידוש טוב ליתן עיניו בנרות, כדאי שיהי' בעת הסעודה (ולא רק בעת הקידוש) עכ"פ נר אחד שבירכו עליו. ולכן יסדרו להדליק הנרות בסמיכות למקום הקידוש והאכילה – היינו אכילת הפת עכ"פ[223] – שיוכלו לראות הנרות משם[224].

להשתמש במים ביום טוב (להדחת כלים וכדומה, שהרי אינם ראויים לשתי'). ואם אין בדעתו להשתמש במים ביום טוב – יתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו. ומכל מקום אחר יום טוב צריך להטבילו בלא ברכה. בכלי זכוכית – שחיוב טבילתו מדברי סופרים – כשלא הי' באפשרות להטבילו לפני יו"ט מותר להטבילו ביו"ט, אבל לא בשבת.

219) ראה הפרטים בשו"ע אדה"ז סי' תקב ס"ט.

220) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בתשורה גארדאן–ריניץ שבט תשע"ח.

221) רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט – ממשנה וגמ' חגיגה כו, א. ונת' בלקו"ש חל"ז ע' 20 ואילך.

222) ע"פ ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ז (ושם, באו"א קצת). וראה או"ש מטמאי מו"מ פי"א הי"א. וצ"ע שהשמיטו ברמב"ם.

223) ולהעיר שבכה"ח סרע"ג סקמ"ז כתב שמדברי הזוה"ק והאריז"ל משמע שצריך לאכול כל הסעודה במקום הנרות. אבל אין הכרח שצ"ל דוקא הנרות שבירכו עליהם. ויכול לקיים ענין זה ע"י נרות החשמל. ובפרט כשנעשה באופן כזה מחמת הזהירות מחמץ.

224) וכשמגיע אורו למקום האכילה סגי בהכי – ראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סק"א. משנ"ב סתרל"ט שעה"צ סק"כ. כה"ח סרע"ג סקמ"ו. [אבל בכלל מנהגנו שהנרות על השולחן דוקא – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תכה וסי' ב'תתקמא].

כיון שאסור בשבת לטלטל הפמוטים וכן המפה והשולחן שמתחת לפמוטים, יש לסדר הנרות והמפה – באם מניחן על השולחן – באופן שיהא בנקל לבער הפירורים בשבת. וניתן לפרוס מפת פלסטיק על השולחן, ולהעמיד הנרות בסוף השולחן, והמפה פרוסה רק עד מקום הנרות. או לחתוך המפה מפלסטיק מסביב למקום הנרות, כדי שיוכל לזרוק המפה אחר כך. ויש הממליצים להשתמש בנרות חד־פעמיות לצורך זה ולנער המפה. ונכון להניח דבר היתר כגון ספר קודש על השולחן קודם שבת בכדי שיוכלו לטלטל השולחן אחרי כיבוי הנרות לצורך ניקוי המקום.

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[225]. לכן, השנה בערב שבת יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות בליל א' ובליל ב' דחג הפסח.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[226].

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

אסור לחמם נר ביו"ט כדי להדביקו במנורה, ולכן יכין הנרות עבור יו"ט מערב שבת.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט**[227] מים או שמן בכוסית **בערב שבת** [ומותר לעשות כן] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל א' דיום טוב.

לתת צדקה עבור יום השבת קודש ועבור שני ימי החג.

זמן הדלקת נרות שבת: **7:13** (18 דקות לפני השקיעה). אם איחרו את הזמן עד אחר השקיעה, אסור להדליק נרות. נוסח הברכה: להדליק נר של שבת קודש[228].

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, בפרט אם לבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום.

ליל שבת קודש פרשת צו, שבת הגדול, י"ד ניסן, ערב חג הפסח

קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול[229].

יום הולדת הרמב"ם. "נולד ערב פסח יום השבת שעה ושליש אחר חצי היום".

קבלת שבת וערבית ליל שבת כרגיל. בלכה דודי: "ברנה ובצהלה".

שכח ולא הניח החסא (סאלאט) במקרר לפני שבת מותר להכניסו בשבת ואין בו משום מוקצה (גם למנהגנו שאין אוכלים מהמרור בשבת) ולא משום הכנה משבת ליו"ט.

סוף זמן קידוש לבנה – כל ליל ט"ו בניסן. שכח לקדש לפני שבת, ימתין ויקדש בליל יו"ט[230].

225) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

226) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

227) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

228) אם טעתה ואמרה להדליק "נר של יום טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור חוזרת ואומרת "של שבת קודש". לאחר כדי דיבור – לא יצאה, וחוזרת ומברכת כל זמן שהנרות דולקות. (נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", בחוהמ"פ פסח תשע"ט).

229) פרטי הנס מובאים בטור ובשו"ע אדה"ז רסי' תל. ונתבאר בריבוי מקומות בלקוטי שיחות.

230) לכתחילה אין לקדש בליל שבת, אא"כ בסוף הזמן. אמנם, בהיות וסוף זמנו בליל ט"ו, עדיף לקדש בליל יו"ט מליל שבת (ע"פ מג"א סתכ"ו סק"ז. וראה אלף למטה סתרכ"ה סק"ו). וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצט.

דיני סעודות שבת [עוד פרטים להלן בסעודת היום]

קידוש בגביע יפה חד־פעמי, או בגביע כשר לפסח ויזהר שלא יגע בלחם. אפשרות נוספת: לקדש בגביע של חמץ ולהניחו אחרי הקידוש עם כלי החמץ. העושה כן לא ישייר מקידוש להבדלה.

באם אפשר, נכון לסדר מקום נטילת ידים בסמיכות למקום האכילה, וכשאי אפשר, בהליכה לצורך הסעודה, יש להקל שאינו הפסק.

יאכל החלות במקום שלא יתנשבו פירורים ובמקום שאפשרי בקל לנקות אחר כך. אין לאכול החלה על גבי שטיח, או כסא בעל חריצים, כפשוט. ויזהר שלא ידבק חמץ על הבגדים. ואין להשתמש בסכין של פסח.

יאכל לפחות יותר מכביצה פת[231].

יש המעדיפים לאכול בחדר שמושכר לגוי בשטר המכירה. אבל גם בזה יש ליזהר בכל הפרטים הנ"ל ודלהלן[232].

אם אפשר, כדי לצאת מכל הספיקות[233], עדיף לאכול כל הסעודה בחדר אחד מתחילתו ועד סופו. ושם יאכלו סעודת שבת עם בשר ודגים וכל מטעמים[234]. אפשרות נוספת: אחרי אכילת הפת לעקור לחדר אחר לאכול מאכלי פסח ולחזור לפני ברכת המזון לאכול קצת פת במקום הראשון ולברך שם ברכת המזון[235]. ואם אי אפשר (ולדוגמא בסעודת שבת בבוקר והוא קרוב לסוף זמן אכילת חמץ), יש לקדש באותו חדר שיאכלו שם החמץ[236], ויאכלו שם פת יותר מכביצה ויברכו ברכת המזון, ואח"כ ימשיכו סעודת שבת בחדר שיאכלו שם מאכלי פסח עם ברכות הנהנין לפניהם ולאחריהם.

בדיעבד אם קידש בחדר אחד והלכו לאכול פת בחדר אחר באותו בית, אין צריך לחזור ולקדש אם כשקידש היה דעתו לאכול שם. אבל לכתחלה טוב שלא לעשות כן. אבל מבית לבית או מבית לחצר (אם בשעת אכילתו שם אינו יכול לראות משם את מקומו שקידש בו אפילו דרך חלון) אינו מועיל מה שהיה בדעתו מתחלה על כך וצריך לחזור ולקדש.

קטנים שלא הגיעו לחינוך אין להאכילם חמץ, אלא יאכלו שאר מאכלים [של פסח]. ומותר להאכילם מצה אבל קטנים שהגיעו לחינוך, ראוי שיקיימו סעודת שבת באכילת פת, ויש מקום להקל[237] שיאכלו רק כזית ולא יברכו על נטילת ידים.

אם אוכל בגינה צריך ליזהר שלא יפלו מים על העשבים. וראוי להזהר אף בשאר משקין. וטוב שלא לאכול כלל בגינה אם ישתמש שם עם מים מפני שבקושי יוכל ליזהר שלא יפול שם מעט מים.

מצות מיוחדות שנשמרו בקפידא עבור ליל הסדר הרי הם מוקצה בשבת (אא"כ יש לו בריוח ואינו מקפיד שלא ליתנם לקטנים), אבל שאר מצות אינם מוקצה לפי שראויים לקטנים[238].

231) ובזה גופא – כל כזית בכדי אכילת פרס, והזיתים תכופים זל"ז.

232) ומכמה טעמים. ותלוי גם באופן המכירה ובתנאי שנעשה עם הגוי (ושקו"ט בכ"מ כדת מה לעשות בנוגע להמכירה. וראה גם שו"ת מענה אליהו להאדר"ת סי' קיא). ועוד, שיש לחוש שכשלוקח החמץ לאכול (ברשות הגוי בהתאם לתנאי) נעשה שלו להתחייב באונסין. ואכ"מ.

233) קידוש במקום סעודה (ראה שוע"ר סרע"ג ס"ב), איסור שינוי מקום בסעודה וחובת ברכת המזון במקום אכילת פת (ראה שוע"ר סי' קעח ס"ד וסי' קפד ס"א), משכו ידיהם מן הפת (ראה שוע"ר סי' קעז ס"ו ואילך). ועוד.

234) שבכך מקיים מצות עונג שבת כדבעי.

ומ"מ הרוצה לאכול מאכלי שבת אחר הסעודה כדלהלן נמי ש"ד, שלא מצינו להדיא שבשבת צריך לאכול בשר ודגים בתוך הסעודה (משא"כ ביו"ט שהוא מדין שמחה – ראה יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. מעדני יו"ט פ"ז סכ"ה סק"ז. ועוד. ואכ"מ. והארכנו מזה בלוח לחגה"ש).

235) ובאופן אחר קצת: אחרי אכילת פת כשיעור בחדר הראשון, לאכול "מעט פת", ואפילו פחות מכזית (וי"א דוקא כזית), בחדר השני בריחוק מהשולחן והכלים, ואחר כך להמשיך הסעודה עם מאכלים כשרים לפסח בחדר שני ולברך ברכת המזון שם.

וייש מפקפקים גם בזה, אבל ראה במילואים (כג) בארוכה להוכיח כדלעיל.

236) או עכ"פ לשתות רביעית יין מלבד כוס הקידוש במקום שקידש.

237) ראה שו"ת לב חיים ח"ב ספ"ח.

238) וגם ראויים לאכילה באם נשרו ברוטב בכלי שני עד שנימוחו. וכש"כ בליל שבת שראויים לאכילה מעיקר הדין.

אין לצרף מצות מיוחדות הנ"ל ללחם משנה, אבל מצות רגילות אפשר לצרף[239].

הנשים יזהרו שלא ללבוש בשעת האכילה בשבת תכשיטים שכבר נוקו מחמץ.

כנזכר לעיל, אין לבשל לשבת זו חמץ שדרכן לידבק בקדרה או בקערה שהרי אסור להדיח כלים שלא לצורך השבת. ואם עבר ובישל ונדבקו בכלים ואי אפשר לקנחם היטב שלא ישאר בהם מאומה (אפילו מעט חמץ בענין שאין צריך לבערו מעיקר הדין) מותר להדיחם בשבת בדיעבד. אבל אם אפשר לו לקנחם היטב, אסור להדיחם בשבת. וכל זה כשיש חשש איסור חמץ, אבל כלים של פסח שאכלו בהם בשבת אסור להדיחם בשבת שלא לצורך אכילה בשבת, שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת, ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת.

יזהר שלא לערות מכלי פסח לתוך כלי חמץ בעוד שהאוכל חם אלא יערה לתוך כלי שני של פסח או כלי חד־פעמי ומשם לכלי של חמץ[240].

במקום שיש עירוב, עצה טובה להשתמש בכלים חד פעמיים מפלסטיק וכדומה עבור מאכלי חמץ, וזורקם לאחר האכילה למקום הפקר [אבל לא לתוך פח אשפה השייך לו]. במקום שאין עירוב – יש המעדיפים להשתמש בכלים רגילים (ולא בכלי נייר וכדומה) שניתן לשוטפם לפני זמן הביעור ולהטמינם אחר כך. ואפשר גם להשתמש בכלים חד פעמיים ולקנחם היטב עם מגבות נייר או מפיות, ואחרי הסעודה זורק הנייר לבית הכסא [ראה בפרטיות בלוח למחר בסעודת היום]. אפשרות נוספת: להשליך כלים חד פעמיים לתוך דבר הפוגם שמוכן לשם כך מערב שבת ויוודא שכל החמץ נפגם. למעשה, נהוג לאכול רק מאכלים הכשרים לפסח בסעודה, והפת אוכלים בנפרד בתוך מפית נייר, ושאריות הפירורים והמפית נזרקת לבית הכסא.

בליל שבת, לאחר אכילת החלה, יצניע החמץ שנשאר עבור אכילת היום במקום מיוחד שלא יתפרר ויתגרר ממנו על ידי תינוקות או עכברים.

אחר אכילת חמץ – הן בלילה והן ביום – יזהר מאד לשטוף ידיו קודם שיגע בכלים ובמאכלים לפסח. וינער בגדיו, וכן קפלי הבגדים (המכפלת שבמכנסיים וכדומה) והכיסים, וכן זקנו לתוך בית הכסא, וישטוף ידיו ופניו באמבטיה וכדומה. וכמובן – יזהר שלא ינער החמץ בסמיכות לכלים ומאכלים של פסח. וישגיח גם על הילדים הקטנים ככל הנ"ל, ושלא יכניסו פירורי חמץ בחדרי הבית. בקשר לניקוי המפה והכלים – ראה מחר בסעודת היום.

צעירים שיש להם "פלטות" ו"גשרים" ליישור השיניים יזהרו באכילתם לאכול רק חלק הרך של הפת, ובאופן שלא יכנסו פירורים בין החורים וסדקים שבפה. ויש המציעים לרכך הפת במים וכדומה.

כדאי ונכון שמי שיש לו שיינים תותבות או סתימות בשיניים ישטוף פיו ושיניו היטב אחרי אכילת חמץ קודם שיאכל מאכלים חמים (אף שהם כשרים לפסח). וכן לא יאכל מאכלים חריפים אחר אכילת חמץ קודם שישטוף פיו היטב מהחמץ.

שכח לבדוק חמץ בליל ששי ונזכר הלילה, יבדוק הלילה ללא ברכה בחדרים שדולק שם אור החשמל. ובמקומות שכנגד החלון וכן המרפסות יבדוק מחר לאור היום. שאר המקומות יבדוק בליל יו"ט לאור הנר.

ואם נמצא אצלו מצות שלימות בצמצום ושאר המצות אינן שלימות, ומקפיד שלא ליתנם לקטנים (עכ"פ לפני פסח) הרי הן מוקצה לפי שאינם עומדים לאכילת קטנים. וכ"מ בפמ"ג בתע"א בא"א סק"ח.

239) רק יזהרו שלא יגעו זב"ז. וראה בשערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קטו סק"ו שבלחם משנה אין צורך שיגעו זה בזה, רק שיהיו שניהם בידו (ראה בט"ז סרע"א סקי"ב ובא"ר שם סקי"ד. שו"ת בא"מ ח"ו סי' קלד). ויש לחלק בין נדו"ד לבתי ידים שבמג"א סי' קסז סק"י). וכן נוהגים בליל הסדר שיש הפסק מפה.

240) ראה פר"ח סתמ"ד סק"ג. א"ר שם סק"ג. מקו"ח בקיצור הלכות שם. פמ"ג שם בא"א סק"ד. מחה"ש שם סק"ד. דרה"ח דיני ע"פ שחל בשבת ס"ו. ועוד, שלא לבוא לידי מכשול. ובדיעבד אין לחוש.

יום שבת קודש פרשת צו, שבת הגדול, י"ד ניסן, ערב חג הפסח

כתב השל"ה: בערב פסח יקיים אדם שויתי ה' לנגדי תמיד בכל היום כולו בעבודת השם יתברך ביראה ובאהבה. ובמכתבי ר' עקיבא איגר: בזמן שהיו ישראל שרויים על אדמתם הי' לנו יו"ט בשמחה ובשחיטת הפסח וקריאת הלל, וכעת בעוונותינו הרבים צריכים עכ"פ לעשות זכר לזה ולנהוג בו קדושת היום להיות ירא וחרד ועוסק במצוות כל היום בביעור ובביטול חמץ ובתיקון והכנסת הסדר, ואחר חצות היום אסור מדינא במלאכה [גם כשחל בחול].

תפלת שחרית

בערב פסח שחרית משכימין לבית הכנסת[241] כדי שיגמור סעודתו קודם שעה ד'[242]. ב–770 מתפללים בשעה 7:30 בבוקר.

סדר התפילות כבכל שבת.

יש להזהיר לש"צ שלא יאריך בתפלה בשבת זה שחרית – ושיאמרו אותה קצת במרוצה – משום אכילת חמץ שלא יבואו לידי איסור. אך יזהרו שלא יתפללו בחפזון ובמרוצה.

לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה וסימן פקדו ופסחו [פקדו לשון ציווי כלומר צו קורין סמוך לפסח].

הפטרה: כששבת הגדול הוא בערב פסח מפטירין "וערבה"[243].

אין אומרים אב הרחמים [וכן בכל השבתות שבחודש ניסן].

הלכתא למשיחא: חל יום טוב הראשון של חג באחד בשבת חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים מפני שהקדימו לעבודה[244].

סעודת שבת וסוף זמן אכילת חמץ

אסור לאכול מצה כל היום מעמוד השחר ואילך. [ומנהגנו שלא לאכול מצה מפורים ואילך]. קטן או קטנה שאינן יודעין מה שמספרים להם ביציאת מצרים מותר להאכילם מצה בערב פסח כל היום ואפילו בלילה קודם קידוש. אבל קטן וקטנה שיש בהם דעת להבין מה שמספרים להם ביציאת מצרים בלילה אסור להאכילם בערב פסח.

יש נוהגין שלא לאכול מרור בערב פסח כדי שיאכלנו בלילה לתיאבון וכן שלא לאכול ביום טוב ראשון של פסח כדי לאכלו בליל שני לתיאבון. מנהג חב"ד: התחל מבוקר ערב פסח עד אחרי כורך של סדר השני אין אוכלין מכל המינים – הנכנסים בחרוסת ומרור[245], וגם תבשיל של מרור

---

241) וראה סה"ש תש"ח ע' 199 (וש"נ) בנוגע לזמן הקימה. ועיי"ש עוד (ס"ב).

242) בהמעלה דסעודת חמץ ביום זה – ראה גם שיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה). ולהעיר משמועות וסיפורים ח"ב ע' 110.

243) לפי שהוא מעין המאורע שבאותו פרשה כתוב הביאו המעשר אל בית האוצר וגו' ובערב פסח הוא זמן ביעור מעשרות בשנה הרביעית ושנה שביעית שבשמיטה.

244) סוכה פ"ה מ"ז.רמב"ם תמידין ומוספין פ"ד הי"ב. ובדפוסים: חל יו"ט הראשון של חג בשבת. ואינו מובן. והיא ט"ס דמוכח. בנוגע לכה"ג אם לוקח מחצה כבכל שבת – ראה חזון יחזקאל סוכה בסופה.

בנוגע אכילת המצות בשבת ערב פסח – מפורש בראשונים שחילקום בשעה שביעית (ראה פירש"י ותוס' פסחים נח, ב). והיתר אכילתם בע"פ – אף שהוא אחרי חצות היום שלכו"ע אסור באכילת מצה – ראה במילואים (כד). [ויש שפירשו בדבריהם שרק החלוקה בשבת, אבל האכילה במוצ"ש כביו"כ שחל בשבת (וביו"כ לא חילקו שחששו שיאכלו ביו"כ שהוא בכרת)].

פעם הראשונה שחילקו לחם הפנים, הי' בשבת ערב פסח (אחרי עריכת לחה"פ בשמיני למילואים שחל ביום ראשון. ובתוספתא מנחות פ"ז ה"ב שלא סידרו לחה"פ עד שבת הבאה. וכמה דעות בזה. אכ"מ), שכשהקימו המשכן סידרו לחם הפנים בז' ניסן שחל בשבת, וחילקו החלות בשבת הבאה בע"פ.

סידור הקנים של לחם הפנים ונטילתן אינה דוחה את השבת. לפיכך, נכנס מע"ש ושומטן ונותנן לאורך השולחן, ובמוצ"ש [וברמב"ם: באחד בשבת. ואכ"מ] נכנס ומכניס את הקנים בין החלות. וכן הוא גם אם חל יו"ט במוצאי שבת, שסידור הקנים דוחה יו"ט – ראה עשירית האיפה מנחות פי"א אות תקלו. מנ"ח מצוה צז סקי"ד. זבחי צדק מנחות צז, א.

245) ומינים שאין מנהגנו להכניס בחרוסת – אין חשש (ראה שו"ת באתרא דרב סי' לד'שצג. ושנ"ת).

ולא מצאתי אם יין בכלל המנהג. והיינו לפני שעה עשירית, שלאחרי שעה עשירית בלא"ה אסור לשתות יין מעט. ובכל שאר המקומות שנתפרש המנהג נז' רק ע"ד פירות וירקות. והכי מסתברא. ולפענ"ד כן מוכח משיחת שה"ג תשמ"א (דאל"ה עדיפא הול"ל בטעם שלילת שתיית יין הרבה). וכפשוט שאין להוכיח מקידוש על היין בשבת ע"פ. וראה גם שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתיד.

בכלל. [אך מותר לאכול עוף ובשר, ביצים, תפוחי אדמה ובצל – אף שכל אלו שייכים לזרוע ביצה וכרפס].

אוכלים חמץ בסעודת הבוקר ובוצעים על לחם משנה כמו כל שבת. ויזהר לאכול במקום אחד ולא יוליכוהו אנה ואנה שלא יתפרר. לפרטי ההלכות – ראה גם לעיל בדיני סעודת ליל שבת. גומרים אכילת החמץ לפני סוף זמן אכילת חמץ.

אסרו חכמים את החמץ ב' שעות קודם חצות היום (דהיינו חמישית ושישית). אלא שכל שעה חמישית לא אסרוהו אלא באכילה, אבל מותר ליהנות ממנו כל מיני הנאות בשעה חמישית ולפיכך יכול עדיין למכרו לנכרי. כנ"ל, בקביעות שנה זו שחל בשבת מקדימים המכירה לערב שבת.

סוף זמן אכילת חמץ: 10:42 בבוקר.

אחר האכילה **לפני סוף זמן אכילת חמץ** יש לנקות היטב את הפה והשיניים מפירורי חמץ. וכתבו הפוסקים, שאחר אכילתו ינקה שיניו בקיסמי שיניים, שיכניסם בעדינות (באופן שלא יגרום הוצאת דם) בחורים וסדקים שבשיניים כדי שלא ישאר חמץ דבוק שם. וכן אפשר להשתמש בחוטים דנטליים חתוכים אם אין דרכו שיוצא דם בשעת מעשה. ואחר כך ישפשף שיניו באצבעו היטב וישטוף הפה היטב במים. וראוי להשתמש בחומר ליצרון שפוגם החמץ.

אין להשתמש במשחת שיניים, וכן לא במברשת, ואפילו יבישה, אם דרכו שיוצא דם בשעת ניקוי השיניים. וגם כשאין דרכו להוציא דם אין להשתמש במברשת שאינה מיוחדת לשבת. אבל במיוחדת לשבת מותר להשתמש בה אם משפשף במברשת יבישה, ומותר לשטוף את המברשת מחשש חמץ, ויצניע המברשת אחר כך עם שאר הכלים שנמכרו לגוי.

בעלי שיניים תותבות שהכשירום מערב שבת (כנזכר לעיל), מדיחם היטב סמוך לסוף זמן איסור חמץ (ומותר לערות עליהן מים חמים לחומרא[246]). צעירים שיש להם "פלטות" ו"גשרים" ליישור השיניים והם קבועים בתוך הפה, כך שאין אפשרות להחליפם, וכן בנוגע ל"סתימות", אזי אחרי שינקום היטב, סמוך לסוף זמן איסור חמץ ישתו מים חמים – שהוכנו לפני שבת לשם כך – בחום הכי גבוה שיכולים להכניס לפה מבלי להזיק לעצמם חלילה – ובכך יכשירום[247].

אחרי סוף זמן אכילת חמץ ניתן לאכול רק מאכלים כשרים לפסח. ואם לא בירך ברכת המזון אין צריך ברכה לפניהם (כשלא עשה עקירת השולחן). אבל אין לאכול ממאכלי הסדר – מצה, אגוזים, תפוחים וכו'.

מי שניעור משנתו בשעה מאוחרת, אין לו לאכול פת לפני התפלה. ואם כבר עבר סוף זמן אכילת חמץ, ישתה רביעית יין נוסף לכוס הקידוש[248], ויקיים מצות סעודת שבת בבשר ודגים ושאר מיני לפתן, ועדיף גם בפירות משבעת המינים, ובפרט – תמרים, ולכתחילה יאכל כביצה. וכן עדיף בתבשיל הסועד כגון תפוחי אדמה[249].

ביעור וביטול חמץ

סוף זמן ביטול חמץ: 11:48 לפני הצהריים.

מובן ופשוט שחייבים לבער כל החמץ הנמצא, כדלקמן, <u>ואי אפשר</u> להניחו במקום המכור

246) ראה שו"ת מנח"י ח"ח סל"ז. ויען יוסף ח"ב סרנ"ה.

247) ויש שהקפידו לעשות מילוי ועירוי ג' ימים. ונתבאר לעיל ובמילואים (יח).

248) ואין חשש שמחמת שתיית היין לא יוכל לאכול בליל הסדר לתיאבון, לפי שהוא בגדר "הרבה יין" שגורר התיאבון – ראה פמ"ג סתע"א בא"א סק"ד. משנ"ב סתע"א סק"ז. ואף שהפמ"ג הכריע דלא ידעינן כמה (וראה הגהות עובר אורח להאדר"ת (מכת"י) רסי' תעא שנסתפק) – ראה שעה"צ שם בטעם שאין להחמיר, וכש"כ בנדו"ד. וראה הלכות ליל הסדר (אשכנזי) סתע"ג סי"א הע' 1 אות ה, שר"ל גם בדעת אדה"ז דאליבא דאמת אפי' כוס אחד נק' הרבה. [ובד"כ אין לשתות גם הרבה יין משעה עשירית – ראה שיחת שבת הגדול תשמ"א].

249) המקורות לכל זה – ראה במילואים (כה).

לגוי[250]**. כלים או מפה שהשתמשו בהם לחמץ, לאחר שמנקים אותם יש להצניעם במקום המכור לגוי (כדלהלן).**

מותר לטלטל חמץ בשעה חמישית אע"פ שאסור באכילה שהרי הוא יכול להאכילו לבהמה חיה ועוף או ליתנו לנכרי[251]. אבל משעת הביעור ואילך שהוא אסור בהנאה הרי הוא מוקצה.

אחרי האכילה – **ולפני סוף זמן ביעור חמץ** – כל הכלים שנשתמש בהם חמץ יקנחם היטב באצבעו שלא ישאר בהם חמץ בעין, וינער היטב המפה שאכלו עליה מהפירורים הדקים [ראה להלן מה לעשות עם הפירורים] ויטמין המפה עם שאר כלי החמץ בחדר [או בארון] שאינו רגיל לילך שם כל ימי הפסח. בזמננו, בלאו הכי נהגו הרבה להשתמש במפות ניילון וכלים חד פעמיים עבור הסעודה, אבל החלות אוכלים על נייר טישו, ומכל מקום ינער המפה והכלים היטב מהפירורים, ויכול אחר כך לזורקם לפח אשפה. ואחרי הסעודה זורקם בבית הכסא. ויזהר שלא לגרום סתימה בבית הכסא.

מן הדין אפשר לנער הפירורים הדקים על הקרקע במקום דריסת הרגלים אפילו בתוך ביתו שכשתגיע שעה שישית כבר מבוערים הם ע"י דריסת הרגלים. אבל אין לעשות כן[252]. ואם נשאר חמץ אחר האכילה, מפררו לחתיכות קטנות וישליכו לבית הכסא[253], או אם יש עירוב יבטלו ויניחו במקום הפקר מחוץ לרשותו. במקום שאין עירוב ונשארו חתיכות גדולות, יתנו במתנה גמורה לנכרי ויזהר להקנות לו החמץ בהגבהה או משיכה, ואין לו ליתן החמץ בידים להגוי, אלא יניח החמץ על הקרקע והגוי יטלנו מעצמו[254]. אם אין לו נכרי, ישליכו לתוך דבר הפוגם שמוכן לשם כך מערב שבת, ולא יטלטל דבר הפוגם משום מוקצה.

אין לזרוק החמץ בתוך הפח אשפה ששייך ליהודי (וגם במקומות שהפח שייך לעירייה אם נמצא בתוך חצרו הפרטית) אלא אם כן נעשה שם מאוס עד שלא יהיה ראוי לאכילת כלב, כגון ששפכו שם אקונימקה לפני שבת. ואם הפח שייך לעירייה ומונח ברשות הרבים (במקום שיש עירוב כדין), מותר לבטל החמץ ולזרקו שם ואינו צריך לבער את החמץ שבתוכו.

ינער פירורי חמץ מעל בגדיו במקום הפקר (אם יש ערוב) או בבית הכסא, ולא ינערם לרוח משום איסור זורה.

צריך לבדוק ולנקות מקום שאכלו חמץ בערב שבת ובשבת. ואחרי שיטאטא את הפירורים ינער פירורי חמץ מהמטאטא בבית הכסא ואח"כ יניח המטאטא בין כלי החמץ המכורים לנכרי. (אסור להחליף את המברשת של המטאטא בשבת במברשת לפסח). ואין להדיח הרצפה בשבת.

לפני סוף זמן ביעור חמץ: באם לא נעשה עדיין, לזכור להכניס למקומות הנמכרים לגוי את הדברים האחרונים של **כלי** החמץ[255]. ולסגור ולנעול **באופן המותר בשבת. אסור להדביק הארון**

---

250) ולכן יצמצם ויישייר רק מזון ב' סעודות כנ"ל.

251) ובמקום שאין נכרים ובהמות מצוי ליתן לו – ה"ז מוקצה מסוף זמן אכילת חמץ (רמב"ם חומ"צ פ"ג ה"ג ע"פ רבינו מנוח שם ומג"א סתמ"ו סוסק"ג. ובפמ"ג סש"ח במ"ז סקכ"ה כתב להעמיד שרק כשדעתו ליתן לגוי מותר בטלטול. וכ"מ במג"א גופא. וטעמו, משום שהוא נולד, שכעת נעשה ראוי רק לבהמה וגוי. וראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סתצ"ז בקו"א סק"ו והב"ד המג"א. והובא גם במשנ"ב שסכ"ב בשעה"צ סק"א. וראה פמ"ג שסל"ה בא"א סק"ד. ולהעיר מפמ"ג סתמ"ד בא"א סק"א בנוגע למצה בע"פ שחל בשבת "אם רוצה ליתן לעופות". וראה בשו"ת להורות נתן חי"ג סי"ט וחט"ו סי"ח. ולא נחית כלל להנ"ל.

אלא שבאמת במג"א קאי רק למ"ד נולד אסור בשבת. ולדידן נולד מותר בשבת, ואין טעם להחמיר. וראה בהגהות יא"פ למג"א שם.

וצ"ע שבפמ"ג משמע דנחית עלה מטעם אחר, שאם אין בדעתו ליתן אינו עומד לאכילתם. ופשטות המשנ"ב סתמ"ד סקכ"א, שהתיר לטלטלו ולהשליכו לביהכ"ס (וראה פמ"ג שם במ"ז סק"ו) משמע דקאי גם במקום שאין גויים מצויים (אף שיל"ד). ולהעיר, שאם החמץ שנשתייר לשבת נמכר לגוי (למאן דאית לי' הכי) מעיקרא אין בית מיחוש, שהרי הוא של הגוי, ועדיף מדעתו ליתן לגוי (אא"כ להסברא שכשנשתמש בו קנאו להתחייב באונסין.

והעירוני משו"ת אמרי סופר סקי"ד ואילך. ואינו תח"י. והנעתק מדבריו בלהורות נתן הוא רק בגדר מצוי, ומתי נק' שגוים וכלבים מצויין).

252) ראה ערוה"ש סתמ"ד ס"ט. משנ"ב סקט"ו. וגם בזמננו שהקרקע מרוצף אינו מטונף בעפר (ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ו).

253) ואין בזה שום איסור – ראה במילואים (כו).

254) כשאינו מוציאו דרך רשות הרבים. אבל אם מוציאו דרך רה"ר, אין ליתן לו כ"א מזון סעודה אחת ולא יאמר לו בפירוש להוציאו. ואם הוציאו הנכרי וחזר ובא לבית הישראל יכול לחזור וליתן לו מזון סעודה אחת וכן אפילו מאה פעמים.

255) בנוגע לחמץ עצמו – צריך לבער הכל. ובפרט, כשקיבל מתנה (או קנה לאכול) אחרי זמן המכירה בע"ש, שאינו יכול להניח החמץ

בדבק או לקשור. ואפשר לעשות עניבה או כריכה ללא קשר.

יזהר כל אדם לבדוק ולנער הבתי־ידים [=כפפות] והכיסים של הבגדים שלו ושל התינוקות לפני שעת הביעור לפי שלפעמים מכניסין בהן חמץ. ובקביעות שנה זו, אפילו אם בדקו לפני שבת, יבדוק הכיסים של התינוקות בשבת לפני שעת הביעור כיון שאכלו חמץ בשבת. וכל זה במי שדרכו לפעמים ליתן חמץ לתוך הבתי־ידים והכיסים של הבגדים, אבל מי שלעולם אין דרכו בכך אין צריך בדיקה כלל, לא בליל י"ד ולא בשעת הביעור, ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה.

נכון הדבר שבשעה שהוא מבער מן ביתו את החמץ ששייר למאכלו, יחזור ויבטל פעם שנית כל חמץ שיש ברשותו [גם חמץ הידוע לו] כדי שיבוטל גם כן החמץ שנתגלגל מחמץ זה ששיירו למאכלו, ולא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא כשימצאנו בפסח.

בקביעות שנה זו, אחרי שגמר סעודת שחרית צריך לחזור ולבטל כל חמצו כדרך שמבטל בשאר ערבי פסחים. ואפילו אם טעה וכבר ביטלו מאתמול בערב שבת בשעת שריפת חמץ. ובביטול היום יאמר: כל חמירא כו' [הנוסח בארמית נמצא בסידור, ושונה קצת מהנוסח שנאמר בליל בדיקת חמץ]. ומשמעותו בשפה המדוברת: ""כל חמץ ושאור שיש ברשותי שראיתיו מעולם ושלא ראיתיו מעולם, שראיתיו בשעת הבדיקה ושלא ראיתיו בשעת הבדיקה, שביערתיו ושלא ביערתיו, יהא בטל ויהא הפקר[256] כעפר ארץ". נוסח ה"יהי רצון" אין אומרים בשבת (ונאמר בערב שבת, בשעת שריפת חמץ). וישים אל לבו היטב לזכור הביטול, שכיון שאינו זמן שריפתו חוששים שמא ישכח. ונכון לקבוע זמן שכל המסובים יאמרו "כל חמירא" ביחד בכדי שלא ישכחו.

טוב ליזהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום עד שיבער תחלה מן ביתו כל החמץ הידוע לו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו, שלאחר הביטול אין החמץ שלו שהרי בטלו והפקירו.

הביטול יאמר **לפני** סוף זמן ביעור חמץ, שהרי לאחר זמן ביעור חמץ אי אפשר לבטלו.

שכח לבער החמץ וכבר הגיע שעה ששית – זמן איסור הנאה – יכפה עליו כלי עוד מוצאי יום טוב ויבערנו אז. ואם שכח להצניע כלי החמץ קודם זמן איסור הנאה, והם נקיים מחמץ, מותר להצניעם אחר כך גם בשבת. ובכלים חד– פעמיים אפילו יש בהם חמץ מותר לטלטלם (מדין גרף של רעי), ובמוצאי יו"ט יבער החמץ שבהם.

המוצא חמץ בביתו (או בכל מקום שברשותו) אחרי זמן הביעור וכן בפסח: מן הדין, אם החמץ נמצא בערב פסח כשחל בחול, אחר זמן הביעור ועד שקיעת החמה, וכן בחול המועד – חייב לבערו מן העולם מיד שיראנו. השנה, אם מצאו בערב פסח שחל בשבת, אחר זמן הביעור או ביום טוב (וכן בשנים שיש במשך החג שבת חול המועד) כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, וכן שלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב (או במוצאי שבת) – יבערנו. כשמבער החמץ במשך חג הפסח (מה שאין כן במבער בערב פסח כשחל בחול לאחר זמן ביעור): אם החמץ הוא כזית ויותר, והוא חמץ גמור, מברך עליו "על ביעור חמץ". בזמנינו שנהוג למכור כל החמץ "בכל מקום שהוא" – יש אומרים שאין לבערו, וישים את החמץ אצל שאר החמץ הנמכר. הרוצה להחמיר ולשורפו (מצד החשש שמא המכירה לא חלה על חמץ זה) לא יברך על שריפתו. ואין לו לחשוש משום גזל הגוי, כיון שבדעתו לשלם לגוי לכשיתבענו, ומותר לקחת מהגוי על מנת לשלם. ויכוון שאינו רוצה לזכות בחמץ. ומטעם זה, כדאי שלא לגעת בחמץ אלא ידחפנו בקנה וכדומה[257].

מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרו חכמים את החמץ גם בהנאה. ואפילו חמצו של נכרי אסור בהנאה (לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך).

במקום הנמכר לגוי וצריך לבער החמץ.

256) כך אומרים גם בשבת, ודלא כהמפקפקים בזה שמותר להפקיר בשבת לצורך מצוה.

257) ונתבאר באריכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ו בבית חיינו צדדי השקו"ט בהנ"ל והמסקנא כנ"ל.

כלי חמץ לאחר זמן האיסור אינם מוקצה, זולת אם מקפיד שלא להשתמש אפילו דרך עראי בצונן (בכלי חרס וזכוכית המנהג פשוט שלא להשתמש אפילו דרך עראי בצונן). בקדרות, אם אינן עומדות לשימוש בצונן, הרי הן מוקצה[258].

אין לשהות בחדר שיש בו חמץ המכור לנכרי.

אם מוכרח להיות בחג במקום שיש בו חמץ של אחרים – ישאל שאלת חכם[259].

בשנת תשמ"א נודע ב־12:30 אחה"צ, כי ב־1:30 עומד כ"ק אדמו"ר שליט"א להכנס להתוועדות. התברר כי כ"ק אד"ש הודיע על כך למזכירו כמה שעות קודם לכן, אולם אמר לו שלא יפרסם זאת. משום כך הי' הקהל מועט ביותר בתחילת ההתוועדות. היתה זו התוועדות מוזרה במקצת. יין לא הובא (ע"פ הוראת כ"ק אד"ש) ורק על שולחנו של כ"ק אד"ש עמדה צלחת עם מספר בננות וכן קנקן מים. בשעה היעודה נכנס כ"ק אד"ש לאולם ופתח בשיחה על ענינו של קרבן פסח. הסביר את הענינים הכתובים בפסוק "בעשור לחודש הזה וגו'" וביאר את ענינם בעבודת האדם. לאחר שיחה זו אמר כ"ק אד"ש, שבתחילה עלה בדעתו להורות להביא יין גם להתוועדות זו, אולם אדה"ז פוסק בשו"ע שאין לשתות יין לאחר השעה העשירית. על כן רצה שיובאו פירות, אולם בטחונו בה' שיהיו פירות רבים פעל רק ברוחניות ואילו בגשמיות אין פירות עבור כולם. אולם לאידך, אין זה דרך־ארץ שהוא לבדו אוכל ושותה וכל הקהל יושב ו"מתענה". על כן, מאחר שעבור כל הקהל לא יספיקו הפירות שבצלחתו, אפילו אם יפוררו אותם לפירורים, יתן, איפוא, מהפירות ל"מרא דאתרא", וכדאי שהוא יצרף אליו את הבי"ד, וכך תחשב אכילתם ושתייתם כאילו אכל ושתה כל הקהל. כ"ק אד"ש הפריש מצלחתו כמה פרוסות בננה ואת הצלחת, עם כל אשר עלי', וכן את קנקן המים, נתן ל"מרא דאתרא" הרז"ש דווארקין... במשך ההתוועדות כ"ק אד"ש אמר "לחיים" על מים.

בשיחה השני' אמר כ"ק אד"ש, שבפסח מצרים יש ענין נוסף שעדיין לא דובר עליו, והוא: פסח זה הקריב כל יהודי בביתו, וכך הפך ביתו למשכן עבור הקב"ה. ההוראה מזה: כאשר אומרים ש"ושכנתי בתוכם" אמור על "בתוך כל אחד ואחד" – יש הטוענים שזה "פשעט'ל" ולא פשוטו של מקרא; אולם בפסח מצרים רואים ברור, בפשוטו של מקרא, שכל בית יהודי הוא משכן! הורה לשיר את הניגון שלפני מאמר ואמר מאמר ד"ה "וערבה לה' וגו'".

בשיחות האחרונות ביאר פסוק עם פירש"י וכן הערה לזוהר מאביו נ"ע. בתוך הביאור על ההערה לזוהר דיבר על כך שצריך להיות "עבדו את ה' בשמחה". וזאת כאשר מתבוננים שבחג הפסח **נגלה** עליהם מלך מלכי המלכים – אין צמצום! אין הסתר! וההסתר הקיים בפועל הוא רק לצורך הגילוי! כך גם בעבודת האדם: יכול האדם להתבונן שהנה עומדים להתפלל תפילה נעלית כתפילת המנחה והוא הרי יודע את מעמדו ומצבו האמיתי, ואיך ישמח? ברם, למרות זאת עליו לשמוח, וזאת כאשר יתבונן שהוא מגיע ממשפחה חסידית ולא מאלה ש"הבדילנו מן התועים". וכן קיבל חינוך חסידי – הרי דבר זה יביא אותו לשמחה גדולה!

בסיום ההתוועדות הורה לשיר "ניגון הכנה", ניגון אדה"ז, "ניע זשוריצי" וכן "ימין ה'" (של כ"ק אדמו"ר הצ"צ). (לא הזכיר אודות ברכה אחרונה). התוועדות נסתיימה ב־4:00.

---

258) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תקע.

259) הנה כשאין החמץ שלו אינו חייב בבדיקה – שו"ע אדה"ז סתל"ב ס"ח. שם סתל"ו ס"ג (אא"כ בביהכ"נ. ונת"ל בדיני בדיקת חמץ במתאכסן בבית אחרים). ולהעיר גם משע"ת סת"מ סקי"ד שבאינו בתורת פקדון אצלו ל"ח דאתי למיכל וא"צ לילך מביתו (כמו במפקיד יין. ולכאו' כוונתו לע"ז סא, א – בדיני יי"נ). ומ"מ, בחמץ של ישראל הרי חייב בביעור בפסח, משום ערבות.

וצ"ע במש"כ בקה"י פסחים סי' ס להתיר, והוכיח מתוס' פסחים י, א. ובאמת כ"ה להדיא בתור"פ פסחים י, א. אבל אינו, דהתם עכ"פ בדק, ועשה ככל שביכולתו. וכש"כ במקום שגם לא ביטל, שבעה"ב עובר מה"ת בב"י וחייב מה"ת בתשביתו.

אמנם, מש"כ בט"ז יו"ד סי' קי סק"ט ומקו"ח סתל"ז סק"ז שאסור לגור בבית שאינו בדוק – מיירי בחמצו.

והנה, לגבי ביתו של נכרי, ראה בחזו"א או"ח סי' קכד שכתב להתיר ליכנס לבית נכרי ואף לגור שם, אם אינו משאיל לו או משכיר מקום מסויים. [ולכאו' לא שנא מנכרי שאין מזונותיו עליו שמותר לו לאכול בביתו של ישראל על שולחנו בשעה שאינו אוכל עליו. וגם אם משאיר הנכרי חמצו בבית ישראל – אם ברור וידוע שלא ישתהה הנכרי חוץ לביתו של הישראל שחמצו מונח בתוכו רק כחצי היום ואח"כ יחזור לבית הישראל ליטול חמצו משם א"צ אפילו לעשות לפניו מחיצה. ואף שלכתחלה לא יניחנו הישראל לילך מביתו אלא אם כן יטול חמצו עמו אפילו לא ישתהה שם חוץ לביתו רק שעה אחת – היינו בביתו של ישראל, אבל אם נמצא הישראל בבית הגוי, מדוע אסור].

ולכאורה יכול לעשות קונם דבהקדש בדילי. ועכ"פ, צריך מחיצה.

וראה שו"ת שביבי אש ח"ג ס"א. שערי הוראה חו' יט ע' קנח ואילך בארוכה. וראה אצלנו בנוגע הנהוג לשהות בביהכ"נ שכמ"פ לא בדקו כהוגן, בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תנח.

סעודה שלישית בשבת זו יקיימו בבשר ודגים וכיוצא בהן בשאר מיני לפתן, או במיני פירות (וכמנהגנו בסעודה שלישית בכלל, לטעום איזה דבר)[260].

אסור לאכול מצה עשירה מ"שעה עשירית" (4:14 אחר־הצהריים לערך) כדי שיוכל לאכול כזית מצה לתיאבון. אבל במדינות אלו אין נוהגין כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח משעה חמישית [סוף זמן אכילת חמץ] ואילך. ולכן מקיימים חובת סעודה שלישית בבשר ודגים או פירות.

ומכל מקום, משעה הנ"ל (4:14) גם משאר מינים [כגון פירות, ירקות, בשר, ודגים] לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם, וכן לא ישתה יין משעה זו. בנוגע לשתיית הרבה יין – ראה בהערה[261].

איסור הכנה ליום טוב

אין להכין משבת ליום טוב וגם ע"י נכרי[445]. כל ההכנות לליל הסדר, כולל סידור השלחנות, הכסאות, והכרים וכסתות, והיין וכו', אין לעשותם עד מוצאי שבת. ואם יש קצת צורך בזה לשבת עצמו אפילו משום נוי יש להקל.

יש שכתבו שנכון לישון אחר סעודת שחרית שיוכל להיות ניעור היטב בלילה. ואף שאצל חסידים לא נהגו בכך, נכון להשכיב הקטנים. ההולך לישן בשבת לא יוציא בפיו בפירוש שהולך לישון עבור יום טוב[262].

דין ביצה שנולדה ביו"ט שאחר השבת – ראה בהערה[263]. שאר פרטים בדיני הכנה – ראה למחר (אחר מנחה).

מותר להשקות ירקות תלושים במים כדי שלא יכמשו[264]. אבל אם אינן ראויים לאכילה היום שאסורים בטלטול אסור להשקותן[265].

נכון שלא להחליף בגדיו מבגדי שבת לבגדי יו"ט עד הלילה[266]. אבל מותר להחליף בגדיו בעוד היום גדול שיש שהות ליהנות מזה בשבת גופא ואינו ניכר שמכין ליו"ט. וכבר נזכר לעיל, שעדיף להחליף בערב שבת לכבוד שבת קודש (אא"כ נמנע מלעשות כן מחשש חמץ).

מנחה, הגדה וסדר קרבן פסח

מנחה: כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היה מתפלל מנחה בשעה מוקדמת. בכלל, יש להקדים מעט תפילת מנחה כדי להספיק ולומר "סדר קרבן פסח" (אחרי מנחה) לפני שקיעת החמה (**7:32**).

מנחה: קריאת התורה בפרשת שמיני.

אין אומרים "צדקתך" [וכן בכל השבתות שבחודש ניסן].

אחרי מנחה[267] אומרים ההגדה (לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים) מ"עבדים

---

260) ובכ"מ (זח"ג צה, א – הובא במג"א סתמ"ד סק"ב בשם השל"ה) מובא שרשב"י עסק במעשה מרכבה בסעודה שלישית דע"פ שחל בשבת. וראה תורת לוי"צ לש"ס ע' ג.

והנה, בכלל י"א שע"פ קבלה ס"ג צ"ל אחרי מנחה. אבל מנהגנו בכלל שלא להקפיד בדבר וטועמים משהו קודם מנחה. ואכ"מ.

261) ראה שיחת שבת הגדול תשמ"א.

262) כ"כ כמה אחרונים. וצ"ע בשיטת אדה"ז בענין זה – ראה ס"ח סרס"ו. מג"א סר"צ. סש"ז סק"א. א"ר ותו"ש שם. אדה"ז סר"צ ס"ו. סש"ז ס"א.

263) דין ביצה שנולדה ביו"ט שאחר השבת – ראה בשו"ע אדה"ז סימן תקי"ג בארוכה. וראה סימן תצח ס"י. ולענין כדי שיעשו – סימן תקט"ו ס"א.

264) שכיון שירקות הללו ראויים לאכילה ביומן מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלם.

265) ובא"ר סתע"ג סק"ד כתב להתיר עפ"ז ליתן עלי החסא במים בערב פסח שחל בשבת. (ואף שאין אוכלים מרור בערב פסח, אינו אסור מדינא. ועוד שנהגו לטלטלו. והובא בדע"ת סתמ"ד ס"א. אלא ששם כתב באו"א, שהיתר הטלטול הוא לפי שאינו מדינא. ולכאורה, מה בכך, סו"ס אסור באכילה משום חומרא. אבל ראה ח"י סתמ"ו סק"ד. ובכוונת הא"ר – צ"ל שנהגו לטלטלו לפי שראוי לאחרים שאין נוהגים בכך, או לקטנים. והיינו הך. וראה הגהות דברי שלום (להרה"צ מסטראפקוב) למעדני שמואל סקט"ו סק"ו – ע' ש).

266) וראה במילואים (כז).

267) וככל הנראה במעשה רב (וראה ביומנים דקביעות זו) אומרים הגש"פ מיד אחרי מנחה וברבים לפני אמירת סדר ק"פ. וכ"מ מסדר הדברים בשיחת ש"פ אחרי תשמ"א. אבל כשהזמן קצר יש להקדים אמירת סדר ק"פ שתהא בזמנה לפני השקיעה.

היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו"[268].

בשיחת שה"ג תשמ"ח[269] בזה"ל: בחג הפסח ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לטף – שעושים כו"כ דברים כדי שלא ישנו התינוקות, ומזה מובן גם בנוגע לשבת שלפני הפסח, שבת הגדול, שמסבירים להם וכו'. – וראה ראבי"ה[270]: נהגו התינוקות להקדים ולקרות האגדה ביום שבת הגדול . . כדי להסדיר בפיהן ויבינו בפסח וישאלו. וכ"ה בגליון מהרי"ל[271]: ואמר מהר"י סגל דיש לחזור האגדה של פסח עם הנערים בשבת הגדול. – אבל לא ראיתי נוהגים כן, ואולי גם ע"ז אחז"ל דלא ראיתי אינו ראי'[272].

סדר קרבן פסח: ונשלמה פרים שפתינו ותפלת מנחה היא במקום תמיד של בין הערבים, ובזמן שבית המקדש היה קיים היה הפסח נשחט אחר תמיד של בין הערבים, כן ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת המנחה. נוסח האמירה נדפס בסידור[273].

בקביעות שנה זו, ב"סדר קרבן פסח" אומרים את הנוסח כרגיל בכל שנה. ולא כהשיטה לשנות את הנוסח ולפרט אופן הפשטת הקרבן וכו' בקביעות כמו של שנה זו. (וכן אין מדלגים על פרטי צליית הפסח, אף שבשנה זו אין צולים הפסח עד אחר שבת).

בכמה משיחות כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע נזכר על דבר הנהגת אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ללמוד בעיון סדר קרבן פסח והלכות קרבן פסח, וכן נהג גם הוא. וראה גם שיחת יום א' דחגה"פ ה'שי"ת (אחר התפלה בחדר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע): איין מאל בין איך אריין צום רבי'ן ערב פסח נאך מנחה, און איך האב געזען אז ער זיצט און לערנט משניות און טרינקט א גלאז טיי, און דער רבי האט מיר געזאגט, אז זיין פאטער האט ניט **געזאגט** דעם 'סדר קרבן פסח' נאר ער האט דאס **געלערנט**[274]. בשנה זו במיוחד, שהיום ארוך ראוי הדבר לעשות כן.

בשיחת שבת מברכים ניסן תשמ"ח נזכר שיש להתכונן להקרבת הפסח, ובהכנה זו נכללת גם (ולכל לראש) לימוד פרטי הענינים דהקרבת הפסח, החל מסדר קרבן פסח שנדפס בסידור השוה לכל נפש.

נאך דעם אמירת – ריכטיגער געזאגט – לימוד קרבן־פסח וואס פלעגט דויערן העכער א שעה און אמאל אנדערהאלבען שעה פלעגט וועלן וועלן גאר א אנדער ליכטיקייט אין שטוב, אזא אצילות'דיגע אויפגעלייגטקייט אז אלץ איז געווען פריילך, יעדער זאך אויף וואס די אויג איז געפאלען האט געהאט א בעזונדערן חן . . .

עס פלעגט זיין א קורת־רוח'דיגע שטימונג. די שטימונג פון ערב פסח נאכן לימוד הקרבן פסח איז געווען ניט נאר א הכנה צו א יו"ט, נאר דאס אליין איז געווען יו"ט ממש, א פריליכקייט וועלכע קומט פון מחשבה טובה, אין די גרעסטע בעסטע האפענונגען פון ביאת המשיח.

אט קומט משיח און עס איז דער בנין בית המקדש און מען איז מקריב דעם קרבן פסח און מען איז זיך עוסק אין דעם מיט אזא עונג. דער עונג פון ערב פסח איז געווען אנדערש פון שמחת תורה אדער י"ט כסלו. ערב פסח איז געווען א קורת רוח'דיגע, עונג'דיגע אויפגעלייגטקייט בב"א.

דער ליל שמורים האט געשפראצט פון יעדער ווינקעלע, דער גאולה־ריח האט זיך געשפירט פון יעדער זאך, עס האט זיך געפילט אז מען שטייט אין א יחוס'דיגען מצב. אט אט, נאך א רגע און נאך

---

268) מנהג העולם (והובא הענין בשו"ע אדה"ז סרצ"ב ס"ו. סת"ל ס"ב) שפוסקין בשבת זו לומר ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות. אבל בסידור רבינו הזקן לא הובא כלל.

טעם הפשוט להמנהג – כיון שאומרים הגדה, וביו"ט אין אומרים (ראה בלבוש או"ח סתרס"ט), ואח"כ מתחילין לומר פרקי אבות. וראה גם סידור יעב"ץ – שמנחת שבת. ביהגר"א או"ח סוסי' רצב. חי' חת"ס או"ח סת"ל. וע"ד החסידות – לקו"ש חל"ז ע' 12 ובהנסמן שם.

269) סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 364 הע' 67. הציטוט דלקמן מועתק מהשיחה, אלא שהמראי מקומות הועברו לכאן בשולי הגליון.

270) סימן תכה.

271) דף יו"ד סע"ב.

272) עדיות פ"ב מ"ב. ועוד.

273) ביאור נוסח אדמו"ר הזקן בזה התבאר ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מכ"ק אד"ש. פרטי הלכות קרבן פסח – ברמב"ם הלכות קרבן פסח. סידור יעב"ץ. מנחת חינוך מצות ה־ח, יג־יז. ערוך השולחן העתיד ח"ד הלכות ק"פ. **ועוד**.

274) ובכ"מ ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע – בחגירת אבנט ובעמידה. ולכאו' ילה"ע משו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ט. (ודלא כמהדו"ק שם סי"ד. סמ"ח ס"א. וראה אוה"ת דרושים לשבועות ע' קנט. אג"ק חי"א ע' שכד). וי"ל לפמש"כ בלקו"ש (דלקמן בפנים) "שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש".

א רגע וועט געשעהן אזא זאך וואס נאר מיר אידען האבן דאס, וואס געהערט נאר צו אונז אליין[275].

כתב אדמו"ר הזקן: וצריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו, שתעלה קריאתו במקום הקרבתו, וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן. – לשון אדה"ז הנ"ל נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות[276]. ושם[277]: שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש.

"לא חייבוהו לאומרו בדיוק בשעה שהיו מקריבין את הקרבן־פסח בפועל ודיו שיהי' בזמן שהקרבת קרבן־פסח כשרה". ולכן, בדיעבד אם איחר, יש עדיין מקום לאומרו עד הלילה [שי"א שבדיעבד ניתן לשחוט, או עכ"פ לזרוק מדמו עד צאת הכוכבים].

קרבן פסח

"ויה"ר והוא העיקר - **שמהדיבור** בכל זה . . יומשך ויבוא המעשה בפועל **תיכף ומיד**, כולל ובמיוחד בנוגע להקרבת קרבן פסח . . בערב פסח, שלא יהי' צורך באמירת "סדר קרבן פסח" **בדיבור** (כמ"ש "ונשלמה פרים שפתינו"), כיון שיקריבו קרבן פסח **במעשה בפועל** בבית המקדש השלישי. כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הרב (הרה"ג וכו' הרי"י שי' פיקרסקי) ואמר: ומסתמא תמצאו היתר שיוכלו להקריב קרבן פסח גם ללא ביקור ד' ימים[278]".

בענין ברכת שהחיינו בעת הקרבת קרבן פסח - ראה בהערה[279].

להלשון בסדר קרבן פסח "הפסח נשחט בשלש כתות" - יש להעיר מאגרות קודש[280] ש"צ"ע אם לעת"ל תהי' שחיטתו בג' כתות", עיי"ש.

בקביעות שנה זו - כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת. אבל אין מקריבים קרבן חגיגה. גם מכשירי הקרבן אינן דוחין שבת, וכן צליית הקרבן אינה דוחה שבת. וראה עוד בהערה[281].

הלכתא למשיחא: מלבנים את אבני המזבח וההיכל בסיד בערב פסח. בקביעות שנה זו, נעשה מאתמול בערב שבת. היום, בשחיטת פסח הראשון, החליל מכה לפני המזבח. גם בקביעות שנה זו, חליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת[282].

הלכתא למשיחא: בערב פסח תוקעים 48 תקיעות. כשחל בשבת, כקביעות שנה זו, תוקעים עוד 9 תקיעות עבור קרבן מוסף שבת.

הלכתא למשיחא: בקשר לחנוכת ביהמ"ק השלישי, כתוב ביחזקאל[283]: "ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת". ובפירוש הפסוק - פירש"י שם: בעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואים ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות.

275) לקוטי דבורים ח"א ע' קלד. ועיין שם עוד **בארוכה**.

276) כרך לב עמודים 43–36.

277) ע' 41.

278) סה"ש תנש"א ח"א ע' 426. וראה בהערה 16 שם.

279) בקרבן נתנאל על הרא"ש פסחים פ"א ס"י סק"ו שאינו מברך שהחיינו, וה"ט שיוצא יד"ח בשהחיינו שבקידוש. וכ"כ בהגהותיו נתיב חיים לשו"ע או"ח סתל"ב לט"ז סק"ב. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. וראה שם סס"ה סק"א. ח"ט סי' קיג. וראה בארוכה קובץ עץ חיים באבוב חו' לג. אוצר דינים תורת הקרבנות קרבן פסח ע' מד ואילך.

בנוגע לשהחיינו על האכילה – ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 742.

280) אג"ק כ"ק אד"ש חכ"ב ע' תמג.

281) ראה רמב"ם ק"פ פ"א הט"ז ואילך. עוד שקו"ט אם הפסח דוחה שבת או חובת הגברא דוחה שבת, וכן אם דחוי' או הותרה ונפק"מ באם פטור מכרת, ואם דוחה שבת למי שדר בחו"ל ועלה לירושלים וכן למי שאין לו קרקע, ואם מותר לשחוט בזר בשבת, או ע"י שליח – ראה הנסמן במשנת אפרים על הל' ק"פ פ"א ה"ב. הט"ז ואילך. נספחים ס"ב.

282) כ"מ בפשטות הגמ' סוכה נ, ב. רמב"ם כהמ"ק פ"ג ה"ו. וראה עולת שלמה ערכין י, א בפירש"י ד"ה ולא הי'.

283) מה, כב – הפטורת פ' החדש.

מוצאי שבת קודש, ליל א' דחג הפסח

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (וכן לפני הכנה ליום טוב, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין קודש **לקודש**" (בלא שם ומלכות[284]).[285]

ערבית

זמן תפלת ערבית כזמן מוצאי שבת[286]. שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. ותודיענו[287]. דיני הטועה בתפלת ערבית, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבואר בכתבי האריז"ל[288], שבשאר ימים טובים ושבת עולין העולמות במדרגות מדריגה אחר מדריגה, שבכל תפלה ותפלה עולה מדרגה אחת, מה שאין כן בליל פסח שעולין בפעם אחת כל המדרגות והוא על ידי תפלת ערבית.

בר"ד משיחת חה"פ תרצ"ז: [בכל השנה] אומר היחיד "אני ה' אלקיכם" [להשלמת רמ"ח תיבות בקריאת שמע] בלחש, ולא בקול רם. אבל בפסח מאיר עצמות א"ס ב"ה בכל נפש מישראל, לכך יכולים לאמר "אני ה' אלקיכם" אפילו בקול רם.

נוהגים לגמור את ההלל ("הלל שלם") בציבור[289] בנעימה בברכה תחילה וסוף בלילה הראשון של פסח אחר תפילת ערבית וכן בלילה השני.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים[290] עונין אחריו הודו גו' יאמר[291] גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר

---

284) אם טעה ואמר בשם ומלכות ללא כוס חוזר ומבדיל על הכוס.

285) טעתה והדליקה נר לפני שאמרה המבדיל ולא אמרה ותודיענו – תאמר מיד אחרי ההדלקה לפני הברכה.

(הנוהגים לברך לפני ההדלקה (ביו"ט או בכלל) ונזכרה אחרי הברכה שלא אמרה המבדיל, אסור לה להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר תרמז למי שעומד אצלה לומר המבדיל ותצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם סי"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותה, עכ"פ תהרהר בלבה ברכת המבדיל. וראה במילואים (כח) שקו"ט בדעת אדה"ז בזה.

286) וכן נהגו ב770. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תלו.

אבל מ"מ יש להזדרז ולא לאחרו יתר על המדה שלא יישנו התינוקות. וראה במנהגי מהרי"ל (סדר ליל שני) שכשחל ע"פ בשבת (אף שהמתינו בתפלת ערבית עד שחשיכה) ש"ץ המתפלל מעריב יהמר בכל יכולת דהלילה קצר והמלאכה מרובה. אבל איהו מיירי לאלו שאפו מצות ג"כ במוצ"ש.

287) בגדר ההבדלה בתפלה וכן הבדלה דיקנה"ז, ראה בארוכה בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

288) ראה שעה"כ ענין הפסח דרוש ג', הובא בכה"ח סתפ"ז סקל"ו. וראה דרמ"צ מצות אכילת מצה בתחילתו. שיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"א.

ובמורה באצבע להחיד"א ס"ז סקר"ו, הובא בחיים לראש סדר תפלת ערבית ס"א: ילך לבית הכנסת ויכוון מאד בערבית כי רבו מאד רזין עילאין ואורות גדולים בשמים גדולי גדולים תלי תלים.

289) והמתפלל ביחידות – יאמרנו ביחיד ובברכה. וכן גם הנשים רשאות לומר הלל ובברכה. ובג"ק מתאריך כ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם לאחרונה מארכיון הר"מ ע"ה האריגל) בנוגע לאמירת הלל בחנוכה לנשים (שלא נהגו בזה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי'), שאף שנשים אומרות הלל בליל פסח בהגדה לא מצינו מחייבים אותם לומר הלל בליל פסח בתפלה.

שכח ולא אמר הלל בערבית יאמר קודם קידוש (רוח חיים סתפ"ז סק"ד. כה"ח שם סקמ"ב). ואם לא נזכר עד לאחר ההגדה, כדאי שיאמרנו כולו בשלימות אחר הסדר, וללא ברכה (ראה בארוכה במאירי פסחים קיז, ב. רשב"א ברכות יא, א. ועוד).

וצ"ע אם יש מקום לאומרו אחרי קידוש, וכש"כ בעת ההגדה (לפני לפיכך וכדומה), וכדעת הראשונים שבזה פוטר הלל על שולחנו מברכה, שהרי מפסיק באמצע ההגדה (ראה רוח חיים שם), ולא תיקנו אמירת הלל שלם על שולחנו, או שי"ל שבזה שאומרו בעמידה גלי דעתי' שאינו אומרו בדרך שירה, ול"ח להפסק כיון שהוא לצורך. וילע"ע.

290) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגררו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב גל' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149. וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן–מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

291) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ).

גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[292]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללוך, חוזר[293] ומברך[294].

אחרי הלל שלם, קדיש תתקבל. עלינו. קדיש יתום.

מאחלים איש לרעהו: גוט יום טוב.

סוף זמן קידוש לבנה – כל ליל ט"ו בניסן[295].

שכח לבדוק חמץ באור לשלשה עשר ונזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט.

דבר שגמרו להשתמש בו וכעת רוצים להחזירו, כגון להביא הביתה הגדה של פסח לאחר תום הסדר, באם יש חשש שאם לא נתיר לו להחזיר לא הי' מביא מלכתחילה, כיון שחושש שמא יגנב או יאבד, מותר להחזירו. אבל, כל שאין חשש כזה, כגון שיכול להניחו במקום המשתמר, אסור להוציא מרשות לרשות[296].

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום[297].

הדלקת נרות

בשנה זו, הדלקת נרות אחרי צאת השבת – **אחרי** השעה **8:15 ואחרי אמירת ברוך המבדיל בין קודש לקודש** מאש הדלוקה מלפני השבת. באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב שבת, אפשר לבקש מגוי שידליק אש ביום טוב. למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[298].

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"צ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

292) המקורות ושקו"ט בזה – ראה במילואים (כט).

293) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד. ולאידך, באמר הלל עבור חנוכה ולא עבור ר"ח ודאי לית לן בה.

294) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

295) ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצט.

296) ראה פרטי הדינים בשו"ע אדה"ז סתקי"ח.

297) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פי"ט הע' יד.

298) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

אסור לחמם נר ולדבקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית–הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול[299]. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיריים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקת לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגרם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט [ובקביעות שנה זו – בערב שבת דוקא], שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה[300].

יו"ט שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביו"ט שיורי הפתילות שנדלקו וכבו בשבת (אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת) מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ונמצא שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביו"ט ואין שבת מכינה ליו"ט לפיכך אסור להדליקן ביו"ט אפילו בצד השני שלא נדלק עדיין גזרה שמא ידלק באותו צד שנדלק כבר ונכבה בשבת ויש לחוש לסברא זו ולעשות פתילות חדשות.

הכנה לסדר

מצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו. ומכל מקום לא ימהר להתחיל הקידוש קודם שיהי' ודאי חשיכה, ("בזמן הראוי לאכילת מצה", שהיא מן התורה, ו"כל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו", והיינו בזמן צאת ג' כוכבים קטנים[301], ובשנה זו, בזמן מוצ"ש), בשעה **8:15**.

מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. ואף על פי שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם, מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו, יתעוררו גם כן לשאול על שינויים אחרים, דהיינו שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה, וישיבו להם עבדים היינו וכו'. ובר"ד משיחת אחרון של פסח תש"מ: ס'איז א דבר פלא, אז אע"פ וואס דאס איז א פסק דין אין שולחן ערוך אז "מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כו'" – געפינט מען ניט אז מ'זאל זיך אזוי פירן.

גם בקביעות שנה זו, כשחל פסח במוצאי שבת צריך להביא שני תבשילים [זרוע וביצה], אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, אף שלא היתה חגיגה נאכלת בליל זה[302].

השוכח להכין את הפריטים לליל הסדר בערב החג [ובקביעות שנה זו – בערב שבת], עליו להכין אותם בחג בצורה המותרת בחג. ולכל לראש, להכין רק את כמות הפריטים הנדרשת ללילה הראשון בלבד, שכן יש איסור להכין ביום הראשון של החג עבור היום השני (אלא אם עושה כל פעולת ההכנה בבת אחת).

זרוע: בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא ש"יכול לעשותן בין צלויין בין מבושלין מעיקר הדין,

---

299) בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון ליזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים. ואכ"מ.

300) והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכלום ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצוה"ש סי' קטז בבדה"ש סק"י. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סשל"ז ס"ב. וכן בכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר סי"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. ואכ"מ עוד.

301) נתבאר בחוברת הבד"צ לשבועות תשע"ה.

302) ראה הטעם בשו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ג.

ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש". מי ששכח לצלות את הזרוע בערב החג [ובשנה זו – בערב שבת] ויש לו זרוע מבושלת, יכול להשתמש בה. ואם רוצה בדווקא בצלי[303], מותר לו לעשות את הצליה בחג[304], אך עליו להזהר משני דברים: **א.** להכין רק הכמות הנדרשת לאותו לילה. **ב.** לוודא שהבשר [שמנהגנו להסירו כמעט כולו מעל עצמות הזרוע] ייאכל ביום המחרת [אף ש**בדרך כלל** מנהגנו שמדקדקין שלא לאכול הזרוע אח"כ – הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח[305]], שכן, כל ההיתר לעשות מלאכה ביום טוב (צליה/בישול) הוא **רק** אם אוכלים ממנו בחג. **זהירות נוספת**: באם הזרוע צלויה אין לאוכלה בליל הסדר, אלא רק ביום למחרת, שכן בלילה אסור לאכול בשר **צלי**. גם אם הזרוע רק בושלה בחג יש מחמירים שלא לאוכלה בלילה[306].

מנהגנו להסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע".

מרור: דעת אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שאסור לפרר את המרור (חריין) ביום טוב **אפילו בשינוי**, לפי שדרך לגוררו הרבה ביחד[307]. לכן, מי ששכח לפרר את המרור לפני החג, ישתמש בחסה (הבדוקה היטב מתולעים) או יחתוך את התמכא [חריי"ן] בסכין לחתיכות קטנות.

חסא: בבדיקת עלי חסא (סאלאט) מחרקים יתכנו בעיות של נטילת נשמה, מוקצה[308], סחיטה ועוד, ולכן צריך לבודקם ולנגבם מבעוד יום [ובשנה זו – בערב שבת] וגם לפי שאור היום יפה לבדיקה, ועוד שבליל הסדר ממהרים ולא ישתדל לבדוק כראוי.

חרוסת , מי מלח: מותר להכין את החרוסת ומי־המלח[309], בליל הסדר, **ללא צורך** בשינוי[310].

מצות: כדאי לבדוק את המצות מבעוד יום שלא יהיו בהן כפולות ונפוחות. באם שכח מותר להסיר הכפולות ונפוחות (גם בשבת), ואין בזה חשש בורר[311]. (ויניחם בצד ע"מ לשורפם לאחר יו"ט[312]). כמו כן, אין חשש בורר לברור השלימות משבורות.

שכח להפריש חלה מהמצות, אסור להפריש בשבת ויום טוב. במצות מחוץ לארץ אוכל והולך ומשייר כדי חלה לבסוף ומפריש לאחר יום טוב. אבל מצה מארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש.

לכתחילה אין לצרף ללחם משנה מצה שנשרפה בחלקה באופן שאינה ראויה כלל לאכילה. אבל

---

303) ולכאורה עדיף כך, שהמנהג לצלות מפורש בשו"ע, משא"כ המנהג שלא לאכול הזרוע אח"כ. וראה בהע' הבאה. וילע"ע.

304) וכן הנוהגין רק לבשל הזרוע ושכחו לבשל, וכן הנוהגין לבשל ואח"כ לצלות, יכולים גם לבשל בחג.

305) וצ"ע בשיחת ליל ב' דחה"פ תשט"ו, ואם נרשמו הדברים בדיוק, שהרי כשנצלה ביו"ט אי"ז הידור לאוכלו, כ"א מדינא. ודוחק גדול לומר, שר"ל שלמעשה נקטינן – דלא כפס"ד אדה"ז – שמותר לצלות גם ביו"ט, דאמרינן מתוך לצורך מצוה וגם לצורך מנהג (וע"ד אפיית מצה ביו"ט כשע"פ חל בשבת – שו"ע אדה"ז סתנ"ח ס"ד. או המנהג לעשות ג' מצות מעשרון א' – שם סי"א), והאריכו בזה בכ"מ. (וראה מש"כ בעניננו בפמ"ג סתמ"ד במ"ז סק"ב. אבל לדידן אמרינן מתוך גם בבישול – ראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה קו"א סק"ד. ודוחק לומר, שאי"ז רק הכשר מצוה, שהמצוה אינה בצלייתו כ"א בהנחתו על השולחן. ולכאו' י"ל בזה דכיון שאפשר בלא"ה (ע"י תבשילין אחרים, ואינה מצוה גמורה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ו. ועוד ועיקר, שהרי אפשר לאוכלו), ל"ש מתוך, ובמכ"ש ממש"כ אדה"ז בשו"ע סתמ"ו ס"ה. ולהעיר מהשקו"ט בהדלקת נר יאצ"ט ביו"ט. ומצינו בזה בכ"מ דברים הנראים כסותרים בנוגע להוצאה הבערה ובישול לצורך מנהג. ואולי תלוי בחשיבות המנהג, או אם מחמת המנהג ה"ז צורך גמור להאדם. וראה שו"ת מהרש"ג יו"ד ח"א סצ"ב סק"ה. ואכ"מ). וכ"כ בבא"ח ש"א פ' צו ס"ל. והדברים מחודשים. ואדרבה, בערך השולחן טייב סתע"ו סק"א, אף שהאריך להוכיח שאין לאכול הזרוע גם ביום [כמנהגנו. וכדעת שו"ת בית יהודה ענ"א או"ח סנ"א. מנהגי אלגיר ס"ד סט"ו. חסדי דוד פאדו תוספתא ביצה פ"ב סק"י. וכ"מ בשו"ת כנסת יחזקאל סכ"ג. ועוד], כתב שאם עבר וצלה צריך לאוכלו ביום, דלא דחינן איסור משום מנהג. וכ"ה להדיא בשו"ת בית יהודה שם (ועיי"ש ששולל להדיא הסברא דמתוך לצורך מצוה בנדו"ד). ועוד. וראה כה"ח סתע"ג סקס"ג.

306) כ"ה בפמ"ג סתע"ג במ"ז סק"ד עפ"ד הט"ז. אבל בפר"ח סתע"ו שאין איסור לאכול זרוע מבושלת. וכ"מ בשו"ת מהרי"ו סי' קצג. וכן מוכרח בדעת מהרש"ל (בשו"ת ספ"ח – הובא בב"ח מג"א סק"ח וט"ז כאן סק"ד). וכ"מ בדעת הח"י סקי"ז. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קנו. ויל"ע בדעת אדה"ז שם סכ"א, עיי"ש.

307) ולא כפסק החיי אדם ועוד שהתירו לפרר ולגרר בשינוי.

308) ובשבת – גם בורר (משא"כ ביו"ט כיון שאינו בורר לימים הרבה).

309) בשל"ה מס' פסחים תורה אור במצה שמורה: כרפס בחומץ או במי מלח עזין. והנה, מי מלח עזין – היינו שני שליש מלח. ולהעיר ממעשה רב להוסיף מלח לפני טיבול הכרפס.

310) כפי שכותב אדמו"ר הזקן. ולא כפסק החיי אדם ועוד שהצריכו עשיית שינוי בהכנת מי־מלח גם בחג.

311) ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק סי"ח.

312) מצה כפולה ונפוחה שנמנעים מלאוכלה משום חומרא אינה אסורה בטלטול בשבת ויום טוב. וגם כשאסורה מן הדין, אם חלק מהמצה מותר באכילה מותר לטלטל כולו. וכשהתחיל כבר לטלטל בהיתר, מותר להמשיך לטלטל בעודה בידו במקום הפסד.

אם ראויה לאכילה ע"י הדחק, אף שעומד ליחתך, אפשר לצרפה. ובשעת הדחק, אפשר לצרפה בכל אופן[313].

בשעת הדחק כשאין לו מצות שלימות ללחם משנה יש להקל לסמוך על האומרים שמצה שחסר בה רק חלק אחד ממ"ח חלקים עדיין נחשבת כשלימה[314]. וכשגם זה אי אפשר, י"א שגם שלימה ופרוסה ביחד (מצה וחצי) היא בכלל לחם משנה. וכשאין לו אפילו מצה אחת שלימה, יקח לפחות שתי פרוסות. אבל לכתחילה צריך להקפיד על לחם משנה ממש – היינו שתי מצות שלימות לגמרי.

יש שכתב שאין לחרוך מצה שבורה ביו"ט לעשותה שלימה, משום תיקון מנא[315]. וכל שכן שאין לעשות כן בשבת. ובכלל, יש מפקפקים על הנהוג לצרפם ללחם משנה כשנחרכו[316].

לא נהגו להחמיר ולהדר להקנות המצה (או המרור) לאורחים או לבני ביתו[317].

להסיר מכשול: איסור גמור לחתוך בשבת וחג חתיכות מגליל נייר או גליל ניילון (או נייר–כסף) בכדי לעשות מהן מפות לשולחן, אף אם החתיכות גדולות יותר מהמידה המדוייקת של השולחן, משום איסור מתקן מנא.

מנהג בית הרב בקבלה מדור דור להתחיל סדר הראשון תיכף אחר תפלת ערבית ושלא להאריך בו כדי לאכול האפיקומן קודם חצות לילה. לא כן הסדר השני אשר עורכים אותו מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודה.

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תש"ד: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט געזאגט אז די נעכט, – הכוונה על ב' לילות הסדרים דחגה"פ – איידער מען טוט עפעס מעניני הסדר דארף מען א קוק טאן אין סידור"[318].

מטעם זה, וגם מצד קוצר היריעה, לא נפרטו כאן הלכות ליל הסדר בפרטיות המתאימה, ומקומם בסידור ובהגדה. ובמיוחד – חשוב לעיין בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים של כ"ק אד"ש לדעת מה לעשות. בכל זאת, לתועלת הקוראים, נרשמו כאן נקודות אחדות:

רשימת השינויים במנהג חב"ד ביחס להנדפס בסידור אדמו"ר הזקן

את הכרפס טובלים במי מלח ולא בחומץ. בברכת "בורא פרי האדמה" מכוונים להוציא (נוסף ל"מרור") גם את ה"כורך". ב"מגיד" אין מגביהים הקערה ורק מגלים מקצת המצות[319]. אחרי

313) ראה שע"ת סרע"ד סק"א. ארחות חיים ספינקא שם סק"א. משנ"ב שם סק"ב. שש"כ פנ"ה ס"ז.

314) ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'תשיא.

315) שאסור גם ביו"ט, וגם לצורך או"נ.

ועוד ילה"ע שהרי אפשר מעיו"ט. ולהעיר משו"ת תורת חסד סכ"ח סק"ח שלתקן אוכל מאיסורו אינו בגדר אוכל נפש. אבל ראה מש"כ ללמד זכות בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג סי' קח, עיי"ש באורך. וראה משמרת המועדות סי' תקו ס"ג. ולהעיר שלפעמים מחמת דקות המצה נתפס האש במצה ואסור לכבותה ביו"ט (אא"כ באופן שהוא כיבוי לצורך או"נ ממש).

316) ואין אפי' אחר אפי', כשנאפו כל צרכם. ובפרט שגם לאחרי שנחרכה אינה נראית כשלימה ממש. ועוד שלפעמים החלק החרוך א"ר לאכילה, ולכמה דעות כשנשרפה אינה בגדר שלימה שעומד לחתוך, ראה באה"ט סער"ד סק"א, שע"ת שם ומשנ"ב שם סק"ב.

אמנם, אנ בשעהד"ח קיימינן, כשאין לו אחר ויש לסמוך על המקילים בשעהד"ח. וגם, מעליותא איכא בהכי אם נראית עכ"פ כעין שלימה, וע"ד חיבור ב' חצאי לחם כשאין לו לחם אחר (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ח ס"ד). וכש"כ כשהדרך להחזירם לתנור לשפר הטעם, והיקל בכעי"ז בשעהד"ח בשו"ת שאלי ציון ס"ט סק"ו. וראה וישמע משה וישלח תשפ"ה.

317) כן מוכח מסתימת ושתיקת כל הפוסקים בדבר הרגיל ושכיח טובא. ולא ראינו שיעשו כן גם אצל המדקדקים במצוות ולא חזינא לרבנן קשישאי דעבדי הכי. עוד מקורות וטעמים בזה – ראה במילואים (ל).

318) וראה גם שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א.

וראה בריש ס' בחפזון פסח (בשם "קיצור של"ה מס' פסח", וכן צויין בכתבי"ק כ"ק אד"ש (עם סימן שאלה), מה שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ): מי שהוא יר"ש ורוצה לעשות הסדר כהלכתו כאשר כתבנו יכתוב בס' ההגדה שלו בכל מקום ומקום הגהה כיצד לעשות ובזה לא יבוא לידי שכחה.

וכן מעשה רב לקרוא בלחש מתוך ההגדה ההוראות. ולפני ורחץ קורא "ורחץ ו"כרפס", ולפני רחצה" – עד אחרי "כורך".

319) טעם השינוי – ראה בארוכה בשיחת ליל ב' דחה"פ תשכ"ד. ושם, שענינם של נשיאי חב"ד – הפצת המעיינות חוצה, ומצד הענין דהפצת המעיינות חוצה, אחרי הבעש"ט ואדה"ז וכו', אין מקום להגבי' את הקערה למעלה, ואילו השולחן והרצפה שעליו עומד השולחן ישארו במקומם למטה, כיון שצריכים לבוא ל"חוצה" כפי שהוא במעמד ומצב ד"חוצה", ולא להמתין עד שיתעלה כו', ובהיותו במצבו צריך להפיץ בו את ה"מעיינות". ואדרבה, הפעולה של גילוי מקצת הפת "שעונין עליו דברים הרבה", שהיו צריכים לעשותה לקראת אמירת ההגדה והסיפור ביציאת מצרים, מקדימים ועושים אותה כאשר אוחזים עדיין במעמד ומצב ד"אכלו אבהתנא בארעא דמצרים"; כאשר

"הא לחמא", נוהגים כמה שאין מסלקים הקערה "לצד אחר" אלא מזיזים אותה קימעא ומכסים המצות. באמירת "והיא שעמדה" מכסים תחילה המצות ואחר כך מגביהים הכוס. באמירת "מצה זו" ו"מרור זה" אין נוטלים הפרוסה והמרור ביד, אלא אוחזים את המצה השניה והשלישית ע"י המפה שעליהם ומניחים הידים על ה"מרור" וה"כורך". באמירת "לפיכך" אין אוחזים את הכוס עד סיום ברכת "אשר גאלנו", אלא אוחזים את הכוס עד שמסיימים "ונאמר לפניו הללוי־ה", מעמידים את הכוס על השולחן[320] וחוזרים ומגביהים אותה לברכת "אשר גאלנו". אין מרככים החרוסת ביין, אלא נותנים אותו ביין שבכלי שתחת הגביע ובו טובל המרור. ב"מרור" מכוונים להוציא בברכה גם את ה"כורך". ואין טובלים המרור של כורך בחרוסת, אלא נותנין מעט חרוסת יבשה (מזה שנשאר על הקערה, אחרי נתינת החרוסת ביין שבכלי שתחת הגביע) על המרור ומנערים אותה אח"כ ממנה. ב"צפון" אוכלים שני כזיתים ולא רק כזית. בלילה השני אין מקפידים לאכול אפיקומן קודם חצות.

רשימת המצוות השייכות לליל הסדר

מצוות עשה מן התורה: סיפור יציאת מצרים. אכילת מצה. ובזמן בית המקדש קיים (במהרה בימינו) גם: אכילת בשר קרבן הפסח (ונכללו בו שש עשרה מצוות פרטיות), אכילת בשר קרבן חגיגה, וגם אכילת מרור [שבזמן הזה – הוא רק מדברי סופרים].

מדברי סופרים: הבאת שני תבשילין (זרוע וביצה על הקערה), אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. שתיית ארבע כוסות. שתיה ואכילה בהסיבה דרך חירות. אכילת מעט ירקות בטיבול כדי להתמיה את התינוקות. אמירת הלל. אכילת מרור (זכר למקדש). ובזמן הבית זו מצוה מהתורה. ובכדי לצאת דעת הלל, אוכלים את המרור עם מצה, באכילת כורך). טיבול בחרוסת זכר לדם, לטיט ולתפוח. אכילת אפיקומן (זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, או זכר למצה הנאכלת עם הפסח). [וזהו נוסף למצוות שבכל יו"ט – קידוש, לחם משנה וכדומה].

רשימת ה"שיעורים" לליל הסדר

הערה כללית: נכון להוסיף קצת על השיעורים, גם כדי לצאת מידי ספק, וגם מפני שהשיעור הוא לבליעה בפועל, ורגיל שהיין עלול להשפך מעט מן הכוס טרם השתי'[321]. כמו כן יש לקחת בחשבון הישארות פירורי מצה בין השיניים.

שיעור הכוס, לכל אחת מארבע הכוסות, רביעית. ושותה הכוס כולו ובבת אחת. (ואם קשה, די בשתיית רובו. אבל בכוס האחרון צריך לשתות רביעית שלם. ובדיעבד אפילו הפסיק כמה פעמים באמצע יצא, והוא שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית[322]. ובשני כוסות האחרונים לא יחזור וישתה אלא אם כן שהה מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי אכילת פרס).

פחות מכזית ל"כרפס" [ובבצלים קטנים מאד – אין לאכול בצלים שלמים אף בפחות מכזית].

נמצאים עדיין בגלות וב"חוצה" – "עונין כבר דברים הרבה", שמגלים את הפנימיות והבלי גבול דתורה שאי אפשר לתאר אותו בתואר אחר מלבד "הרבה".

320) וממילא המצה מגולה. וא"ש להדעות ש"עונין עליו דברים הרבה" היינו גם (תחילת ה)הלל. אמנם, לא ראיתי מפורש לגלות הפת בעת ההלל.

321) מותר לטעום מעט לפני שיסב, כדי שלא ישפך, ואז לשתות השאר בהסיבה, ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יג'תתנז. וש"נ. וראה להלן בדיני הסיבה, שעיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה, ובנדו"ד, במשקין – משעת ההכנסה לפיו.

322) ואם שהה כדי שתיית רביעית חוזר ושותה בלא ברכה. וצ"ל דמיירי רק בדעתו לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני (שלכן שותה "בלא ברכה". וסמך אדה"ז בסתע"ב ס"כ אמ"ש לעיל סט"ו. וראה מחה"ש שם סקי"א. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ט), אבל כשאין דעתו לחזור ולשתות דינו כב' כוסות האחרונים (כדלקמן בפנים).

והנה, אף להכרעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ח ה"ו שהעיקר כדעה שהשיעור בכא"פ, מ"מ נדו"ד שאני, דהתם טעמא מאי ד"אין סברא כ"כ לשער שתיית רביעית שבמהרה בכדי שתיית רביעית בשתי' בינונית" (כמ"ש בשו"ת שארית יהודה סט"ו בשם אדה"ז. וכסברא זו מצינו בכ"מ. ואכ"מ), משא"כ בד' כוסות שמעיקר הדין א"צ לשתות רביעית, שבדיעבד שיעורו ברוב רביעית, ודאי אפ"ל ששיעורו בכדי שתיית רביעית.

שני כזיתים ל"מוציא מצה" (רק למי שיש לפניו קערת מצות. ולשאר המסובים שאין אוכלים כזית מהשלימה ופרוסה שבקערה[323], וכן בדיעבד, ולזקן וחולה[324], "כזית" אחד). כזית "מרור" [שני המינים, חסא ותמכא מצטרפים לכזית]. כזית מצה וכזית מרור ל"כורך". שני כזיתים לאפיקומן (אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר למצה, כנ"ל. ואם קשה עליו, שאז אוכל רק כזית אחד, עליו להתנות שהוא זכר על־פי הדעה שהלכה כמותה).

שיעור כזית: שיעורי תורה הם בדרך כלל בנפח ולא במשקל [לדוגמא: נפח של כזית למשל שוקל פחות במצה מבמים]. בכזית מצה שהוא מן התורה יש להחמיר שהוא מדת הנפח (VOLUME) של כחצי ביצה בינונית. במרור שהוא מדברי סופרים, וכן בכורך ואפיקומן יש לסמוך על האומרים שכל כזית הוא פחות מעט משליש ביצה. [האוכלים שני כזיתים למצה, כנ"ל, יכולים לשער כל כזית בשיעור הקטן[325]. אלא, שמכל מקום צריך לאכול במשך הסעודה (ואפשר גם באפיקומן) כשיעור כביצה, וכל כזית ממנו בכדי אכילת פרס, והכזיתים תכופים זה לזה, מחמת ברכת על נטילת ידים (וכן גם בכל השנה כשנוטל ידיו לסעודה בברכה)[326]]. מצות עבודת–יד אינן אחידות. [וגם במצות מכונה יתכנו חילוקים הן בשטח והן במשקל אע"פ שאינו נראה לעין]. כן להעיר שבמצה גופא יש הבדל בעובי בין מרכז המצה לשאר המצה. ולכן, לא ניתן לשער "שיעור מוזר" לפי גודל המצה. במצות עבודת יד שבהכשר הבד"צ – **בהשערה ממוצעת**, כזית הגדול הוא לערך רבע מצה, והקטן הוא לערך שישית מצה. במצות גדולות או עבות יותר מהממוצע – השיעור פחות. ובמצות קטנות או דקות יותר מהממוצע – השיעור הוא יותר[327].

אכילת שיעור "כזית" צריכה להיות במשך[328] שיעור "כדי אכילת פרס"[329]. בשיעור אכילת פרס במקום האפשרי כדאי לחוש (על־פי ספר המנהגים חב"ד: "למיחש מיבעי") לשיעור של שלוש דקות[330].

---

323) ולדינא, שיעור פרוסת המוציא בכלל (במשך כל השנה) א"צ להיות בכזית, ודי שתהא כחצי זית שלא יהא נראה כצר עין (שו"ע אדה"ז סי' קסז ס"ד).

ובראשונים שכתבו ליתן גם להמסובים שני כזיתים (נוסף לזה שי"ל דאינהו קאי לדעה קמייתא שבשו"ע אדה"ז שם שצ"ל לא פחות מכזית לכאו"א מהמסובין גם בכל השנה, או דס"ל שצריך כזית משום לחם משנה, עוד זאת) לפי שמצות שלהן עבות, וכולם היו אוכלים מהפרוסה ושלימה שבקערה.

ולהעיר מל' אדה"ז (סתע"ה ס"ה) "שבשביל ברכת המוציא בלבד א"צ לבצוע כזית מעיקר הדין". ומשמע שלהידור צריך כזית גם בשביל ברכת המוציא. ולכאורה היינו מחמת דעה קמייתא שם בסי' קסז (שלא מסתבר שנתכוון למה שבשבת – ומסתמא גם ביו"ט – מצוה לפסוע פרוסה גדולה).

324) מי שקשה לו לאכול מצה יבישה – יאכל מצה מפוררת אף שהיא בקמח ובלבד שיאכל כזית. ואם קשה לו לבלוע ילגום מעט מים בפיו להקל על הבליעה. ובלית ברירה – ישרה במים (שאינם חמים) לזמן מועט מיד לפני האכילה ויוציאנה מיד. אבל לא יטביל במי פירות. וכל זה בשביל מצת מצוה בליל הסדר, אבל לאכילת מצה שבשאר ימי החג (לבד מאחרון של פסח שאוכלים שרויה), יטביל במי פירות ולא במים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'תיז. שם יג'תכה.

325) כפשוט. וכך ההוראה הרווחת. וכן הודו רבני אנ"ש דפקיע שמייהו.

ועוד אעירה, ואעידה לי עדים נאמנים, אלו נאמנין בגודלן להעיד מה שראו בקוטנן, עיני דשפיר חזי, את כל ונוכחת, בראיית פני הקודש, שעיניהם ראו ולא זר, כמות המצה שבמקום קדוש תיאכל, אפס קצהו תראה, מעט מזעיר, ולאידך גיסא, משארותם אלו הן שיירי מצוה, הנותרת ממנה משולחן גבוה, היתה בתוספת מרובה על העיקר, באופן שנראה שקרוב לודאי שלא הי' בשיעור ב' הכזיתים שיעור חצי ביצה לכל כזית (גם למקילים במדידת השיעור). וראה במילואים (לא).

326) וראיתי למי שכתב שמחמת המצוה, מצותה אחשבה, וחייב בנט"י גם בפחות מכביצה. אבל בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ג מפורש שנוטל ללא ברכה בכגון דא.

327) ובמק"א הארכנו בכ"ז. ואכ"מ.

328) ולא נהגו להחמיר לכתחילה לבלוע הכזית בבת אחת (ראה א"ר סתע"ה סק"ב וסק"ז. ובכ"מ). ואף שכ"ה גם **בכל** אכילות שבתורה (ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סי"ד – לענין מרור. שם סכ"א – לענין ב' הכזיתים שבכורך. ואפי' בפרוסת המוציא בכל השנה – שם סי' קסז ס"ד), ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הנ"ל (זולת לענין ד' כוסות – ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה בפסח שותה). ובסידור אדה"ז בהגש"פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא, כתב אדה"ז שם שהמנהג שא"צ אפי' לחלק שיעור כזית, והשמיט סו"ד המג"א שם סק"ז להחמיר לכתחילה). ובימינו יתכן דלאו דרך אכילה היא. וראה גם חי' חת"ס חולין קג, ב – עד"ז. ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

329) ובפשטות, היינו זמן הבליעה ולא הלעיסה. ונתבאר במילואים (לב).

330) אבל באכילת שני כזיתים ב"מוציא מצה" – שכתב הפמ"ג סתע"ה במ"ז סוסק"ב לאכול שניהם יחד תוך שיעור אכילת פרס – יש להקל בשיעור הגדול של 7–6 דקות, כל שאוכל כזית אחד תוך 3 דקות, או עכ"פ 4 דקות. וק"ל.

שיעור רביעית במדות זמנינו[331] לערך 3 אונס [מהדעות בזה: בין 2.6 ל–3.5 אונס. החישוב בכוס עגול, נפח של 2 גודלים בינוניים אורך, ו2 גודלים רוחב וגבהו – 3.6 גודלים. והוא נפח של כביצה ומחצה].

היין

מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו[332].

לכתחילה ישתה יין שיש בו לפחות 5 אחוז אלכוהול[333]. למי שקשה לו, אפשר להקל לשתות בשיעור 4–3 אחוז אלכוהול. ואם גם זה קשה, אפשר לשתות מיץ ענבים, וכדאי ונכון לערב בתוכו קצת יין[334] אם אפשר.

יין – וכן מיץ ענבים – שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו. ובכל אופן, אין למזוג באופן שהמים יהיו 85.7% או יותר בתערובת (וחשוב לידע שהרבה פעמים כבר הוסיפו מים לפני זה), שאם היין הוא אחד משישה במים, שיש במים ו' פעמים כמותו, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין. וראוי להחמיר בשלשה חלקים מים, שהמים יהיו פחות מ75%. לגבי הוספת משקאות אחרים שאינם מפסידים טעם היין, אין לברך בורא פרי הגפן אם הם יותר מ50%, שהולכים אחרי הרוב[335].

מי שאינו מסוגל, מסיבות רפואיות, לשתות גם זה – ישתה חמר מדינה (כגון קפה או תה).

רשימת הדברים שצריכים "הסיבה"

ד' כוסות. מצה. כורך. אפיקומן. (ודוקא בשעת אכילה ושתי' ולא בשעת ברכה. ואדרבה, אז אין להסב).

שכח להסב: בד' כוסות – בכוס שני יחזור וישתה בהסיבה. בשאר הכוסות – אין לחזור ולשתות בהסיבה (אבל אם התנה בדעתו קודם שמברך על כוס ראשון שיוכל לחזור ולשתות בין כוס ראשון לשני על סמך ברכה זו [וטוב לכתחילה לעשות כן] – יחזור וישתה כוס זה בהסיבה). מצה – טוב להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה. כורך – אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. אפיקומן – אין צריך לחזור ולאכול בהסיבה. וכל זה לענין הסיבה, אבל ישיבה מעכבת, וגם הפטורים מהסיבה צריכים לאכול ולשתות בישיבה ולא בעמידה.

---

331) ואין סיבה להחמיר לקחת כוס בשיעור רביעית כשיטת הצל"ח – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'שמב. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתקנג בנוגע לקבלה מאדה"ז בשיעור רביעית. וש"נ.

332) בפי' משובח – ראה במקורות ועיונים להל' יומית אות שעב. וראה אצלנו בלוח יומי לפורים דיני הטוב והמטיב בהערה.

333) מבוסס על שיעור חוזק היין בזמנם ואחוזי האלכוהול אחרי המזיגה – ראה הנסמן בשו"ת אתרא דרב סי' יג'תפח.

334) ובאופן שהיין יהא אחד משישה בתערובת.

335) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תשב.

אופן ההסיבה[336]: ישב בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, ויטה[337] ראשו[338] ורובו על כרים וכסתות (ולא באויר) על צדו השמאלית[339] (גם באיטר[340]). ואם אין לו כרים וכסתות להסב עליהן, אפשר לסמוך גם על משענת הכסא. ואם גם זה אין לו, ישב על הספסל ויסמוך על ירך חבירו (אבל לא יסמוך על ירך עצמו).

הלכתא למשיחא: רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח ופרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם, ראה בסוף הלוח.

---

336) ועיקר ההסיבה משעת הבליעה, אף שדרך בני חורין להסב כבר משעת הלעיסה (כפשוט, וכדמוכח גם מזה שהסיבת ימין לאו שמה הסיבה לפי שבימינו צריך לאכול. ולהעיר שאף שבלע מצה יצא, לכתחילה צריך ללועטה עד שירגיש טעמה בפיו. וגם הלעיסה חלק מהמצוה – ראה מנ"ח מצוה י סק"כ. שו"ת מנחת ברוך סע"ד. משנ"ב סתנ"ד בבה"ל לס"ד ד"ה אין. אבל ההכנסה לפה אינה חלק מהמצוה. ולכאו' ז"כ המשנה "לא יאכל עד שיסב", שמיסב לפני האכילה. אלא שי"ל דלאו דוקא הוא). וכבר הובא לעיל מהגש"פ עבודת הגרשוני בשם עד ראי' בהנהגת הח"ח, ש"לעת זקנותו קרוב למאה שנה וכו' לעס בעודו יושב לאט לאט וכשנלעס כל שיעור כזית בלע בהסיבה".

337) בכל כוחו, שאם ינטל הדבר שמיסב עליו יפול.

בנוגע לשיעור ההטי' – בכ"מ נזכר שהוא "כשוכב" (וכ"ה הגי' בכ"מ בתו"כ מצורע יד, מז "כדי שיאכל שוכב וכו' מיכב ואוכלו"), ו"דומה לחולה", ו"רבוצין על מטותיהם". (ובפיה"מ ברכות פ"א מ"ג שלב"ש דילפינן מ"ובשכבך" ש"בערב כל אדם יטה" – היינו "כהטייתם להסב". ולהעיר משיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ב). והכוונה שנשען קצת על שמאלו (פירש"י שבת מג, א) בזקיפת אלכסון קצת (רש"ש סוכה ג, א. אבל באופן שאינו יכול לדבר עם חבירו הנמצא אחורי ראשו – פירש"י ברכות מו, ב) ורגליו לארץ (פירש"י שם), ולא בשכיבה ממש (ראה גבורות ה' למהר"ל פמ"ח שהוא מל' ישיבה אלא שצריך לסמוך. ובכ"מ נזכר בראשונים ל' ישיבה לגבי הסיבה (ראה פירש"י שם. ועוד – נסמנו בשבו"י פי"ט הע' יד. וש"נ. אלא שיל"פ בדוחק דהיינו מל' עכבה. ועוד ששכיבה בכלל ישיבה (רשב"ם נמוק"י ועוד ב"ב נג, ב ד"ה הציע. רד"ק תהלים א, א ד"ה ובמושב). אבל בגבורות ה' מוכח דלא כנ"ל. ולהעיר ממשאת בנימין בחי' לשו"ע חו"מ סערה"ט סט"ו (בסוה"ס) דלענין קנין ישיבה עדיף משכיבה. וראיתי בכסאות למשפט סנהדרין כ, א בהקושיא הידועה איך אכלו מצה בעזרה, שאין ישיבה בעזרה – שאכלו בהסיבה ודינו כשכיבה ועדיף מישיבה. ודבריו מרפסין איגרי). וראה לבושי מכלול סי"ח סקע"ה. הלולא דרבי ע' טו סקי"ד. ויש שנהגו בשכיבה. ויש שהצריכו הטי' של 45 מעלות. ואין המנהג כן. ולהעיר מפירש"י סוכה ב, ב ד"ה ראשו. מג"א סתרל"ד סק"א. וראה בכ"ז בקונטרס הערה בענין צורת מצות ההסבה (ניסן תשע"ט).

338) העיקר בהסיבה – הסיבת הגוף, על צדו השמאלית, כמפורש בכ"מ. אבל בכ"מ נזכרה (גם) הטיית הראש – ראה שבה"ל סרי"ח. לקט יושר הל' ליל הסדר ס"ו. משנ"ב סתע"ב סק"ז וסק"י וסקי"ג. ויש שפירשו (בחלקם עכ"פ) דלאו דוקא, ושהכוונה ראש הגוף, או להוסיף הטי' קצת גם בראש, וכיו"ב. ואכ"מ.

339) י"א שצ"ל דוקא אצל השולחן, עכ"פ לכתחילה (כל' רש"י ורשב"ם פסחים צט, ב. שבה"ל רסי' ריח. ועוד. וראה פי' המ"כ לבמדב"ר פ"א פ"ב. וכ"ה במשנ"ב סתע"ב סק"ג. ועוד. וראה חי' הגר"ח על הש"ס סל"ג. שבות יצחק פי"ט בשם הגרישי"א). אבל לא הובא ברמב"ם ובטושו"ע בשו"ע אדה"ז. וסידור השלחן הוא מחמת זכר לחרות ולא משום הסיבה. ולא שנא ממטה וכרים וכסתות שאינן מעכבין. ולהעיר מדין הסיבה לאשוויי קביעות (טושו"ע או"ח סי' קסז סי"א).

340) והנה ביבין שמועה לרשב"ץ מאמר חמץ פכ"ב כתב שהאיטר יאכל בימין כל אדם (אע"פ שהוא שמאלו), והובא במשנ"ב סתע"ב סקי"א ובבה"ח סקכ"א. ויש שהרחיקו שהוא לעיכובא, ושבאוכל בשמאל לא יצא יד"ח (עי' היטב בבה"ל ס"ג ד"ה ואין חילוק. ובאמת נתקשו מאי שנא איטר מגידם. ואכ"מ). אבל גוף ד' הרשב"ץ לא הובא בשאר פוסקים כלל. אמנם, כ"מ מקושיית הרדב"ז בשו"ת ח"ג סי' א'יב, וכן בגבורות ה' למהר"ל פמ"ח, שהקשו ארשב"ם שאי"ז דרך חירות. ומוכח שהבינו שאוכל בימין. ועוד, שלשבה"ל סרי"ח עיקר הסכנה כשאוכל בצד שמיסב (אבל בבה"ל שם ששום פוסק לא פי' כדבריו). ועד"ז הוא לפי' המור וקציעה סתע"ב. וגם לדינא, הרי לכמה דעות באיטר יצא יד"ח גם בהיסב בימין, וכש"כ באכל בשמאל. וראה זכרון יהודה מנהגי מהר"ם א"ש שהי' איטר, והרגיל עצמו לאכול בימין דעלמא לצאת הדעות, שאיטר צריך לאכול בשמאל דעלמא. וכנראה דס"ל דל"ה דרך חירות כשיאכל בימין אא"כ כך רגילותו. ועוד.

והנה, בשעת ברכה צ"ל בימינו, והיינו בשמאל כל אדם, ויצטרך להעביר אח"כ לשמאלו. ובפשטות, אינו הפסק שהוא לצורך האכילה (וראה אליבא דהלכתא גל' פח ע' יח). כן להעיר שאם מחזיק הכוס בשעת השתי' בימין, אפשר שישפך, וג"ז אינו דרך חירות. אלא שאפשר לשתות קצת שלא בהסיבה (אלא שיש שהנזדו בדבר), ועכ"פ רק לשתות ללא בליעה, ולבלוע בהסיבה (כנ"ל).

ולכאורה באוכל בב' ידיו ודאי ליתי לן בה (ופשוט שאין ההסיבה צ"ל באופן שידו אינו פנוי לאכילה (כמשמעות בה"ל הנ"ל לענין גידם), אלא שאינו דרך חירות להסב באותו צד שאוכל. וראה שו"ת אבני ישפה ח"ג סנ"ג. עם סגולה סילבר ח"ג סי' קיט. אבל ראה קונטרס ויסב שמואל. ואכ"מ), שהרי מצינו שכמה אכלו בב' ידים לחיבוב מצוה (וראה להלן אצלנו בלוח ד"ה מוציא מצה), ובכורך כו"ע נהיגי הכי. ומש"כ בשו"ת תרוה"ד סי' קלו דטעמא קמא [שאוכל בימינו] ליתא בשולט בב' ידיו – היינו שאי"ז צער, לפי שיכול לאכול ביד אחר, אבל אין גריעותא באכילה בב' ידיו. ולהעיר שביבין שמועה שם בטעם שאיטר אוכל בימין, שיש בנ"א שולטים בב' ידיהם", ונתקשו בפירושו (ויש שהגיהו), ועכ"פ הכוונה שאינו צער לאכול ביד אחר.

[ויש שר"ל שבסידור אדה"ז נקט דרך אחרת בכ"ז, ויש שהעמיסו כן גם בשו"ע שלו, שהסיבת ימין אינה הסיבה מצ"ע (שאינו דרך בני חורין ומלכים – ראה פי' הר"ש מפלייזא לפיוט אלקי הרוחות ד"ה הסיבת בשם רה"ג. שבה"ל ס"ל בשם רה"ג, הובא בב"י או"ח סי' קלא. ערוה"ש סתע"ב ס"ה) ולא מחמת שצריך לאכול בימין, וכל' הרמב"ם חומ"צ פ"ז ה"ח. וראה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה הסיבה. ונפק"מ בכ"ז גם בנוגע לבדיעבד. והנה במשנ"ב סתע"ב סקי"א הביא מפמ"ג שם שם סק"ב שאיטר שהיסב בימין יצא בדיעבד. וצ"ע שבפמ"ג ציין למש"כ בא"א סק"ד שאפשר שלא יצא, ושכ"כ בפר"ח סק"ג. (אמנם, בפר"ח לא קאי באיטר). ובשעה"צ סקי"ג הביא בעצמו דברי הפר"ח. וכמה אחרונים סתמו ולא חילקו בין איטר לשאר כל אדם. אלא שלמעשה יש כמה צדדי קולא, שנוסף לראבי"ה ודעמי' שא"צ הסיבה בזה"ז, איכא שיטת רש"י שעיקר הטעם מחמת שאוכל בימינו ושלפ"ז איטר מיסב בימין, ובשו"ת הרדב"ז שם דליכא סכנה בהסיבת ימין, ואדרבה אינה דרך חירות. וכן למהר"ל הסכנה כשמיסב בשמאל. ועוד, שגם לדינא י"א שבמיסב בימין יצא דמאי דהוה הוה. ולהעיר מדין אשה שאין דרכה בהסיבה, והרי גם איטר אין דרכו להסב. וראה שו"ת חזו"ע ח"א סט"ו. הגהות איש מצליח למשנ"ב סתע"ב סקי"א].

לילות הסדר

פעם אמר לי אאמו"ר [כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע]: יוסף יצחק מ'דארף טראכטען – (במשך הסדר) – אף זיין א מענטש וועט דער אויבערשטער העלפען. בפרט בעת פתיחת הדלת. ניט בעט קיין גשמיות בעט רוחניות[341].

כתב השל"ה: "קדושת הלילה הזו וכל הדינים הנוהגים היא קדושה רבה במאד כי אז בחר בנו הש"י מכל העמים וקדשנו במצותיו, על כן ראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה זו שום שיחה משיחת חולין, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדביקות הש"י רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצות הלילה הזה ובסיפורי ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו[342]".

בתרגום יונתן[343]: ליליא דין עילאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלין מתפתחין בי' [=הלילה הזה העליונים משבחים לרבון העולם ואוצרות טללים נפתחים בו].

בר"ד משיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א: מהטעמים שהפסח נאכל על השובע דוקא (דלא כבסעודת שבת שיש להשתדל ליכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויאכל סעודת שבת לתיאבון) כדי להראות שאכילת הפסח היא לשם מצוה ולא לצורך הנאת הגוף, ועד כדי כך שלא מתחשבים כלל עם הגוף, שאף שהגוף שבע ואינו חפץ לאכול עוד, מ"מ אוכלים הפסח באותה חיות שאוכלים בשעה שתאבים לאכול, ומתוך חיות ושמחה גדולה ביותר כלשון הגמרא "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא". ובעבודת האדם: אע"פ שעיקר העבודה היא בנוגע להגוף דוקא, וידע איניש בנפשי' שמצד הגוף ונה"ב נמצא במעמד ומצב שלא כדבעי [וכפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמאמר שגם אם מתבונן בהתבוננות אלקי' אינו פועל הזזה לצאת מרגילותו לצאת ממיצר הגוף ותאוותיו", ויתירה מזה – יתכן שלא התחיל כלל בעבודתו עם הגוף], מ"מ אין לו להתחשב עם הגוף כי אם לעבוד עבודתו מתוך חיות ושמחה, ובמקום להיות עצב בעצבון הגוף, מוטב לשמוח בהנשמה, "נשמה שנתת בי טהורה היא" ובפרט בהניצוץ בורא שמלובש בהנשמה. החשבונות אודות מעמדו ומצבו של הגוף זמנם במשך כל השנה כולה, משא"כ בפסח "זמן חרותנו", "חירות ממלאך המות", "הוא יצה"ר", אין מקום לחשבונות אודות מעמדו ומצבו של הגוף.

ולא רק בנוגע להשובע של הגוף, אלא גם בנוגע להשובע של הנשמה: גם כאשר הנשמה נמצאת במעמד ומצב של "שובע", השובע של הנשמה הוא מצד בחינת הגילויים, ואילו ענינו של פסח הוא התגלות העצמות, "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה הקב"ה בכבודו ובעצמו", עצמות דא"ס שלפני הצמצום, ולכן גם לאחר השובע של הנשמה מצד בחינת הגילויים, ישנו הענין דאכילת הפסח, התגלות העצמות. וע"י אכילת כזית פסח, ובזמן הזה ע"י אכילת כזית מצה (וכן כזית מרור), לוקחים כביכול עצמות ומהות א"ס ב"ה, ומצד התגלות העצמות (שע"י "כזיתא פסחא") "פקע איגרא" (הגנין מתבקעין), שאפילו הבית, מקיף הרחוק שאינו עשוי לפי מדת האדם, מקיף דיחידה, אינו יכול לקלוט ולהכיל ("איינהאלטן") גילוי נעלה זה, עד כדי כך, שהגגין מתבקעים מפני עוצם הגילוי. ומצד התגלות העצמות נעשית גם השמחה ("הלילא") באופן שלמעלה ממדידה והגבלה.

וגם כאשר נמצא במעמד ומצב ירוד שיש צורך בציווי והוראה שלא להתחשב עם הגוף (שובע הגוף) יכול וצריך להגיע למעמד ומצב הכי נעלה שלא יתחשב בהשובע של הנשמה, שענינו של פסח הוא דילוג, גם שלא בהדרגה כלל, ולכן מבלי הבט על מעמדו ומצבו יכול וצריך לבוא לדרגא הכי נעלית בעבודה עד למסירת נפש.

לכאורה יכול לעשות חשבון ולטעון: היתכן שתובעים ממנו עבודה שלמעלה מהשתלשלות? אם לעבודה דהשתלשלות אינו שייך, לעבודה שלמעלה מהשתלשלות על אחת כמה וכמה?! והמענה לזה, שזוהי עצת היצר, שכן חשבון זה שייך לכל השנה כולה, אבל לא לפסח. בפסח "פותחין הדלת", וכיון שהקב"ה מצוה לבנ"י לפתוח הדלת, בודאי שגם הוא בעצמו עושה כן, "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות", שבפסח פותח הקב"ה את כל הדלתות וכל השערים לכל אחד ואחת

341) הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, משיחות חגה"פ תש"ב. בשעת מעשה – ליל ב' דחגה"פ תש"ב – אמר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לכ"ק אד"ש: "אבל איני רוצה שידעו שסיפרתי לך זה".

342) ובסדר היום: ראוי לכל אדם לענג נפשו וגופו בלילה הזה ולהראות חירות בעצמו וירחיק מעליו כל דאגה וצער שיש לו ממקום אחר ואין צריך לומר ש[לא] יעורר עתה מחדש שום קטטה ומריבה אלא הכל יהיה שלום והנחה ולא יתן פתחון פה לבעל דבר לחלוק.

343) תולדות כז, א. וראה עד"ז בפרדר"א פל"ב.

מישראל, וכל אחד בלי התחשב עם מעשיו במשך שנה שעברה יכול אז להגיע למדריגות היותר נעלות, בדרך של פסיחה ודילוג,שלא בהדרגה כלל. הגילוי דפסח הוא התגלות עצמות ומהות א"ס ב"ה, ומצד התגלות העצמות לא מתחשבים בשום דבר, לא בהשובע של הגוף, ולא בהשובע של הנשמה, כיון שעצמותו ית' הוא "למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית".

ובאותיות פשוטות: כשיהודי יודע שבפסח יכול להתקשר עם עצמות ומהות א"ס ב"ה ,שאינו מוגבל בשום דבר ("למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית") אזי מתבטלים אצלו כל הענינים וכל החשבונות, ואין שום דבר גשמי או רוחני שיכול לבלבל אותו, כיון שכל רצונו הוא להתקשר עם עצמות ומהות א"ס ב"ה, שאינו רוצה דבר, לא עוה"ז ולא עוה"ב, לא ג"ע התחתון ולא ג"ע העליון, כי אם עצמות ומהות א"ס ב"ה.

"עולם'שע אידן" יבהלו לשמע דברים כאלה, ויטענו: יהודי שמקיים תומ"צ, מניח תפילין, לובש ציצית וכו', וגם מחדש חידושים בתורה – מה יכולים עוד לדרוש ממנו?!... אבל חסידים, שזכו להיות מקושרים אל הרבי, ועל ידו אל כל רבותינו נשיאינו עד לרבינו הזקן, למשה רבינו, ולעצמות ומהות א"ס ב"ה – לא נוגע להם שום דבר, מלבד ההתקשרות עם עצמות ומהות א"ס ב"ה!

האמת היא שגם בהיותו במעמד ומצב ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", רוצה הקב"ה בטובתו של יהודי בעוה"ז ובעוה"ב, בגעה"ת ובגעה"ע, ומשפיע לו כל טוב, געה"ע וגעה"ת, עוה"ב ועוה"ז, בני חיי ומזונא רויחא, למטה מעשרה טפחים [כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הנוכחים, ולכו"כ מהם נתן ברכות פרטיות בהמצטרך להם, ואח"כ המשיך:], אלא שהיהודי מצדו הוא אין לו להתנות את המס"נ שלו בכך שהקב"ה יתן לו כל המצטרך לו, היינו שהוא מוכן שלא לחפוץ בשום דבר זולתו ית' ("מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"), בתנאי שבשביל זה יתן לו הקב"ה געה"ע וגעה"ת עוה"ב ועוה"ז. הוא מצדו צריך להתמסר לגמרי ("אוועקגעבן זיך אינגאנצן") ללא שום תנאי, והקב"ה מצדו ישפיע לו ממילא כל המצטרך .

קידוש

הכוס טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ לפני קידוש כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ[344]. וכן יש לשטוף ולהדיח עוד פעם לפני ברכת המזון.

בארבע כוסות של פסח, אף שבני הבית שומעין הקידוש וההגדה מבעל הבית, אף על פי כן חייב כל אחד ואחד לשתות ד' כוסות דרך חירות. וכששומע קידוש מאחר צריך לכוון ולשמוע מלה במלה לכל מה שיאמר המברך. וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכוון ולשמוע. וכן המנהג[345].

הבדלה

בקביעות שנה זו, בליל הראשון של חג, שהוא גם מוצאי שבת, צריך גם להבדיל, וממילא סדר הקידוש הוא יקנה"ז – יין קידוש נר הבדלה זמן. שינה הסדר יצא, אא"כ הקדים ברכת קידוש לברכת בורא פרי הגפן. טעה ושינה הסדר – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא דמלכא וכו', בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, בורא מאורי האש, המבדיל בין קדש לקדש, שהחיינו. [בברכת שהחיינו בקידוש נפטרת גם ברכת שהחיינו עבור בדיקת וביעור חמץ].

---

344) ואם הוא נקי מבית ומבחוץ או קינחו יפה במפה דיו. ויש מהדרים, ובפרט בליל פסח, להדיח תחילה, או לקנחו יפה, גם כשהוא נקי. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תסד.

345) בליל פסח. ושקו"ט בכ"מ בטעם שלא נהגו כך בקידוש דכל השנה (ובפשטות, מחמת שמבינות לה"ק, ולכתחילה צ"ל אחיזת הכוס, ועדיף לשמוע, משא"כ בליל פסח שיש לכאו"א כוס משלו. ועוד טעם מחמת חשש בלבול כשכמה אומרים ביחד, ובליל הסדר אומרים מתוך הגדה. ועוד לפי שמזכירים יצי"מ בקידוש (וכמנהג באמירת הגדה שכאו"א אומר, כדלקמן). ויש שר"ל שכששומעים מהמקדש, הו"ל כאילו אמירת המקדש מתייחס לשומע (ולא כאילו השומע בעצמו אומר. וחקרוה שרים בגדר שוכ"ע. ובשו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו ובכ"מ שהמקדש שלוחו של השומע), וממילא לא נעשית מצוה בכוס השומע. והוא מחודש. ומפורש בכ"מ שאפשר לשמוע מאחר. וכן בשו"ע אדה"ז סתע"ב סכ"ב. ואכ"מ).

נשים הנוהגות לומר נוסח הקידוש לעצמן[346], אומרות גם ברכות הנר והבדלה[347].

אין מברכים על הבשמים[348]. ואם טעה ובירך על הבשמים אינו הפסק.

בהבדלה אין מקרבים הנרות ואין מאחדים השלהבת, וכן אין מביטים בצפרנים. וכמובן – שאסור לכבות הנר אחרי הבדלה. בעת ברכת מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהן, כל אחת בפני עצמה.

נוסח ההבדלה: המבדיל בין קדש לקדש. טעה ואמר בין קדש לחול, ראה טבלא שבסוף הלוח.

אם שכח להבדיל, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש[349]. טעתה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ורחץ: צריך כל דיני נטילת ידים כמו לפת, רק שאין מברכין. טעה ובירך "על נטילת ידים" ב"ורחץ", ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין להפסיק שלא לצורך בין הנטילה לאכילת כרפס.

כרפס: מפי השמועה במעשה רב, שנוטל באמצעות סכין חתיכה קטנה ממרכז הבצל ומטבילה בידו[350], חלקה לא כולה[351], ג' פעמים במי מלח, ואח"כ[352] מברך, ואוכלה ללא הסיבה.

כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טעמו כגון צנון ובצל[353] אסור למלוח[354] מהם בשבת יותר מחתיכה לבדה כדי לאכלה לאלתר ולכן אסור לטבול ב' חתיכות אחת אחת לבדה ולהניחן לפניו לאכלן מיד זו אחר זו[355] ואינו מותר אלא לטבול חתיכה ולאכלה תיכף ומיד. ויש מחמירין

346) כבהערה הקודמת.

347) שלדינא נשים מבדילות לעצמן, ורק שנהגו שלא לטעום מכוס הבדלה, משא"כ בנדו"ד.

ואין חשש הפסק (אם משום שהכניסו עצמם לחיוב, ומבדילות משום שפק, וגם מעיקר הדין קייל"ן שחייבות, ועוד שמסדר הקידוש הוא. וראה הליכות שלמה פסח פ"ט סקמ"ז. הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ב סכ"ב הערה 233. קובץ מורי' גליון תו ע' שסט ואילך).

ואלו שאינן אומרות קידוש, עכ"פ יחזיקו כוסותיהן בידיהן גם בעת ההבדלה (שלא לחלק קידוש והבדלה על ב' כוסות, כוס השומע, וכוס המברך, אף דמדינא ליכא חששא).

ובדא"ג ילה"ע שמנהגנו בנוגע להבדלה בכלל, שכאו"א מהשומעים מברך בפ"ע ברכת בשמים והנר (כ"ה ברשימת מנהגי אנ"ש, "לקוט מספר מנהגים לוח ארעי" שערך הר"ש יעקובוביץ לביהכ"נ חב"ד בשערי חסד והוגה ע"י כ"ק אד"ש (נדפס בהתקשרות גל' רב"י. גוף כתי"ק בתשורה סוסובר–יעקובוביץ סיון תשע"ז. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ'עזה). אלא שיש שנהגו שהנשים אינן מברכות ברכת הנר. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יג'ריא. ואכ"מ).

ולענין ברכת הזמן ("שהחיינו"), עדיף שישתו מכוס שלהן מיד אחרי סיום ברכת הבדלה, ויענו אמן על ברכת הזמן של בעל הבית.

348) וראה בארוכה בלקוטי שיחות חל"א ע' 191 ואילך.

349) ראה במילואים (לג) המקורות לזה, ושם (בסופו) – ע"ד עניית אמן לברכת שהחיינו של האיש.

350) יש מפקידין לא להטביל בכף או מזלג, שבדבר שדרכו להאכל בכף א"צ נט"י.

351) בסדר ליל פסח לרבינו שמעי' (שקיבל מרש"י), ובמרדכי סוף מס' פסחים, סדר הפסח בקצרה, והובא בד"מ סתע"ג סקט"ז שצריך לטבול כולו בחומץ. וכ"ה בהגמ"נ טירנא ליל הסדר סקצ"ב. ובשבה"ל סרי"ח: ומשקעו שם יפה יפה. וראה משה"ק ע"ז בביאור מרדכי שם. ובבגדי ישע למרדכי שם סק"ה, דשאני טיבול ראשון שאינו משום קפא אלא שישאלו התינוקות ולכן צריך לטבלו כולו.

אבל לא הובא בהגהות הרמ"א בשו"ע. וגם לא בשאר פוסקים (אמנם הביאו בהליכות עולם קראסיק סתע"ג סק"ו). ונראה שהבינו שדינו כבמרור, שאין נוהגין לשקעו כלו אלא בטיבול מקצתו, לדידן שקפא אינו מצוי בינינו. ואינהו קאי להשיטה שגם במרור צריך לשקעו כולו. ודלא כסברת בגדי ישע.

וכ"ה להדיא במאירי פסחים קטו, א ד"ה זה שביארנו. וכן בב"י סי' קנח ד"ה בפ' ערבי פסחים משמע שבטיבול במקצתו סגי. ולדינא צריך נט"י גם במטבל רק ראש הירק. וראה ט"ז שם סק"ז. וכ"נ קצת שהבין בשלחן תמיד סי' קנח בזר זהב סקט"ז, בכוונת המג"א שם סוסק"ח שמטבלים בכרפס רק ראש הירק. וכן המנהג. וראה גם שו"ת אבני ישפה ח"ח ס"צ סק"ה בטעמא דמילתא שלא יהא הכרפס חמור מהמרור.

352) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ל'תרסח. ושנ"ת.

353) וכיוצא בהם מדברים החריפים שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם ונעשים קשים.

354) ולכאורה כ"ה גם במי מלח. וראה תהל"ד שסכ"א סק"ד. כה"ח שסכ"א סקי"ב. והאריכו בראיות לכאן ולכאן. (ומש"כ בשו"ע אדה"ז שסכ"א ס"ג בנוגע מי מלח "מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר כמו שיתבאר – קאי אס"ה בדין דבר שאין המלח מועיל לשנות טבעו אלא נותן טעם בלבד כבשר וביצה, ולא אדבר שמועיל לשנות טבעו שבש"ד, כפשוט, וכדמוכח גם במג"א סק"ד. ודלא כהערת המו"ל בשו"ע אדה"ז מהדו"ח. ואכתי יל"ע כשמועיל לשנות טבעו אם מי מלח דינו כמלח. ולהעיר שגם באינו מועיל לשנות טבעו צ"ל לאלתר ממש ולא די בזה שאינו מסעודה לסעודה – ראה קצוה"ש סי' קכו בבדה"ש סק"ט). ובודאי יש להחמיר במי מלח עזים. וראה פקודת הלוי (ווייס) הל' שבת ח"ב סשכ"א ס"ג ע' רלט ואילך. שו"ת רבבות אפרים ח"ו סרמ"ט. מנחת אפרים זארגערע סל"ג. קובץ פעלים לתורה חו' לד. צהר חו' ב.

355) כי עד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה וכיון שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד.

שלא למלוח הרבה חתיכות ביחד גם ביום טוב[356]. וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל[357].

אם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות[358].

מגיד

דרכן הי' שאחד אומר הגדה ואחרים שומעים, שבני הבית יוצאין בשמיעת ההגדה מבעל הבית[359]. אבל למעשה[360] נהגו שכל אחד ואחד אומר בעצמו[361] בלחש, שמחמת האריכות אין לסמוך על שמיעתה מבעה"ב שמא יפנה לבו לדברים אחרים ולא ישמע, שאין כל אדם יכול לכוון לשמוע כל תיבה ותיבה, ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזה תיבה המעכבת לא יצא ידי חובתו[362].

איתא בזהר[363] (בתרגום ללשון הקודש): כל אדם המספר ביציאת מצרים ובסיפור ההוא הוא שמח

---

356) שהרי אפשר למלוח כל חתיכה בפני עצמה שאין האחת משבחת במליחת חבירתה.

357) וראה שבת כהלכה ח"ג פ"כ בתוספת ביאור סקי"ד* – ע' תכח – שאין להתיר מחמת שאא"פ לעשות מעיו"ט וממילא הותרה לגמרי (ע"פ קו"א סתקי' סק"א וב'), עיי"ש טעמו.

358) וצ"ע בימינו שהחסא בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה (וראה בשו"ע אדה"ז רסי' קעז שירקות באים מחמת הסעודה שדרך ללפת בהן הפת. וכ"ה בסדר ברה"נ רפ"ד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ג ס"ב (ושינה מל' המג"א שם סק"ב). וראה שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ג. וראה שו"ת באתרא דרב סי' כג/רצז – באתרא דרב הל' ברה"נ סט"ז), ונפטרת בברכת המוציא, וא"כ א"צ לכוון בברכת בפה"א שבכרפס על המרור, ויכול לברך בנ"ר. וכשאוכל חריין, אף שאינו בא מחמת הסעודה, הרי לאידך חריין אינו טעון ברכה לפניו כלל, שאינו ראוי לאכילה כשהוא חי (וראה אדה"ז סתע"ה סכ"ג).

ואולי צ"ל שלדעת הרשב"ם, דעה קמייתא שבשו"ע אדה"ז (סתע"ג סי"ז), שברכת בפה"א שבכרפס פוטרת המרור, ה"ט לפי שמרור אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה אפי' כשרגיל לאוכלו בסעודה, כיון שנאכל לכוונה אחרת (באמת, נסתפקו בכ"מ בדבר הבא מחמת הסעודה אם מברך כשבא הפעם לקינוח. וראה סדר ברה"נ פ"ג סוף ה"ח. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לא'/תרסא), לפי שנאכל למצוה (וכ"מ בשו"ת הרשב"א ח"א סע"ב. שם סרמ"א. מיוחסות סר"א ואילך. החדשות סל"ח, והובא בב"י סתע"ג, אם לא שנחלק דהתם מירירי בדבר שבא ללפת הפת ובליל פסח אוכלו ללא פת למצוה, משא"כ בחסא הנאכלת גם לעצמה במשך כל השנה. אבל בשבה"ל סרי"ח (דין מרור) נראה דקס"ד שמחמת שעכשיו בא לשם מצוה אינו בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה. אלא שדחה וכתב לה"ר מק"פ שאין מברכים שהכל אע"פ שאכילתו לשם מצוה. וכ"ה בתוס' ריה"ח ברכות מא, ב. או"ז ח"ב פסחים סרנ"ו. אמנם בתר"י ברכות כט, ב – בדפי הרי"ף, בטעם שאינו מברך על ק"פ שהכל, שטפל לפת שאכל מתחלה כיון שחייב באכילתו. וכת"ש דהה"נ במרור שכיון שמתחלה היתה כוונתו לאכלם שיודע שמחויב באכילתן דברים הבאים מחמת הסעודה הוו והו"ל טפילה לפת ואינו מברך עליהם בפה"א. ומשמע שבפסח לולא שטפל הוא מברך עליו, אף שבודאי נאכל לשובע והוא מחמת הסעודה. ובדוחק י"ל, דשאני פסח שנאכל בסוף הסעודה והו"ל כמשכו ידיהם מהפת, ומשו"ה קס"ד לברך עליו. וכ"כ בשו"ת גוו"ר או"ח כלל א סל"ג בדעת ר"י טוב עלם שבתוס' פסחים קטו, א ד"ה והדר, שהמרור נפטר בכרפס ו'אינו מחשיבו פרפרת הפת כיון שאינו אוכל ממנו אלא כזית", דהיינו שנאכל שלא לשם לגרר הלב רק למצוה. אבל ראה שם סל"א – באו"א, שבכזית לחוד אינו מגרר הלב. וראה חי' הצ"צ ברכות יג, ג). ובלא"ה, גם בימינו אינה נאכלת בדרך כלל לעצמה, כמה עלים יחד (ללא שמן חומץ ומלח), כדרך שאוכלים למצות מרור (וראה משנ"ב סי' קעז סק"ד). ועוד כמה טעמים מצינו בפוסקים לפטור המרור מברכה, או שלא לברך בנ"ר על הכרפס. וסב"ל.

וראה ואנחנו נברך סולמונס סל"ה. עומקה של הלכה בורשטיין ח"א סכ"ז ובנספח לשם. ועוד. והנלפענ"ד כתבנו.

359) ובשו"ע אדה"ז: שכן נכון לעשות משום ברוב עם הדרת מלך. והיינו שאף שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו – מכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך. אמנם, באמירה ביחד מלה במלה (שה"ז כאמירה אחת – אדה"ז סי' קפג ס"י. וכ"כ שם סי' קט ס"ג. סי' קכד ס"ג. סי' קכה ס"א. וראה גם סי' קכד ס"ג. סי' רפד סי"א. ועוד) ה"ז גם "ברוב עם". ויש להעמיס כן גם בדברי הפמ"ג סתרפ"ט בא"א סקי"א. וראה טו"א מגילה ב, א. חי' רעק"א על המשנה ריש מגילה. וכ"כ בשבילי דוד כללי ברכות כלל ג פ"ב סק"ז. ועוד.

360) וכ"מ מל' הר"ן פסחים טו, א בדפי הרי"ף שדרכן הי' שא' אומר ההגדה. ומינה, שכהיום אין המנהג כן. [ולהעיר מדעת מהר"ם אלשקר בשו"ת ס"י דלא סגי בשמיעה. ולא קיי"ל הכי. וראה שו"ת רא"ם ח"א סמ"א, הובא בכנה"ג סתע"א בהגה"ט. (אבל ראה שבח פסח לבעל זרע אמת מגיד ס"ב). עו"ש סתע"ג סק"ה. ועוד]. והעירו מחדא"ג מהרש"א סוטה ל, ב דמשום פרסומי מילתא לא היו רוצין לצאת בשמיעת השירה ממשה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג ס"מ: ואח"כ מתחילין שניהם עבדים היינו. והרי ברוב עם איכא גם בשנים. ואולי קאי באמירה במלה במלה, כנ"ל.

כן להעיר מזה שלכאו"א יש קערה (ראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קערה), שכשיוצאין בשמיעה מבעה"ב א"צ שיהיו דברים אלו לפניהם (אדה"ז סתע"ג סכ"ד).

361) בלחש (כ"ה בלקט יושר ע' 84). וכמובן, צ"ל בחיתוך שפתיים וגם שישמיע לאזניו. ובקובץ ליבאוויטש גל' ב ע' 24 ע"ד ההנהגה בשנת תש"ה: ביקש את המסובים לומר את ההגדה בקול רם. אמנם, בד"כ הי' אחד מקריא ההגדה בקול. וראה גם בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשט"ו – נעתק להלן בפנים.

362) וראה ר"ד משיחת אחש"פ תשל"ב (ונשמט בתורת מנחם): ווי דער מנהג בכ"מ, ובפרט בארה"ב, אז דאס זאגט נאר דער עומד בראש הבית וואס איך האלט נישט דערפון. [ולכאורה קאי לא רק על "הא לחמא עניא" כ"א גם על ההגדה בכלל. אבל בהערת המו"ל בתורת מנחם שם: חסר הענין שנזכר כאן אודות המנהג בכ"מ שהפיסקא "הא לחמא עניא כו'" נאמרת רק ע"י ראש הבית].

363) ח"ב (ברע"מ) מ, ב ואילך. [וז"ל: כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובהההוא ספור חדי בחדוה, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה וקודשא בריך הוא חדי בההוא ספור. ביה שעתא כניש קודשא בריך הוא לכל פמליא דיליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני. כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישראל ושמעו ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון, כדין אתיין ואודן ליה לקודשא בריך הוא על כל אינון נסין וגבורן ואודאן ליה

בשמחה, עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא השמחה היותר גדולה מכל השמחות, כי זה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בסיפור ההוא. בה בשעה מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואומר להם, 'לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי'. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל ושומעים סיפור השבח ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם, ובאים ומודים להקב"ה על כל אלו הנסים והגבורות, ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. אז נתוסף לו כח וגבורה למעלה, וישראל בסיפור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו והכל יראים מפניו ונתעלה כבודו על כולם].

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשט"ו: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז די הגדה דארף מען זאגען בקול רנה [רם] ובשמחה[364]. ויש לומר אז מצד דעם פלעגט כ"ק מו"ח אדמו"ר זאגן די הגדה בקול רם, און אין די זמנים וואס ער אליין האט ניט געקאנט זאגן בקול רם, דאס הייסט אז ווי א צווייטען האט זיך אויסגעווייזן אין זיינע חושים גשמיים אז ער זאגט ניט בקול רם, פלעגט ער אין יענע זמנים מאנען בא אנדערע זיי זאלן זאגן בקול רם. [ועד"ז בכו"כ שיחות קודש].

בשיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ב: עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז פסח ביי נאכט – די ערשטע און די צווייטע נאכט – דארף מען זאגן די הגדה בקול רם ובשמחה, און בכלל דארף מען די נעכט זיין בשמחה. ווארום עס איז ניטא קיין גרעסערע שמחה פאר די שכינה ווי פסח ביינאכט. דערפאר איז בא מיר אלע מאל געווען א וואונדער, אז בא כ"ק מו"ח אדמו"ר פלעגט מען ניט זהען פסח ביינאכט קיין שמחה, ואדרבא, עס איז נאך געווען א ענין פון דמעות, הגם עס קאן דאך זיין דמעות של שמחה, אבער עס איז ניט געווען ניכר עס זאל זיין דמעות של שמחה. אין כתבי האריז"ל שטייט דאך אבער מען זאל זיין פסח ביינאכט בשמחה, במילא זאל מען זאגן א ניגון. אין ניגונים גופא איז דאך פאראן מרירות ניגונים און שמחה ניגונים, זאל מען זאגן א פריילעכען ניגון און זינגען טאקע בשמחה, און מען זאל טראכטען אז דאס איז שייך צום סדר וואס דער אריז"ל זאגט אז די אמירת ההגדה דארף זיין בשמחה. (כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לגגן א פריילידן ניגון).

בשיחת ליל א' דחגה"פ תרצ"ט: ר' נחמן משרת שמע מאאזמו"ר – אדמו"ר מהר"ש – אז פסח קען מען זיך ארויפכאפן אויפן וואגן, און דאס וואס א איש פשוט קען אויפטאן מיט אמירת האותיות פון דער הגדה מיט א תמימות, קען דאס א משכיל און אן עובד ניט אויפטאן מיט 15 הפסקות.

בשיחת ליל ב' דחה"פ תרצ"ט: עיקר סיפור יציאת מצרים הוא בעניני הנסים. גם הי' בתוך הדברים: איך וואלט זיך ווינטשן הערן ווי משיח וועט אויסטייטשן די הגדה.

בראשונים כתבו שיש למהר באמירת ההגדה בכדי להגיע לאכילת מצה. והאריכות בסיפור יציאת מצרים היא אחר אכילתו. ובשיחת ליל א' דפסח תש"ח[365]: ערב פסח איז אלץ וואס מען האט געטאן געווען מיט א מיושב'דיקע געאיילקייט, נאר דאס איז אלץ געווען ביז מען האט אנגעהויבען זאגען די הגדה ביים סדר, נאכדעם האט מען שוין ניט געאיילט, אבער מען האט אויך ניט מאריך געווען . . הוד כ"ק רבינו הזקן איידער ער איז געפארען אין מעזריטש פלעגט ער ערב פסח אויפשטיין פארטאג, און אגאנצען טאג זייער איילען בכדי צו עסען דעם אפיקומן פאר חצות, נאכדעם ווי הוד כ"ק רבינו הזקן איז געקומען פון מעזריטש פלעגט ער אויך אויפשטיין ערב פסח פארטאג, נאר ניט איילען.

אף שמותר להפסיק באמירת ההגדה לצורך גדול[366], אין להפסיק לשיחת חולין ודברים בטלים

על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמריהון. כדין אתוסף חילא וגבורתא לעילא וישראל בהאי ספורא יהבין חילא למריהון, כמלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכלהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כולהו].

ובפי' אור החמה בשם הרמ"ק: שהמספר ביציאת מצרים גורם לחדש אותם האורות שנתגלו מאז ביציאת מצרים והיינו סיפור הנסים לשון ספיריות שממש מאיר ומספר אותם האורות.

364) ובריטב"א סדר ההגדה: בנעימה ובקול רם בכל כחו.

365) סה"ש תש"ח ע' 199.

366) שקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ. ולהעיר בדעת אדה"ז בנוגע להבדלה באמצע ההגדה שהטעם משום נראה כמוסיף על הכוסות. והוא ע"פ הח"י שם סק"ה. ושם שמצד ההפסק לית לן בה. אבל אין מכאן הכרח **גמור** בדעת אדה"ז (אף שגם בשתי' היקל (בסתע"ג סי"א וסתע"ד ס"א) לשתות באמצע ההגדה כדעת הרז"ה, ולא כרמב"ן ש"משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול ולדרוש עליו אינו רשאי להפסיק בשתי'"), ובכלל – שאני הפסק לצורך הבדלה, וכמ"ש בכ"מ כן בדעת הח"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ז ריש ס"ט, דמשמע

ח"ו, כי אם לצורך סיפור בעניני יציאת מצרים או לצורך סעודתו. אין מפסיקים בפירושי ההגדה מהפיסקא "לפיכך" והלאה, וכן בחציה השני של ההגדה (לאחרי ברכת המזון).

באמירת[367] הגדה עיקר הדבר הוא מחשבת הלב, שצריך להבין מה שאמר, ואם אינו מבין כלל מה שהוא אומר אינו יוצא ידי חובתו, שאין זה נקרא סיפור, על כן מי שאינו מבין יקרא ג"כ הפירוש בלשון שמבין (ולא סגי לעיין אח"כ בשעת האכילה בפירוש[368]). וכשמקריא לאחרים מה נשתנה וכל ההגדה, יקריא בלשון שמבינים, ואם אינם מבינים – יפרש להם הענין שצריך לומר מעיקר הדין[369]. ואם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל. אבל הלל עד סוף ברכת אשר גאלנו יוצאים אף אם אין מבינים הלשון[370].

צריך לומר ההגדה על מצה הראויה[371] לצאת בה ידי חובתו. ולכן יש ליזהר שתהא המצה מגולה קצת עד שיגיע ללפיכך[372].

יכין כלי שבור[373] עבור השפיכות בעשר מכות.

בקביעות שנה זו, בנוסח ההגדה, בסיום ברכת גאל ישראל, אומרים הלילה: "מן הפסחים ומן הזבחים". טעם הדבר, שאין החגיגה באה בערב פסח שחל להיות בשבת, ולכן כשחל ליל פסח [גם ליל יום טוב שני] במוצאי שבת, אין אומרים "מן הזבחים (חגיגה הבאה קודם הפסח כדי שיהא נאכל על השובע, ואח"כ) ומן הפסחים", אלא אומרים "מן הפסחים ומן הזבחים (החגיגה שתבוא למחרתו)".

ההוראה משינוי הנ"ל בשנה זו – ראה באורך שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"א. ושם: המורם מכל האמור לעיל, שלילה זה – ליל פסח שחל במוצאי שבת, שאומרים בו "ונאכל שם מן הפסחים ומן

שאין להפסיק לכתחילה באמצע הלל. וראה שיחת ליל ב' דחגה"פ תשי"ג. ועוד להעיר שאין להפסיק מצד קידוש במקום סעודה (שההגדה אינה הפסק לענין זה – ראה תוד"ה רב אשי – פסחים קג, ב. קצוה"ש ספ"א בבדה"ש סק"י. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג סכ"ה. אבל לא נראה דקאי התם בדין קבמ"ס).

367) בהבא לקמן – ראה פי' ההגדה לריטב"א ד"ה שאינו. גבורות ה' פס"ב. פנים יפות בא יג, ח. בית דוד או"ח סרנ"ו. דרך פקודיך מצוה כא חלק הדבור ס"ב. מנ"ח סוף מצוה כא. נחלה לישראל סל"א. ועוד.

368) שהרי בשעה שאמר לא הבין, ואח"כ מה שמעיין עיון נקרא ולא הגדה וסיפור, ואנן הגדה וסיפור בפה בעינן.

369) ובערוה"ש סתע"ג ס"כ: עכשיו שנתרבו הדפוסים ונדפס ההגדה בלשון לעז וכל הנשים והתינוקות שלנו קוראים מעצמן לא נהגו לבאר להן כי הן יודעות בעצמן לקרות ולהבין ענין יציאת מצרים. וצ"ל, שמקיים מצות והגדת בגוף האמירה בלה"ק. (אבל בשו"ת בית דוד סרנ"ו, שצ"ל בלשון שמבינים שאל"כ אין כאן הגדה והודעה. אבל אפשר דמיירי כשאינם יודעים מעצמן). ועוי"ל, שכשהבן יודע כבר, אין על האב חובה כלל, וכדיוק לשון הרמב"ם חומ"צ פ"ז ה"ב "מלמדו" "להודיע" וכו' (אבל שם גופא שהכל לפי דעתו של בן, ואם הי' הבן גדול וחכם מודיעו וכו'. ושקו"ט בזה. ויש שחידשו שעיקר המצוה לחדש לו דבר דוקא. ובכ"מ הביאו מספרי דקדוק בפי' הגדה וסיפור. וראה תולדות שמואל מצוה כא סק"ו. שיח יצחק מאלצאן להגש"פ ד"ה בכל דור. ויגד משה סי"ט סק"ח. להורות נתן ח"ט ס"ט סקי"ב ואילך. תשוה"נ ח"ד סי' קב סק"ד. אורה ושמחה לרמב"ם שם. וראה שבט מישראל פרידמאן ח"ב ע' קנו. אבל ראה קובץ קול התורה חוברת נד ע' סד ואילך). ויש שר"ל, שדינו כמצות ולמדתם את בניכם, שבזה שהבן יודע לקרוא מעצמו כיון שאביו לימדו או שכר לו מלמד, מקיים המצוה. ולמעשה, המנהג שאין מקפידים שבנים הגדולים יהיו אצל האב בליל הסדר. ולב' אופנים הנ"ל א"ש (אבל י"ל שהחיוב רק אם הבן נמצא אצלו – ראה דרך פקודיך מ"ע כא חלק המעשה ס"ג).

370) שו"ע אדה"ז סתפ"ד ס"ג. וראה שם סתע"ג סמ"ב.

והנה בדרך פקודיך כתב שיקרא בפה גם בלשון אשכנז. אבל אין המנהג כן. וברמ"א סתע"ג ס"ו, וכן בשו"ע אדה"ז (שם ושם), כתב דסגי שיפרש הענין. והיינו שא"צ לומר הכל בלעז. וכן מוכח בהמנהיג הל' פסח סע"ב שמה שנהגו ללעוז שני המקראות הראשונים הוא משום היכר ולפרסום הנס. וכ"ה בשבה"ל סרי"ח – רק לגבי הא לחמא עניא. וכ"ה בעוד ראשונים – ראה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה הא לחמא. וגם בריטב"א שם כתב רק שראוי לפרש להם יצי"מ. ובחיים לראש מז, א, שאם יאמרו כל ההגדה בלעז יצא שכרם בהפסדם לפי שממהרין כרי לאכול. ובהגש"פ שם שמנהגנו שאין לועזים כי אם מה נשתנה (שמדקדקין שעכ"פ האומר הפיסקא יבין את הנאמר על ידו, ומה נשתנה הרי שואלין התינוקות) – היינו לענין לתרגם בלעז, אבל ודאי צריך לפרש הענין (אם לא משום סברת ערוה"ש הנ"ל).

371) וא"צ שתהא נאמרת על מצה שאוכל ממנה בדוקא. (ובאחרונים חקרו אם דין לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה הוא דין בהגדה או (גם) במצה. ואיך שיהי' (ובכ"מ הרבו בראיות שהוא רק דין בהגדה. ואכ"מ), גם אם הוא דין במצה, סגי במצה הראוי' למצות מצה, שמצד מצות מצה יאמר הגדה על מצה איזה שתהי', כנ"ל. ואדרבה, אין להניח שום מצה אחרת (חוץ מהג' מצות על השולחן) עד הסעודה – ראה מהרי"ל הובא במג"א סתע"ג סקכ"ו. משנ"ב סקס"ו. אבל ראה ח"י סקל"ח. ועוד, שבשו"ע אדה"ז לא העתיק דברי מהרי"ל ומג"א, ולשיטתי' אזיל, שלא הביא מדבריהם בתשובה לשאלת הבן בטעם עקירת הקערה מחמת שאין רשאים לאכול עד אחר סיפור יצי"מ, והוא רק שמתוך כך יתעוררו לשאול שאר השאלות).

372) שאז נוהגין להגביה כל אחד כוסו, ולפיכך נכון לכסות המצות. וכן כשאומר והיא שעמדה, שנוהגין לאחוז הכוס, נכון שתהא המצה מכוסה.

373) בכדי שענינים אלו – השפיכות – לא יהיו בכלי שלם. א"צ פגימה ניכרת לעין, ודי שיהא בכלי חד פעמי, או כלי שאין משתמשים בו. נוהגים להקפיד שלא להניח כלי השבור על השולחן, וכן שלא להעבירו מעל גבי השולחן. הטיפות שופכים במקום שלא ידרכו בני אדם.

הזבחים", כיון שלא נוגע שיהי' הפסח נאכל על השובע, שבזה מרומז מעין ודוגמת השלימות דבירור הגוף לעתיד לבוא (כנ"ל בארוכה) – מסוגל ביותר להארת הגילויים דלעתיד לבוא. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יתן השי"ת שבמהרה בימינו ובעגלא דידן יוליכנו הרבי לקראת משיח צדקנו. הולך וקרב יום אחרון של פסח, שהוא, כדברי הרבי, יומו של משיח ("משיח'ס טאג"), שבו מפטירין "ויצא חוטר מגזע ישי וגו'". וי"ר שבימים הסמוכים ממש יקויים יעוד זה, והרבי – שהוא מגזע ישי, ממלכות בית דוד – יגאלנו מהגלות הרוחני ומהגלות הגשמי, ויוליכנו אל הגאולה האמיתית והשלימה. [כ"ק אדמו"ר שליט"א חזר לחדרו וכל הקהל המשיכו לרקוד בשמחה גדולה. לאחרי משך זמן נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לביהמ"ד עם הגדה של פסח, ישב על מקומו ואמר:] עיי"ש ההמשך.

רחצה: להזהר שמי הנטילה (שיצאו חוץ לפרק הזרוע והרטיבו את השרוול וכו') לא יטפטפו על המצה (משום שרויה).

מצה: "מצת מצוה הוקשה לפסח שצריך לאוכלה לפני חצות הלילה כמו הפסח שאינו נאכל אלא עד חצות". ונחלקו הפוסקים אם מברך עליה כשאוכלה אחר חצות. וספק ברכות להקל[374].

זקן או חולה שקשה לו לאכול מצה יבישה (וגם כשנתפררה כקמח), שורים לו המצה במים. וצריך ליזהר לשרות כזית שלם ביחד (ולא פרוסות פחותות מכזית). ולא ישרה אלא במים (אבל לא בשאר משקין ומי פירות ולא במרק[375]. וכן לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין[376]). ויש ליזהר להוציאה ממים במהירות[377].

אינו טובל המצה במלח מפני חיבוב מצוה.

אחיזת המצות – בשתי ידיים[378].

כמה אופנים בחלוקת המצה למסובין בכדי למעט בהפסק. והכי טוב, אם אפשר, שבעל הבית יטול ידיו תחילה ויכוון להוציאם בלחם משנה, ואחר כך יאכל ב' כזיתים. ורק אחרי שגמר לאכול יטלו ידיהם שאר המסובים ויחלק להם. ואפשר גם שיתן להם מראש (לפני נטילת ידים או לפני שמברך על המצות) מצה כשיעור[379], ואחרי שאכל כשיעור ב' כזיתים יוסיף ויתן להם קצת ממצה העליונה והאמצעית.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: אין לאכול חלקי המצה השרופים או מושחמים ביותר במינונים גדולים מחמת חומר הרעיל אקרילאמיד שיש בהם.

בלע מצה ולא לעסה יצא אע"פ שלא הרגיש טעם מצה בפיו. אבל לכתחלה צריך ללועסה עד

374) וגם בליל שני.

והארכנו בזה במק"א (נדפס בפ"ע בקונטרס "בירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות", בלוח יומי דפסח שנת תשע"ח, בסוף החוברת).

375) ומכל מקום אם הזקן או החולה אי אפשר לו לאכול מצה השרוייה במים שורין לו ביין או בשאר משקין כדי שלא יתבטל ממצות מצה. אבל שאר כל אדם שאכל מצה השרויה בשאר כל המשקין חוץ ממים לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת בין הכזית של ברכת מצה בין הכזית של אפיקומן.

376) ראה גם שו"ת באתרא דרב סי' מא'תריא במה שאין למרוח ממרח על המצה.

377) משום מצה שרוי'.

ואם נשרית במים כ"ד שעות, אין יוצאים בה.

378) לשון אדה"ז בהגש"פ "ויאחזם בידו". וכ"ה בשו"ע שלו סתע"ה ס"ד (כל' השו"ע ושאר הפוסקים). ובהגש"פ עם לקו"ט ד"ה ויאחזם מבאר, שבכ"ד שמברך צריך לאחזו בימינו. וכ"ה בלח"מ בשו"ע אדה"ז סי' עדר ס"ב (וכל' רש"י שבת קיז, ב: אוחזן בידו. וברמב"ם ברכות פ"ז ה"ד: נוטל שתיהן בידו. וכ"ה בכ"מ).

אלא שבפת נז' בשו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ז שטוב שיתן ב' ידיו. (וכ"ה ע"פ סוד – ראה כה"ח סקס"ז סקל"ב. וש"נ). ולכאו' צ"ל שאדה"ז נקט כאן רק החיוב מן הדין, אבל עדיף בב' ידים. והאחיזה בב' ידים אינה מבטלת דין ימין (ראה גם דעת נוטה ח"ב סכ"ג ובהנסמן שם. סדר ברכות וינברג ח"א פ"ב הע' ל).

וכ"ה במנהג הרה"צ בעל דברי חיים מצאנז באוצר החיים אות שמה. וכן העידו על כו"כ גדולי הצדיקים. וכן מנהג כ"ק אד"ש (וגם בשעת האכילה משום חיבוב מצוה, משא"כ בכל השנה שאוכל רק ביד ימינו הק') – ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קעו.

[ומסברא אפ"ל שהאחיזה בב' ידיו צ"ל רק בעת ברכת המוציא. אבל המנהג גם בשעת ברכת על אכילת מצה. וכנ"ל, גם בעת האכילה].

379) ואף שעליהם גם לאכול מלח"מ – אינו צ"ל תיכף לברכת המוציא שלהם. (ואף שיצאו חובת לח"מ בשמיעת ברכת המוציא – כיון שנהגו לברך שוב, ויוצאים רק חובת לח"מ בשמיעת הברכה, ולא ברכה"נ. ואכ"מ. אמנם, אלו הנוהגים לצאת גם חובת הברכה, או שהניחו ידיהם על הלח"מ ובירכו עליהם, כמנהג אחדים – לכאורה צריכים לאכול מהשלימה מיד. ויש שהציע שבכה"ג יניחו הפרוסה שלהם עם הלח"מ, ויכולים לצאת יד"ח לח"מ גם מהפרוסה שלהם, וע"פ שו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ד. וילע"ע).

שירגיש טעמה בפיו.

מרור: בלע מרור ולא לעסו עד שירגיש טעם מרירותו בפיו לא יצא[380].

חרוסת: שכח להטביל מרור בחרוסת, יסמוך על הטיבול שבכורך. וכן לאידך, שאם שכח להטביל בכורך, סומך על הטיבול שבמרור. שכח להטביל הן במרור והן בכורך, יקח קצת מרור (וא"צ כזית), ויטביל בחרוסת (ללא ברכה)[381].

שולחן עורך[382]: כבכל שבת וחג, צריך להזהר כשמקלפים ביצים, בהיות והקליפות נחשבות מוקצה, לקלף ישר לתוך פח האשפה, או ע"ג צלחת שאפשר לנער לתוך האשפה, או צלחת חד-פעמית שנזרקת ישר לפח. (יש לוודא שיש כבר אוכל או כלי בתוך הצלחת).

כנזכר, מנהגנו שלא לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור עד אחרי כורך של סדר השני[383].

למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו, (וכן כל ז' ימי הפסח, משא"כ אחש"פ **שמהדרין** לשרות).

המנהג שאין אומרים לחיים כששותים יין בתוך הסעודה.

סמוך לאכילת אפיקומן וקודם לה, "יזהר שלא ישתה אחר אפיקומן" – היינו שישתדל שלא יהי' צמא, שישתה באופן שלא יצמא אח"כ.

צפון[384]: אפיקומן צריך לאכלו קודם חצות [הלילה] כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עד חצות[385]. חצות בשעה **12:55**. שכח לאכול אפיקומן – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יזהר שלא ישתה אחר האפיקומן – משמע: א) שמכל שתי' יזהר, ואפילו מים[386]. ב) שגם בלילה

380) שהתורה הקפידה למרר פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם.

381) נתבאר באריכות בכינוס תורה חוה"מ פסח תשפ"ב ב-770.

382) בנוגע לשמחת יו"ט – ראה להלן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו"ט בלילה – כ"מ ברשב"ם ותוס' פסחים קח, ב ד"ה ידי, וראה שו"ת שאג"א סס"ח באריכות – הובא בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה"ש ושבת חוהמ"ס תשי"ט. אבל ראה שע"ת סי' תקכט סק"ה שהוכיח ממג"א סי' תקמו סק"ד (ועיי"ש בחמ"מ). שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תכג. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשכ"ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשתות יין בכל סעודה.

[ושקו"ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונוגע לחגה"ש, שיש שנהגו בחלב) – ראה דרכ"ת ספ"ט סקי"ט. אבל להעיר משפ"א סוכה מח, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סגי].

383) והכוונה גם אחרי מצות מרור בלילה, ודלא כמי שפקפק בזה. וכ"ה בס' בחפזון פסח כג, א בשם שו"ת בית דוד או"ח סרמ"ט. וראה קמח סולת קיב, ג. לקט הקציר סב"ב סקצ"ו. שלחן גבוה סתע"א סק"ו. ועוד. ודברי הבית דוד צויינו בכתי"ק כ"ק אד"ש שרשם לעצמו ע"מ להעתיק להגש"פ. וכ"כ עוד בכתי"ק שם: "אסור לאכול פירות שהם בחרוסת לא בליל א ולא בליל ב (הפר"מ)?". ואוצ"ל: "הפס"מ". והכוונה לפסח מעובין (אות קכג ואות שסב). והו"ד בבית דוד שם. ועוד. ובזכל"א אלקלעי סתע"א הועתק בשם "הפר"מ שם אות קכג", ופשוט שהכוונה לפסח מעובין שם, והוא ט"ס. וכנראה ברשימה הנ"ל הועתק משם, וס' פסח מעובין לא הי' תח"י, כדמוכח מזה שלא הביאו בשום מקום, וכן מוכח גם בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה ויכוון בנוגע להשפיכות.

384) בנוגע לאכילת קינוח סעודה לפני אפיקומן – למעשה המנהג שאין מקפידים שלא לאכול קינוח סעודה. ואדרבה, לפעמים עדיף כן כשיש חשש שהאפיקומן בגדר אכילה גסה, והקינוח מועיל לעיכול וכו' ושיוכל לאכול לתיאבון. והרי נהגו להביא מיני מגדים ופירות לשדל התינוקות להפיג שינה מעליהן (שבה"ל סרי"ח). וגם מדין שמחת יו"ט צריך שירבה במגדנות כפי יכולתו (שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ד). ומפורש ברי"ף ס"פ ערבי פסחים, והובא בטור או"ח סתפ"א, שכתב "בתר דאכלין כל מגדני ומיני פירי אכלין בסוף כזית מצה דמינטרא".

[והנה, בס' הנייר הל' פסח בהגה כתב, שיש להזהר בליל פסח שלא לאכול בקינוח סעודה פירות ולא מיני מתיקה פן ישכח האפיקומן ויצטרך לעשות הסדר כבתחילה. אבל ראה ויגד משה סכ"ז סי"ב שהוא רק לשיטתו שמיני מתיקה מפיגים טעם המצה, ולדידן כל מאכל אסור אחר אפיקומן, והואיל ואכל שולחן עורך אחרי מצה שוב ליכא קפידא גם בפירות ומיני מתיקה. והעירו מלבוש סתע"ח ס"א: ואפשר לומר שאנו קורין את המצה עצמה אפיקומן סתם על שם שהיא במקום הפירות שדרך לאכול אחר הסעודה בפעם אחר ואגב חביבותא דמצוה שהיא חביבה עלינו כפירות מתוקים אנו קורין אותה אפיקומן כלומר שאומר לבני ביתו או כל אחד לחברו אפיקו לנו מיני מתיקה והיא המצה שמתוקה עלינו במצותה. ואין מכאן שום ראי' שלא לאכול לפתן אחר.

אבל ראה הליכות שלמה פסח פ"ט הע' 350, שלא אכל לפתן בליל הסדר ואמר שעלינו להרגיש דאתכא דרחמנא סמכינן וכל צורת ושלבי האכילה מסודרים וקבועים ע"י רבותינו במשנה וגמרא והם קבעו לנו הלפתן בסעודה זו והוא האפיקומן ומה לנו לתור אחר ליפתן אחר. וראה ארח"ר ח"ב ע' צ. מנהגי מהרי"צ הלוי מועדים ע' קנה. אמנם, פשטות כל הפוסקים שרק אחרי אפיקומן אין לאכול קינוח. וכנ"ל, מפורש הוא ברי"ף שכך עושים. והבוחר יבחר].

ואם הלפתן ברכתו בורא פרי האדמה, אין לברך עליו שכבר נפטר בברכה שעל הכרפס. (וראה בארוכה אליבא דהלכתא גל' פח ע' ל ואילך).

385) בנוגע לעצת האבנ"ז כשמתאחר בסעודתו להתנות באכילת מצה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ'קה.

386) נכון שלא לשטוף פיו שלא להעביר טעם מצה (אף שמדינא לית לן בה רק במשקין, וגם להמנהג במים – היינו רק שלא להעביר הטעם מבית הבליעה, שהרי בלע מצא יצא. וכן מדוייק בבבאה"ט סתפ"א ס"א שהביא מכנה"ג לגבי שתיית טוטי"ן ששומר נפשו ירחק,

השני צריך ליזהר. **וכן נוהגין.**

ב'הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים' מובא אודות זמן מזיגת כוסו של אליהו: "אחר ברכת המזון (חוץ מזמנים ידועים)". ובספר השיחות תשמ"ט[387] נאמר שמזיגת כוס זה "שייכת לחלקו השני של הסדר שקשור עם הגאולה העתידה (שלכן מזיגת הכוס בדרך כלל היא לאחרי ברכת המזון, ורק בזמנים ידועים היו מוזגים הכוס לפני ברכת המזון)", ושם[388]: "ולאחרונה – נהגו כן (למזוג לפני ברכת המזון) בכל פעם."

ברך: בברכת המזון – יעלה ויבוא. שכח יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

מי שהקיא כל מה שאכל לפני ברכת המזון אינו מברך ברכה אחרונה. אבל אם ודאי אצלו שנשאר כזית במעיו, וכן אם אכל מלכתחילה כדי שביעה ועדיין מרגיש קצת שובע מהמאכל מברך אחריו ברכת המזון[389]. לגבי אכילת מצה, מרור, ושתיית ד' כוסות וכו' – נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובתו. ולמעשה, אינו צריך לחזור ולאכול רק כזית מצה. ואפילו בירך כבר ברכת המזון יטול ידים שוב ויברך על נטילת ידים (באם אוכל כביצה) ויברך המוציא ואחר כך ברכת המזון[390].

שפוך חמתך: מנהג בית הרב: (כשחל בחול לוקחים מנורת נרות דולקים[391] ו)הולכים לפתוח כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר ורה"ר (או החצר), ואומרים שפוך – השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

מותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו

דמדינא אף שמעביר הטעם לית לן בה, והמנהג רק בשתי'. ולא גרע מלועס לתינוק שאינו מושך טעם – ראה ט"ז יו"ד ספ"ט סק"א וש"ך שם).

387) ח"א ע' 391 הערה 78.

388) בשולי הגליון שם נוספה הערה כבפנים.

389) והארכנו מזה בלוח יומי לפורים.

390) ונתבאר אצלנו במק"א הטעמים להההכרעה שבפנים, גם את"ל שבתר הנאת גרונו אזלינן, כמשמעות דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט וסתע"ה סכ"ג. ואכ"מ.

ושוב נעתק כאן ע"פ בקשת רבים: הנה, לרוה"פ (וכ"מ גם בירושלמי נזיר פ"ו ה"א לפי' הפני משה, הביאו באמרי בינה דיני פסח סכ"ג) דמיא אכילת מצוה לאיסורים, דקייל"ן דבתר הנאת גרונו אזלינן. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ע סקצ"ז ס"ט ממג"א שם סקי"ב בנוגע לברכה"נ (דרבנן) [אבל ראה במחה"ש שם בפי' ד' המג"א דה"ט שי"ב גם הנאת מעיו. ולהעיר משיחת ש"פ עקב תשכ"ג], ובסתע"ה סכ"ג לענין אכילת מצה. [אלא דיל"ד דלא נחית כאן לענין הנאת גרונו או מעיו, ור"ל שאפי' למ"ד שצ"ל הנאת גרונו הרי נהנה, וכש"כ כיון שיש גם הנאת מעיו, ובאמת יתכן דס"ל דלענין אכילת מצוה בעי תרתי, כמ"ש כמה פוסקים והוכיחו גם מראשונים – ראה שו"ת כת"ס או"ח סצ"ו. פני מבין סי' קפה. שם סי' קפז. ולהעיר גם מרמיזת לשון רבינו בלקו"ש חכ"ו ע' 47 הע' 44. ואולי קאי שם לענין אחר – בהשקו"ט בפי' נהנה גרונו, ובדין מצה מבושלת. וראה גם אג"ק חי"א ע' מא. ואכ"מ].

ומ"מ לענין מעשה נ' להחמיר לענין מצה מכמה טעמי, והרי דעת אדה"ז סתע"ח ס"א שמותר לאכול מצה שמורה אחרי אפיקומן: 1. כיון שהמדובר בענין דאורייתא, ומספק – הלך אחר המחמיר. 2. וגם, כיון שצ"ל קידוש במקום סעודה, ולכמה דעות לענין זה צ"ל הנאת מעיו דוקא – ראה השקו"ט בפתה"ד ח"ג סרע"ג. [אלא שבשותה רביעית שלימה יצא יד"ח קבמ"ס]. 3. וכ"ה לענין אכילת מצוה דסעודות שבת ויו"ט משום עונג (או שמחה) – ראה שו"ת כת"ס שם סע"א. (אבל י"ל בכהנ"ל, דרחמנא אחשבי' לאכילת מצוה, ויוצא גם בהנאת גרונו – ראה עד"ז בברכת משה חולין קג, ב. וכעי"ז באמרי בינה למהר"ם א"ש יומא עט, ב (נח, א – בדפי הספר) בשם החת"ס). 4. ועוד זאת: בהקיא לפני ברהמ"ז, שלענין ברהמ"ז (גם את"ל דרק הנאת גרונו בעינן) כשהקיא א"י לברך לכמה דעות, שה"ז כנתעכל המזון, ובליל הסדר צריך לברך ברהמ"ז דוקא על כוס ג' – ראה שו"ת תורה לשמה סי' קכה. 5. עוד להעיר, שאפיקומן צ"ל על השובע דוקא, וכבק"פ – "כדי לשבוע ממנו", ולכמה דעות ה"ז לעיכובא באפיקומן (וגם דעת אדה"ז מ' כן – ראה הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ז ס"ג, אף שבק"פ ה"ז רק מצוה מן המובחר), וא"כ מקום לומר שצ"ל הנאת מעיו (וע"ד ברהמ"ז שלכמה דעות צ"ל הנאת מעיו כיון שצ"ל שביעה – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קכז). 6. ועוד להעיר ממהרי"ל שאפיקומן צ"ל בשיעור כביצה משום שביעה, אבל לא הביאו אדה"ז. 7. ובכלל, בכמה אופנים לא הגיע אל בית הבליעה ולכו"ע לא יצא – ראה שו"ת מנחת שלמה סצ"א סקי"ז.

[ועלה בדעתי דבר מחודש אבל לא מצאתי מקור, שלענין ד' כוסות תיקנו שיהא בכאו"א מהן מצוה דאורייתא דוקא (קידוש שעיקרו מה"ת, סיפור יצי"מ דאורייתא, ברכהמ"ז דאורייתא, והלל י"א שהוא דאורייתא, לדעת בה"ג וכ"כ בהשגות רמב"ן לסהמ"צ. ובפרט בליל פסח – לפי פירש"י פסחים לו, א ד"ה שעונין. אבל ראה או"ש חומ"צ פ"ו ה"ד). ולפ"ז בברהמ"ז צ"ל שביעה דוקא. אלא דאנן קייל"ן שאין מקפידים בהלל שיהא קודם חצות, ועל כרחך ה"ט לפי שהוא דרבנן. וי"ל].

391) נתבאר בשו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד.

הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[392].

חייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה[393]. ואם יודע בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי בתפלת שחרית, ויחלש כוחו, יצא שכרו בהפסדו, ויותר טוב ושכבת וערבה שנתך. והתורה לא ניתנה למלאכי השרת.

בספר השיחות תש"ד[394]: אה, מ'קען דאך די נאכט א סך מקבל זיין, עס איז דאך תרעין פתיחין, די טויערען אפען, די שערים ניט פתחים[395].

אין לזרוק הזרוע לאשפה דרך בזיון.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה (כיון שהוא גרף של רעי וכו'. ואכ"מ) – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור[396].

נוהגין שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע[397] [עד "ובשעריך"] וברכת המפיל אבל לא שאר דברים שנוהגין לקרות בשאר לילות כדי להגן, כי לילה זה לילה המשומרת היא מן המזיקין.

יום ראשון, ט"ו ניסן, א' דחג המצות

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:36**.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת שמיני בפעם הראשונה.

שחרית ליום טוב. תפלת העמידה לשלוש רגלים.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כששמע כבר ההכרזה[398]): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאוועגען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת "מוריד הטל" קודם שהתפלל שחרית – **אם אינו מתפלל במנין אחר**[399] – יאמר גם בשחרית "מוריד הטל"[400].

---

392) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב שם. ושנ"ת.

393) ונזכר שהיו ניעורים כל הלילה בסה"ש תש"ד ע' 81: אז מיר זיינען געווען יונגעלייט פלעגט מען די ערשטע נאכט פסח אופזיין א גאנצע נאכט. ובהערת כ"ק אד"ש שם מציין לפע"ח שחה"מ ספ"ו. ונזכר גם גם בין הימים שאין אומרים ק"ש שעל המטה, בסה"ש תש"ב ע' 100. אבל בהיום יום כ"א ניסן נשמט "ליל א' דפסח". ומצויין שם בכתי"ק לשיחת שש"פ תש"א. ואינו בסה"ש תש"א לפנינו. אבל נמצא הוא בשיחת ליל שש"פ שבתשורה גאדאן רייניץ תשע"ח. וגם שם לא נזכר ליל א' דפסח. ודובר עד"ז בסעודת ליל שש"פ תשכ"ט. ובר"ד יום א' דחה"פ בסעודה תשכ"ט – שלא ידוע אם דייקו בזה.

394) ע' 81.

395) ושם: ווי עס איז ידוע דער הפרש צווישען פתח לשער כמבואר במאמר דא"ח של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי ההפרש בזה, שאפי' פתחי היכל אינם עדיין במדריגת שערים.

ובר"ד מסעודת יום א' דפסח תשכ"ט נזכר בקשר לזה, ש"אוצרות טללים נפתחים בזו הלילה" (הובא לעיל בד"ה לילות הסדר מתיב"ע ופרדר"א).

396) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

397) ענינו – תשובה עילאה (ר"ד הנ"ל).

398) בנוגע לשמע"צ.

399) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם בכה"ג אומר מוריד הגשם בשחרית.

וכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת טל", שאומר אחר כך מוריד הגשם בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל סעצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שע"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לנדו"ד, דאיהו קאי להסברא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קיי"ן הכי. ובאמת, צ"ב בכוונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובשו"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי"ב בהערת המלבה"ד נדחק לפרש שר"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ' עיקר כדבריו בדעת האו"ז].

400) כ"ה בלוח כולל חב"ד (לגבי מוריד הטל) והוא ע"פ אג"ק חי"ב ע' ג בהערות ללוח הנ"ל (ושם הוא לענין מוריד הגשם. ולכאורה כש"כ

הלל

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור ההלל ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור** מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש[401]. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים[402] עונין אחריו הודו גו' יאמר[403] גו'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר

הוא). ויחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הטל במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

ולא מצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגרר אחר מנין הראשון, האחרון, שרגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגררת אחרי בעלה. ויש מאחרוני זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסברא ומד"ע ללא מקור ברור. כן ראיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעיין בפנים ישר תחזינה עינימו אשר לא מיני' ולא מקצתי'. ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הטל בשחרית אם כבר הכריזו במנין א', כיון שבאומר מוריד הטל יוצא לכו"ע, ואין כאן בית מיחוש (ראה כעי"ז בתהל"ד סי' קיד סק"ב וסק"ג. ולענין אחר – משנ"ב סי' קיד סקט"ז). והרי היחיד רשאי לומר טל במקום גשם גם קודם שהכריזו – שו"ע אדה"ז סי' קיד ס"ב.

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגרר אחר מנין הא', ודיינו להקל בזה ותו לא. ובסגנון אחר, שממש"כ בפוסקים שאומר מוריד הטל בשחרית אא"כ **מתפלל** במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סגי, אף ברגיל להתפלל עמם וכדומה, דאל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא בגווה, שעיקר הדין שאין מפסיקין מלהזכיר גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להפסיק בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל לגבי היחיד ל"ש דין אגודות אגודות (וראה גם מחה"ש שתפ"ח שם כעי"ז. ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להפסיק לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם לא הזכיר גשמים אפי' כשלא אמר טל (משנ"ב סי' קיד סק"ג)).

ולכאו' אפ"ל דדמיא לקבלת שבת שנגרר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סרס"ג סי"ט במוסגר. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר ביהכ"נ שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אלים להפקיע הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם י"ל בדעתו דתרוויהו לקולא, שאם בביהכ"נ שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגרר אחר רוב העיר שקיבלו).

ובאמת, י"ל בכ"מ שנז' שהתפללו הקהל ערבית ונגרר היחיד (לענין הפס"ט, אבילות, הזכרת יע"י בברהמ"ז, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מר"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעה הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביהכ"נ בעיר. ובפשטות, גם בזה אין ביהכ"נ הא' נגרר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א סי' תקנא סקכ"ו. וכן הבינו במחה"ש ועוד הבינו בכוונת המג"א. אבל ראה בלבו"ש וגליון מהרש"א. וראה זית רענן לשתילי זתים שם סקכ"ז. ועצ"ע כשאינו מתפלל בביהכ"נ בתר מאן גריר. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סקנ"ו. ויל"ע בדעת אדה"ז . ולכאו' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סקנ"ז עפ"ד הפת"ש. וילע"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ז דין גרירה, ואדרבה – היחיד אינו נגרר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד – למנהג שהציבור מזכיר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר) רק שהכרזת הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים הנ"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בישוב שאין שם מנין נגרר אחרי הציבור, ורק בעניננו מצינו שגם הדר בישוב מזכיר גשם רק אחרי שהזכירו בקהילות. ובפשטות כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (אף שרשאי היחיד להזכיר טל קודם. ואף גם לענין הפסקה, למנהג שא"א מוריד הטל, שלא רק שיוצא בדיעבד כשלא הזכיר לא גשם ולא טל בשחרית (משנ"ב סי' קיד סק"ג) כ"א שמותר לו להפסיק אף שהציבור לא הפסיקו עדיין – ראה פמ"ג במ"ז סק"ד. ומ"מ, יראה דאף בהפסקה ימתין – פמ"ג בא"א סק"ב. ולכאו' כוונתו לענין מנחה, שבמוסף עליו למהר להתפלל, כמ"ש בפמ"ג בא"א סק"ה. או דקאי למנהג שאומרים מוריד הטל במוסף). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכאו' מקום בראש לחלק מזו בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), וממילא עליו להמתין מלהזכיר עד שמתפללים בקהילות [ואולי איכא למשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י), ול"ח בכה"ג לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא לחלק. וראה גם בקיצור שו"ע רסי' יט.

401) חי"ז ע' סז.

402) ולא הש"ץ. וראה הנסמן לעיל בדיני מעריב.

403) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שייאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון.

גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים[404].

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[405]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללוך, חוזר[406] ומברך[407].

לאחר הלל שלם, קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

קריאת התורה

אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[408]. מוציאין שני ספרי תורה.

סימן סדר קריאת התורה של כל הח' ימים של פסח בקביעות שנה זו: "משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא". ונתבאר בשו"ע אדה"ז סת"צ ס"ח ואילך, עיי"ש פרטי דינים.

סדר הקריאה: בס"ת הראשון קורא "משך" – משכו[409] – חמשה קרואים. אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה[410] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[411]], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[412]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[413]]. למפטיר, קורא בס"ת השני, בפרשת המוספין שבפינחס ("ובחדש הראשון"). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"[414].

---

404) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כעי"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קיל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי נינהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

405) ראה בהערה לעיל בהלל שבערבית.

406) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד. ולאידך, באמר הלל עבור חנוכה ולא עבור ר"ח ודאי לית לן בה.

407) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

408) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

409) שמות יב, כא.

410) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

411) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש סי' ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהג חב"ד, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

412) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

413) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

414) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

מוסף־מוריד הטל

במוסף של יום טוב הראשון של פסח מתחילין לומר מוריד הטל, ואין הצבור רשאין להתחיל עד שישמעו מפי הש"ץ, ונוהגין שהשמש מכריז **קודם** התפלה.

דין השוכח ואמר מוריד הגשם ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לימים ראשונים של פסח ("ובחדש הראשון") דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין[415].

הלכתא למשיחא: סך–הכל של הקרבנות להיום [וכן בכל שאר ימי הפסח], שלוש–עשרה קרבנות

---

415) רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקתן טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם. מטמאי מו"מ פי"א הי"ב), וכנראה הטעם כיון שנזהרו הטמאים בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סירליאו שקלים שם מ"א (לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענייננו): שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטהרה מצוי' לכל. וראה גם (לענין אחר) לקו"ש חל"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א), אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיד (סי' קכא אות ג–ד), הובא בלקו"ש חל"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו. וכ"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א בז"ת ד"ה ויאסוף בשי' הרמב"ם. וראה שיח יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עייש"ה. ויתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשונו כאן, "שחזקת **כל הכלים** ביום טוב טהורין", ולא התנה שזהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפנ"ז, במצא בי"ד ניסן, שפ' דקאי בירושלים). וכמו"כ ילה"ע, דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבודאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפיה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי שלג' על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק בי"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכיניו לצורך שחיטת פסחו, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למימר הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם **שאפי'** בירושלים במצא בי"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכצ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכינים הנמצאים, חוץ מהנמצא בי"ד וביו"ט. וא"כ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכאו' צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמיירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכלאי ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמא בזב או במת נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ח)]. (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פי"א הי"ב משמע קצת דשוו אהדדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (ולהיפך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג)).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. ונראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בגזייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לה"מ דוקא).

ואף שע"ה אין בקיאין בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"י ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פי"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא נטמא מת הוא (מטמאי מו"מ פי"א הי"ב. שם פי"ב ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פי"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו שאוכל בתרומה (פי"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאין בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפא"י טהרות פ"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים. ומצינו כמ"פ שנאמנים – נוסף לתקנות מיוחדות בזמנים ומצבים מיוחדים (ראה מטמאי מו"מ פי"א כמה דוגמאות) – ראה טו"א פ"ט ה"ז. שם פי"א הי"א. פט"ז ה"ב. ושם הטעם שאינו משקר אלא דאינו בקי בדיני טומאה – ערוה"ש העתיד סי' קפד ס"ב ואכ"מ]. ויומתק יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה – כ' חשון תשמ"ו – נת' בזה, שהוא **מעין ודוגמת** ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

ובראב"ד (הנ"ל) כ' שחוץ לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכוונתו דחיישינן לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמיירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שע"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

(ומפורטים בנוסח התפילה, "ונשלמה פרים שפתינו"). וזהו בנוסף לקרבנות הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג: עולת ראיה (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבתו פעם אחת במשך החג - כתשלומין ליום הראשון).

היום, יום ראשון של פסח, החליל מכה לפני המזבח.

בחזרת הש"ץ תפילת טל[416]. ברכת כהנים.

אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים[417]. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

ברכת כהנים. כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

שש זכירות אחרי התפילה.

סדר הקידוש: אתקינו ליו"ט. אלה מועדי. סברי מרנן. בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר ואומרו אפילו בשוק [=שלא על הכוס][418].

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה[419] מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט[420].

---

416) ובשיחת ש"פ צו תש"נ (בלתי מוגה) שע"פ מנהג ישראל נאמרת בניגון מיוחד, ושלכן צריך הש"צ להכין א"ע לזה מבעוד מועד.

417) ובפשטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים.

הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

418) ואדרבה, אין לו להמתין ולאומרו בקידוש, שאין בזה טעם וצורך (ורב כהנא מסדר לה אכסא – היינו בקידוש הלילה (ולא מחמת שרוב ברכות תיקנו על הכוס, כבלבוש סקפ"ב ס"א לגבי ברכהמ"ז. וראה שאילתות שאילתא נד. מרדכי יומא סתשכ"ז, אלא) ששייכת לקדושת היום (ומה"ט נהגו הנשים לאומרה בשעת הדלקת נרות). אבל להעיר משבה"ל סרפ"ה בשם הגאונים שמה שנהגו לאומרו על הכוס משום דהכי שפיר לאקרובי דעתי' טפי. וראה אבודרהם סדר תפלת יו"כ ד"ה ערבית. ומצינו במנ"ח מ' ש, שעלה בספק שבפסח שמא ימתין לקידוש בשש"פ. והיינו לא מחמת הכוס אלא מחמת הקידוש. ולבסוף נראה דדחוי' קרי לה. (וראה נתיבות הי"ם אונסבכר מ' ש. שו"ת מנחת חן ח"ב סכ"ח. המאור גל' תיח ע' ל). ומוכח מזה גופא, שלא תיקנו בשכח לאומרו בקידוש שיאמר על הכוס ואומרו בשוק. וראה פי' ר"י בן חכמון עירובין מ, ב שגם לכתחילה א"צ כוס. ורק לקס"ד בגמ' עירובין זמן בעי כוס. (וצל"ע מש"כ במור וקציעה סתרצ"ב, והביאו בבה"ל שם, דשפיר הוא למסמך זמן אכוס דסעודה למאן דלית ליה מגלה למיפק בה י"ח. וגם לדידי', התם שאני שמסדרו אמצוות היום דמשתה ושמחה. ודוגמא לדבר מש"כ בהגמי"י חנוכה פ"ג שלא יברך שהחיינו על הראי' דנ"ח עד שיסדר כולן על הדלקה שבביתו. ראה שלמי תודה שבועות ס"כ סק"ג שחידש שלכתחילה בשכח יאמרנו על הכוס. ולא נמצא כן בשום מקום)).

וגם איכא חשש הפסק, ובפרט לפמש"כ אדה"ז סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו בקידוש היא בשביל מצות קידוש היום (והארכנו בדבר בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 2). וראה קובץ ותלמודו בידו חו' א ע' נג.

419) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"נ מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מח, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

420) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לרי"ל בר"י הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית[421]] **יין**[422] **כל יום** (וגם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש[423]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר[424] ויין ומגדנות כפי יכלתו.

תזכורת: מנהגנו שאין אוכלים עד אחרי כורך של סדר השני מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור (כגון חסה, חריין, תפוחים, אגוזים וכו') וגם תבשיל של מרור בכלל.

ברכת המזון כדאתמול.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין [כל שבעת ימי הפסח] בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[425], שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים, אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של **מצוה**, ושיש בה **קדושה** (אכילת

ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתקכ"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש חל"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

421) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדין שמחה, כפשוט]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא עלי' משום שכרות, ועכצ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהע' הבאה. וכ"מ בפסחים קח, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשטות היינו שגם בכוס אחד יצא (שהרי ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק "ה' שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא הי' שותין לרווות גופו (ראה רמב"ם אבל פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד סשע"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח רישי'". ובפשטות, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשרות רק לרווות. ואף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"ו. תוד"ה ויודע – תענית יז, א. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סצ"ט סק"א (ס"ב)) – אהני לי' במקצת עכ"פ, ויוצא יד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קכה, "דאינו משכר דקאמר התם היינו דאינו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שהי' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נ"כ במנחה. וראה פירש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א סי"ח. אבל ראה סמ"ק סי' קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"ק פ"א ה"ג. כה"ח סי' קכח ס"ק רכח].

422) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שהי' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

423) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ בתוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכאו' לא שנא משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעשר]. ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן. ולהעיר משיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז בתחילתה. וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ש תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

424) בנוגע לאכילת בשר משום מצות שמחת יו"ט, שאינה חובה אבל מצוה (מדרבנן – ראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחגה"ס תשמ"ז), אם צ"ל בשר בהמה דוקא (ששקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תש"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה נימוקי או"ח סתקכ"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנז. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סש"נ. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תש"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתי"ג. וכ"ה לענין שלמי שמחה – צל"ח פסחים עא, א ד"ה ובן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ולילה אחד משחיטתו. (וראה הדעות בב"י או"ח סתקנ"ב. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת סנ"ט ובאר"ח ס"ב) – ראה בכור שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעח, הובא בפת"ש יו"ד ס"א סק"א. שו"מ תנינא ח"ב סוסי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סקי"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדידן גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרר ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתקנ"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת בשר – ראה יש"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ילקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

425) חל"ג ע' 62 ואילך.

קדשים), עיי"ש באורך[426]. לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

נוהגין קצת בני אדם למעט באכילת מצה ביום ראשון כדי לאכלו בליל שני לתיאבון.

רחיצה ביום־טוב

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ[427] בהם פניו ידיו ורגליו[428] ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל בתוך המרחץ[429] אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור[430] להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו[431], אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו

426) וידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקרבה. ולדעת הצל"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. [וכ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה (בסרט הקלטה) שע"פ דין קרבים כבר מעיו"ט (וקאי רק אחגיגה ושמחה, כפשוט). ומשמע שם שמה שאצ"ל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסברא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח או"ח סי' תקכט (הובא שם ע' 64). צל"ח שם ופסחים עא, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מנ"ח מצוה תפח. הגהות אמרי ברוך לטו"א חגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה ה, א. חסדי דוד חגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכאו' נ"ל לה"ר דתרוייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ד, ממה שהצריך ב' הטעמים. ומצאתי בס' קול בן לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפו"ח – קיג, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ או"ח סמ"א סק"ו. ויל"ע במפתחות ברמב"ם פרנקל ואינו תח"י כעת. שוב עייניתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת לד' קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביאה. והרי אצ"ל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקק"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

427) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

428) ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז שסכ"ו ס"א. ועדיין יל"ע בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתקי"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בשו"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק לי' הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש הל' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ך שם סקי"ב, כנראה פי' ברא"ש באו"א – ראה שכנה"ג או"ח סשכ"ו בהגב"י סק"ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתקי"א סקי"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשמא מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ר. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגדי"ת (נוא יארק) חוברת מה ע' קח).

ואם מחמם המים בשביל אברים המותרים לכו"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף.

והנה ראיתי לח"א שכתב להתיר לרחוץ חצי גוף ולהסיח דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

429) כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"ז שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיוקא לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"ז בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתיר אפילו רחיצה בצונן, כפשוט.

430) ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, שפותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אח"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמא יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהחומו מעיו"ט, כמו לגדול).

431) ראה שו"ע אדה"ז שם במוסגר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"ז), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם בסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א סי"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ד סי' קצז) – הרי אנן קיי"ל מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא

רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב[432]: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו **בבת אחת** ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ[433]. ואין לשנות המנהג[434]. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב[435]. אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן[436]. המצטער בצער גדול[437], כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט[438], כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי[439] שלא במקום שיער

אסור גם בכה"ג. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציץ הקדש סל"ח).

432) וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבבוילע"ר דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א שסכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאליו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדשים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כא'רצד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ש שם הע' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך וה"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. אול"צ ח"ב שבת סל"ה. תשוה"נ ח"ב סר"א. שבה"ל ח"א סוסי' נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א הנ"ל – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)).

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו לידי מכשול, ויש להחמיר לדון בכל מים שבבוילע"ר כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדשים הרי בישול מים אלו אינו בגדר או"נ ושוה לכ"ג, והו"ל כמכשירי או"נ, אף שלמעשה רוה"פ מתירים לו בפניו ידו"ר, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים רותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למיסבר להתיר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא שה"ז בגדר הפגת הרותחין ולא בישול הקרים, אלא שלפ"ז צריך לפתוח תחילה ברז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

433) נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהוא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה אצלנו בלוח לראש השנה השתא במילואים אות ו.

434) אמנם, במקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ז לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

435) ראה פמ"ג סתקי"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

436) ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

437) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

438) כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סקי"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חם שהיס"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב סשכ"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתקי"א במ"ז סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש סשכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש סשכ"ו ס"ג וס"ו. תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סקכ"ו. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהנ"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחימם תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

439) יש המחמירים להוסיף מים (קודם יו"ט. ואפשר גם ביו"ט. ואין חשש משום מוליד ריח במים). אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכו"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטז.

(מחשש סחיטה[440]).

מקוה

כמו בשבת, גם ביו"ט לא ישב במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו למקוה ולצאת מיד.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (בשעה **4:14**), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך.

משחק האגוזים[441]: אסור לשחוק באגוזים[442] כדי להרויח[443], אפילו בשוחק בתם וחסר [=זוג או

---

440) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' לז'תתקפט.

441) המנהג לשחק באגוזים בפסח הובא בכמה ספרים, ונתנו טעמים לדבר – ראה אוצר כל מנהגי ישורון ע' 151. אמרי יואל (הערצאג – לאנדאן, תרפ"ד) ויקרא בסופו (קה, א). ועוד. וראה גם מפיק מרגליות (הורוויץ – ווילנא תר"נ) אות יו"ד (יד, א) שהתריע על המנהג.

ובאמת, מקורו קדום מאד – ראה בתשו' ר"י טוב עלם שבהגהות מרדכי סנהדרין סתשכ"ג, שלא הותרה שחיקת [= משחק] אגוזים אלא לתינוקות ביו"ט הראשון של פסח בלבד, כדתניא מחלקים להם אגוזים כדי שישאלו. ועוד לפנ"ז, בתשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת (ירושלים תשל"ג) בנספח ב' לסק"ד (ע' 315) בתשובה לרגמ"ח (כנראה – ראה שם סס"ד – ע' 109 – בהערת המהדיר): ושתולה על הקהילות שרואין ביו"ט של פסח משחקין בשחוק זה ושותקין להם וכו'. ועיי"ש שאולי נשתלשל ממה שמחלקים לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו, כנ"ל. [ולהעיר מכעי"ז ברמ"א סוסי' תריא שנהגו התינוקות לשחק ביו"כ באגוזים ואין למחות בידם ונשתרבב המנהג מדין הפצעת אגוזים מן המנחה ולמעלה]. ועוד שם, שמה שהזקנים רואים ושותקים כשקלי הדעת מתערבים עם התינוקות ומשחקים עמהם (אף שיש בו כמה איסורים, ראה שם בפרטיות) – מתוך שביו"ט שמחה יתירה היא דכתיב ושמחת בחגך, ובאותה שעה מצוה היא בתינוקות, אמרינן הנח להם שיהו שוגגים ואל יהיו מזידים, עיי"ש בארוכה. [וראה או"ז עירובין סרט"ז ששיחקו בפסח בביצים].

442) וגם בשוחק דרך צחוק בעלמא (שאי"ב משום מו"מ), אין שוחקין על גבי קרקע גזירה שמא יבואו להשוות גומות שבקרקע במתכוון, ואפילו בקרקע המרוצף אסור גזירה משום שאינו מרוצף. [ואף ברוב בתי העיר מרוצפים אסור – ראה שבה"ש חורש סכ"ח. קצוה"ש סי' קמו בבדה"ש סוף סק"ס (ע' קלא). שו"ת שבה"ל ח"ט סע"ח ד"ה בענין. ועוד. וכש"כ במשחק ברחוב מחוץ לבית. ואכ"מ]. אבל מותר לשחוק על גבי השולחן או על גבי מחצלת.

אמנם, בפשטות מיירי התם רק בשחוק שמגלגלין האגוזים ע"ג קרקע (כפירש"י עירובין קד, א ד"ה משחקות וד"ה לאשוויי. וכוותי' נקטו רוב הראשונים. וכ"ה דעת אדה"ז סשל"ח ס"ו), ולא בזריקתן מעל הקרקע, או אפי' עליו אבל לא בדרך גלגול. (אבל ראה פיר"ח עירובין שם – באו"א. אמנם, גם לפיר"ח מוכח בתוס' שם ד"ה הכי דס"ל להיתרא, ממש"כ שבאגוזים ע"י זריקה ל"ש אשוויי גומות). וראה גם מקו"ח בקיצור הלכות סש"ח סמ"ה (שהמתירין לשחק בכדור היינו ע"י זריקה). משנ"ב שם ס"ק קנח. שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) סרפ"ח. וכ"ה בשו"ת זקני יהודה (לרי"א די מודינא) סכ"ב שבשחוק הראקיט"א ל"ש חשש השוואת גומות. וצע"ק בשו"ת באר עשק ספ"א (צג, ב) דמשמע קצת שגם במשחק הרקיט"ה (שאינו ע"ג קרקע) דמיא לאגוזים (שאינו משווה גומות מדאורייתא, ומשמע דמדרבנן מיהו אסור. ויל"ד). וכ"ז דלא כמשנה הלכה סש"ח סקמ"ה. שם סשל"ח סק"ה.

443) ומצד משחק בקוביא – הנה לדעת שלה"ג (עירובין לה, ב – בדפי הרי"ף, והב"ד בב"ח או"ח סשל"ח ד"ה כתב ב"י, ובמג"א סשכ"ב סק"ח) כיון שהמשחק תלוי בחכמה אי"ב משום משחק בקוביא, וחלק שם על ריא"ז שאסר, יעו"ש. וכ"מ בתוס' (סנהדרין כה, ב ד"ה כל כי. ב"מ עד, א ד"ה הכא), שבקוביא לאו בידו הוא כלל. (וראה משה"ק על שלה"ג עירובין בתשו' ראי"ש סובינו, הביאו בפחד יצחק ערך שבועה שלא לשחוק. ושם: וכמדומה לי שבעל שלה"ג לא ישב בסוד משחקים כי לא בהמה טמן חלקו). אלא שהיתר זה מתאים רק במשחקים התלויים בחכמה (ובכשחוק השקא"ק הנזכר שם. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יד'שסח. וש"נ), אבל יש ממשחקי אגוזים הנהוגים התלויים במזל וגורל, ולכאורה ליתסרי. וכ"כ בשו"ת תורת אמת למהר"א ששון סי' קפ (הובא במג"א סשל"ח סק"ח) בדעת ריא"ז, שמשחק האגוזים אין בה חכמה וי"ב משום אסמכתא. ולכאורה נראה מדבריו שנחלקו ריא"ז ובעל שלה"ג בהא גופא אם משחק האגוזים בגדר חכמה או לא.

אמנם, לאידך, איפכא מצינו במרדכי ב"מ סשכ"ג בשם הראבי"ה (והובא בהגמי"י מכירה פי"א הי"ג (אות ח), והביאם בב"י חו"מ סר"ז ד"ה וכתב המרדכי (בהוצאת מכון ירושלים – ע' פא). אבל ראה שו"ת הראבי"ה סתתקצ"ז דמשמע קצת כשלה"ג. אלא שהיא תשו' רבינו אפרים. ואינה שלו. וראה גם שם סתתקכ"ו), שכל שאינו תלוי בחכמתו גמרי ומקני אהדדי, אבל במשחק בקוביא אמר אנא ידענא בנקישא טפי והוה אסמכתא. ולדבריו, דוקא במשחק התלוי בחכמה איכא איסורא. וכ"כ כמה ראשונים (ראה רמב"ן ב"ב קסח, ב. ר"ן שם. ר"ן סנהדרין כד, ב. נמוק"י סנהדרין כד, ב. שו"ת הריטב"א סכ"ב הובא בב"י חו"מ שם ד"ה כתב הריטב"א (שם ע' סח)). וכ"מ בכ"מ שאסמכתא היינו בדבר התלוי בחכמתו דוקא. וכ"כ השלה"ג עצמו בסנהדרין (ד, ב – בדפי הרי"ף) שכל שחוק התלוי בחכמה אסור משום גזל ושחוק שאינו תלוי בידו ובחכמתו שרי דגמר ומקני. (וראה שו"ת זקני יהודה שם סע"ח שסברא נכונה היא. אלא שבשלה"ג שם הביא חולקים, מטעם אחר, ולא מחמת שדבר התלוי בחכמה עדיף טפי מגורל. וראה משה"ק ע"ז בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ל, שבשבת קמט, ב, מוכח להדיא דגורל (מנה גדולה כנגד מנה קטנה) הוי אסמכתא. וכן נפסק לדינא בטושו"ע או"ח סשכ"ב ס"ו, ושתק לה הרמ"א. ומכיון שכן כתב שם לחלק, שגם למרדכי ודעמי' שבדבר התלוי בגורל ליכא אסמכתא, איסורא מיהא איכא. ודוחק קצת. וראה שו"ת תפלה למשה ח"ה חו"מ סנ"ח סק"ד. שם סנ"ט. יבי"א ח"ז חו"מ ס"ז סק"ב. ודבריהם צ"ב. ופשטות ד' המרדכי בשם ראבי"ה שגם למ"ד לאסור משחק בקוביא בכל אופן (גם ביש לו אומנות אחרת) כשאינו תלוי בחכמתו אינו בכלל האיסור. וכן אין ליישב, דמיירי רק כשהמעות על הדף (כדלקמן) דהא לא מה"ט קאתי עלה. ויותר נראה (כעין ד' רב פעלים, אבל באו"א) דס"ל שבמטיל גורל מנה גדולה כנגד מנה קטנה שאני, שנראה כמשחק בקוביא וחומד ליטול ממון חבירו – ראה שלה"ג שבת שם (סד, א – בדפי הרי"ף) בשם ריא"ז. או דשאני גורל דהתם שאינו מרצונו, משא"כ בשנים שהמרו זא"ז). ומכיון שכן צ"ב ההיתר בהנהוג לשחק באגוזים במשחקי החכמה. וכבר כתב בד"מ חו"מ סר"ז סק"י מהגהות מרדכי הנ"ל, שכל שחוק דין אחד להם אפי' לשחוק באגוזים. וראה כנה"ג חו"מ סש"ע בהגה"ט סק"ה.

ואכן בהגמ"ר שם כתב, שלא הותר לשחק באגוזים רק לתינוקות ביו"ט ראשון של פסח, כנ"ל. וכ"ה בתשו' רגמ"ה הנ"ל, שאסור משום משחק בקוביא. ובב"ח או"ח סשל"ח (בד"ה כתב ב"י) אכן פי' בדעת האגור שטעם האיסור לשחוק בתם וחסר הוא משום דדמי לקוביא ואף

פרט[444]], מפני שדומה למקח וממכר. ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים לפי שבודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

מנחה: תפלה לשלש רגלים. לא לשכוח "מוריד הטל".

אסור לבשל ולהכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד לשעה **8:16**. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור[445].

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[446]. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**7:33**).

ליל שני, ט"ז ניסן, ליל ב' דחג המצות, אחד לעומר

הדלקת נרות (**אחרי** השעה **8:16**) מאש הדלוקה לפני החג [ובשנה זו – מלפני שבת].

הדלקת נרות כדאתמול. פרטי דינים בקשר להכנת הנרות להדלקה – ראה לעיל ליל א' דחג הפסח.

מעריב כדאתמול (חוץ מאמירת "ותודיענו").

ספירת העומר

מתחילין לספור ספירת־העומר תיכף אחר תפילת ערבית [כלומר, אחרי הלל שלם וקדיש תתקבל] ("היום יום אחד לעומר", "חסד שבחסד", עם שאר הכוונות[447] המפורטות בסידור[448]).

המצוה דכל לילה היא לא רק לספור ולדעת שהוא יום א' וכו' לעומר, אלא גם לדעת (לכוון –

בחול אסור. והב"ד בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ב. וכן הביאו לדינא בעו"ש שם סק"ה הביאו לדינא. וכ"כ מד"ע במור וקציעה שם. (וראה ערוה"ש שם סי"ג שכתב ללמד זכות דליכא משום מקח וממכר, כיון שהוא אסמכתא דלא קניא, וה"ז מתנה בעלמא).

אבל ברמ"א ובשו"ע אדה"ז ועוד הביאו רק סברת הב"י שהוא משום מקח וממכר. וכן מפורש להדיא בשבה"ל סי' קכא (וכנראה לא הי' חלק זה בשבה"ל תח"י הב"י והב"ח. וכבר העירו בזה). אלא שאין הכרח שחולקים לדינא, ומיירי הכא רק מצד דיני שבת. והרי כיוצא בדבר ראינו ברמב"ם, שהביא בהל' שבת (פכ"ג הי"ז) האיסור לשחק בקוביא בשבת משום מקח וממכר, אף שהביא ד"ז ממש גם בהל' גזילה (פ"ו ה"ז) משום גזל מדבריהם. וכ"ה בשו"ע או"ח קשכ"ב ס"ו. וכן מצינו בפמ"ג קשל"ח בא"א סק"ח, שכתב בנדו"ד לענין שחוק האישקאק"י, דאף בחול אסור משום מושב לצים. (והארכנו בזה בשו"ת באתרא דרב שם. ואכ"מ). ושו"ר שהעיר בזה בשו"ת שלמת חיים שם סרצ"ט, וכתב ליישב שמה שלא נזכר האיסור לשחק באגוזים גם בחול, שבשבת האיסור פשוט יותר מבחול.

והנה, במשחקים הנהוגים ה"ז כמעות שהם על הדף, ולרמ"א חו"מ סר"ז סי"ג וקש"ע ס"ג ליכא בהכי משום אסמכתא. אמנם, אדה"ז בהל' גזילה סל"א הביא ב' הדעות ולא הכריע. ואף הוסיף במוסגר שאעפ"כ איסור יש בדבר. ומקורו ממג"א קשכ"ב שם. וראה משנ"ב שם בשעה"צ סק"כ. ואכן בריטב"א שבת שם כבר כתב, דקוביא לאו גזל הוא אפי' מדרבנן, דלאו אסמכתא הוא, ומ"מ אסור לעשותו שאין לאדם לזכות בממון חבירו שלא ברצון שלם. ועוד שמא ילמוד לעשות בקבע ולא יעסוק בישובו של עולם. (וראה גם שו"ת רב פעלים שם בדעת הרמ"א, שמש"כ שפשט המנהג להקל היינו שאינו פסול לעדות אבל איסורא איכא. וכ"כ בביהגר"א חו"מ סוסי' רג. ועצ"ע בל' הרמ"א שכתב ש"פשט המנהג כסברא האחרונה לשחוק בקוביא").

444) ראה עדוה"ש שם. ועוד.

445) ראה שו"ע אדה"ז סשי"ט סי"ח. קשכ"א ס"ו. סתנ"ה סי"ד. סתנ"ט ס"כ. וראה במילואים (לד) עוד מ"מ בפוסקים.

446) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

447) וגם אם אינו שייך לתוכן כוונות אלו – ראה ר"ד משיחת מוצ"ש תזו"מ תשל"ט (בנוגע לענייננו).

448) במשנת חסידים מס' העומר פ"ח מ"ב משמע שהכוונות צ"ל בשעת אמירת המזמורים. וכן גם בסידור האריז"ל לר"ש מרשקוב בסדר ספה"ע (כז, ג) ובסידור ר"י קאפיל בכוונות ספה"ע (קצט, א). ועוד. וכ"כ בכה"ח סתפ"ט סק"ח. אמנם, בסה"ש תנש"א ח"א ע' 453 הע' 48 ובשוה"ג שם (וכן בלקו"ש חל"ח ע' 11 הע' 34 ובשוה"ג) משמע שהכוונות **קשורות** (גם) להברכה.

[ויש שהורו לכוון בעת הספירה גופא. ולאידך, מפי השמועה במעשה רב לכוון לפני הברכה. ואיני יודע מי גילה להם רז זה, שהרי אפ"ל שההסתכלות בסידור על ספירת הלילה שייכת להידיעה והכוונה "איזה יום הוא מהספירה כדי שידע על מה הוא מברך" (שו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ט), ומאן ספין לפרש כנ"ל, או להעיד שראה בעליל שהסתכל על תיבות הנ"ל, שכמעט ואא"פ לעמוד עליו בבירור. והנה, יש מי שפי' בל' אדה"ז "יכוון לספירה של אותו הלילה" דקאי על מנין ספירת היום, ולא על ספירה השייכת לאותו הלילה ע"ד הקבלה (ז' מדות הכלולות מז'), ועכצ"ל דמיירי לפני הברכה, ומזה בא לחדש שבהכרח שגם שאר הכוונות צ"ל לפני הברכה. ואיני יודע מי גילה להם רז זה, שהרי אפ"ל וגם אם נניח כדבריו, הרי אין הכרח דכחדא נינהו. לאידך, פשטות הלשון בסידור אדה"ז שמכוון לפנ"ז (בעת הברכה או אחרי'. ואכן מקומן בסידור אחרי הברכה. אבל להעיר שעד"ז הוא בכ"מ בסידור, כגון אחרי ברכת תפלין לכוון לפטור ש"ר, והכוונה צ"ל בברכה) מדכתב "יכוון וכו' (ו)לתיבה אחת וכו'" ולא "בתיבה אחת" וכיו"ב. ולמעשה, אפשר לקיים שניהם. ומפי השמועה שכ"ה במעשה רב].

כחלק מקיום המצוה, ע"ד הידיעה שזהו יום א' וכו' **לעומר**) שזהו חלק מ(ספירת) ז' שבועות[449].

מותר לספור בכל לשון שמבין, אבל אם אינו מבין הלשון שסופר בו אפילו ספר בלשון הקודש אם אינו מבינו לא יצא דכיון שאינו יודע המנין אין זו ספירה כלל[450].

עלינו אחרי ספירת העומר. ואם מתפלל במקום שנוהגין לספור אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הציבור וספירת העומר לאח"ז.

מי שלא ספר בלילה, סופר ביום ללא ברכה, ושאר הלילות סופר בברכה. וגם אם נזכר למחרתו בין השמשות וספר אז, יספור מכאן ולהבא בברכה[451]. ואם לא ספר גם ביום (כולל בין השמשות, כנ"ל), יספור שאר הלילות בלא ברכה. המסופק אם חיסר יום, סופר שאר הלילות בברכה.

בשיחת אחרון של פסח תש"ח[452]: אין ליובאוויטש האט מען געדופן די טעג בין פסח לשבועות מיט די נעמען פון די ספירות. און מען איז געווען נזהר אין די ימי הספירה צו דערמאנען די ספירות חג"ת נהי"מ, עס זאל ניט זיין קיין חשש צו ברכת הספירה.

הלכתא למשיחא: קצירת העומר בעסק גדול, וכל הלילה כשר לקצירה[453].

סדר השני

פרטי ליל הסדר – ראה לעיל בליל א' (חוץ מזמן אכילת אפיקומן וסיום הסדר, כדלהלן, וגם חוץ מהשינויים של מוצ"ש: יקנה"ז ואמירת "מן הפסחים ומן הזבחים" בברכת אשר גאלנו).

בשיחת ליל ב' דחה"פ תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שאביו כ"ק אדנ"ע היה נוהג להתחיל את הסדר השני בשעה התשיעית ולסיימו כמה שעות לאחרי חצות. וכיון שחייב אדם לומר בלשון רבו . . צריכים כל התלמידים המקושרים והשייכים אל הרבי – להתנהג בסדר ההנהגה של הרבי. ובנידון דידן, בנוגע לעריכת הסדר השני – שיש להתחיל בשעה התשיעית ולסיים כמה שעות לאחר חצות. בסדר הראשון היה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע מדייק לאכול את האפיקומן לפני חצות, אבל בסדר השני לא היה מדייק בזה, והיה אוכל את האפיקומן לאחר חצות. וכן היה נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר וכיון שכן נהגו כ"ק מו"ח אדמו"ר וכ"ק אדנ"ע, מובן שכן נהגו גם רבותינו נשיאינו שלפנ"ז. – על־פי נגלה בשו"ע כו', לא מצינו טעם לחלק בזמן אכילת האפיקומן בין הסדר הראשון לסדר השני, אבל, מובן וגם פשוט שכיון שכך נהגו רבותינו נשיאינו, בודאי היה להם טעם על זה על־פי פנימיות הענינים. ומלבד הטעמים הפנימיים שבזה, ישנו גם הטעם הפשוט – שבסדר השני היו נוהגים להאריך בביאור ההגדה, ובמילא היתה מתאחרת אכילת האפיקומן עד לאחר חצות.

אחרי כורך של סדר השני אפשר לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור.

בספר השיחות[454] מובא שיש נוהגין לומר ולקרות שיר השירים בזמנים מסויימים במשך השנה. ולפי מנהג חב"ד – אין אומרים זה (אפילו בלי ברכה) [מלבד יוצא מן הכלל שיש נוהגין לומר שה"ש בליל הסדר, ובפרט בליל שני – כפי שנהג אאמו"ר ז"ל].

ליל ב' דחג המצות קריאת שמע שעל המטה כמו בכל יום טוב.

---

449) לקו"ש חי"ב ע' 235 בהערה: ושם לכאורה המצוה וכו' אבל לע"ע לא מצאתי זה בשום מקום.

450) והנה בשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א ס"ה סקנ"ה, דאם הוא יודע כמה ימים היום בספירה והוא יודע שאומר זה עכשיו בלשון הקודש יצא (אף שאינו יודע פירוש המלות). ונסתפק שם, בזמן שצריך למנות שבועות וימים ואינו יודע באיזו תיבות הוא מונה השבועות ובאיזו מונה הימים, שיתכן דגרע ולא יצא. וראה גם בשו"ע אדה"ז סתל"ד ס"ח לענין ביטול חמץ, דסגי ביודע כוונת הביטול אע"פ שאינו יודע פירוש המלות. אבל ראה בשו"ע אדה"ז סקפ"ה ס"א מש"כ לחלק בין ביטול חמץ לברכהמ"ז. וגם כאן, בסתפ"ט ס"י, משמע מלשון אדה"ז דקאתי עלה (גם) מדין "שאינו מבין הלשון". וצע"ק, דלאו ריישא סיפא. וראה מש"כ לבאר בקובץ מגדל אור חו' יא ע' 89.

451) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תתעב. ושנ"ת.

452) סה"ש תש"ח ע' 223.

453) פרטים ברמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ז.

454) תש"נ ח"ב ע' 664 בהערה.

יום שני, ט"ז ניסן, ב' דחג המצות, אחד לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:35**.

שחרית (עם "מוריד הטל") ומוסף כדאתמול (מלבד תפילת טל).

קידוש כדאתמול.

טוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום שני לזכר לסעודת אסתר שהיתה ביום זה שבו ביום נתלה המן[455]. מסופר שבסעודת חג הפסח תשכ"ט אמר כ"ק אד"ש שאין הכוונה לשינוי אלא להוספה, וכששאלו במה מתבטאת ההוספה, באכילה, בניגון או באמירת "לחיים", ענה: יכולים אתם לעשות את כל השלושה...

הלכתא למשיחא: הקרבת קרבן עומר[456].

אם שכח ולא ספר בלילה סופר ביום בלא ברכה.

מסכת סוטה, דף ליום. היום הראשון לעומר מכוון לדף השער של המסכת "שאז קורא ולומד **שמה** של המסכת ב"דף־השער", ומחליט ומכריז שלמחרתו מתחיל ללמוד דף ליום דף ליום"[457].

מנחה כדאתמול.

מוצאי יום טוב בשעה **8:17**.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, (בנוסף ל"מוריד הטל" מתחילים הלילה לומר:) "ותן ברכה", יעלה ויבא. קדיש שלם. ספירת העומר. עלינו.

שכח ואמר "ותן טל ומטר" ודין המסופק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח הלילה ולא אמר "יעלה ויבא", וכן אם שכח בשאר תפילות חול המועד, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, וספק ברכות להקל.

בברכת המזון [וכן בכל ימי חול המועד]: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים הרחמן של יו"ט.

בסיום ברכת המזון אומרים: "מגדול [ולא "מגדיל"] ישועות מלכו".

חול המועד פסח

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין **בכל יום**[458]. כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט[459].

---

455) ונתבאר בארוכה בלקוטי שיחות כרך ג ע' 1016.

456) פרט' ברמב"ם הל' תמידין ומוספין שם.

ומה שאין מזכירים בקריאת התורה ובמוספי היום פרשת קרבן עומר (לבד בחו"ל ביוט"ש בפרשת שור או כשב), וכן פרשת שתה"ל בחגה"ש, נתבאר בארוכה בכינוס תורה אסרו חגה"ש תשע"ד.

457) נתבאר בשיחות קודש: ערב חגה"ש תשמ"ג. ש"פ במדבר תשמ"ה. ש"פ קדושים תשמ"ו.

458) ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה במילואים (לה).

459) ראה אר"ח הל' חוה"מ סל"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סתקכ"ט ס"ו–ז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר

אכילת מצה[460] בששת ימים רשות: "כמו שתפילת ערבית רשות, כך מצה זו[461] . . לפי זה מובן דגם רשות יש בו קצת מצוה[462] . . טוב יותר לאוכלה[463], ולא לאכול פירות ושאר דברים שאינן מצה כלל". "ענין רשות אין זה שאין כאן עבודה כלל כ"א אדרבא היא עבודה נעלית יותר ולזאת צ"ל אכילת מצה גם בהששה ימים ויש בזה קצת מצוה . . שצריכים לאכול מצה ולא רק שאר דברים כמו פירות וכה"ג[464]".

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי יום טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב[465]. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתיה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכוונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהוי אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיוט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיוט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה[466]. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיוט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד[467].

בספר פלא יועץ[468]: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר . . והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעים בתורה[469]".

> על–דבר **ההוראה המיוחדת מקביעות ימי חוה"מ פסח דשנה זו**, שבאין בהמשך אחד שאין יום השבת מפסיק ביניהם (לפי שערב (ושביעי) של) פסח חל להיות בשבת) – ראה בארוכה בלקוטי

תש"נ.

460) ופשוט דהיינו בשיעור כזית דוקא, ובכדי אכילת פרס. ולאחרונה נתפרסם מענה בכתי"ק "ימציא להם עכ"פ 6 מצות שמורה וישתדל שבכ"י מימי חה"פ (נוסף על הסדרים) תאכל אחותו עכ"פ כזית מהשמורה".

461) וראה פיר"ח סוכה כז, א (לענין סוכה שהוקשה לאכילת מצה): מכאן ואילך רשות דמצוה. ולהעיר מפי' הרע"ב ביצה פ"ה מ"ב: משום רשות – שיש בו קצת מצוה אבל לא מצוה גדולה וקרוב הוא להיות דבר הרשות. וראה משנ"ב סתע"ה סקמ"ה.

462) וראה שו"ע אדה"ז סתנ"ג סי"ד: לשם מצות שבעת ימים תאכלו מצות. אבל ראה אג"ק חי"ט ע' רלד. וראה שם סתע"ה סל"ב בגדר המצוה "שאם רוצה לאכול פת שנילושה במים יזהר שלא תבוא לידי חימוץ". ושם סתנ"ה סט"ז: מצה שאינה של מצוה שהיא קרובה לדבר הרשות שהרשות בידו שלא לאכול מצה כל ימי הפסח. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סשע"ז סק"ד.

וראה שו"ת דברי יציב או"ח ס"י שר"ל שצריך כוונה במצוה זו, ול"ד למצות אכילת מצה בלילה ראשונה. וכ"כ בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סל"ה. וקדמם בגליוני הש"ס לירושלמי סוכה סצ"ח. אמנם, י"א שבכלל אצ"כ במצוה קיומית. וראה קובץ אור ישראל גל' עו ע' קט ואילך.

463) ומה"ט, מקום להעדיף שלא לאכול עם לפתן (ולא רק מחשש שרורי'). אבל ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'תריא, כמה צדדי קולא. ובפרט אם גדר המצוה במה שאינו אוכל חמץ.

464) ובכ"מ בדא"ח שע"י אכילת מצה "ששת ימים" נמשך הגילוי דשביעי של פסח. וראה לקו"ש ח"ז ע' 275 שמה שאין מברכין "על אכילת מצה" לאחרי לילה הראשון הוא דוגמת מה שאין מברכים על תש"ר לפי שא"א להמשיך כו'. וראה שיחת אחש"פ תשל"ח.

465) ראה מג"א סי' תקל סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סק"ד. נימוקי או"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ד ג' דחוהמ"ס תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

466) ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

467) וראה במילואים (לו).

468) ערך חול המועד.

469) ירושלמי.

שיחות ח"ז ע' 266 ואילך (משיחת שבת הגדול תשל"א). ושם[470]: מכיון שהקביעות דשנה זו היא שכל ימי חול–המועד רצופים הם, בלי שום הפסק זמני הפוטר מחיוב לימוד התורה, הרי זו הוראה על תוקף החיוב של לימוד התורה ביתרון מיוחד בימים אלה. ועיי"ש[471] (משיחת י"א ניסן תשל"א): שבמיוחד ינצלו ימי חג הפסח להוספה בלימוד התורה – הוספה בכמות והוספה באיכות . . ובפרט בימי חול המועד שבהם החיוב הוא "לעסוק בתורה יומם ולילה ממש". ועיי"ש השייכות לזמן זה "שנמצאים אנו בהזמן ד"ערב גאולה" ממש – ערב (וסמוך) ממש וגאולה ממש (אמיתית ושלימה)", והשייכות לנשי ובנות ישראל.

בשיחת ש"פ מצורע תשכ"ה[472] נזכר שבהמאמרים בלקוטי תורה דשיר השירים מדובר בענינים של פסח, וממילא זה הזמן המוכשר ללמוד המאמרים דשיר השירים, בכדי לסיים כל הלקוטי תורה במשך השנה.

המנהג להקל בריקודים ומחולות ולשמוע כלי זמר (וכל שכן ללבוש בגדים חדשים) בימי חול המועד פסח, אף שהם בתוך ימי הספירה[473].

אם לא הגעיל כלים קודם זמן איסורו [=סוף זמן ביעור חמץ] יכול להגעיל רק עד הפסח[474], אבל בתוך הפסח, פירוש בחולו של מועד[475], אין להכשיר שום כלי אלא ע"י ליבון גמור באור[476].

להסיר מכשול: אוכל לבהמות הנמצא בגן החיות ברובו הוא **חמץ גמור!** ולכן, המבקרים בגן חיות בחול המועד, אסור להם לקנות האוכל, ולא להאכיל לבהמות, ויש בזה איסור דאורייתא ממש.

יום שלישי, י"ז ניסן, א' דחול המועד, שני לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:34**.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, אין אומרים "מזמור לתודה" (עד סוף החג). יעלה ויבוא. חצי הלל[477], קדיש תתקבל. שיר של יום, קדיש יתום.

קריאת התורה (2 ספרי תורה. 4 עולים).

אחרי קריאת התורה בספר ראשון ("קדש") מניח ס"ת השני על הבימה[478] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[479]]. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[480]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני

470) ע' 267.

471) ע' 268.

472) ובשינויים קלים, בתוכן קצר דד"ה שיר השירים תשכ"ה שנאמר אז.

473) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תשיז.

474) שמליל ט"ו שחמץ אסור במשהו וגם נותן טעם לפגם אסור לפי מנהגנו אינו מועיל הגעלה לפי שחוזר ובולע.

475) שביום טוב עצמו – אפילו בשאר יום טוב אסור להכשיר. ואין להכשיר כלים אלא על דרך שנתבאר בסי' תקט עיין שם.

476) שאז האיסור נשרף ונכלה לגמרי ואין לחוש שמא יחזור ויבלע בכלי. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תקיז.

477) בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

שכח ולא אמר הלל שלם בימים הראשונים, י"א שצריך לומר בחול המועד. אבל למעשה לא קיימא לן הכי. ולהעיר מלשון אדה"ז (שו"ע סת"צ ס"ו): כולן טפלים ליום טוב הראשון וכו' ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו. ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 17.

478) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

479) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהג חב"ד, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

480) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[481]. בס"ת השני, קוראים רביעי בפרשת המוספין שבפינחס ("והקרבתם"). ואח"כ חצי קדיש. [ועד"ז בשאר ימי חול המועד].

שכח ולא אמר יעלה ויבוא, דינו כמפורט בהטבלא שבסוף הלוח. אם נזכר לאחר שהתפלל מוסף, אינו חוזר ומתפלל שחרית.

אחר קריאת התורה אומרים אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש. מוסף לשלש רגלים (אומרים פסוקי "והקרבתם" בכל יום, "ומנחתם ונסכיהם"). דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שש זכירות.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג, דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גלויות.

היום מתחילים ללמוד מסכת סוטה, דף ב.

פרטי איסור חדש – ראה בשו"ע אדה"ז[482].

יום רביעי, י"ח (ח"י) ניסן, ב' דחול המועד, שלשה לעומר

יום הולדת הרה"ג הרה"ח המקובל הרב לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע, ויום הברית של כ"ק אד"ש.

בר"ד ח"י ניסן תשט"ו[483]: (הרא"א הזכיר שהיום הוא ח"י ניסן – יום הברית של כ"ק אדמו"ר שליט"א, שלאחריו בא פדיון הבן[484] – כך שישנם שני הענינים. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:) ענינו של ח"י ניסן הוא – "אריינבריינגען א חיות אין ניסן"[485].

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:33**.

סדר התפלה – כדאתמול [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

יום חמישי, י"ט ניסן, ג' דחול המועד, ארבעה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:32**.

סדר התפלה כדאתמול [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

כינוס תורה: בבית חיינו "770" לאחר תפילת מעריב (8:15 לערך) בהשתתפות הרבנים חברי הבד"צ שליט"א.

יום ועש"ק, כ' ניסן, ד' דחול המועד, ערב "שביעי של פסח", חמשה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:31**.

סדר התפלה כדאתמול [לבד מהשינויים בקריאת התורה].

בערב שביעי של פסח מותר להקיז דם לפי שהכל רגל אחד הוא ואינו ערב יום טוב אלא אמצע ימים טובים הוא.

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב [ובקביעות שנה זו – בערב שבת] (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום.

---

481) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

482) סימן תפט. ולהעיר משיחת אחש"פ תש"מ. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תשעח.

483) ביחידות עם הרה"ג וכו' מוה"ר אפרים אליעזר הכהן יאלעס.

484) בהמשך להמדובר לפנ"ז ע"ד פדה"ב (לאחרי מסירת מעות פדה"ב).

485) וראה גם ר"ד משיחת ח"י ניסן תשמ"ח.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית (**4:16** לערך) למעלה, בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב לתיאבון.

הלכתא למשיחא: תקיעות בערב שבת ובערב יו"ט - ראה בהערה[486].

לטהר עצמו ערב הרגל.

בספר השיחות תש"ג[487] מובא: בא אונזערע רביים האט מען געזען שש"פ גרויסע גילוים. דער סדר האט זיך אנגעהויבן פון נאך חצות היום ערב שש"פ. די טבילת טהרה פון ערב שש"פ איז געווען חלוק פון דער טבילת טהרה פון ערב שבת און ערב אנדערע מועדים, און אפילו פון דער טבילת טהרה פון ערב ר"ה וערב יום הכפורים [ראה שם **בארוכה**, ועוד שם[488]:] די טבילת טהרה פון ערב שביעי של פסח איז שטארק פארבונדן מיט די ענינים, וואס ווערן דורכגעפירט אין די ספירות פון עולמות העליונים און אין די מדריגות נשמה וואס בכל אחד מישראל.

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט[489].

במנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש. מנחה כדאתמול.

יש לסדר היום אש דולקת [ואפשר אש מהגז] עבור הדלקת נרות בשביל ליל שני של יום טוב. פרטים בנוגע להכנת הנרות, ראה לעיל ערב שבת הגדול.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת במשך היום).

לתת צדקה עבור שני ימי החג.

הדלקת נרות בזמנה כבכל ערב שבת, ומברכין "להדליק נר של שבת ושל יום טוב" אחר ההדלקה. **אין אומרים** "שהחיינו". טעתה בהברכה ראה בטבלא שבסוף הלוח.

זמן הדלקת נרות שבת ויום טוב בשעה **7:20** (18 דקות לפני השקיעה). אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלום.

ליל שבת קודש, ליל כ"א ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר

בספר השיחות תרח"ע[490]: אמר אאמו"ר: "שביעי של פסח איז אָפן פאר אלעמען, כמו שיש הזמנים של התגלות העצמות כמו חשף ה' את זרוע קדשו, הנה שביעי של פסח הוא אחד מהזמנים הללו, וואס יעדערער נעמט. מען דארף מייקר זיין מיט יעדער רגע". [וראה בר"ד ליל שש"פ תשכ"ט שהכוונה שאין שומרים ואפשר לפעול הכל, ושם שהוא ע"ד תפלת נעילה].

בכ"מ הובא פתגם הצמח צדק ששביעי של פסח הוא ראש השנה למסירת נפש.

שמחת שביעי של פסח ואחרון של פסח גדולה משאר ימי הפסח.

קבלת שבת: מתחילים ממזמור לדוד. בבואי בשלום: "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא.

ערבית: מעריב לשלש רגלים עם ההוספות של שבת. ואומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן חרותנו וכו'". דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי שמונה עשרה אומרים "ויכולו", ברכת מעין שבע (מגן אבות כו'). קדיש תתקבל. "מזמור לדוד". חצי קדיש. ברכו. ספירת העומר ("היום ששה ימים לעומר"). "עלינו". קדיש יתום. אין אומרים הלל.

---

486) טעם תקיעות אלו, הימים בהם תוקעים, ומתי נהגו בדבר – ראה במילואים (לז).

487) ע' 85.

488) ע' 87.

489) וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

490) ע' 270.

מאחלים איש לרעהו: גוט שבת, גוט יום טוב[491].

אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא[492] – בלחש[493].

בקידוש: נוסח אתקינו ליו"ט. יום הששי, בורא פרי הגפן, ומזכיר של שבת במקומות המתאימים, וחותם מקדש **השבת** וישראל והזמנים, **ואין אומרים שהחיינו**. טעה בקידוש – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בכמה שיחות קודש[494] הובאה הנהגת רבותינו נשיאנו שקודם הקידוש דשביעי של פסח[495] היו **מדברים** – מזכירים בדרך שאלה – אודות אי־אמירת "שהחיינו".

אודות אי־אמירת "שהחיינו" בימים האחרונים דפסח – ראה הנסמן בהערה[496].

> בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"א: הנהגת רבותינו נשיאינו שבשביעי של פסח היו בתנועה של סילוק והבדלה ("אפגעטראגן"), והשמחה לא היתה כ"כ בהתגלות, משא"כ באחש"פ היתה השמחה בהתגלות מצד גילוי הארת המשיח באחש"פ. ובר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ג: ידוע שבשביעי של פסח היו רבותינו נשיאינו בתנועה של "אנגעצויגנקייט", ואילו באחרון של פסח היו בשמחה.

הפת של עירובי חצרות [**באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול**] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי־עיגול מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי[497]) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת[498].

צריך ליזהר שלא ליתן "איטריות" של פסח (מביצים ומטוגנות במעט שמן או במחבת טפלון – בלא שמן כלל) בקערת מרק שהיא בכלי שני כל זמן שהיד סולדת במרק. אבל בדיעבד יש להתיר אפילו בכלי ראשון. ואם נטגנו בשמן עמוק, מותר רק אם הן יבישות לגמרי שאין בהן לחלוחית כלל.

בברכת המזון [בכל סעודות היום]: רצה ואחר כך יעלה ויבוא. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן לשבת ויו"ט.

ניעורים כל הלילה

בליובאוויטש היו נעורים בליל שביעי של פסח. וצריכים להתעסק בלימוד כל הלילה.

---

491) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

492) ולכאורה, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעדא בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח לליל א' דר"ה). ואח"כ אומר אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב לדלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות זו).

וכבר העירו, שבהיום יום לליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכ"ה גם בר"ד שחוהמ"ס ומוצאי ושחוהמ"ס תרצ"א ובהוצאות ראשונות דהיום יום לגבי ההוראה (דאז) שלא לאומרו. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחריו, ור"ל "דא היא סעודתא וכו'" [וראה בס' המנהגים ע' 28 בהערה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני']. וראה בהערה למחר בקידוש היום. אבל יש שפי' כפשטות משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). ולדבריהם צ"ל, שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמיט בקטע אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו'). והבוחר יבחר. (ולהעיר ממש"כ בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת).

בנוגע לזמירות לשבת – אזמר בשבחין וכו' – ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנוהגים לאומרם בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. לאידך, ראינו מעשה רב, וברבים, לומר "בני היכלא" בהתוועדות דיו"ט שני כשחל בשבת. וילע"ע.

493) בלחש – כ"ה הלשון בס' המנהגים ע' 28. וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ה שחל בשבת). וכ"כ הריל"ג ע"ה בהערות וציונים לסידור עם דא"ח (בקידוש לר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). וכ"ה (לענין שבת חוה"מ), בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תש"י (נדפס בסה"מ תש"י ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת): בלחישה. וראה למען ידעו (שוסטעראמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע תיקן בכתי"ק וכתב: בלחישה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כבמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכתי"ק.

494) ראה שיחת אחש"פ תשמ"ג.

495) כ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ג. ונת' שם בטעם שלא דיברו ע"ז באחש"פ. וראה גם שיחת אחש"פ תשל"ג. אחש"פ תשמ"ג.

496) ראה שיחת אחש"פ תשט"ו. תשכ"א. תשכ"ג. תשכ"ה. תשכ"ו. תשכ"ט. תשל"א. ועוד. לקוטי שיחות ח"ב ע' 545. חל"ז ע' 19 הערה 43.

497) וראה בלקוטי שיחות (דלקמן – בהערה 41 שם) טעם הספק בזה.

498) וראה בלקוטי שיחות חלק טז בשיחה ד לפרשת בשלח טעם החילוק בין ערובי חצרות לערובי תבשילין בענין זה.

אדמו"ר מהר"ש אמר פעם בשביעי של פסח להיושבים (די זיצערס שלמדו בליובאוויטש אז) אז ביז נאך מקוה זאל מען ניט דרעמלען אפילו[499].

אף על פי שאמרו שטוב להיות ניעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו, וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר[500] כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה למצוה תחשב לו להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו.

כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע אמר: לא שמעתי גם סברא לאמר תיקון [בדוגמת תיקון ליל שבועות] בשביעי של פסח.

קריאת שמע שעל המטה: אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט: שביעי של פסח וכו'. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו וועז ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט[501]. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש[502]".

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

אכילה: אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאינו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא־אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפניו מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות[503].

עלות השחר בשעה **4:43** לפנות בוקר[504].

יום שבת קודש, כ"א ניסן, יום שביעי של פסח, ששה לעומר

הכנה לתפלה: מה ששואל, **אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה**, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה[505].

מה שכותב שיש ב' סברות במי שהי' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישן

---

499) ספר השיחות תרח"ץ ע' 274.

500) ובדומה לדומה, להעיר מהיום יום כ"א ניסן (ע"ד אדמו"ר מוהריי"צ בהיותו בן תשע): האב איך זיך ניט געלייגט שלאפען. ונתבאר בפרטיות יותר, בהנחה דשיחת ליל שש"פ תש"א (בתשורה גארדאן ריניץ אדר תשע"ח): כבר לא יכולתי ללכת לישון (במטה?), הייתי שוכב על הספסל ובאמצע הלילה נופל למטה.

501) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית א–ל ס"י. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הג' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הנ"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשעהמ"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה באה"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

502) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

503) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה־ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישן לאחרי עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

504) 72 דקות לחשבון 16.1 מעלות.

505) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקירא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם הי' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי[506].

זמן קריאת שמע: כפשוט, שיש ליזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו,** ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: **5:19** ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר[507] משעה **4:43**). סוף זמן קריאת שמע: **9:30.**

נחלקו הפוסקים[508] אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקיצנו לקריאת–שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישן בלי **לסדר מישהו שיקיצנו**.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על–תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת–שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרם[509]. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר[510]. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**5:19**).

ברכת התורה: צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך[511]. ואם ניעור כל הלילה מברך לכשיאור היום[512]. נרדם באמצע הלילה, אם ישן על אצילי ידיו שינת עראי אינה

---

506) שם ח"ט ע' רלט.

507) ואפשר להתיר לקרוא מעלות השחר, כשניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר". ונתבאר במילואים (לח).

508) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תצ וש"נ.

509) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפשף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' ריג.

כמו כן, אם אפשרי כדאי לאומרן לאחרי השינה – כ"נ מסברא. ושו"מ כעי"ז במקו"ח סמ"ז סקי"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ בדיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פי"א ס"ג (עיי"ש במנהג החת"ס בכעי"ז). וראה גם ברכת הבית של"ה ס"ח. שם של"ו בשע"ב סקי"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נה"ח. וראה גם שו"ת תשובה"נ ח"ה סוסי' קס. ומצאתי אח"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטוטו"ד.

510) בפי' "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז. וש"נ. וראה שם סי' ב'עד בנוגע להההידור להביא עצמו לידי חיוב. וראה לקמן בנוגע לברכת התורה בהערה.

511) ואסור להמשיך ללמוד לאחרי שעלה עה"ש ללא ברכה"ת – ראה במילואים (לט).

והחושש שישתקע בשינה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

512) סידור אדה"ז. והמשך לשונו: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כן לעלוה"ש דוקא. ודלא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סתצ"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז ואילך.

ומ"ש אדה"ז בשו"ע שאפשר לשמוע ברכת התורה מאחר – ראה במילואים (מ).

חשובה הפסק ואינו מברך ברכת התורה עד שיאור היום. אבל ישן שינת קבע על מטתו והשכים קודם עלות השחר חשובה הפסק וצריך לברך לפני הלימוד, אף שלא האיר היום.

צריכים ליזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה. וטוב שיברך על טלית אחר ויפטור גם את זה שלן בו.

שחרית

המתפללים שחרית בהשכמה, יתעטפו בטלית אחרי השעה **5:19** ("משיכיר"), ויתחילו תפילת העמידה בנץ החמה – **6:11**.

נרדם[513] באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש.

נרדם באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל הברכות – חוזר לראש הברכה ובין הברכות אינו חוזר.

נרדם באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו – חוזר לתחילת קריאת שמע.

נרדם באמצע תפלת העמידה ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[514].

שחרית לשבת ויום טוב. תפלת העמידה לשלוש רגלים עם ההוספות של שבת. חצי הלל. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

אין נוהגים בקריאת מגלת שיר השירים בציבור[515].

מוציאין שני ספרי תורה. אין אומרים י"ג מדות ו"רבונו של עולם"[516] בשבת. קריאת התורה. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

בקביעות שנה זו, שבעה קרואים בספר הראשון ("ויהי בשלח"), ומפטיר בספר השני ("והקרבתם").

בעת קריאת השירה – עומדים.

הפטרה[517]: מפטיר בנביא בשמואל "וידבר דוד את דברי השירה הזאת וגו'" שהיא גם כן שירה כמו שירת הים שקראו בתורה וגם מדבר בה ביציאת מצרים "וישלח חיצים וגו' ויראו אפיקי ים וגו'".

בברכות ההפטרה מזכיר של שבת ושל חג הפסח וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יקום פורקן (בקביעות שנה זו). אין אומרים אב הרחמים. אשרי. יהללו.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו וכו'. אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע, דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו וכו' את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה כו' (וכולל פסוקי שבת, "וביום השבת", ושל פסח "והקרבתם". ומנחתם ונסכיהם). ישמחו במלכותך. וסמוך לחתימה אומר שבת ומועדי

---

513) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

514) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

515) בלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] "כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

516) פשוט. וכ"ה בלוח כולל חב"ד. וכ"ה ההבנה הפשוטה בהנרשם בסידור אדה"ז במקומו: בשלש רגלים כשחל בחול בשעת הוצאת ס"ת קודם בריך שמי' יאמר י"ג מדות ואח"כ יאמר תפלה זו. וכן יש ללמוד ממש"כ בסידור תורה אור אחרי תפלת שחרית לשלש רגלים: "בשלש רגלים כשחל בחול יאמר י"ג מדות רבש"ע". והעיקר, שכ"ה להדיא בשיחת ליל הושענא רבה תשנ"ב (מסרט הקלטה). [והנרשם בס' התוועדויות במקומו להיפך – אינו בהקלטה. אלא שלפנ"ז בהקלטה באו הדברים סתומים קצת. ויש ללמוד הסתום מהמפורש].

עוד מקורות וטעמים בזה – ראה במילואים (מא).

517) ביחיד יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע, פרשת שמיני. אבל אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט, וכנזכר לעיל בערב שבת.

קדשך, וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. דין הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ: ברכת כהנים. ראה פרטי דינים ביום ראשון של פסח.

אומרים "ולקחת סולת"[518]. שש זכירות.

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים. [לחם הפנים אינו יכול להיות חמץ, כי אם מצה ("חלות מצות")[519]].

הלכתא למשיחא: אין מקריבים "שלמי שמחה בשביעי של פסח (צ"ע) לפי שבחינת השמחה של שביעי של פסח גדול כ"כ שאינו יכול לבוא לבחינת התגלות בבחי' פנימית שהוא בחי' אכילה" - לקוטי תורה ד"ה ששת ימים הב'. ואמר כ"ק אד"ש שה"צריך–עיון" הנכתב בסוגריים הוא מאדמו"ר הצמח צדק[520].

סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש[521]. אתקינו ליו"ט[522]. אלה מועדי. סברי מרנן. בורא פרי הגפן.

מצות שמחת ועונג יום טוב – פורטו לעיל ביום ראשון של פסח.

ברכת המזון כדאתמול.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (**4:16** לערך), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך].

מנחה: ואני תפלתי כבכל שבת. קריאת התורה (פ' שמיני). מנחה של שלש רגלים עם ההוספות של שבת[523]. אין אומרים צדקתך. אין אומרים פרקי אבות עד שבת שלאחר הפסח.

תהלוכה: בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שביו"ט הולכים לבקר בנ"י שבבתי־כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבנ"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים. להלן לקט חלקי מביטויים אלו[524]:

- "דאס איז דאך מיינע א שליחות".
- אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק הי' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.
- רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.
- ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדרך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגליים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.
- ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל.
- אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל

518) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

519) ראה מנחות נב, ב (במשנה). רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ב הי"ט. וראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

520) שקו"ט בזה בריש שו"ת דברי נחמיה חאה"ע בליקוט. ונתבאר בארוכה – בשיחת אחש"פ תשכ"ד.

521) ושם נתפרט: אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 57 בהערה).

522) ראה בהערה בסעודת הלילה.

523) בנוגע אמירת "שבתות... בם" ל' רבים (כבנעילה) – ראה במילואים (מב).

524) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.

❍תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.

❍אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.

❍ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

❍שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.

❍יתכן שמקום זה ממתין משׁשת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.

❍אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.

❍לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

❍שיהי' באופן דמתניכם חגורים, לבוא בזמן, ניט פארשפעטיקן.

❍זכות מיוחדת לההולכים רחוק.

❍המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.

❍בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.

❍אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.

❍כשלא מניחים לדבר, אין להתייאש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

❍אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים ניגשים אליו, מען גיט אים א פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק . . . כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור דהמשלח . . . שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג [ובקביעות שנה זו – ה"ז גם הכנה משבת ליו"ט] עד צאת הכוכבים בשעה **8:23** ואמירת "ברוך המבדיל וכו'", או "ותודיענו" בתפלת ערבית, כדלהלן. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור[525]. אין להוציא בשר מבושל וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[526].

מוצאי שבת קודש, ליל כ"ב ניסן, ליל אחרון של פסח, שבעה לעומר

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (וכן לפני הכנה ליום טוב, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין

525) ראה לעיל בהערה ביום א' דפסח.

526) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקג ס"ג. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

קודש **לקודש**" (בלא שם ומלכות[527]).[528]

הדלקת נרות אחרי צאת השבת – **אחרי השעה 8:23** מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להדליק הגז וכיו"ב מערב שבת, אפשר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי. למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין מקום וסיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות: ברכת להדליק נר של יום טוב. **ואין אומרים** "שהחיינו". פרטי דיני הדלקה בליל יום טוב – פורטו לעיל בליל א' דחג הפסח.

ערבית: שיר המעלות. מעריב לשלוש רגלים. **ותודיענו.** אין אומרים הלל. ספירת העומר[529]. טעה ולא אמר ותודיענו ראה בטבלא שבסוף הלוח.

קידוש: בקביעות שנה זו, בליל האחרון של חג, שהוא גם מוצאי שבת, צריך גם להבדיל, וממילא סדר הקידוש הוא יקנ"ה- יין קידוש נר הבדלה. קידוש הלילה כבליל א' דחג הפסח חוץ מאמירת שהחיינו (זמן), שהרי אין אומרים שהחיינו באחרון של פסח. לפרטי דינים, ראה לעיל ליל א' דחג הפסח.

באחרון־של־פסח מאיר גילוי הארת משיח.

בשיחת אחש"פ תשד"מ: באחרון של פסח ראו אצל רבותינו נשיאינו גילויים נעלים ביותר כו', כולל הגילוי שהי' בתומכי תמימים בליובאוויטש באחרון של פסח דשנת תרס"ו, כידוע ומפורסם. והנה, מה שנעשה אצל הרביים בחדרם אין אנו יכולים לדעת, מלבד מן המעט שגילה וסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. אמנם, באחרון של פסח ניתן הי' לראות גילויים נעלים כו' יותר מבשאר ימי הפסח[530].

בסעודת ליל אחרון של פסח נוהגין לאכול שרויה וכן בסעודת יום אחרון של פסח. **ומהדרין** לשרות. בלקוטי שיחות[531]: מ'האט געזען די הנהגה פון רבותינו נשיאינו אז זיי האבן מדייק געווען לשרות בכל מאכל ומאכל. ונתבאר שם בארוכה. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ח: ולא רק פעם אחת, כי אם ריבוי פעמים, "מ'האט געהאלטן אין איין בראקן", בכל מאכל ומאכל, הן בדגים והן במרק, וכיו"ב, ללא כל נפק"מ בסוג המאכל, כלומר, גם מאכל שבמשך כל השנה אין רגילים לשרות בו מצה וכיו"ב[532]. ובר"ד משיחת ש"פ קדושים תשמ"א: געגעסן דגים – האט מען געגעסן שרוי', מרק ("סופ") – געגעסן שרוי', בשר – געגעסן שרוי', וכיו"ב. דעמולט האט מען ניט נאר מתיר געווען עסן שרוי', נאר מ'האט מזכה און מחייב געווען עסן שרוי'. ובר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב: אזוי האב איך געזעהן בא כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז וואו נאר ער האט געקאנט האט ער ספעשעל אריינגעבראקט מצה, אין די פיש, אין די זופ – ניט באגנוגענט זיך מיט די קניידלאך וואס אין די זופ, אין די פלייש – די לחלוחית וואס אין די פלייש, און אין די קאמפאט.

קניידלאך: מנהגנו שאוכלים קניידלאך (ובלשון אדמו"ר הזקן "עיגולים[533]").

מה שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאד, וחוזרין וגובלין אותו במים חמין ובשומן ומי ביצים, ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה, וכשלשין ועושין אותן כעיגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך) ואין עליהם תואר לחם אפוי, מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם, ואפילו לא נתבשלו אחר כך בקדירה אלא טיגנם במשקה.

527) אם טעה ואמר בשם ומלכות ללא כוס חוזר ומבדיל על הכוס.

528) טעתה והדליקה נר לפני שאמרה המבדיל ולא אמרה ותודיענו – תאמר מיד אחרי ההדלקה לפני הברכה – ראה בדיני ליל א' דיו"ט בהערה.

529) ובשיחת ליל ערב חגה"ש תשל"ט (ע"פ סרט הקלטה), שיש לחשוב או לומר האותיות שבר"ת באנא בכח, ונוטה יותר לאמרן. ומשמעות הדברים דקאי בסופי השבוע. [ומש"כ שם בשיחה שלא שמע הוראה מכ"ק מו"ח אדמו"ר עד"ז – אף שנמצא כבר בהיום יום כ"ד אד"ש – לכאו' הכוונה, דשאני הכא, שנוגע להמספר דמ"ט ימים, שבל"ז חסר].

530) ועיי"ש שעניינים אלו שייכים לכאו"א מישראל.

531) כרך כב ע' 31 ואילך.

532) ונתבאר שם הענין בזה, להורות על תנועה שלמעלה ממדידה והגבלה, עוד פעם ועוד פעם בלי מספר כו', שכן אף שבודאי נעשה הדבר במספר ובהגבלה, הרי זה רק מפני שבעוה"ז הגשמי לא שייך שיהי' הדבר באופן של בלי מספר, אבל מצד פנימיות ואמיתת הענין הרי זה ענין של בלי גבול כפי שנמשכת בעניינים של פועל ממש עד לאכילה ושתי' כפשוטה.

533) נתבאר בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ז.

בכמה שיחות קודש[534] שבנוגע לשאר ההידורים דפסח (מצה שמורה וכיו"ב) הי' הדיוק בזה באותו התוקף כבכל ימי הפסח.

במים אחרונים שוב מעבירין המים על השפתים.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן ליו"ט.

יום ראשון, כ"ב ניסן, אחרון של פסח, שבעה לעומר

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת שמיני בפעם השני'.

ע"ד ההוראה בקביעות שנה זו מיום ראשון פרשת שמיני והשייכות לאחש"פ – ראה בהערה[535].

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:30**.

שחרית לשלוש רגלים. חצי הלל. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

מוציאין שני ספרי תורה. י"ג מדות ו"רבונו של עולם"[536]. קריאת התורה. "כל הבכור" – בספר הראשון, "והקרבתם" – בספר השני.

הפטרה: מפטיר "עוד היום בנוב לעמוד וגו'" לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב. הטעם הפנימי, לפי שבהפטרה זו מבואר נצחונו של חזקיה שביקש הקב"ה לעשותו משיח ובאחרון של אחר קריאת התורה והפטרה: הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד[537]]. מדייקין[538] לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור[539].

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו[540].

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

אשרי. יהללו. חצי קדיש. מוסף לשלוש רגלים. אומרים פסוקי מוסף לימים אחרונים של פסח ("והקרבתם").

534) ובשיחות קודש שהיו בזה שינויים במשך השנים. ואכ"מ. וראה סה"ש תרצ"א ע' 215 והנסמן שם.

535) ראה בארוכה שיחת אחש"פ תשל"ז.

536) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

537) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

538) ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (וראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סקי"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

539) אבל מה "שנוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

540) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תשט"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תש"ל. וכ"כ בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לז, א). משמרת שלום קודינוב מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

קידוש: אתקינו סעודתא. אלה מועדי, בורא פרי הגפן.

ב'לוח היום יום' לאחרון של פסח[541]: "ביום: מהדרין לקדש, אחר כך מתפללין תפלת המנחה ואחר כך סעודת יום טוב". בפועל אין נוהגים כן[542].

ברכת המזון כדאתמול.

מנחה: תפלה לשלש רגלים.

סעודת משיח

הבעל שם טוב היה אוכל ג' סעודות באחרון של פסח.

סעודת אחרון של פסח היתה נקראת – אצל הבעל שם טוב – משיח'ס סעודה.

סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר הבעש"ט באחש"פ היה אוכל ג' סעודות, וסעודה השלישית (שהיתה לפנות ערב) היתה נקראת "סעודת משיח", כי באחש"פ מאיר גילוי הארת משיח.

ב'לוח היום יום' לאחש"פ: בשנת תרס"ו התחיל הסדר, אשר תלמידי תומכי תמימים יאכלו יחד בחה"פ בהיכל הלימוד. . סעודת אחש"פ אכל אאמו"ר [מוהרש"ב] ביחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ארבע כוסות. ואמר אז: דאס איז סעודת משיח. ובלקוטי שיחות[543]: מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם, עבור כל השנים[544].

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים מצה[545] (לפחות בשיעור "כביצה"[546]), שותים ד' כוסות, ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם[547].

מברכים בורא פרי הגפן על יין שבתוך הסעודה. אבל אין מברכים על כל כוס וכוס[548].

בכמה שיחות ניתנו הוראות שונות בנוגע לשתיית ד' כוסות בסעודה זו. להלן, ליקוט **חלקי** משיחות הנ"ל:

---

541) וב'ספר המנהגים – חב"ד' ע' 43.

542) ונתבאר בעת סעודת ליל שש"פ תשכ"ט.

ולהעיר, שכן נהגו בליובאוויטש גם בשמח"ת (וראה ר"ד בעת סעודת אחש"פ תש"ל). וכנראה בכדי להמשיך ההתוועדות לתוך הלילה.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בכל שויו"ט. וקיים בזה ג' סעודות – ראה לקו"ש חכ"א ע' 84 הע' 7. ואולי, זוהי ג"כ הסיבה להידור בזה באחש"פ. ולהעיר, עפ"ז, שסעודת היום היתה סעודת משיח. אבל, בזמנינו נהוג שבלא"ה נוטלים ידים עוה"פ לפני השקיעה עבור סעודת משיח. ולהעיר ממשנ"ת בשיחות קודש במעלת סעודה זו, סעודה שלישית, ושאוכלים בה רק מצה (ולא בשר ודגים וכו' – ראה שיחת אחש"פ תשמ"ו).

543) כרך ד ע' 1299 (משנת תשט"ז).

544) וראה בלקוטי שיחות כרך ז ע' 277, מדוע נתחדשה הוראה זו דווקא בשנת תרס"ו. ובאג"ק חי"ג ע' קכא: בענין אחש"פ וד' כוסות – נתבארה דעתי בהתועדות דש"ז [תשט"ז] אחש"פ שעתה שייך זה לרבים. ונימוקי בארוכה אז. וראה ר"ד ליל אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ז ויום אחש"פ בעת הסעודה תשכ"ט דיון ע"ד מקור המנהג, ואם נתחדש ע"י כ"ק אד"ש. ובארוכה – בשיחת אחש"פ תשל"ו באופן השתלשלות המנהג, ובההוראה מזה שהתחלת הענין היתה בנוגע לתלמידי הישיבה. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו בשלבי התפשטות המנהג. ובכ"מ. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ז בטעם שאין בזה משום בל תוסיף.

545) ואם קשה לו ליטול ידיו לסעודה עוד פעם, לפחות יאכל מיני תרגימא, כמנהגו בס"ג, או עכ"פ שתיית רביעית יין (שהרי בד' כוסות א"צ לשתות רביעית דוקא). וראה ביומן הנ"ל. ובשיחה שבהערה הבאה: א ברכה אחרונה, ברכת המזון **וכיו"ב**. ועוד בשיחה הנ"ל בטעם הל' "ד' סעודות", לפי שברביעית יין יוצא יד"ח קידוש במק"ס.

546) ולהעיר מר"ד משיחת אחש"פ תשל"ט: עס דארף האבן דעם שיעור כדי מ'זאל קענען מאכן אויף דערויף א ברכה אחרונה, ברכת המזון וכיו"ב. ובר"ד משיחת אחש"פ תשל"ח (נעתק לקמן בפנים): כזית אדער מער פון א כזית וכו'. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ג (נעתק לקמן בפנים): כזית.

547) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט (שחל בחול)– ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א סי"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. ולכאורה כן עולה גם ממשנ"ת בארוכה בלקו"ש חל"ו ע' 79 שהחיוב "כל זמן שהוא סועד" הוא מצד דין בציעת הפת. ושם ע' 81, שגדר החיוב דלח"מ ביו"ט הוא מצד בציעת הפת (ונחלקו אם חיוב לח"מ דיו"ט הוא גם מצד החיוב דסעודת יו"ט). אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

548) טעם הפנימי נת' בשיחת אחש"פ תשל"ז ותשד"מ.

❍להשתדל שיהיה דוקא מיין השייך להנהלת הישיבה. ובכמה שיחות קודש, שהנהלת הישיבה ובאי כוחם יתנו יין על חשבונם לכל המסובים. ובמק"א (בשנת תשכ"ב) שאפשר להקנות להנהלת הישיבה במתנה וליקח מהם.

❍לשתות הד' כוסות שלא בבת אחת, ובבת אחת אינו יוצא, ולהפסיק לכל הפחות בניגון[549]. ובמק"א שאין אומרים שירה אלא על היין, ולכן צריך להיות ביחד עם שתיית ד' כוסות גם ענין של שירה, ובודאי ינגנו ניגון שמחה.

❍לשתות ד' כוסות מלאים דוקא. וניתן להוסיף ולומר לחיים על כוס חמישי. ביחד עם זה, צריך להיות באופן דזהירות משכרות על ידי שתיית רוב כוס וכיוצא בזה.

❍לא שמעתי שיהדרו לשתות כל הכוס, ואפשר לשתות רוב הכוס, ולהוסיף יין עבור כוס הבא[550] (משא"כ בד' כוסות דלילות הראשונים דפסח). ובפרט שיכול לגרום לתוצאות בלתי רצויות, ואפילו אם בטוחים שלא יגרום לכך, לשם מה להיכנס לספיקות. ואם בכל זה יש צורך לשתות בדוקא ד' כוסות שלמים, אפשר לעשות כן ברוחניות, לחזור בע"פ ד' מאמרי חסידות, או ד' ענינים ביינה של תורה.

❍בכמה מקומות נזכר להשלים גם בשבת שלאחרי מכן.

בסעודת משיח נקבע המנהג רק בנוגע לד' כוסות ולא בנוגע למצה ומרור והגדה – ראה בהערה[551].

> בד"ה והחרים תשמ"ט[552]: נוסף על זה שכל העניינים דתורה ומצוות (מעשינו ועבודתינו) מקרבים ומביאים גאולה העתידה, יש סגולה מיוחדת בעניינים אלה השייכים בגלוי יותר למשיח. ומהם, אכילת סעודת משיח באחרון של פסח ושתיית ד' כוסות בסעודה זו. דכמו שד' הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הם כנגד ד' לשונות של גאולה (הגאולה דיציאת מצרים), עד"ז הוא גם בד' הכוסות דסעודת משיח באחרון של פסח שהם שייכים לגאולה העתידה . . זה שבסעודת משיח הוא אותו מספר הכוסות שבלילות הראשונים דפסח הוא לרמז שבכח כ"א מישראל לבוא מיד מהגאולה דיציאת מצרים (ד' הכוסות דלילות הראשונים דפסח) לגאולה העתידה (ד' הכוסות דאחרון של פסח), גאולה בפשטות למטה מעשרה טפחים. ובהערה[553] שם: באמירת המאמר הוסיף כאן בתור ענין בפ"ע: ובודאי שכל אחד ישלים ד' הכוסות, וגם אלה שספק אצלם אם שתו כל ד' הכוסות בכוונה זו (שזה שייך לגאולה העתידה) בודאי ישלימו, דשתיית ד' הכוסות צריכה להיות באופן ודאי וברור, וכאמור, שעי"ז מקרבים הגאולה העתידה. [וראה בשיחת אחש"פ תשט"ז שאף ששתיית יין קשורה עם הנאת הגוף, הרי כיון שמצות לאו ליהנות ניתנו, צ"ל הכוונה בזה רק כדי לקרב ביאת המשיח].
>
> בר"ד משיחת אחש"פ תשל"ו, בנוגע לד' כוסות בסעודת משיח: וויבאלד מ'האט דאס מפרסם געווען איז א ראי' אז דאס איז שייך צו יעדערן וואס האט זיך דערוואוסט וועגן דעם, אדער וואס

---

549) אבל במק"א, שיכולים לשתות ד' כוסות עם הפסקות, או בלי הפסקות.

550) ובר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ד (בהמשך להנזכר שם, שאלו שלא שתו ד' כוסות באחש"פ ישתו עתה, וכדלקמן בפנים): לא' המסובים שהי' קשה לו לשתות יין אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: מצינו שבערב יוהכ"פ יש לאכול מרק ג' פעמים. אמנם כ"ק מו"ח אדמו"ר לא הי' לו פנאי בערב יוהכ"פ לאכול ג' פעמים מרק, ולכן הי' אוכל כף אחת, והיו מוסיפים בצלחתו עוד מעט מרק, והי' נחשב לו לצלחת שני', ואז הי' אוכל עוד כף, ושוב היו מוסיפים בצלחתו, והי' נחשב לו לצלחת שלישית. וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א, שגם בענין הד' כוסות דאחש"פ אפשר לנהוג כן.

551) בנוגע לענין ההגדה – הרי בברכת הקידוש דאחרון של פסח שאומרים "זכר ליציאת מצרים" נכלל כבר ענין ההגדה. ובפנימיות הענינים, ענין אמירת ההגדה ישנו גם בסעודה דאחרון של פסח – ע"י אמירת חסידות (שבימים הראשונים דחג הפסח שעיקר ענינם הוא יציאת מצרים, ואילו הגאולה העתידה היא בהעלם, מסתפקים באמירת ההגדה מחלק האגדה שבתורה שסודות התורה גנוזין בה, משא"כ באחרון של פסח שאז ענין המשיח הוא בגילוי – ישנו הענין דאמירת חסידות בגלוי). ובנוגע למצה ומרור – לפי שכשקובעים ענין מסויים בתור דוגמא להמעמד ומצב שיהי' בביאת המשיח, שאז תהי' הרחבה אמיתית, יש לעשות זאת ע"י ענינים המורים על הרחבה, ולכן לא קבעו בסעודת משיח ענין של מרור, וגם לא ענין של מצה, "לחם עוני", כי ענינים של מרירות ועוני אינם יכולים להיות דוגמא להמעמד ומצב דביאת המשיח. וענין המצה כפי ששייך לביאת המשיח – הוא בבחי' מצה עשירה (ר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ב. ועד"ז בשיחת אחש"פ תשל"ג. ועוד). .

552) ספר המאמרים – מלוקט כרך ג ע' קכח־קכט.

553) בהערה 20.

וועט זיך דערווייסן מארגן אדער היינט ביי נאכט, און אפילו אויב ער וועט זיך דערווייסן מארגן וואס דעמולט איז ניטא דער ענין פון ד' כוסות, ויתירה מזו: אסרו חג טאר מען ניט מרבה זיין בשתיית יין כמבואר אין שו"ע, און ווי ער זאגט אין תניא (פ"ז) אז דוקא בשבת איז מצוה לענגו בבשר שמן ויין ישן, משא"כ בימות החול טאר מען ניט טרינקען א ריבוי יין – אעפ"כ איז די תוצאה פון דעם ענין פון ד' כוסות און סעודת משיח איז שייך בפשטות אויך נאך הבדלה, און אויך מארגן ביז אויף'ן גאנצן יאר ביז דעם פסח הבא עלינו לטובה – אויף מוסיף זיין אין לימוד התורה וכו' ביתר שאת ויתר עז ס'איז דאך איינגעוואוינט צו מסביר זיין יעדען ענין בנוגע לפועל . . . די כוונה בזה איז אז דאס זאל זיין א הכשר צו דעם עיקר וואם קומט דערנאך: מוסיף זיין אין לימוד התורה, נגלה און חסידות אין אן אופן פון מועדים לשמחה, לימוד בשמחה און צוזאמען דערמיט ביגיעה.

בר"ד משיחת אחש"פ תשל"ח: אז מ'עסט צוזאמען מיט משיח'ן און דעם בעש"ט און נשיא דורנו וואס האט געהאט מס"נ אויף הפצת המעיינות, און מ'זאגט מיט א ברייטקייט אז מ'עסט מיט זיי דעם זעלבן כזית אדער מער פון א כזית וכו' . . איז דאך אזוי מבואר אין די שיחות פון נשיא דורנו, ומזה מובן אז אזוי איז דער אמת. ויהי רצון אז דאס זאל ממהר זיין מ'זאל עסן מיט משיח נשמה בגוף, און מ'וועט גיין בעגלא דידן מקבל זיין פני עצמות ומהות (אויף וויפל ס'איז שייכות דער ענין הקבלה דארטן, אבער אויף וויפל דאס איז יע שייך – זאל זיין די קבלה), ובעגלא דידן.

בר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ג: מדגישים שכאו"א מישראל צריך להשתתף בסעודה זו, סעודתו של משיח, וזוהי זכות הכי גדולה עבורו כו', וזאת – מבלי הבט על מעמדו ומצבו, ומבלי לבדוק תחילה את אופן הנהגתו בעבודת ה', כולל הנהגתו ביום זה עצמו, וללא הקדמת תנאים מיוחדים – אלא כאו"א מישראל, בכל מעמד ומצב שהוא, צריך להשתתף בסעודתו של משיח, לאכול כזית מצה, מתוך שמחה וטוב לבב, ועד כדי כך שמדגיש בדיבור שסעודה זו קשורה עם משיח צדקנו!

בלקוטי שיחות[554]: עי"ז גופא מה שבזמן **הגלות** עושים "סעודת **משיח**", שבזה מראים אז אידן אנערקענען ניט דעם גלות – פועלים שבקרוב ממש וועט מען פארברענען די וועגט פון גלות כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר ויתגלה משיח ויוליכנו קוממיות לארצנו.

בר"ד משיחת אחש"פ תשי"ג: די סעודה האט א שייכות צו משיח'ן דארף דאך א ודאי זיין א שמחה גדולה, וואורום איצטער איז אסור לאדם שימלא פיו שחוק, משא"כ אויף לעתיד שטייט אז ימלא שחוק פינו. אזוי האט מען אויך געזעהן בא דעם רבי'ן, אז צו די סעודה (או שאמר אחש"פ) איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, מער ווי א גאנצן פסח, אויסער די ערשטער נעכט צו די סדרים וואס יעמולט איז ער געווען "ספעשיל" אופגעלייגט, ווייל עס שטייט אין כתבי האריז"ל אז יעמולט דארף מען זיין בשמחה, אבער בכלל אין פסח, איז אחרון של פסח געווען א שמחה מיוחדת. זאגט לחיים, זאגט א פריילעכן ניגון!

בר"ד משיחת אחש"פ תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר הנהיג לרקוד באחרון של פסח ריקוד של משיח ("משיח'ס טאנץ"). מאמר זה – "משיח'ס טאנץ" – אפשר לפרש בשתי אופנים: (א) ריקוד ששייך ומהוה הכנה למשיח, (ב) ריקוד שמשיח עצמו משתתף בו. וכיון שהדבר תלוי בנו איך לפרש, נפרש כפי שכדאי לנו ("ווי עס לוינט אונדז") – כפירוש הב' – **שמשיח נמצא כבר ומשתתף ורוקד יחד עמנו הריקוד שלו**... ולכן, ינגנו עתה ניגון שמח – "ניע זשוריצי כלאפצי" ותחילה ינגנו הניגון של אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי" [כידוע שאצל כ"ק מו"ח אדמו"ר היו לפעמים מנגנים תחילה ניגון אדמו"ר הזקן ולאחריו "ניע זשוריצי כלאפצי", ולפעמים "ניע זשוריצי כלאפצי" תחילה ולאחריו ניגון אדמו"ר הזקן], וירקדו עם ניגון זה – "ניע זשוריצי כלאפצי – "משיח'ס טאנץ". [כ"ק ארמו"ר שליט"א צוה לנגן "א הארציגן ניגון" בתור הקדמה לניגון אדמו"ר הזקן, ואח"כ ניגון אדמו"ר הזקן, ולכפול בבא הרביעית ח' פעמים. ואח"כ אמר:] עתה ינגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", בשמחה רבה, ומתוך ריקוד – "משיח'ס טאנץ". ובהתאם לב' הפירושים הנ"ל – יצייר כאו"א לעצמו, שמשיח שנאמר בו "ירום ונשא וגבה מאד", למעלה גם מאדה"ר (ואפילו כפי שהיה קודם החטא) – רוקד יחד עמנו, וגם, שריקוד זה הוא הקדמה ויש לו שייכות למשיח. [ניגנו "ניע זשוריצי כלאפצי", וכ"ק אדמו"ר שליט"א רמז בידו הק' שכאו"א ירקוד במקומו, וגם כ"ק אדמו"ר שליט"א רקד על מקומו בשמחה עצומה].

בכמה שיחות קודש נזכר המנהג לנגן "האפ קאזאק" באחרון של פסח.

554) כרך ז ע' 274.

מי שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה [וכמובן, לא בכלים של פסח] אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל לפי שאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה כלל. ומזכיר בברכת המזון "ביום חג המצות הזה" (אא"כ הבדיל, קרא ק"ש[555] או התפלל ערבית). [נתבאר בלקוטי שיחות[556]. אבל בהנחה משיחה הנ"ל: איך האב דאס אבער פריער ניט געוואלט זאגען, ווארום דעמאלט וואלט מען מיר מזמין געווען צו דעם, און ביי רבותינו נשיאינו האב איך ניט געזען מען זאל זיך אזוי פירן, אבער ע"פ דין מעג מען עסען חמץ כסעודת שלמה בשעתו פאר ברכת המזון, מתוך שמחה וטוב לבב].

בר"ד משיחת אחש"פ תשד"מ: ההוראה מאחרון של פסח, הממוצע בין חג הפסח לימי החול שלאחריו, שענינו לפעול חיבור בין חג הפסח לימי החול, עי"ז שמשפיע וממשיך את כל העילויים וההפלאות דחג הפסח על כל השנה כולה. ולכן אין ליהודי ליפול ברוחו כו', בידעו שכל עניני חג הפסח נמשכים על כל השנה כולה.

בשיחה הנ"ל: מצינו דבר פלא בהנהגת רבותינו נשיאינו, שמאמרי רבותינו נשיאינו שנאמרו באחרון של פסח, הנה רובם ככולם אינם שייכים להמשך המאמרים דתקופה זו. המאמרים דימים ראשונים דחג הפסח, וכן המאמר דשביעי של פסח, ואפילו המאמר בשבת שלאחרי חג הפסח, הם בהמשך אחד, משא"כ המאמר דאחרון של פסח – הנה רובם ככולם של המאמרים הם ענין בפ"ע ואינם שייכים ל"המשך". ויתירה מזו, כאשר הי' נהוג שהרביים היו נותנים את ה"כתב" לאחרי אמירת המאמר – הנה, בנוגע למאמרים דימים ראשונים וכן שביעי של פסח היתה ההנהגה ע"ד הרגיל, משא"כ בנוגע למאמר דאחרון של פסח, שברובם ככולם לא ניתן ה"כתב" ע"י הרביים, ולכן ממאמרים אלו ישנם רק הנחות שנכתבו ע"י החסידים וכיו"ב (כפי שרואים בפועל בכל ספרי המאמרים שנדפסו). ויש לומר א' הטעמים לכך: כשם שיום השמיני דפסח הוא יום בפ"ע שלמעלה משבעת ימי ההיקף, שמיני מלשון שומן וכו' – מתבטא הדבר גם בעניני התורה דיום זה (ואדרבה – "אסתכל באורייתא וברא עלמא"), שמאמרי החסידות שנאמרו ביום זה הם ענין בפ"ע, כך שאינם מוכרחים לבוא בהמשך לשאר המאמרים דהתקופה זו. וכמו כן בנוגע לנתינת הכתב דמאמר זה – שלהיותו ענין בפ"ע באופן נעלה יותר כו', הרי לאו דוקא שיבוא במדידה והגבלה דאותיות הכתב וכו'.

מוצאי יום טוב בשעה **8:24**.

ניתן ליהנות מהחמץ הנמכר לגוי **מיד** במוצאי החג, ואין צורך לחכות. מאז ומתמיד נוהגים הרבנים חברי הבד"צ לצאת באמצע ההתוועדות ב–770 כדי לקנות את החמץ מהגוי מיד במוצאי החג.

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, ושם בקשר להתוועדות קודש זו, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בתפלת ערבית: "מוריד הטל", "אתה חוננתנו", "ותן ברכה". אחר שמו"ע, קדיש שלם. ספירת היום ("שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר"). עלינו.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. שכח להבדיל במוצאי יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום שני, כ"ג ניסן, אסרו חג הפסח, שמונה לעומר

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:29**.

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל[557].

555) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.
556) כרך כב ע' 36 (משיחת אחש"פ תשכ"ז. ועוד).
557) וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, וספק ברכות להקל[558].

תזכורת: ברכת האילנות (למי שעדיין לא בירך בתחילת החודש).

בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱ־לֹקינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם.

חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל לפי שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו על כל אדם. ולא עוד אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח אף על פי כן אסרוהו בהנאה. אבל חמצו של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה.

להסיר מכשול: אין לקנות בחנויות של יהודים שלא מכרו חמצם לפני הפסח.

למען דעת: ישנם מוצרים רבים שנמכרים בסופרמרקטים עם תוית "אפוי אחרי פסח" וכדומה. כמה תוויות מציינים אפילו שהמוצר נאפה מקמח שנטחן לאחר פסח. הסיבה לתוויות אלה היא כי יש אנשים הנזהרים לא למכור חמץ גמור למשך הפסח, ולכן הם גם לא רוצים לקנות חמץ כזה לאחר פסח מאת מוכר שמכר אותו. עם זאת, המציאות היא כי אין חשש הלכתי במכירת חמץ גמור, וכל שכן שאין שום דבר לא בסדר עם קניית מוצרים שנאפו לפני פסח, כל עוד הם נמכרו בצורה הלכתית נכונה. במקרים רבים, יתכן כי למרות ההבטחות, פריטים אלה נאפו למעשה לפני פסח, ואם אכן הם היו אפויים לאחר פסח, לעתים קרובות הבצק היה מוכן הרבה לפני פסח ורק אפוי אחרי פסח, אשר אינו עושה הרבה הבדל מנקודת מבט הלכתית. ברוב המקרים, הקמח היה טחון לפני פסח – וקמח הוא לעתים קרובות חמץ גמור; גם אם הקמח היה טחון אחרי פסח והבצק הוכן אחרי חג הפסח, מוצרי המאפה כמעט תמיד מכילים תוספת גלוטן, משפר אפייה ותוספות רבות אחרות, כולן חמץ גמור שהיו ברשות המאפייה לפני פסח. כמובן, כיון שכל הרעיון "אפוי אחרי פסח" לא מושרשת בהלכה, לא צריך להיות מודאג לגבי קמח או תוספים. יצוין גם כי ספקים רבים מוכרים את המוצרים "אפוי אחרי פסח" מיד לאחר פסח, ומוציאים את מוצרי "פסח" לשבועות הבאים[559].

כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתיה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ואין מתענין תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה [באסרו חג הפסח] אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")[560].

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחרי ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג וה בכל שאר

558) ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

559) והארכנו בהסברת החומרא ושלילתה כנחלת הכלל במ"מ וציונים להלכה יומית אות רפח.

560) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

> מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ו בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשסיפרתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?

נוהגין במדינות אלו שבכל חדש ניסן אין אומרים תחנון ולא והוא רחום בב' וה' ולא צו"צ [צדקתך־וצדקתך־צדקתך] שבמנחה בשבת ואין אומרים אב הרחמים [ומנהג ספרד שאין אומרים למנצח ינענ ולא תפלה לדוד] ואין אומרים צדוק הדין ואין מספידין ואין מתענין בכל חדש ניסן אפילו תענית יחיד ואין מתענין אפילו בערב ר"ח אייר ואפילו תענית יום שמת בו אביו ואמו (שקורין יאר צייט) אין מתענין בכל החדש.

נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת שמתאבלין על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו. אבל מותר לעשות שידוכין בלא נשואין ומותר ג"כ לעשות סעודה לאחר השידוכין אבל לא יעשו ריקודין ומחולות ואין צריך לומר שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות אבל מותר לעשות סעודת הרשות כגון שמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחות יתירות.

נוהגים שאין מברכים שהחיינו[561] בימי הספירה, מלבד ביום השבת, ובל"ג בעומר.

> בהנחה משיחת ש"פ אחרי תשי"א: כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג לברך (בתקופה זו) קיץ בריא ("א געזונטן זומער"). – בשנים הראשונות היה נוהג להקדים ולומר שבפולין נוהגים לברך קיץ בריא, אבל בשנים האחרונות לא היה אומר הקדמה או אמתלא, אלא היה מברך בפשטות: "קיץ בריא". ויש להוסיף, שהכוונה בזה היא לא רק בנוגע לענינים גשמיים, אלא גם בנוגע לענינים רוחניים: בנוהג שבעולם – וכן הוא גם אצל בנ"י – שבימות הקיץ עוסקים בענינים של הבראת הגוף. וכיון ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא" (כפס"ד הרמב"ם), מובן, שהבראת הגוף בימות הקיץ צריכה להיות באופן שיתוסף גם בנוגע לענינים רוחניים. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) קיץ בריא בגשמיות וברוחניות.

א געזונטן זומער!

---

561) בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 745: על פרי חדש. [ולפנ"ז שם: יש מקומות שנוהגים לברך שהחיינו על פרי חדש, אבל לא על בגד חדש, ותלוי במנהג המקום]. ובהמשך: אמנם, אלה הנוהגים לברך גם בימי הספירה – בודאי אין למנוע מהם כיון שנהגו בכך, ואדרבה – ימשיכו ויברכו.

הלכתא למשיחא – נספח

רשימת שינויים בליל הסדר בימות המשיח[1]

סידור הקערה: בזמן שבית המקדש קיים צריך להביא גם את הפסח שיהא לפניו בשעת אמירת ההגדה[2]. בשו"ע אדה"ז - לא הובא שצריך להביא בשר חגיגה **בשעת אמירת ההגדה**[3].

[באם הפסח מוגש חם לשולחן, מומלץ לעטוף את הפסח שבקערה בעטיפות חד פעמיות, לפי שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן].

בזמן הבית מביאים שני תבשילין (זרוע וביצה) מלבד טהורים בריאים שנמצאו בירושלים ונמנו על הפסח שמביאים הפסח עצמו.

לפי כמה דעות, יוצא שהחייבים בקרבן פסח, משתמשים למצה העליונה משלשת המצות בקערה ("כהן") בסופגנין [ראה לקמן].

סימני הסדר: ראה להלן ב"רחצה" לשינויים בסדר הדברים.

ורחץ: בנטילת ידים לכרפס, לכמה דעות, בזמן הבית נוטל ידיו ומברך (אף לפחות מכזית).

כרפס: מכוון בברכת בורא פרי האדמה להוציא רק המרור של כורך [כדלקמן, דמשמע שאוכלים מרור רק בכריכה].

יחץ: לכמה דעות, מניח חלק הגדול ל"כורך" וכורכו במפה ומניחו בין הכרים, והקטן יניח בקערה לשם מצות הגדה על המצה.

מגיד: מצות סיפור יציאת מצרים היא גם לימות המשיח[4].

אין אומרים "הא לחמא עניא" בזמן הבית, או עכ"פ אומרים בשינוי נוסח [וי"א שאומרים "כל דצריך ייתי ויפסח" מבעוד יום. ושקו"ט בזה בשיחות קודש. בנוגע לאמירת "כל דכפין וכו" - ראה הנסמן בהערה[5]].

בנוסח "מה נשתנה" שואל: "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי".

בקטע "יכול מראש חודש", אומרים: "בשעה שיש פסח מצה ומרור מונחים לפניך"[6].

בנוגע לדרשת "ארמי אובד אבי", שי"א שבזמן הבית מסיים ודורש גם פסוק "ויביאנו אל המקום הזה" שבסוף הפרשה - ראה בהערה[7].

---

1) "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים". וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 434 הערה 66 על אפשרות לאכול מן הזבחים והפסחים שהקריב אליהו הנביא.

פרטי דיני שחיטת, הקרבת וצליית הפסח, לא נזכרו כאן כ"א השייך ללי הסדר במיוחד. רשימה **חלקית** בלבד, ובכמה פרטים – **כמה וכמה** דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרץ ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות, ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

עוד שינויים מחמת שלעת"ל הלכה כב"ש – נט"י לפני קידוש ("רחץ" ואח"כ "קדש"), בקידוש – ברכת היום (מקדש ישראל והזמנים) קודם לברכת היין (בפה"ג), ואין אומרים בהלל שבמגיד "בצאת ישראל" רק אח"כ בהלל.

2) וצ"ע באופן סידור הקערה, בפרט לדעת האריז"ל שהוא ע"פ סדר הספירות.

3) וראה יבין שמועה להרשב"ץ מאמר חמץ ספכ"ו.

4) וי"מ שלכו"ע (גם לבן זומא) מזכירין יצי"מ לימות המשיח. וראה סה"ש תשנ"ב ע' 247 הע' 32. ובכל אופן, בפשטות ההלכה כחכמים. אבל לכמה דעות הלכה כב"ז (וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצוה עלינו, בא"ד ואף שמצוה, אות ו – ע' טו).

וכש"כ בנוגע לסיפור יצי"מ בליל פסח, שנמנה במנין המצוות, וממילא בהכרח שלא תתבטל (אלא שיש מהראשונים שלא מנו מצות סיפור יצי"מ). וכ"כ בחזון יחזקאל ברכות פ"א הי"ב. (וראה בשיחת י"א ניסן ואחש"פ תשמ"ב). וראה גבורות ה' למהר"ל פנ"ג. וכ"מ בפשטות בהגש"פ שם. וכ"ה בכ"מ שמצות סיפור יצי"מ דנפקא לן מקרא ד"והגדת לבנך" ל"ש לפלוגתת חכמים וב"ז. (ודלא כשו"ת שאילת דוד או"ח ס"א). וכ"מ ברמב"ם הל' חומ"צ פ"ח שהביא סדר עשיית המצות בליל ט"ו בזמן הבית, ונכלל שם גם סיפור יצי"מ (את"ל בדרכו של הרמב"ם שהעתיק הלכות שבזה"ב רק כשהוא גם הלכתא למשיחא לעת"ל) – ראה מנ"ח מ' רמו. שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. דברי ישראל ח"א סמ"ז בשם החת"ס. ובכ"מ).

אלא שבכ"מ הקשו דמסברא היינו הך. גם בשו"ת הרשב"א החדשות סשס"ח משמע קצת דהא בהא תליא. וכ"מ באברבנאל בפי' ההגדה ד"ה הא לחמא ובברכת אשר גאלנו. וראה ישועות משיחו ח"ב פ"ד.

ונפק"מ גם בנוגע לקידוש שבליל פסח אומרים גם לעת"ל "זכר ליציאת מצרים", ובפרט שי"א שיוצא בזה יד"ח סיפור יצי"מ.

5) ראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 בהערה.

6) כ"ה בכ"מ בראשונים. ולהעיר מכלי יקר בא יב, כו.

7) כ"כ בשו"ת מלמד להועיל ח"ג סס"ה. מאיר עין על סדר והגש"פ ע' 51. והחרו החזיקו אחריהם כו"כ. וראה הנרשם בפסח דורות תבורי ע' צז הע' 2. (וא"ש גם בל' הרמב"ם שהקדים וכתב "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות". וכן העירו על השינוי בלשונו "כל הפרשה", וכ"ה בנוסח המשנה בירושלמי וברי"ף, ולא כבמשנה שבבבלי "כל הפרשה כולה". אלא שבכמה כת"י ליתא. ולכאו' יש לקשר גם עם הדעות ששותים כוס חמישי כנגד "והבאתי". וראה דעת זקנים לבעה"ת בא יב, ח. אבל לשאר הדעות אינו שייך לד' הכוסות – ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ו ע' 44 הע' 16. וראה גם תורת למשה לחת"ס ס"פ שלח ד"ה מקושש. ד"ה וידבר אלקים תשי"ד. וראה הנסמן בהגדה שלימה כשר במבוא ע' 94. כרם אליעזר רבינוביץ פסח סי"ב. אלא שלא נתפרש בשום מקום שינוי במספר הכוסות בזה"ג מזה"ב. (אמנם, בנוגע לגאולה העתידה – ראה להלן). ואדרבה, י"א שד' כוסות נתקנו רק בזה"ג. וכ"מ בירושלמי פסחים פ"י ה"א בדעת ר' לוי שהן כנגד ד' מלכיות. וראה הר המלך ח"ח הל' חומ"צ פ"ח ה"י. אבל ברמב"ם נזכרו כל

הכוסות כחלק מסדר ההגדה בזה"ב, וכן גם במשנה, ובחדא מחתא עם שאלת כולו צלי. וראה הגדה שלימה שם ע' ריח).

אבל ראה הגהות יעב"ץ פסחים קטז, א ש"כל הפרשה" לאו דוקא. וראה ניצוצי אור שם, שהוא אשיגרא דלישנא במשנה בכורים פ"ג מ"ו. ובהכרח לומר כן שהרי בודאי אינו קורא פסוק ד"ועתה הנה הבאתי את ראשית גו'". ומדוייקים הדברים, שבחל' בכורים פ"ג ה"י כתב הרמב"ם בשינוי "שגומר כל הפרשה עד אשר נתת לי ה'", והיינו דלחלק בא דהתם באמת גומר כולו (זולת המשך הכתובים שאינו בכלל "וענית ואמרת", מתיבות והנחתו גו' כפשוט. אמנם, ילה"ע שבב"מ משמע שמשלימים אח"כ ואומרים גם פסוק "השקיפה" שבידוי מעשרות – ראה תנחומא ר"פ תבא (אלא ששם לא נזכר להדיא שאומרים כן. ויש שהעתיקו בטעות "ואומר השקיפה" ולא "שנאמר השקיפה"). וכ"כ להדיא בבפרישה או"ח סי' קכח סק"א. ולכאו' כ"מ בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קלב "ולבקש ממנו להתמיד הברכה", וכעי"ז בחינוך מ' תרו. (אבל בחינוך גופא כתב שקורא עד הנה הבאתי גו'", והביא ד"ז רק בשרשי המצוה). וראה גם רבינו בחיי תבא כו, ב. וגם בבעה"ט משפטים (כב, כז) משמע שקרא דהשקיפה שייך למקרא בכורים. ולהעיר שבב"מ נקרא "וידוי בכורים". ושקו"ט גם משום בל תוסיף. וראה בזה כלי חמדה תבא ע' רנח סק"ג. רשימות חו' קעה. והאריכו בזה. וראה שיח שלום (רוטלוי) ר"פ כי תבא, ודברו דחוקים למעיין. ואכ"מ).

גם צ"ב דאי איתא שיש חילוק בדבר בין זה"ב לזה"ג, הו"ל להרמב"ם לאפלוגי בהדיא. ולהעיר גם מל' הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג דקאי בזה"ז, ועכ"ז כתב "עד שגומר דרש פרשת אדמי אובד אבי כולה". (ולהעיר מהשינוי בהל' חומ"צ פ"ז ה"ד: עד שיגמור כל הפרשה, ובפ"ח ה"ג: שגומר דרש פרשת אדמי אובד אבי כולה).

וראה ביבין שמועה לרשב"ץ בפי' ההגדה ד"ה כמה מעלות (והובא בלקו"ש חי"ז ע' 79 הע' 20), אף דס"ל שגם קרא ד"ויביאנו" בכלל "מסיים בשבח" כתב שמזכירים שבח ההבאה לא"י באמירת "כמה מעלות טובות". (וא"ש לגירסת הרשב"ץ שבמכילתא, שנמצא שם גם פיוט דיינו, ראה אצלו במגן אבות פ"ג מי"ד. וכ"ה בהמנהיג ס"ג. וכ"מ קצת בראב"ן בפי' ההגדה בד"ה ארמי. אבל בשבה"ל בפיוט הנ"ל משמע שנתחבר אחר החורבן. ובז"פ לאברבנאל, הובא בהגש"פ עם לקו"ט פיסקא כמה מעלות, שוחיברו ר"ע). וראה גם הגש"פ חלקת מחוקק (פראג, שס"ו) שכ"כ מד"ע. אלא שנוסח הנ"ל אינו ברמב"ם (אף שנהג לומר כן, ראה מער"ק נוסח ההגדה בשם הר"א בנו של הרמב"ם).

גם מה שחידש במלמד להועיל שבזה"ב ההתחלה בגנות היא מארמי אובד אבי (ע"פ פירש"י סוטה לב, ב ד"ה גנותו. וראה גם סידור מקור הברכות ע' 96), וה"ט לפי שאז הסיום בשבח הוא ג"כ בפסוקי ארמי אובד אבי, והיינו בפסוק דיביאנו, עיי"ש – לא א"ש ברמב"ם שלא חילק בדבר. ופשטות דבריו שההתחלה מ"עבדים היינו" או מ"מתחילה היו" היא גם בזה"ב. [ואכ"מ בטעם שבכלל דורש ארמי אובד אבי ולא פסוקי עבדים היינו וכדומה]. (אולם, קצת סייעתא לדבריו מלשון הרמב"ם חומ"צ פ"ז שם "והוא שידדוש מארמי" דמשמע שהדברים תלויים זב"ז. וכן מש"כ "וכל הרעה שגמלנו" נמצא רק בפ' ארמי אובד אבי ולא בעבדים היינו. ויש ליישב בקל. ובפרט להשיטות שדרשת ארמי אובד אבי היא היא הסיום בשבח. וראה לקו"ש חי"ז שם הע' 16. וראה גם פי' דברי סופרים (יבורב) להגש"פ בבירור הלכה לרמב"ם שם. משמרת ליל שימורים סל"ה סק"ג).

ואף שיש למצוא סימוכין לדבריו מסדר ר"ע גאון שכתב בסדר הגדה של פסח "ומתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שגומר כל הפרשה וזה הוא גנות" – לא מצינו כן בשום מקום. ובכל הראשונים נראה ברור שאין שייכות בין הדרשה דארמי אובד להתחלה בגנות או להסיום בשבח (ופירשו הא דמסיים בשבח בכמה אנפי, ולא רמזו כלל לדבריו המחודשים במה שנהגו בזה"ב). וגם בדברי רע"ג אפ"ל בדוחק דקאי אשלאחריו – "וזה הוא גנות וכך היא ההגדה והדרישה עבדים היינו וכו'". וכן גם בקטע "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן וכו'" אומרים: "פסח זה שאנו אוכלים על שום מה". אינו מגביה כבש הפסח (לדעת הרמב"ם)[8].

פשטות המשנה דתרתי קאמר, "מתחיל גנות וכו'", וקאי אשלפניו – "לפי דעתו של בן אביו מלמדו", ומוסיף בו' המוסיף "ודורש מארמי". גם צ"ע לפי שבהגדה שלבן ביקש לעקור וכו' איזה גנות יש בזה (ומש"כ רש"י סוטה שם שאביהן לבן הי' רשע, אינו שייך להפי' בהגדה ש"אבי" לא קאי על לבן אלא על יעקב). ובכלל, הדרשה בספרי עה"פ ויבאנו אינו מסוג הדרשות שבנוסח ההגדה.

ונת' בארוכה בדרשה לשה"ג תשפ"ג. ועיקרי הדברים, שבשורת הכניסה לא"י ענין בפ"ע (ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ו שם), ובליל ט"ו שחייב לראות כאילו יוצא כעת ממצרים אין מקום להוסיף ע"ד בשורת הכניסה לא"י שלא היתה בליל ט"ו. ומה"ט, אף שמישך שייכא ליצי"מ, וברי' פסוקים נז' שמטרת היציאה ממצרים להעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ וגו', מ"מ אי"ז שייך להגש"פ, ולכן לא נמצא כלל ד"ז בהגש"פ. (ומה ש"צריך שיאמר ואותנו הוציא משם" – הוא לכלול עצמו בהיציאה, "כאילו הוא יצא ממצרים", ולכן בגמ' לא נז' סיום הפסוק "למען הביא אותנו" (אלא שבפועל מסיים ואומר גם סוף הפסוק דכל פסוקא דל"פ משה ל"פ). ולהעיר מהשקו"ט עד"ז בנוגע להזכרת קרי"ס כחלק מזכירת יצי"מ בכ"י וסיפור יצי"מ בליל פסח. אבל התם שאני שלא נשלמה גאולתן עד קרי"ס).

ולכן, אמירת "כמה מעלות טובות" שנז' בו הכניסה לא"י "לא זכרו [הרמב"ם] בנוסח ההגדה וכו' לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות ולא הכרחי" – מער"ק שם, והוא "מנהג שנהגו כל כל ישראל מדורות הראשונים" – ע"פ שו"ע אדה"ז סתע"ג סמ"ג. ונת', שדוקא אחרי החורבן, ובהתקרב יותר לזמן הגאולה, לא סגי בהזכרת וסיפור יצי"מ לחוד, ללא המטרה והתכלית, הכניסה לא"י בזמן הגאולה, וכסברת דעת זקנים הנ"ל.

8) כ"מ מזה שכתב כן במצה ומרור ולא בפסח. וראה כרוב ממשח לרמב"ם שם. ועוד. והארכנו מזה במק"א (נעתק להלן). וראה עוד תי' בס' והאר עינינו (פרידליס) ע' צ.

אבל בחי' תל' הרשב"א פסחים קיד, א ד"ה ובמקדש מפורש שמגביהו. וכ"מ בפירש"י ורשב"ם ועוד פסחים קטז, ב.

ומועתק בזה שקו"ט עם א' הרבנים שליט"א בדעת הרמב"ם: קראתי מש"כ לפי מיסת הפנאי. ואנא טרידנא במילי דמתא למעלה ראש. ובימים אלו שאין הלבלר יוצא בקולמוסו – אין הזמ"ג להעיר כיד ה' הטובה עלינו – ויסלח לי אדוני לדבר הזה. ואני אמרתי בחפזי, בעטיו של נחש:

במש"כ שאין דרכו של הרמב"ם לכתוב דברים מחודשים – דוחק קצת לומר כן בנדו"ז שכל דברי הרמב"ם בפרקין – בסדר עשיית המצות בזמן הבית – לא נזכרו להדיא בגמ' ומכללא איתמר. זאת ועוד אחרת: שבנדו"ז אי"ז דין מחודש כ"א סדר עשיית המצות ע"פ דברי הגמרא ממש. וד"ל. [ולהערתו: אינו מפורש בגמ' **שבזמן הבית** אינו מגבי', ואדרבה – משמעות הגמ' להיפך ממש, ממש"א שנראה כמקדיש קדשים. והאמת יורה דרכו שכפה"נ להרמב"ם נוסחא אחרת כאן. ואכ"מ].

ובמש"כ שלדעת הרמב"ם שכל חבורה צ"ל בפ"ע א"י הקורא להגיבה הפסח עבור כולם – לו יהא כדבריו (שהחבורות התחלקו לאחרי ההגדה. ואכ"מ) – סו"ס יש מקום שיגבי' הפסח עבור עצמו וחבורתו. ולמה יגרע חלקם כיון שיש עוד חבורה אתו עמו.

ומה גם בנדו"ד שכל עיקר ענין ההגבהה הוא לחבב המצוה כמ"ש בפי' הרשב"ם ועוד – וכ"פ אדה"ז בשו"ע סתע"ג ס"ו – ומה לנו אם אי"ז פסח של המסובים.

ויתירה מזו, שבמאירי כתב שכל המסובים מגביהים הפסח. ועיי"ש שגם לדידי' ההגדה נאמרת ע"י קורא (כבכ"מ בראשונים – ושם, שהקורא מגבי' תחילה) וא"כ שפיר יכול להגבי' פסחו. והמנויים בחבורה אחרת יגביהו פסחם.

בסדר ההגדה להרמב"ם, בזמן הבית, אומר "מרור זה" לפני "מצה זו"[9].

בברכת "אשר גאלנו", מסיים במלים: "והגיענו הלילה הזה לאכול בו [פסח] מצה ומרור.

סדר הדברים מ"רחצה" ואילך[10]: רחצה (על נטילת ידים), **מוציא** ("המוציא לחם מן הארץ", על סופגנין. ויחזיק מצה השלישית בידו (משום לחם משנה)[11]. ואין נזהרין מהפסק שיחה בין "מוציא" ל"שלחן עורך"), **שלחן עורך**, קרבן חגיגה ("על אכילת[12] הזבח", בשיעור כדי שביעה), **כורך** (כזית פסח, כזית מצה[13] [החלק הגדול ממצה האמצעית ("לוי") שהונח בין הכרים[14]]. וכזית מרור מטובל בחרוסת ומנער החרוסת מיד). ומברך "על אכילת פסח, מצה ומרור"[15].

בזמן שהפסח נאכל, גם הפטור מפסח, חייב במצה ומרור מה"ת ואוכלן ביחד בכריכה.

אין מתחילין שולחן עורך באכילת הביצה (שהיא זכר לאבלות החורבן).

ברך: מים אחרונים - גם לעתיד לבא.

הלל: נהגו לאומרו על הגגות. י"א שבזמן הפסח, חייב לגמור ההלל קודם חצות.

בכ"מ משמע שישתו כוס חמישי לעת"ל[16].

פרטי מצות אכילת קרבן פסח ודיניהם[17]

סתם ידים צריכים טבילה לקדשים[18]. מחנכים גם קטנים באכילת הפסח, כל שיכול לאכול כזית צלי. ומותר להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך, אע"פ שלא נמנה עליו, ואינו בר מינוי, כיון שמתכוין לחנכו במצות. בלע כזית קרבן פסח יצא[19]. אכילת כל הקדשים, וקרבן פסח

[ולהערתו: אכן המסובים יוצאים יד"ח מדין שומע כעונה. וכמפורש גם בשו"ע אדה"ז. אבל, מהי השייכות להגבהת הפסח שאין בזה דין שליחות ושומע כעונה וכו'. וכנ"ל, שאין גדר הלכתי בההגבהה כ"א חיבוב המצוה בעיני המסובין. ומאי איכפת לן מזה שא"ז פסחם.

ואדרבה, לדבריו תיקשי לי' בגוף האמירה ד"פסח זה", שהרי לכאו"א מהחבורות – פסח אחר. ואת"ל כדבריו, הרי גם בכוונתו באמירת פסח זה י"ב משום שקר וכו'. ואולי כוונתו דמיחזי כשיקרא. וג"ז צ"ב אצלי.

ובלא"ה, כבר כתבתי שהחבורות התחלקו לפני ההגדה. ומפורש בכ"מ לשון (ודין) חבורה בסיפור יצי"מ ג"כ. וה"נ מסתבר בשכל הפשוט. ועוד, שבהכרח לומר כן להשי' שאמירת פסח מצה ומרור הוא דין בק"פ גופא. ואפושי פלוגתא במציאות למ"ל.

וכבר כתבתי שבד' המאירי נ' ברור שכאו"א הגבי' פסחו. וא"כ הה"נ שי"ל כן להרמב"ם. ולא הבנתי מש"כ גברא אגברא וכו' – שהרי הרמב"ם לא כתב שאין כאו"א מגבי' המצה והמרור (משא"כ הפסח שגם בעה"ב אינו מגבי'). ועיקר כוונתי, שאם חושש ל"שיקרא", הרי אפשר לעשות באופן כזה. וד"ל. (ולהעיר שכמדומני שהרמב"ם לא הביא הכרעה בהפלוגתא אי מצה ומרור לפני כאו"א. ואכ"מ).

ומריש הו"א ליישב דבריו שו"ל שיש דין הגבהה משום "בעבור זה" – וא"כ כשאינו פסחו א"י בזה דין בעבור זה.

אבל לכאו' מ' דלהרמב"ם אין דין אמירת הגדה על הפסח. ולהעיר שלא הביא הנוסחא שפסח מצה ומרור מונחים (ויתכן שזהו רק בנוסח ההגדה דזמן הגלות). ועוד, שמחזירים השולחן לאחרי ההגדה. וא"כ גם המצה אינו מונחים לפניך כפשוטו בשעת ההגדה.

בנוגע לשי' הרמב"ם בפי' "לא יצא יד"ח" – הנה בלקו"ש (בחט"ז ע' 216. חי"ז ע' 79. חל"ב ע' 48) קט בדעת הרמב"ם דהיינו לענין מצות סיפור יצי"מ.

להסברא שא"צ להגבי' מצד הטירחא – מהיכא תיתי שמביאים לפניו הפסח שלם. (אף שכן מ' קצת מהל' "גופו של פסח").

ולהחשש שמא ישבר – לא מצינו בשום מקום שיש איסור וגזירה לטלטל הפסח לאחר צלייתו שמא ישבר.

9) וכבר העיר בזה מהרי"ל בסדר ההגדה. אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ג וכפ"מ שם ה"ד. וראה שו"ת כנסת יחזקאל סי' קי. כתר המלך לרמב"ם שם. ועוד.

10) **כמה** דעות בזה. וי"א כדלקמן. וכן **משמע** דעת אדה"ז.

שיטה אחרת: שמברך על מצה מיד בתחילת הסעודה ועולה לו גם למצה שבכורך. וי"א שאוכל גם בתחילה אחר המצה מהפסח ומברך עליו אז. ועוד כמה דעות בזה. **ואכ"מ.**

11) וי"א שמברך המוציא על פרוסת סופגנין, שברכת המוציא היא על הפרוסה (משום לחם עוני). ולא ימלא כריסו מזה, בכדי שיאכל כזית מצה באחרונה לתיאבון. ולמנהג מדינות אלו שאין אוכלין סופגנין בפסח – על מיני בצקות של נכרים שנאפו לשם פסח אבל אינן שמורות לשם מצה [וכמבואר בראשונים. וראה בספר המנהיג].

12) וי"א: "לאכול".

13) מטובל בחרוסת – ראה צפע"נ על הרמב"ם חומ"צ פ"ח ה"ח (שכ"ה אף לדעת הראב"ד, בזמן הבית). וראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 44 ואילך.

14) וכדאי להשתמש גם בכזית ממצה השלישית השלימה, לקיים בה מצות מצה. ועוד, שי"א שמברך ברכת המצה על השלימה.

15) עוד גירסאות ושיטות: "לאכול"; "פסחים"; "אכילת פסח על מצה ומרור". וי"א שמברך ברכה נפרדת על כאו"א.

16) וכ"כ הדרש והעיון וארא מאמר מג. שופטים מאמר קכט. וראה גם שער ישכר (להרה"צ וכו' ממונקאטש) מאמרי חודש ניסן מאמר ראשון לחדשי השנה אות כד. (אלא שדבריהם הם להסברא שכוס של אליהו שייך לכוס חמישי. ועד"ז כתבו כו"כ. אבל ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 52 ואילך). וכ"ה בכ"מ. ובתיקון שלמה שפריצר דרוש לשבה"ג דרוש סה בסופו, שכוס חמישי הוא כנגד תחה"מ. וראה לבוש סתפ"א ס"א. ולהעיר משיחת ליל ב' דחגה"פ תשכ"ט. וראה גם שיחת ליל י"ב סיון תשד"מ.

ולפ"ז, יאמרו הלל הגדול על כוס חמישי.

וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל – ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וארא ד"ה והוצאתי.

17) ראה להלן – לדיני אכילת קדשים בכלל.

ולפ"ז, יאמרו הלל הגדול על כוס חמישי.

וי"א שיתוספו עוד ב' כוסות לעת"ל – ראה תורת משה לחת"ס ר"פ וארא ד"ה והוצאתי.

18) וכבר העירו (מקדש דוד טהרות סמ"ה) שלא נזכר ברמב"ם (חומ"צ פ"ח) ב"סדר עשיית מצות אלו בליל ט"ו". וראה מה שכתבו ליישב בכמה אנפי בס' והאר ענינו (הנ"ל) ע' פו.

19) מנ"ח מצוה ו. וראה אבן יעקב מעסקין מגילה סי"ז.

וחגיגה בכלל, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים. מותר לטבל קרבן פסח במשקין ומי פירות או "קטשופ" (הכשר לפסח, כמובן), ואדרבה - הרי זה כדרך שהמלכים אוכלים. אבל, כשכורכו עם מצה ומרור אין לעשות כן. בכלל, אחרי שנצלה הפסח כל צרכו מותר ליתנו על הפלטה לחממו, אבל לא יבשלו במים. קדשים קלים, והפסח והחגיגה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. אסור לשבור עצם בקרבן פסח, ויש ליזהר בזה בעת חתיכתו, וכן שלא לעשות בעצם אפילו פגימה כחגירת הצפורן. כל שסופו להקשות, אע"פ שכעת הוא רך ("כל שאינו נאכל בשור הגדול אחר שיתבשל"), אין לאוכלו בקרבן פסח. דבר שאין דרך לאוכלו אין צריך לאכול[20]. לכמה דעות, נהגו איסור בשמנו של גיד הנשה [ואינו איסור דרבנן ממש] אף במקום מ"ע דאכילת פסח ולאו דנותר[21]. אסור לאכול מבשר הפסח **קודם** הלילה [צאת הכוכבים, ג' כוכבים קטנים]. לכמה דעות, הפסח צריך הסיבה [וכל שכן, שאין לאוכלו בעמידה]. ליזהר שלא לאוכלו אכילה גסה. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול הפסח והחגיגה המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים]. אסור לאכול הפסח בשני מקומות. נתנמנם באמצע האכילה - דינו כדין אפיקומן בזמן הזה. אסור להוציא בשר הפסח מהבית ומהחבורה. בשר הפסח שיצא חוץ לחבורה נאסר באכילה. שתי חבורות האוכלות בבית אחד - יעשו מחיצה ביניהם, וכל חבורה הופכת פני' לכיוון אחר שלא יראו מעורבבים (לדעת הרמב"ם). אסור להאכיל מבשר הפסח לשלא למנויו [וערלים, וגרי תושב, ומומרים. ומילתו ומילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול הפסח]. זמן אכילתו עד חצות (ואם איחר, מחלוקת הפוסקים אם לאוכלו, בלא ברכת הפסח עכ"פ[22]). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו עד חצות [וי"א: עד הבוקר]. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר. הפסח לאחר חצות [וי"א כשיעלה עמוד השחר] מטמא את הידים. ואין חייבים עליו משום נותר עד שיעלה עמוד השחר [וי"א שמחצות נעשה נותר]. לאחרי זמן אכילתו דינו כמוקצה. מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון. וי"א - כל שבעת ימי הפסח[23]]. חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד (עד סוף יום ט"ו בניסן. ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו), אבל אם עלה על השולחן עם הפסח, מתבערים עמו, וכן כל התבשילים העולים עם הפסח [כמו: מצה, ומרור. וי"א רק תבשילי בשר]. וגם הם אין נאכלים אלא עד חצות. הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה. ואין שריפתו דוחה יום טוב. לפיכך, הנותר והגידים והעצמות (גם כשאין בהם מוח) של פסח נשרפים בירושלים בחצרותיהם בט"ז ניסן [יום א' דחול המועד, באה"ק]. כלים שהשתמשו בהם לבשר הפסח והחגיגה בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. וכלי חרס צריך שבירה. בכלי זכוכית, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. ובכלי פלסטיק ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

20) לגבי הרוטב היוצא מהבשר – בתוס' (פסחים עו, א ד"ה אלא) משמע שמצוה באכילת הרוטב (שישנו בבל תאכל נא וא"כ ישנו בקום אכול צלי). וכ"מ בפירש"י שם עה, ב ד"ה נטף. וראה שו"ת שבה"ל ח"ה סנ"ה מה שהוכיח כן ע"פ חוו"ד סצ"ה סק"ד (אבל שם מיירי בבישל שלמים במים. ולא בליחה היוצאת מהבשר). ויל"ע בדעת הרמב"ם ק"פ פ"ח הי"ב, שכתב שאינו צלי. ומשמע שאי"ב מצות אכילה. וראה קר"א נדרים נב, ב.

ולכו"ע אינו יוצא יד"ח אכילת פסח כשאכל רק הרוטב, שאינו מצטרף לכזית – ראה קר"א שם. קובץ שיעורים דלקמן. שו"ת שבה"ל שם.

[ולכאו' י"ל ולחלק, דק"פ שאני, ושבשאר קרבנות אי"ב מצוה כלל – ראה זבחים לה, א. רמב"ם פסוהמ"ק פי"ד ה"ז וה"ח. שו"ת בי"צ סי' קי סק"ד. שם סי' קכא. ובקובץ שיעורים פסחים סי' קפח לא נחית לזה. והתם, מיירי בליחה היוצאת מהבשר ולא ברוטב שנתבשל עמו (וא"ש משה"ק בקובץ שיעורים שם). אבל י"ל דרק לענין פגול לא חשיב, ומ"מ מקיים עי"ז מצוה, כבשר חי, ראה מנחות צט, ב – במשנה. פסחים מא, ב (שמקיים מצות אכילת קדשים (וק"פ) ולא מצות צלי אש)].

21) ולפ"ז, צ"ע בנוגע למנהג בני אשכנז בחלק האחוריים. (וראה השקו"ט בקובץ ישורון חו' כב ע' קכז. ועוד). וי"א, שכשאינו רואי לאכילה מחמת איזה טעם, כיון דאינו עושה מחמת עצלות המצוה אינו בכלל נותר.

22) וראה מה שכתבנו בארוכה בבירור הלכה בענין אכילת מצה אחר חצות (נדפס בפ"ע – בלוח יומי לפסח דשנת תשע"ח בסוף החוברת).

23) ושקו"ט בזה מצד מצות שלמי שמחה שגם בזה צריך לינה. והאריך בזה בקובץ הערות דישיבת חזון אליהו תל אביב יט"כ תשע"ט ע' 42 ואילך.

קצת דיני אכילת קדשים[24]

זהירות מטומאה: כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל[25].

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואיך שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה.

ניתן לישב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים: אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים.

מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה).

אשה: בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים].

קטנים: פטורים מאכילת שלמי שמחה.

אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל[26].

קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים].

מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו[27].

אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר.

לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן. במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אלין", משמע שמצות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן].

שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו ניסן, עד סוף יום ט"ז ניסן.

הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. ו**כלי חרס** צריך שבירה. ב**כלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. וב**כלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

24) פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים – כמה וכמה דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרע ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

25) לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה – ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג, ב. שו"ת מנחת ברוך רסי' עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סר"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"נ הכא.

26) ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר – רשאי לשנות באכילתן. ובמק"א – בקובץ הללו עבדי ה' – הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב–770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמיו, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שוה לכל נפש.

27) לגבי הרוטב – ראה לעיל בדיני קרבן פסח בהערה.

הכשרת כלים לפסח

מה ואיך אפשר להכשיר?

סקירה כללית של אופני ההכשרה[1]

ששת אופנים אלו מיוצגים על ידי מספרים בטבלאות למטה.

1. הגעלה[2] (רותחים) – להכניס את הכלי לתוך סיר מים רותחים העולים אבעבועות שנמצא על האש. אין להשתמש בכלי במשך 24 שעות לפני כן והכלי צריך להיות נקי מכל לכלוך וחלודה[3]. לפרטים נוספים, ראה להלן: **פרטים נוספים בדיני הגעלה**.

2. ליבון קל (שריפה קלה) – מחממים את הכלי עד כדי כך שאם שמים קש בצד השני של הדופן, הקש ישרף. במקרים מסוימים, מספיק אם הצד השני חם במידה שהיד נרתעת באופן טבעי מהחום (יד סולדת בו).

3. ליבון גמור (שריפה) – מחממים את הכלי עד כדי כך שהוא יתאדם מהחום, בדרך כלל זה נעשה עם ברנר (מבער) (באנגלית: blow torch).

4. עירוי ואבן מלובנת – יוצקים מים רותחים מכלי ראשון (מים שעדיין נמצאים בכלי שבו התבשלו)[4] על פני[5] הכלי[6] תוך העברת אבן חמה[7] או מגהץ[8] על פני השטח[9].

5. עירוי – יוצקים מים רותחים מכלי ראשון (מים שעדיין נמצאים בכלי שבו התבשלו) על פני הכלי.

6. לא ניתן להכשיר.

לפרטים נוספים ראה: Asktherav.com.

המובא להלן הוא רק להכשרת כלים מחמץ לפסח ולא לשאר איסורי כשרות.
מאחר שרבו הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם לפיכך ראוי ונכון שתלמיד חכם הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים.

1) הכלים שמכשירים צריכים להיות נקיים מכל לכלוך וחלודה. כשמכשירים ע"י ליבון גמור אין צורך לנקות לפני כן, אבל רצוי לנקות ניקוי בסיסי.

2) במקרה שהגעלה מספיקה, אפשר גם להכשיר עם ליבון קל ולחמם את הכלי עד כדי כך ששני צידי הכלי חמים כך שהיד נרתעת מהחום באופן טבעי.
כאשר יש חלודה או לכלוך או כל חשש שיש חמץ בפועל, ליבון קל חייב להתבצע באופן ספציפי כמתואר בסעיף 2.

3) חלקי כלים שאינם ניתנים לניקוי, דורשים ליבון קל.

4) למעשה, הכי נוח לעשות זאת עם קומקום אלחוטי חשמלי.

5) צריכים לשפוך בזרימה ישירה ללא שום חציצה בין מקור המים למשטח הכלי.

6) הכלי צריך להיות יבש.

7) אמצעי זהירות נחוצים: השתמש במלקחיים, שרוולים ארוכים, ביגוד לא רופף (שיהיה צמוד יותר לגוף, כך שלא יגיע לאש) ונעליים סגורות.

8) שימו לב והיזהרו מהסכנות שבשימוש במגהץ חם הנוגע בכלי.

9) נהוג שלא להשתמש בסיר ששימש להגעלה בפסח מבלי להגעיל אותו לאחר מכן. כדלקמן.

מה מכשירים		אופן ההכשרה ראה ברשימה למעלה בנוגע לאופן ההכשרה שכל מספר מסמל
כלי מטבח	כלי שמחזיקים בו יין שרף (אלכוהול) לקיום [לזמן ארוך]	**1** רק אם נשטף עד שנסתלק ממנו הריח לגמרי
	סיר בישול, מחבת טיגון, ומכסיהם, וכלי בישול (לאוכלים עם רוטב או הרבה שמן)	**1**
	סכו"ם (מתכת)	**1**
	כלי חרסינה, זכוכית וכלים המצופים בזכוכית	**6**
	כלי אמייל	**6**
	כלים שאי אפשר לנקותם היטב או כלים עם סדקים	**6**
	כלי המתקלקל ברותחין (כלי העשוי מקרן, ידיות מודבקות וכדומה)	**6**
	סכין מקשה אחת עם הידית	**1**[10]
	סכין שהידית קבועה במסמרים או דבק	**6**
	כלי מתכת	**1**
	כלי פלסטיק, גומי או חומר סינטטי	**6**[11]
	סיר אפייה ומכסהו (לאוכלים בלי רוטב או מעט שמן)	**3**
	כלי אבן	**6**
	אבנים שלמות (כמו משטחי גרניט)	**2**
	טפלון	**6**
	כלי עץ – לא צבוע	**1**
	כלי עץ – מצופים בצבע	**6**[12]

10) עדיף לקנות סכינים חדשים.
הרבה פוסקים מזכירים זאת לגבי כל הכלים, שעדיף לקנות חדשים, במקום להכשיר.
11) במקום צורך, יש מקום להקל.
12) יש לשייף תחילה כלי עץ שיש בהם סדקים או חורים בנייר זכוכית.

כיור	כיור של אמייל	**4** שלש פעמים ולכסותו עם כיור מפלסטיק ולכסות עם רשת מפלסטיק בתחתית הכיור
	ברז (הצינור)	**1** אם אפשר להוציאו. אם אי אפשר **5**
	ידיות הברז	**5**
	כיור של של קרמיקה או חרסינה	**6**[13]
	כיור של מתכת	**2** או **4**
	המסננת בפתח יציאת המים	**6**
כיריים של גז וחשמל[14]	המגשים המונחים תחת הגז	**2**
	המבערים	**2**[15]
	כיריים חשמליות	**3**[16]
	כיריים עשויות מאמייל	**6**[17]
	כיריים עשויות מזכוכית	**6**
	החצובות	**3** להדליק האש ולכסותו בפח בעת ההכשרה
	הכפתורים	**6**[18]
	כיריים עשויות ממתכת	**2** או **4**

13) צריך לכסותו עם כיור מפלסטיק ולכסות עם רשת מפלסטיק בתחתית הכיור.

14) אם עושה ליבון גמור על החצובות, אפשר להדליק את האש לזמן מה ולכסות כל החלק העליון עם בלעך (פלטה), ואז הכל מוכשר בבת אחת.

15) יש לנקות אותם היטב, במיוחד החורים שהאש יוצאת מהם ולהחזיר ולהשאיר ולהבעיר האש למשך כשעה.

16) להשאיר בטמפרטורת החום הגבוהה ביותר עד שהאלמנט הופך לאדום.

17) לנקות היטב ולכסות בכיסוי מיוחד לפסח.

18) להסיר אותם ולנקות אותם היטב, ואז לכסות בנייר כסף וכדומה.

תנור	תנור (כולל תנור עם "continuous cleaning")	6 ראה הערה 19 לאפשרויות
	תנור עם ניקוי עצמי – Self-Cleaning oven	ראה הערה 20
מכשירים	מדיח כלים	6
	מכונת קפה קיוריג (Keurig)	6
	מיקרוגל	6
	פלטת שבת (חשמלי)	ראה הערה[21]
	בלעך של שבת	3[22]
	מיחם	ראה הערה[23]

19) עדיף לא להכשיר תנור חמץ לפסח. אם אין אפשרות אחרת, ינקה אותו היטב עם חומר ניקוי לתנורים שפוגם את החמץ הנראה לעין, ויפעיל את התנור בחום הגבוה ביותר למשך שעתיים, ויכניס בתוכו ארגז פח סגור מכל הצדדים כדי לאפות את האוכל בתוכו או לעטוף את כל האוכל פעמיים.

20) אם החום של מחזור הניקוי העצמי (Self-Cleaning oven) מגיע ל900 פרנהייט (483 צלסיוס) יש להפעיל את התנור על ניקיון עצמי על החום הגבוה ביותר למשך מחזור שלם. הדלת צריכה להיות מכוסה בנייר כסף עבה. (תנורים עם "continuous cleaning" מבחינה הלכתית נחשבים כתנור רגיל – ראה הערה הקודמת. יש תנורים חדשים שמשתמשים בטכנולוגיית Aqualift המנקה בחום נמוך; אלו צריכים להיחשב כמו תנור רגיל – ראה הערה הקודמת).

21) אם אפשר, יש לרכוש פלטה חשמלית חדשה לפסח. אם אין אפשרות כזאת, ויש בזה צורך, יש לנקות היטב את כל הפלטה, הכבל, הדפנות והתחתית עם אקונומיקה וכדומה. לאחר 24 שעות, יש להפעיל את הפלטה לחום הגבוה ביותר למשך שעה, ואז לשפוך עליה מים רותחים. יש לכסות את הפלטה עם נייר כסף עבה. ליתר זהירות, אפשר להניח שכבה שנייה של נייר כסף או תבנית אלומיניום על הפלטה.

22) ניתן לעשות זאת על ידי הנחתו על האש למשך כ 20–דקות.

23) אין להשתמש בפסח במיחם המשמש כל השנה ללא הכשרה, בכל אחד מהמקרים הבאים:

- אם הוא קטן ואפשר להביאו להשולחן.
- אם משתמשים בו לחימום משקאות אחרים, או אם אי פעם חיממו חלה או אוכל אחר עליו לשבת.
- אם ניקה אותו אי פעם עם חומץ (כדי להסיר הצטברות של אבנית).
- אם הוא נשטף עם כלי חמץ.
- אם הוא הונח כשהוא חם על חמץ.
- אם שפכו מים חמים מהמיחם על חמץ (למשל על אטריות או תערובת מרק חמץ), או
- אם אחד שפך את שאריות המים החמים לכיור חמץ.

אם בטוחים שלא קרה אף אחד מהדברים האמורים לעיל, לא צריך להכשיר את המיחם. אולם מבחינה מעשית קשה לוודא את זה במאה אחוז.

אם הוא מפלסטיק, אין להשתמש בו, מכיוון שנהוג בדרך כלל לא להכשיר פלסטיק. אם המיחם עשוי מנירוסטה, או אפילו אם הוא מפלסטיק אבל ממש נחוץ, יש לבצע את הפעולות הבאות:

- להוציא את האבנית הקשה מהכד לפני ההגעלה.
- יש לכסות את המיחם עם המכסה שלו בשעת ההגעלה וכדלקמן:
- מלא את המיכל במים והפעל אותו. כשהמים מגיעים לטמפרטורה הגבוהה ביותר, יש להסיר את הכיסוי. ואז לזרוק לתוך המים הרותחים אבן מלובנת [אבן שחוממה עד שקיבלה צבע אדום, או לוח מתכת רותח] כך שהמים יעלו על גדותיו והעבר ברנר (מבער–blowtorch) מעל השפה העליונה של המיכל.

איך להכין כלי מטבח לפסח

ארגז לחם שלפעמים מניחים בתוכו חמץ חם		4. אם יש לחשוש שיש שם פירורי חמץ – ימכרנו
ארונות שמניחים בהם אוכל או כלים צוננים		ינקם היטב כולל הקירות והפינות שלא יהא בהם שום חמץ שנראה לעין ויפרוס נייר על המדפים
כסאות וספסלים		לגרד ולנקות
מקרר ופריזר (מקפיא)		ינקם היטב כולל הקירות והפינות, המדפים והמגירות. וכן ינקה הגומי שבמסגרת סביב הדלת, וינגבם במטלית רטובה וכדומה. יפשיר תחילה הקרח במקפיא ואח"כ ינקנו. נוהגים לכסות בנייר או פלסטיק את המדפים והמגירות ששמים בהם את המאכלים.
כסא גבוה		צריך לנקות ולהדיח היטב. לכסות את המגש עם עטיפת פלסטיק וכדומה שישאר מכוסה במשך כל הפסח.
שלחנות ושיש[24]	משטחי שיש מפורמייקה ששמים עליהם אוכל חם	יכסה אותם. להחמיר, 5.
	עץ, מתכת, אבן (גרניט, קוורץ (quartz))	4[25] יש מחמירים שלא להכשיר קוורץ ובפרט לפסח, ומכיון שכך חייבים לכסותו.
	שולחן שלא מניחים עליו סירים ואוכלים עליו רק על גבי מפה	לנקות היטב ולכסות.

24) מאחר ושפיכת מים עלולה לקלקל את הארונות שמתחת לשיש, מומלץ להניח מגבת מעל דלתות הארון להגנה.

25) מספיק להעביר ברנר (מבער–blowtorch) עד שהצד השני חם במידה שהיד נרתעת באופן טבעי מהחום.
המנהג המקובל הוא גם לכסות את השיש והשולחנות לאחר שמכשירים אותם. צריך גם לכסות את הקיר עד הגובה שאליו מגיעים הסירים כשהם מונחים על השיש.

פרטים נוספים על הגעלה

הכנת כלי להגעלה

לרחוץ ולשפשף היטב ובפרט בסדקים וחריצים מכל לכלוך וחלודה[26] שיש בו ממשות. כתם, שינוי צבע או צריבה אינם מעכבים.

כל מקום שאינו רוצה או אי אפשר לנקותו מהלכלוך או החלודה, כגון סדקים וחריצים, ילבנו בליבון קל. אם לא ליבנו לפני ההגעלה אפשר ללבנו אחר כך.

ברגים, אזור שמוטבע בו השם או הלוגו של החברה, והאזורים סביב הידיות זקוקים לתשומת לב יתרה. לנקות היטב או ללבן בליבון קל.

ב24 שעות שלפני ההגעלה אין לשים אוכל חם בכלים או בסיר שהולכים להגעיל.

הכנת סיר חמץ להגעיל בתוכו

יש למלאות את הסיר במים ולהרתיחו. לשים בתוכו אבן מלובנת כך שהסיר יעלה על גדותיו ויוכשר.

לשפוך את המים ולשטוף את הסיר במים קרים.

למלאות שוב במים רותחים ובהם להגעיל את הכלים.

תהליך ההגעלה

כשמכניסים כלי למים הרותחים, המים חייבים לבעבע. המתן בין הגעלת כל כלי וכלי עד שהמים יחזרו לבעבע. הכלי צריך להיות שקוע לחלוטין בתוך המים אבל לא צריך להגיע לעומק הסיר.

יש להשאיר את הכלי לרגע כדי שהמים יספיקו להוציא את החמץ אך לא להשאיר לזמן רב מדי. מוציאים כשהמים עדיין מבעבעים. יש לשטוף במים קרים מיד.

כלים גדולים שאי אפשר להכניס לסיר בבת אחת אפשר להגעיל בשני חלקים ולנסות כמה שיותר שאותו חלק לא יחזור להיות שקוע פעמיים.

אם יש חלקים שלא מצליחים להכניס אותם למים החמים, אפשר לעשות להם ליבון קל במקום.

כמה נקודות:

- עדיף שלא להגעיל ביחד כלים שבלעו חמץ ברמות שונות, כגון להגעיל ביחד כלי המשמש רק לחמץ קר וכלי המשמש לחמץ על האש.
- הכלי כולו צריך להיות במגע עם המים החמים. אם אתה משתמש במלקחיים, דאג לשחרר אותם ותפוס את הכלי בחלק אחר בשלב כלשהו במהלך ההגעלה. עדיף לשים את הכלי בסל או רשת במקום להכשיר את הכלי חלק אחר חלק בעזרת מלקחיים.
- לא לשים הרבה כלים בסל. צריך שהכלים לא יגעו זה בזה, כדי שכל המשטח יבוא במגע מלא עם המים.
- אם לכלי יש בית קיבול צריך להכניס אותו דרך צידו כך שלא ייווצרו כיסי אוויר.
- מגעילים רק במים נקיים שלא מעורבים בשום דבר.
- אם נעשה שימוש חוזר במים פעמים רבות, החלף אותם.
- אם רוצים להשתמש בסיר שמגעילים בתוכו לפסח והמים שהחזיק לא היו פי שישים יותר מהכלי שהכניסו והגעילו בתוכו, סיר זה צריך הגעלה. אין צורך לשפוך את המים שהוא כבר מחזיק. אלא צריך להוסיף עוד מים וכשהם מגיעים לסף רתיחה, להשקיע בתוכו אבן מלובנת או ברזל כך שהמים יעלו על שפתם. ואחר כך שוטפים במים קרים.
- אם אתה עושה הגעלה בערב פסח, הקפד לסיים לפני סוף זמן אכילת חמץ. יש הנוהגים להכשיר שלושה ימים לפני פסח[27].

26) ניתן להשתמש בחומרים הבאים כדי להסיר חלודה: מיץ לימון, חומץ, אבקת סודה, צמר פלדה או חומר מסיר חלודה.
27) אפשר להכשיר בליבון גמור בחול המועד אבל אין לעשות כן לכתחילה שמא ישכח וישתמש בכלי לפני ליבון.

קיצור דיני שכחה וטעות

חג הפסח תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
בדיקת חמץ		
שכח לבדוק	ביום י"ג ניסן **קודם** שבת	בודק לאור הנר בברכה ואח"כ מבטל
	בליל שבת ערב פסח	בודק[1] בלילה בחדרים שדולק שם אור החשמל **ללא** ברכה[2] ואח"כ מבטל
	ביום שבת ערב פסח **קודם** סוף זמן ביעור חמץ	בודק[1] המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות לאור היום **ללא** ברכה[3] ואח"כ מבטל
	ביום שבת ערב פסח **לאחר** סוף זמן ביעור חמץ	בודק[4] המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות לאור היום **ללא** ברכה[3] **ואינו** מבטל
	בימי פסח (חוץ משבת שביעי של פסח)	בודק[5] לאור הנר בברכה **ואינו** מבטל
	בליל שבת שביעי של פסח	בודק בלילה בחדרים שדולק שם אור החשמל **ללא** ברכה[6]
	ביום שבת שביעי של פסח	בודק[4] המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות לאור היום **ללא** ברכה[3]
	לאחר פסח	בודק לאור הנר[7] **ללא** ברכה **ואינו** מבטל
הדלקת נרות		
ערב שבת – ערב פסח		
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] א
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת[9] ב

1. אם מצא חמץ, משליכו לאסלה או שופך עליו דבר הפוגם.
2. המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות בודק למחר לאור היום. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
3. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
4. אם מצא חמץ, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב יבערנו.
5. אם מצא חמץ ביום טוב, כופה עליו כלי לכסותו מן העין שלא יראנו, ושלא יבוא לאוכלו (ויכול לטלטלו בגופו ולא בידיו למקום מוצנע), ובמוצאי יום טוב יבערנו. ואם מצא חמץ בחוה"מ מבערו מן העולם מיד.
6. המקומות שכנגד החלון וכן המרפסות בודק למחר לאור היום. שאר המקומות בודק במוצאי שבת לאור הנר.
7. אם מצא חמץ, מבערו מן העולם לגמרי.
8. כל זמן שהנרות דולקות.
9. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

***) המקורות ועיונים להלכות שבטבלא נסמנו בהערות כאן באותיות א־ב. וניתן למצוא אותן בקובץ המילואים, שי"ל בפ"ע.**

טעות	נזכר/ה	הדין
שני לילות הראשונות ואחרון של פסח (שחל בחול)		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] א
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[8] ג
ערב שביעי של פסח (שחל בשבת)		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת[7]
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת[7]
שני לילות הראשונות של פסח		
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
שני לילות האחרונות של פסח		
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת[9] ב
קידוש		
ליל שבת - ערב פסח		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה[10] ה
אמר הנוסח של יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר קִדְּשָׁנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[1] וקידוש
שני לילות הראשונות ואחרון של פסח (שחל בחול)		
אמר קידוש של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[1] וקידוש
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים"[11] ז
ליל שביעי של פסח (שחל בשבת)		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה[10] ה
אמר קידוש של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"[ח]
	לאחר שסיים הברכה[12]	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[1] וקידוש

10. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
11. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[1]).
12. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים" ויצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שסיים הברכה[12]	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ו] וקידוש
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יום טוב בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ו] וקידוש
ליל יום טוב		
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ו] וקידוש[ט]
לא אמר "זמן חרותינו"	-	אינו חוזר[ז]
אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[יא]
שני לילות הראשונות של פסח		
שכח ברכת שהחיינו[13]	משך החג	מברך מיד אפילו שלא על הכוס[יב]
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת[יג]
ליל שבת – ערב פסח ושני לילות האחרונות של פסח		
אמר שהחיינו	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ו]
	לאחר שאמר "אלקינו"	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ו]

13. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל א' של פסח		
שכח להבדיל בקידוש	לאחר ששתה כוס הקידוש[14]	לפני ששותה כוס שני (לאחר ההגדה) מברך עליו ברכת הנר וההבדלה
	לאחר ששתה כוס שני	מוזג כוס שלישי ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שבירך המוציא או על אכילת מרור	טועם מיד ואח"כ מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שאכל מצה	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שאכל אפיקומן	לפני ששותה כוס שלישי (לאחר ברכת המזון) מברך עליו ברכת הנר וההבדלה
	לאחר ששתה כוס שלישי	לפני ששותה כוס רביעי (לאחר הלל) מברך עליו ברכת הנר וההבדלה
	לאחר ששתה כוס רביעי	מוזג כוס חמישי ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה
	ביום ראשון או שני של יום טוב	מבדיל מיד[16]
	בליל שני של יום טוב	מבדיל בסדר יקה"ז[16] טז ואם נזכר לאחר ששתה כוס ראשון ראה למעלה
	במוצאי יום טוב	יוצא ידי חובתו בהבדלת מוצאי יו"ט[16] טז
ליל אחרון של פסח		
שכח להבדיל בקידוש	לאחר ששתה כוס הקידוש[14]	מוזג כוס אחר ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שבירך המוציא	טועם מיד ואח"כ מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	לאחר שאכל	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה[15]
	באחרון של פסח	מבדיל מיד[16]
	במוצאי יום טוב	יוצא ידי חובתו בהבדלת מוצאי יום טוב[16] טז
ליל א' ואחרון של פסח		
אמר "המבדיל בין קדש לחול"	תוך כדי דיבור	אומר "המבדיל בין קודש לקודש"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר[17] יז

14. אם שכח גם בתפלה חוזר ומתפלל ואינו הפסק בין קידוש לסעודה[יז].
15. ואינו מברך עליו בורא פרי הגפן אלא אם כן שבשעה שבירך בורא פרי הגפן על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם סעודה.
16. ואינו מברך ברכת הנר.
17. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה חוזר ומבדיל בעצמו וחוזר ומברך בורא פרי הגפן.

טעות	נזכר/ה	הדין
ברכת המזון		
בשבת ערב פסח ובשביעי של פסח (שחל בשבת)		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	**קודם שקיעה:** חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות"[18]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	**לאחר שקיעה:** חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות"[19] [20]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון[21]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודה שלישית:** אינו חוזר[20]
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום חג המצות הזה"[22]	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
ביום טוב וחול המועד		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר [20]
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביום טוב:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[23]
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[24]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יום טוב :** חוזר ומברך ברכת המזון[2]
		בסעודות נוספות ביום טוב[25] **בנמשך סעודתו למוצאי יו"ט, ובחוה"מ:** אינו חוזר[20]

18. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת**".

ובשביעי של פסח אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים**".

19. אבל בשביעי של פסח אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים**".

20. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

21. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב[ט].

22. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג המצות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

23. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים**".

24. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה**". ואינו חותם.

25. לאחר שיצא י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.

טעות	נזכר/ה	הדין
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביום טוב:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[23]
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[24]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יום טוב:** חוזר ומברך ברכת המזון[כ]
		בסעודות נוספות ביום טוב[25] **בנמשך סעודתו למוצאי יום טוב, ובחוה"מ:** אינו חוזר[20]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[כא]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים"[26]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית[כב]
מעין שלש		
בשבת, יום טוב וחוה"מ		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא[27] ואינו חוזר[כד]
טעה ובירך בורא נפשות על היין	-	חוזר ומברך מעין שלש

26. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.
27. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה[23]. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית ומנחה		
ביום טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[28] של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה[29]	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו"[30]
	לאחר שהתחיל רצה	מפסיק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[כה] וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם **שסיים**[31] [כו] "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
ימים ראשונים ואחרון של פסח (שחל בחול)		
התפלל כל התפלה של חול[37]	-	**הזכיר יום טוב:** יצא
	-	**לא הזכיר יום טוב:** חוזר ומתפלל של יום טוב
	-	**ספק אם הזכיר יום טוב:** חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[ל]
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
התפלל כל התפלה של חול[36]	-	**הזכיר שבת ויום טוב:** יצא
	-	**לא הזכיר שבת ויום טוב:** חוזר ומתפלל של יום טוב עם ההוספות של שבת
	-	**ספק אם הזכיר שבת ויו"ט:** חוזר ומתפלל של יום טוב עם ההוספות של שבת
	בשחרית אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[ל]

28. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
29. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
30. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר הברכה לא יחזור.
31. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"[כו].
32. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[כז].
33. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".
34. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
35. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'"[כח].
36. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[ל]. ואם טעה במנחה באחרון של פסח ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יום טוב מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[כט].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

37. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יום טוב יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
ימים ראשונים ואחרון של פסח (שחל בחול)		
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"[לא]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[30] כו "יהיו לרצון" השני[31]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[38] [36]
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[39] לב
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם **שסיים**[31] כו "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[ל] [36]
לא הזכיר שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"[לג]
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[31] כו "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה [36] [40] לד
השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר למקום שטעה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[41] לה

38. ואפילו הזכיר של יום טוב ביעלה ויבוא לא יצא.
39. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".
40. בתפלת ערבית, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י שמיעת מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד ששמע וכיוון לצאת אינו יוצא ידי חובתו (כיון שאין בה הזכרה של יום טוב).
41. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יום טוב בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש **השבת** וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר[42]
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[לה]
ביום טוב		
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	**בשחרית:** מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
		בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"[לו] ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג **אחר**	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[31 כו] "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[31 כו] "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[ט 33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
לא אמר "זמן חרותינו"	-	אינו חוזר[י]
אמר "זמן מתן תורתנו" או "זמן שמחתינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[יא]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש [השבת ו]ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם **שסיים**[31 כו] "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה"[43]	קודם **שסיים**[31 כו] "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[לז 33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36 לח]

42. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.
43. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש [השבת ו]ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו", קודם **שסיים**[31] כו "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[לט 33]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
בחול המועד		
שכח[44] יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"[מ]
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם **שסיים**[45] כו "יהיו לרצון" השני[46]	חוזר[47] לרצה[48 מא]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר[ל]
התפלל של יום טוב	קודם **שסיים**[49] כז "יהיו לרצון" השני[50]	חוזר ל"אתה חונן"[51]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים", קודם **שסיים**[44] כו "יהיו לרצון" השני[45]	חוזר ל"רצה"[47]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה"[42]	קודם **שסיים**[46] כו "יהיו לרצון" השני[45]	חוזר ל"רצה"[לח 47]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו", קודם **שסיים**[44] כו "יהיו לרצון" השני[45]	חוזר ל"רצה"[מ 47]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[36]

44. וכן הדין אם מסופק[מ].
45. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"[כו].
46. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[כז].
47. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא[לז].
48. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".
49. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"[כו].
50. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"[כז].
51. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – מוסף		
ביום טוב וחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[31] כו "יהיו לרצון" השני[32]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[מב]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[31] כו "יהיו לרצון" השני[32]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג המצות הזה": חוזר[35] לראש התפילה
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יום טוב בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר[52]
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[לד]

52. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום טוב וחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[53] כו' "יהיו לרצון" השני[54]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[55]
		בחול המועד - אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה[56]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה[57]
התפלל ברכה האמצעית של מוסף שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל מ"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[52] כו' "יהיו לרצון" השני[53]	חוזר לתחלת ברכה האמצעית של מוסף של יום טוב[54]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] לראש התפילה
התפלל תפלת יום-טוב ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון, קודם **שסיים**[31] כו' "יהיו לרצון" השני[32]	**בחוה"מ:** חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
		ביום טוב אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"[33]
		ביום טוב אם הגיע עדיין זמן מנחה: מסיים התפילה[55]
התפלל תפלת יום טוב ולא מוסף	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר[35] ומתפלל מוסף[58]

53. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[12].
54. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף[13].
55. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת ברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של מוסף.
56. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
57. ובחול המועד אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
58. וביום טוב אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה		
בימות החמה - ממוסף יום ראשון של פסח עד שחרית שמיני עצרת		
אמר משיב הרוח ומוריד הגשם[59] מג	תוך כדי דיבור	חוזר לראש הברכה[60]
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש הברכה[59]
	אחר חתימת ברכת מחי' המתים	חוזר לראש התפלה[61]
	לאחר "יהיו לרצון" השני	חוזר לראש התפילה[62]
תפילת העמידה מעריב		
ליל א' ואחרון של פסח		
שכח ולא אמר "ותודיענו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותודיענו"[מד]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[63]
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש)[מה] ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם[מו] אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי יום טוב		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו"מה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[64]
		טעה ואכל: חוזר[35] ומתפלל
		עשה מלאכה: אינו חוזר[62]

59. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לט"ו אייר)[מג].
60. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה,לא יחזור. ויכול להתפלל תפלת נדבה, באם אירע בימות החול.
61. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת אחד מהברכות אומר "למדני חוקיך", וחוזר לראש התפילה.
62. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין.
ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
63. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לקודש.
64. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה – ערבית, שחרית ומנחה		
בימות החמה - מתפילת ערבית אור לי"ז ניסן עד מנחה ערב סוכות		
אמר "ותן טל ומטר"[65]	תוך כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו"[66]
	לאחר כדי דיבור	חוזר לראש ברכת "ברך עלינו"[65]
	אחר חתימת הברכה, קודם **שסיים**[67] כו "יהיו לרצון" השני[68]	חוזר[69] לראש ברכת "ברך עלינו"[65]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[34]	חוזר לראש התפילה[70]
ברכת ההפטורה		
ביום טוב		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא[71] מח
בשביעי של פסח (שחל בשבת)		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה[12]	חוזר לתחילת הברכה
לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה[12]	חוזר לתחילת הברכה
הזכיר שבת ויו"ט באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[לה]

65. וכן אם מסופק, עד שלשים יום (תפלת ערבית אור לי"ז אייר)[מז].
66. בדיעבד, אם תיקן תוך כדי דיבור וכבר אמר השם שבחתימת הברכה, גומר תפילתו ומתפלל תפילת נדבה.
67. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ברך עלינו"[כו].
68. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ברך עלינו"[כז].
69. אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת הברכה (וכן אם נזכר אחר שאמר השם שבחתימת שאר כל הברכות), אומר למדני חוקיך וחוזר לראש ברכת "ברך עלינו".
70. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. טעה במנחת ערב שבת ויום טוב, מתפלל בערבית (ליל שבת או יום טוב) שתים[מז].
ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
71. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל הסדר		
קדש - ראה לעיל בדיני קידוש		
ורחץ		
אמר על נטילת ידיים	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך"
	לאחר שאמר "על נטילת ידים"	**יעשה**[72] **כסדר הזה**[מט]**:** "יחץ", "מוציא מצה", "כרפס" ללא ברכת "בורא פרי האדמה"[73], "מגיד"[74], ויטול ידיו בלי ברכה, וימשיך "מרור", "כורך" וכו' עד גמירא – כרגיל.
כרפס		
אכל כזית	-	אינו מברך בורא נפשות
צפון		
שכח לאכול אפיקומן	אחרי מים אחרונים	נוטל ידיו בלא ברכה ואוכל אפיקומן בלא המוציא, ונוטל מים אחרונים שוב ומברך ברכת המזון
	קודם שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	נוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ואח"כ מברך ברכת המזון ובורא פרי הגפן על הכוס
	לאחר שבירך בורא פרי הגפן על הכוס	שותה הכוס ונוטל ידיו בברכה (אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומוזג הכוס ומברך ברכת המזון ואינו שותה וגומר עליו הלל וההגדה ואח"כ שותה הכוס
	לאחר שהתחיל לגמור הלל	גומר ההלל וההגדה ושותה הכוס ואח"כ נוטל ידיו בברכה אם אוכל כביצה) ומברך המוציא ואוכל אפיקומן ומברך ברכת המזון ללא כוס
ברך - ראה לעיל בדיני ברכת המזון		
הבדלה		
במוצאי יום טוב		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	אינו מבדיל[נא]
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר[75] נא.

72. וזה רק אם היתה כוונתו (בטעות) ליטול ידיו לאכילת פת (מצה), או שנטל בסתמא כרגילותו אחר קידוש, אבל אם כיוון ליטול ידיו רק לדבר שטיבולו במשקה ולא לאכילת פת (אלא שבטעות בירך "על נטילת ידים" מתוך רגילות הלשון" וכדומה), צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וליטול ידיו עוד פעם בלי ברכה עבור אכילת פת, ואח"כ ימשיך מ"יחץ" ו"מוציא מצה" וכו' כפנים.

73. ואם רוצה, יכול לברך תחילה "בורא פרי האדמה על דברים שאינם באים מחמת הסעודה ויכוון לפטור את המרור והכורך, ואח"כ יקח ירק הרגיל לכרפס.

74. כרגיל עד "גאל ישראל" ומברך "בורא פרי הגפן" על כוס שני, כרגיל.

75. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן.

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
ניסן ה'תשפ"ה

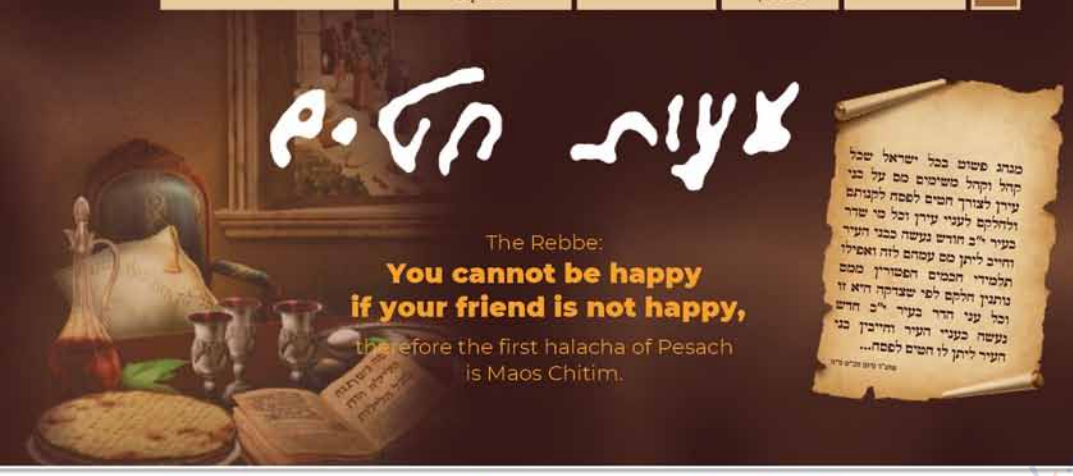
יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
א'	**א' בניסן**	הל' ציצית.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק כג.	מ"ע יד.
ב'	**ב' בניסן**	הל' ברכות.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק כד.	מ"ע יט.
ג'	**ג' בניסן**	הל' ברכות. פרק ד-ו.	פרק כה.	מ"ע יט.
ד'	**ד' בניסן**	פרק ז-ט.	פרק כו.	מ"ע יט.
ה'	**ה' בניסן**	פרק י-יא. הל' מילה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק כז.	מ"ע יט. רטו.
ו'	**ו' בניסן**	פרק ב-ג. סדר תפלות כל השנה. נהגו העם.. ימלוך עלינו וכו'.	פרק כח.	מ"ע רטו. ספר משנה תורה סוף ספר אהבה: סדר תפלות כל השנה. נהגו העם.. ימלוך עלינו וכו'.
ש"ק	**ז' בניסן**	נוסח ברכות התפלה וסידורן. (א) ברוך אתה.. נוסח הוידוי.. עושה שלום וכו'.	הל' מקואות.. בפרקים אלו. פרק א.	שם: נוסח ברכות התפלה וסידורן. (א) ברוך אתה.. נוסח הוידוי.. עושה שלום וכו'.
א'	**ח' בניסן**	נוסח ברכת המזון. ברוך אתה.. אשיש ביי'. נחלתי עדותיך וגו'. ספר זמנים והוא ספר שלישי.. הל' שבת.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק ב.	שם: נוסח ברכת המזון. ברוך אתה.. אשיש ביי'. מ"ע קנד.
ב'	**ט' בניסן**	פרק ג-ה.	פרק ג.	מ"ע קנד.
ג'	**י' בניסן**	פרק ו-ח.	פרק ד.	מל"ת שכ.
ד'	**י"א בניסן**	פרק ט-יא.	פרק ה.	מל"ת שכ.
ה'	**י"ב בניסן**	פרק יב-יד.	פרק ו.	מל"ת שכב.
ו'	**י"ג בניסן**	פרק טו-יז.	פרק ז.	מל"ת שכב.
ש"ק	**י"ד בניסן**	פרק יח-כ.	פרק ח.	מל"ת שכא.
א'	**ט"ו בניסן**	פרק כא-כג.	פרק ט.	מל"ת שכא.
ב'	**ט"ז בניסן**	פרק כד-כו.	פרק י.	מ"ע קנה.
ג'	**י"ז בניסן**	פרק כז-כט.	פרק יא.	מ"ע קנה.
ד'	**י"ח בניסן**	פרק ל. הל' עירובין.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	הט לבי וגו'. ספר נזיקין והוא ספר אחד עשר.. הל' נזקי ממון.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קנה.
ה'	**י"ט בניסן**	פרק ג-ה.	פרק ב.	מל"ת שכ.
ו'	**כ' בניסן**	פרק ו-ח.	פרק ג.	מל"ת שכא.
ש"ק	**כ"א בניסן**	הל' שביתת עשור.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ד.	מ"ע קסה. מל"ת שכט. מ"ע קסד. מל"ת קצו.
א'	**כ"ב בניסן**	הל' שביתת יו"ט.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ה.	מ"ע קנט. מל"ת שכג. מ"ע קס. מל"ת שכד.
ב'	**כ"ג בניסן**	פרק ד-ו.	פרק ו.	מ"ע קסב. מל"ת שכה. מ"ע קסג. מל"ת שכו.
ג'	**כ"ד בניסן**	פרק ז-ח. הל' חמץ ומצה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ז.	מ"ע קסו. מל"ת שכו. מ"ע קסז. מל"ת שכח. קצט.
ד'	**כ"ה בניסן**	פרק ב-ד.	פרק ח.	מ"ע קנו. מל"ת קצז. קצח.
ה'	**כ"ו בניסן**	פרק ה-ז.	פרק ט.	מל"ת ר. רא. מ"ע קנח.
ו'	**כ"ז בניסן**	פרק ח. נוסח ההגדה. הל' שופר וסוכה ולולב.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק י.	מ"ע קנז. ספר משנה תורה סוף הלכות חמץ ומצה: נוסח ההגדה. מ"ע קע.
ש"ק	**כ"ח בניסן**	פרק ג-ה.	פרק יא.	מ"ע קסח.
א'	**כ"ט בניסן**	פרק ו-ח.	פרק יב.	מ"ע קסט.
ב'	**ל' בניסן**	הל' שקלים.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק יג.	מ"ע קעא.

Pesach Zmanim

Halachic times for Pesach in New York City 5785

הזמנים הם על פי לוח הבד"צ דק"ק קראון הייטס

Fast of the Firstborn	Thursday	סיום מסכתא siyum masechta	יום חמישי י"ב ניסן	תענית בכורות	
Searching for Chometz	Thursday April 10	אחר תפילת ערבית After Maariv	מוצאי יום חמישי י"ב ניסן	בדיקת חמץ	
Time for burning Chometz (without "Kol Chamira")	Friday April 11	לכתחילה לפני before 11:49 am	יום שישי י"ג ניסן	זמן שריפת חמץ	
Eruv Chatzeros	כשיש ב' בתים בחצר המנהג לעשות עירובי חצרות בערב פסח ע"י מצה אחת שלימה ומערבין בה לכל שבתות השנה שיותרו על ידי עירוב זה לטלטל ולהביא העירוב מזה לזה (מרמ"א הנ"ל ומבאמ"ז עשיית העירוב ושיעורו - ראה בשו"ע סי' שפ"ו-שפ"ח)			עירובי חצרות	
Shabbos candle lighting	Friday April 11	7:13 pm	יום שישי י"ג ניסן	הדלקת נרות שבת	
Early Shacharis	Shabbos April 12	התחלת המנין ב-770 Davening begins in 7:30 am	שבת י"ד ניסן	משכימין לשחרית	
Latest time for eating Chometz	Shabbos April 12	10:42 am	שבת י"ד ניסן	סוף זמן אכילת חמץ	
Latest time for eliminating או nullifying Chometz	Shabbos April 12	11:48 am	שבת י"ד ניסן	סוף זמן ביעור וביטול חמץ	
Candle lighting (after Shabbos) 1st night of Pesach	Motzoei Shabbos April 12 1st night of Pesach	**אחרי After** 8:15 pm	מוצאי שבת ליל א' דפסח	הדלקת נרות יום טוב	
Midnight finish eating the "Afikoman"	April 13	12:55 am	ליל א' דפסח	חצות סיום אכילת אפיקומן	
Latest "Shema"	April 13 - April 20	9:30 am	ט"ו - כ"ב ניסן	סוף זמן קריאת שמע	
Candle lighting (after nightfall) 2nd night of Pesach	Sunday April 13 2nd night of Pesach	**אחרי After** 8:16 pm	ליל ב' דפסח	הדלקת נרות יום טוב	
Yom Tov is over	Monday April 14	8:17 pm	מוצאי יום שני ט"ז ניסן	צאת החג	
Shabbos & Yom Tov candle lighting without "Shehecheyonu"	Friday April 18 Erev Shvi'i Shel Pesach	7:20 pm	יום שישי כ' ניסן ערב שביעי של פסח	הדלקת נרות שבת ויום טוב	
Dawn	Shvi'i Shel Pesach	4:43 am	שביעי של פסח	עלות השחר	
Earliest "Shema"	Shvi'i Shel Pesach	5:19 am	שביעי של פסח	תחילת זמן קריאת שמע	
Yom Tov candle lighting (after Shabbos) without "Shehecheyonu"	Motzoei Shabbos April 19 last day of Pesach	**אחרי After** 8:23 pm	מוצאי שבת ליל אחרון של פסח	הדלקת נרות יום טוב	
Pesach is over	Sunday April 20	8:24 pm	מוצאי יום ראשון כ"ב ניסן	צאת החג	

KerenAnash.Net
Zelle: KerenAnash@770shul.org
KEREN ANASH • צדקי החג